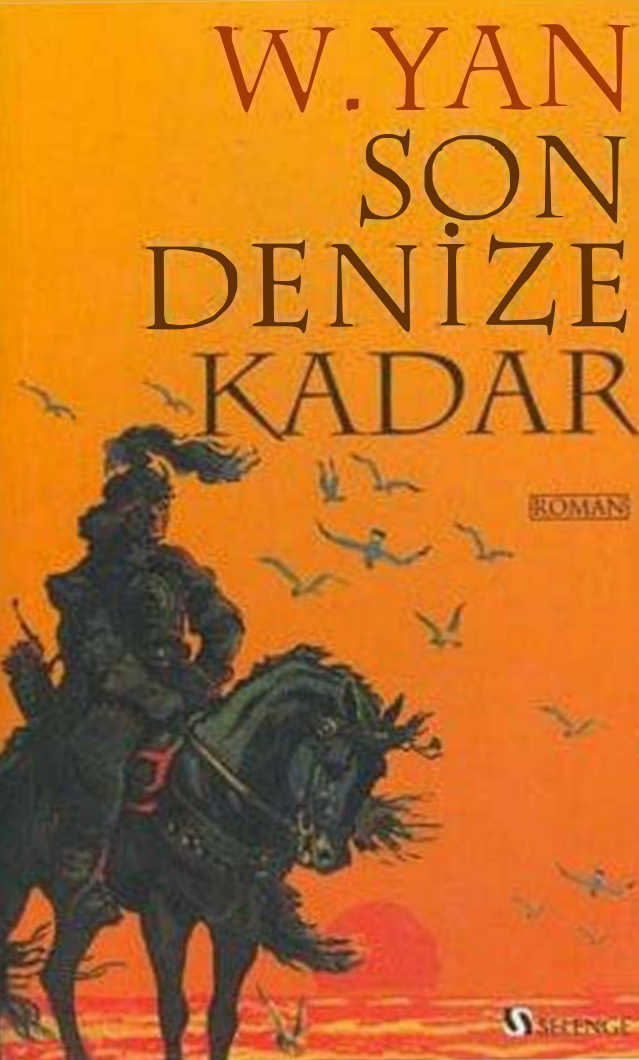
W. YAN

SON DENİZE KADAR

ROMAN

SEFENGE

W.YAN

SON DENİZE KADAR

W. YAN

SON DENİZE KADAR

Rusçadan Çeviri
D. Ahsen BATUR

Selenge Yayınları
İstanbul - 2004

Selenge Yayınları No: 14
Edebi Eserler No: 3

Dizgi-Sayfa Düzeni
Mehdi Ali Seçkin

Kapak
Nüans Ajans

Baskı-Cilt
Matsan

ISBN 975-8839-14-4

Selenge Yayınları
Ticarethane Sok. No:41/24 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel-Fax: 0.212 514 45 73
www.selengeyayinlari.com
e-mail:selengeyayinlari@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM

Birinci Bölüm
Büyük Harzem'de Her Şey Sakin 7

İkinci Bölüm 43

Üçüncü Bölüm 105

Dördüncü Bölüm 127

Beşinci Bölüm 183

İKİNCİ KISIM

Birinci Bölüm
Buradan Moğollar Geçti 229

İkinci Bölüm 277

Üçüncü Bölüm 341

Dördüncü Bölüm 405

BİRİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK HAREZM'DE HER ŞEY SAKİN

Bizim yaşadığınız topraklar, rengi soldığı için ters çevrilmiş bir pelerine benzer. Dört bir yandan okyanuslarla yıkanan adalar gibidir.

Eski bir Arap üstadından

- I -

Gecikmiş baharın karlı fırtınaları, büyük Karakum Vadisi'ndeki hareketsiz kum tepelerini karla örtmüştü. Şiddetli rüzgar, oraya buraya, öbek öbek saçılmış çalı yığınlarının arasından kum üfürüyor ve toprak, adeta beyaz bir pamuk tabakasıyla örtülmüş gibi görünüyordu. Üstü balçıkla kaplı kerpiç kulübenin arkasına, on kadar deve gelişigüzel bağlanmıştı. Ya peki bu kervanın sahipleri nereye kaybolmuşlardı? Deveciler, hayvanların sırtına vurulmuş ağır yükleri neden yere indirip, düzgün bir şekilde istif etmemişlerdi?

Tüylü başları lapa lapa yağan karla kapanmış olan develer, öfke ile homurdanarak, şiddetli rüzgara karşı korunmaya çalışırlarken, birden duydukları bir çan sesiyle irkilerek, başlarını sesin geldiği tarafa doğru çevirdiler. Siyah bir eşek, kendilerine doğru yaklaşıyor; onun arkasından ise, uzun pelerin giymiş, başında, üzeri Mekke'ye hacca gidenlerin taktıkları türden, eski beyaz bir sarıkla çevrili uzun derviş kalpağı bulunan sakallı bir kişi ilerlemeye çalışıyordu.

— Deh oğlum, deh! Bir on adım daha atarsan, haket-tiğin samanı alacaksın. Benim can dostum Arpacı, bak kimlere rastladık! Şu develerin bulunduğu yerde, sahipleri uyuyor; uşaklar ise, kazan kaynatmakla meşgullerdir. Ne dersin, on kişinin çevresine toplandığı sofrada, onbirinci kişiye verilecek sıcak bir tabak pilav bulunmaz mı? Hey, kim var orada? Cevap versenize ey ehl-i İslam!

Kimse cevap vermedi. Sadece başını sağa sola sallayan develerin boyunlarındaki çıngırakların çıkarttığı sesler, çevrede yankılandı.

Üstü başı karlarla kaplanmış yolcu, eşeğini sürerek, ağır adımlarla kerpiç kulübenin girişine yaklaştı. Oymalı nakışlarla zevkle bezenmiş kapı, arkasından bir kazıkla desteklenmişti. Kulübenin arka tarafında bulunan küçük kum tepeleriyle çevrelenmiş alanda, üzerleri siyahlı beyazlı taşlarla kaba bir şekilde örtülmüş bir dizi sessiz mezar göze çarpıyordu.

— Derviş Hacı Rahim Bağdadi, sizleri selamlar, ey bu sessiz vadinin saygıdeğer sakinleri! - diye mırıldandı yolcu, eşeğini taş eyvanın altına bağlarken.- Peki, nerede bu sessiz toplantının reisi? Yoksa kulübede mi?

Derviş, kıl torbaya biraz ekmek doğrayarak, eşeğin başına geçirdi.

— Elimizde kalan son yemeği de sana veriyorum, benim vefakâr dostum. Senin buna daha çok ihtiyacın var. Eğer bu gece soğuktan donup ölmezsek, yarın beni daha uzaklara taşıyacaksın. Ben de artık, bereketli Arabistan'ın hurma ağaçlarının altında geçirdiğim sıcak günleri hatırlayarak ısınacağım.

Derviş, kulübe kapısını, arkasındaki sopayı iterek açtı. Kulübenin ortasında bir tencere kaynıyordu ve sönmüş küller köşelere yığılmıştı. Dumanların dışarı atılmasını sağlayan bir baca, tavanı yarıp çıkmıştı. İçeride, sırtını duvara vererek çömelmiş vaziyette dört kişi vardı.

— Tanrı'nın selamı üzerinize olsun! - dedi derviş. Kimse cevap vermedi. Derviş, bir adım daha ilerledi. Duvara sırtını vererek çömelmiş vaziyette duran kişilerin, yerlerinden kıpırdamamaları, selamını almamaları, onu süratle kapıya doğru yönelip, kendisini dışarı atmaya mecbur bıraktı.—

— Sızlanıp durma Hacı Rahim. Burada kefenlenmeyi bekleyen dört ceset var. Ama sen, açlıktan ölmek üzere de olsan, henüz onları son yolculuğuna uğurlayacak güce sa-

hipsin... Üstelik, burada da sahipsiz bir kervan var. İstersem, değerli mallarla yüklü şu develerin hepsini alabilirim, ama hakikat peşinde koşan bir dervişin, böyle şeylere ihtiyacı yok. O, biçare olarak kalacak ve ilahiler mırıldanarak, yoluna devam edecek. Amma; şu zavallı hayvanlara da acımak gerekir.

Derviş, develerin bulunduğu yere doğru vararak, onları karınlarından birbirine sıkıca bağlayan ipi gevşetip, ayağa kalkmalarını sağladı. Develerin yanında arpa dolu bir torba görünce, her birinin önüne bir miktar döktü.

— Eğer biri, bu dünyada Hacı Rahim'in ne iyilik yaptığını soracak olursa, aha şu develer, koro halinde şöyle diyeceklerdir: "Hacı Rahim, soğuk ve fırtınalı bir günde bize yem verdi ve biz, onun sayesinde soğukta donmaktan kurtulduk."

Derviş, bütün geceyi, ön ayaklarını kırarak, sessizce uykuya dalan eşeğine sırtını verip, kamışlara bürünmüş olarak geçirdi. Sabahleyin, fırtına dinmiş ve doğuda parlak gün ışıkları kendini göstermişti.

Mezar taşlarının arasından süzülüp gelen pembemsi gün ışıklarıyla birlikte, derviş yerinden doğruldu.

— Hadi oğlum Arpacı, yolumuza devam edelim!

Artan arpayı eşeğin sırtına yükleyen derviş, kulübeye bir daha göz atmaya karar verdi. Fakat hayret; dün gece sırtını duvara dayayarak, çömelmiş vaziyette oturan dört kişinin yerinde, şimdi sadece bir tek kişi kalmıştı. Yarı kapalı ciğer renk gözleri, donuk bir şekilde bakıyor ve en ufak bir harekette bulunmuyordu.

— Diğer cesetler nereye gitti? Yoksa mezarlığa kendi kendilerine mi gittiler? Hayır, Hacı Rahim burada kalmak istemiyor; o daha uzaklara, Harezm'e gidecek. Orada, pekçok sıcak dost bulacak ve süt ve bal gibi temiz, bilge kişilerin meclislerinde oturacak.

— Yardım et bana ey mü'min kişi! - diye mırıldandı hırlamalı bir ses. Yerde oturmakta olan kişinin dalgalı sakalları, hafifçe oynadı.

— Kimsin sen?

— Mahmut..

— Harezmli misin?

— Altın şahin var bende...

— Ooo! - diyerek, şaşkınlığını belirtti derviş:- Ölmek üzere olan bir mü'min, hâlâ şahinini düşünüyor! Al biraz su iç!

Hasta, kabak sürahiden, zorlukla birkaç yudum su içti. Gözlerini oynatarak, hakışlarını dervişe doğru çevirdi.

— Yaram ağır.. Kara Hançer'in haydutları yaptı.. Yol arkadaşlarımdan üçü, öhür dünyayı boyladı. Kapıyı açarak, birden üzerimize çullandılar ve biz, yerimizden bile kıpırdayamadık.. Ama sen, dini bütün bir adam olarak, eğer bir Müslümanı burada felaketin kollarında bırakırsan, onu öldürmekten beter edersin.. -Mushaf-ı Şerif böyle buyurur..

Dişleri hummalı gibi birbirine vuran yaralı, yalvarır bir eda ile dervişe tutunduysa da, kolu halsiz bir şekilde aşağı düşerken, kendisi de yana yıkıldı.

Haei Rahim, hastanın deri elbisesini yolarcasına açtı. Göğsünde, kapkara bir yara vardı ve sürekli kanıyordu.

— Kanı durdurmalıyım. Ama neyle sarmalı?

Yan tarafında, görümsüz ve şişkin, beyaz bir eelme uzanmaktaydı. Haei Rahim, hemen bir parça bez yırtmaya çalışırken, şişkin eelmenin içinden, oval bir altın metal parçası yere düştü. Derviş, metali eline aldı. Metal üzerine gayet inee bir çizgiyle, kanatlarını açmış bir şahin resmi çizilmiş ve altına, karınca izlerini andıran bozuk bir hatla, eski harflerle bir şeyler yazılmıştı.

Düşünmeye başlayan derviş, bir yandan da, yaralıyı dikatliee gözden geçiriyordu.

— Bu adamda, yakında meydana geleeek büyük sarsıntının ateşli alametlerini görüyorum. İşte, eanlı ölünün gizli sırrı,- diye mırıldandı derviş.- Büyük Tatar hanının peyzası bu. En iyisi, bu altın şahini saklayayım da, hasta iyi olup sıhhatine kavuşursa, kendisine veririm.

Altın metal parçasını geniş kuşağının kıvrımına özenle yerleştiren derviş, celmeyi bütünüyle açarak, çıkan bezle, yettiği kadar hastanın yarasını güzelce sardı. Kıllıibeden dışarı çıktı ve develerden birini çekerek, duvara yaklaştırdı. Daha sonra onu yere çöktürerek, hastayı getirip tüylü hörgüçleri arasına oturttu ve düşmesin diye iple sıkıca bağladı.

Güneş kum tepelerinin üzerinde yükseldiğinde, derviş, erimeye başlayan karlar arasından bozkıra doğru geçebileceği küçük bir iz açıp, yola koyuldu. Eşeği onu takip ediyor; iki hörgüçlü deve de, eşeğin arkasından geliyordu. Etrafta ise, deve sırtındaki hastanın iniltilerinden başka ses işitilmiyordu.

— Yürü Arpacı! Yakında, kuru, yağlı yoncanın seni beklediği Urgenc'de olacağız. Buralar tehlikeli. Şu tepelerin arkasında, haydut Kara Hançer mekan tutmuştur ki, yakalanırsak, alimallah sahibini köle yapar; senin de derini yüzer. Tez uzaklaşalım buradan, tez!..

- II -

Harezmşah'ın oğlu Şehzâde Celaleddin Mengüberdi,[1] Karakum sahralarında avlanmaya çıkmıştı. Seçme atlara binmiş yirmi gözüpek yiğit de, genç şehzâdeye refakat etmekteydi. Bu yiğitler, Celaleddin'in Harezm sınırları dışına çıkmasını engelleme konusunda gizli bir talimat almışlardı. Ceylan ve yaban geyiklerini, hizmetçilerin, ava iştirak eden herkese ziyafet çekmek için kurdukları, üst kısmı beyaz şeritli, siyah çadırın bulunduğu tepelere doğru sürmek amacıyla, çölü hilal şeklinde yayılarak taramışlardı.

Baharla birlikte, orada burada, tek tük çiçekler boy göstermiş; kalan karlar ise, güçlü gün ışıklarına dayanamayarak, erimeye başlamıştı. Avın üçüncü günü, hava birden bozmuş; kuzeyden, Deşt-i Kıpçak'dan esen soğuk rüzgar, sulu sepkenle karışık bir fırtınanın kopmasına yol açmıştı.

Koyun derisiden yapılmış sıcak kürküne bürünmüş olan Celaleddin, yaraladığı ceylanı takip edeyim derken, refakatinde bulunanlardan uzaklaşmıştı. İnatçı bir teke gibi kulaklarını dikmiş, çevreyi kolaçan etmekteydi. Ganimet çok yakında gibi görünüyordu ama ceylan, birden yılan gibi vınlayarak, kaçıp çöle girmişti. Öfkeden çılgı-

1 Ruslar Menkburni derler. Menkburni «burnu benli» veya «benli burun» anlamındadır.
Mengüberdi ise Tanrıverdi anlamında olduğu için daha doğrudur. (Çev.)

na dönen genç şehzâde, uzaklarda, siyah kuyruğunu oynatarak kaçmaya çalışan avından gözlerini ayırmadan, atına kırbacı basmıştı.

Sonunda, şehzâdenin oklarından kurtulamayan ceylan, atın terkisinde yerini almıştı. Fırtına, biraz dinmiş fakat bu defa da kar bastırmıştı. Celaleddin, kar bir kaç gün daha devam ederse, buralarda unutulup kalacağını veya belki de öleceğini anlamıştı. Atın gemini kırarak, rüzgara karşı sürmeye başladı. Ortalık kararmıştı. Takattan kesilen şehzâde, haşayı çıkararak atın üzerine örtmüş; kendisi de çula bürünerek, karın üzerine yanlamasına uzanmış ve bütün geceyi bu şekilde geçirmişti...

Sabahleyin güneş çıkmış; rüzgar da dinmişti. Erimeye başlayan karlar, kum tepeleri arasında küçük derecikler oluşturuyorlardı. Bakışlarıyla çevreyi süzen Celaleddin, kemik ve çalı çırpıyla yapılmış işaret kulesini farketti. Umman gibi geniş vadide, tek yönlü bir keçi yolu gözüne çarpınca, o tarafa doğru yöneldi. Kum tepeleri arasında uzanan killi vadiyi, kurumdan kararmış çadırlarını kuran dört biçare yurt edinmişti.

Yaşlı Türkmen göçmenin çadırından bir köpeğin sert havlamaları işitildi. Sırtındaki keçi derisinden yapılma gocuğuna sıkıca bürünen ihtiyar, gururlu adımlarla karşısındaki atlıya yaklaşarak, misafirperver bir havayla hayvanın dizginini tuttu.

— Eğer, evim size çok harab görünmezse, içeri buyrun, bek cigit! -dedi ihtiyar, karşısındaki pahalı elbiselere bürünmüş, kalın ipekten uhududu renkli pantalon giymiş ve hepsinden önemlisi, ancak sultanların sahip olabileceği türden asil ve değerli bir ata binmiş olan kişiye bakarak.

— Selam! Acaba biraz arpanız var mıydı? İki misli fiyat öderim.

— Çölde ekmek, paradan daha kıymetlidir. Ama, değerli misafirler için, ihtiyaçları olan şeyi temin edebiliriz. Atınıza, arpadan başka yağlı buğday da veririm...

Yakındaki çadırdan, kadınların buğday öğüttükleri el değirmeninin çıkardığı uğultu işitildi.

— Hey, siz oradakiler! Atın eyerini alın!

Koyu kırmızı blüz giymiş; göğüslerine gümüş halkalar ve küçük tengeler asılmış beş yaşlarında iki kız çocuğu, çadırdan fırladı. Eski ve solgun bir bezle başlarını iki yandan sıkıca örtmüşlerdi. Atın dizginini iki taraftan tutarak götürdüler

Şehzâde, içeri girdi. Oldukça karanlık olan çadırın ortasında, içinde kemiklerin kaynayıp durduğu bir tencere fokurduyor; yan tarafta ise, bir kişi, keçe üzerine sırt üstü uzanmış vaziyette uyuyordu. Kanı çekilmiş yüzü, simsiyah bir sakalla kaplanmıştı ve göğsü üzerine çaprazlanan kollarıyla adeta bir ölüyü andırıyordu. Kesik kesik nefes alıp verişi, zayıf bedeniyle ümitsiz bir hayat mücadelesine atıldığını gösteriyordu.

Girişte ise, başında, hacıların taktığı türden beyaz tülbent dolanmış, uzun kalpak bulunan bir derviş oturmaktaydı. İki büklüm olmuş vücudunu, sayısız parlak yamaları bulunan geniş bir cüppe ile örtmüştü.

— Selamün aleyküm! - dedi Celaleddin ve hastanın yanına varıp, keçe üzerine oturdu. Misafirle göz göze gelmekten kaçınan kadın ve çocuklar, şehzâdenin, daha ziyade parlak yeşil çizmelerine bakıyorlardı. Celaleddin, eğri kılıcını, kınıyla birlikte kemerinden çıkararak önüne koydu.

— Kimsin sen?- diye sordu dervişe.- Kıyafetine bakılırsa, çok uzaklardan geliyor olmalısın.

— Ben, yeryüzünde durmadan dolaşan denizlerin ortasında hakikat adasını arayan bir insanım..

— Peki, nerelisin ve nereye gitmektesin?

— Adım Hacı Rahim, ama Bağdadi de derler. Çünkü Bağdat'da okudum. Hocalarım, en kültürlü, en ulu ve mükemmel insanlardı. Çok ilim öğrendim. Arabça, Türkçe ve Farsça konuşmayı, ayrıca Pehlevi yazı dilini de öğrendim. Ama gençlik yıllarıma dönüp bakığımda, hatırla-

dığım tek şey, sadece bir sürü üzücü olaylar ve işlediğim büyük günahlardır..

Celaleddin, işittiklerine pek inanamamış gibi, kaşlarını dikti.

— Peki, nereye gidiyorsun ve amacın ne?

— Ben, beş deniz arasında kalmış şu yeryüzünde dolaşan, şehirden şehire, çölden çöle gezen ve tutulamayan okların ateşleriyle yanıp kavrulan insanlar arayan biriyim. Harikulade şeyler görmek, gerçek kahramanlar ve dindarlar önünde eğilmek istiyorum. Şu anda Gurgenc'e, rivayete göre, Harezm'in ve hatta bütün dünyanın en güzel ve en zengin şehrine ve yine söylendiğine göre, en meşhur dânâları, en maharetli ustaları ve şehri, cihanın en zevkli süslenmiş diyarı haline getiren maharetli parmaklarını bulacağım Gurgenc'e gidiyorum..

— Sen, savaş meydanlarında, keskin kılıçlarıyla cigitlik destanları yazan kahramanlar mı arıyorsun?- diye sordu Celaleddin, dalgın bir şekilde. - Peki sen, delikanlıların ve genç kızların dillerinden düşürmeyeceği, sırtı yere gelmez cigitlerin, savaşa giderken, tekrar tekrar okuyacağı veya ayağı mezara yaklaşmış yaşlıların mırıldanacağı ateşli şiirler yazabilir misin?

Derviş, onun bu sözlerine karşılık şu dörtlüğü okudu:
Değilse de, daha zengin ve keskin, Rudegi'nin
sözünden
Benim mısralarım da, geri kalmaz, güzellik cihetinden
Fethederken o, gözü kapalı, şiirleriyle bütün dünyayı
Benimse, burda inleteceğim, sadece bir sahra çadırı..

Ev sahibi, şehzâdenin avlamış olduğu ceylanı sürükleyerek içeri taşıdı. Ceylanın hâlâ yüzülebilecek güzel bir derisi ve içinden alınacak besili etleri vardı.

— Size akşam yemeği hazırlamaları için kadınlara biraz et vermeme müsaade eder misiniz?

— Herkesi çağırın! Herkese et verin! - diye karşılık verdi Celaleddin.- Ben, herhangi bir beyin avcısı değilim.

Çükü ben de bir beyim ve avını sahibine vermek zorunda olmayan bir beyin oğluyum..- Sonra, sivri hançerini sıyırarak, ceylanın sırt kısmından birkaç parça, kalın, kemikli et kesip köşede kaynamakta olan tencereye koydu.

Ev sahibi, ceylanın kalan kısmını hanımına vererek, misafirlerin yanına oturdu. Biraz sonra da, sakalını sıvazlayarak, alışılmış nezaket sorularını ardarda sıraladı.

— İyi misiniz? Sağlığınız yerinde mi? Anne babanız da iyiler mi?

Şehzâde, alışılmış kısa cevaplar vererek, o da muhatabına benzeri nezaket soruları sorduktan sonra:

— Lütfen sorularımı yanlış anlamayın,- dedi.- Bu kimin çadırı ve ben neredeyim?

— Benim çadırım, Nesa şehrine giden büyük kervan yolundaki menzillerden sadece biridir,- diye karşılık verdi ihtiyar. - Bense, herkesin Korkut Çoban diye çağırdığı, koca çölde sıkışıp kalmış bir göçebeyim.

Çadırın kenarına ilişmiş bulunan köpek, tekrar acı acı havlamaya başladı. Haykırmalar ve nal sesleri işitildi. Çok geçmeden, yaklaşan nal sesleri birden durdu ve gür bir ses yankılandı:

— Kimse yok mu çadırda? Cevap versene, Korkut Çoban!

-III-

İhtiyar, ayağa kalkıp dışarı çıktı. Konuşmaları güçlükle işitiliyordu.

— Neden geldiler onlar buraya? - diye sordu atlı, hırlamalı bir fısıltıyla. - Yoksa ecellerine mi susadılar?

— Topu topu üç kişi.. Hepsi de misafir.

— Allah'ın onlara nasıl bir kader hazırladığını göstereceğim..

— Onlara dokunamazsın. Peki, şu beş yeni kölen nereli?

— Bunlar, maharetli ustalar. Şunlar bakırcı; şu ötekiler de silah yapımcısı. Bir kervanla birlikte yolculuk ediyorlardı. Tam kervanın işini bitirecektim ki, meşhur bir bey için ceylan kovalayan iki yüz kadar Allah'ın belası savaşçı ortaya çıkıverdi. Develeri bırakmak zorunda kaldım; gerçi sürücüler kaçtı ama şu beşini yakalamayı başardım. Şimdi, onları Merv'e götürüp, yüksek fiyatla satacağım.

— Allah yardımcın olsun!

İhtiyar, yeni misafirle birlikte içeri girdi.

Meçhul kişi, genç, uzun boylu, geniş omuzlu ve kalın belliydi. Yeşil sahtiyandan yapılmış kın kemerinde, uzun bir saldırma asılıydı. Deve derisinden mâmül sarı çizmeleri, yüksek topukluydu. Başındaki kuzu derisi, yuvarlak külah ve sırtındaki kara çakmandan[2] Türkmen olduğu anlaşılıyordu. Özellikle, çıkık elmacık kemikleri, milliyetini bariz bir şekilde ortaya koyuyordu.

2 Çakman : Orta Asya'da genelde belden kuşakla bağlanan ve düğmesiz olarak giyilen kalın, kışlık uzun kaftan.

— Şöyle ocağa doğru yaklaş da, oturuver! - diye buyur etti ev sahibi.

Hemen halı üzerine çömelmeyen misafir, çadır girişinde bir süre dikilerek, baykuş gözleri gibi yuvarlak ve keskin bakışlarıyla içerdekileri şöyle bir süzdü.

— Kimsin sen? - diye sordu Celalleddin, bakışlarını misafire çevirerek.

— Bir bozkırlı..

— Sığır mı güdüyorsun, yoksa hayal peşinde mi koşuyorsun?

— Kervanla dolaşan tacirlerin sakallarını yoluyorum...

Bozkır âdetlerine göre, böyle bir cevap, saygısızlık sayılırdı. Çadırda tanımadık kişilerle karşılaşılınca, âdet-i vechile, hal hatır sorulur; nezaket kurallarına dikkat edilir, nereden gelip, nereye gittiği gibi sorulu-cevaplı konuşmalar olurdu. Halbuki bu Türkmen, açıkca bela arıyordu.

Celaleddin, bakışlarını başka bir noktaya çevirip, susmayı tercih ettiyse de, sinirden dudaklarının hafifçe titremeye başladığı görüldü. Koca bir şehzâde, sıradan sahralı göçebelerle bu şekilde muhatab olmak zorunda mıydı?

— Ev sahibinin dediğine bakılırsa, Gurgenc'e gitmek istermişsin, rast mı?[3] Sana rehberlik edebilirim,- dedi sakin bir tavırla Türkmen.

Celaleddin cesurdu, ama atı yorgundu. Burada güvenlik içindeydi. Çünkü ev sahibinin misafirperverliği, ona bu güvenceyi sağlıyordu. Ama, belki de yolda, şu Türkmen onu bir ceylan gibi avlamak için peşine takılacaktı. Şehzade cevap verdi:

— Gurgenc'e şimdi gidecek değilim.

— Peki, bizim kumlu dünyamızda inleyerek dolaşan şu hırpani kim?

— Haydutlar yaralamış,- diye karşılık verdi derviş. - Belki de, baş belası Kara Hançer'in işidir. Söylediklerine göre, bu sahra kaplanı kimseye acımazmış.

3 Doğru mu?

— Sen, Kara Hançer'i kimsenin yağlamayacağını mı sanıyorsun?

— Ben, içi boş cevizin sahrada rüzgara karşı direnemeyeceğini sanırdım!

— Kara Hançer, tuz deryasında susuz yaşayan biridir. Ama o, kertenkele gibi kum altına çekilmez; yılan gibi kamışlar arasında gezinmez. Kimse ona ulaşamaz, ama o, her yere ulaşır.

— Haydutluğa soyunan kişi, kendini bekleyen acı sona da razı olur, - diye söze karıştı Celaleddin, kızarmış etten bir parça koparırken.- Kellesi, ibret-i âlem için Gurgenc'in surlarına asılıverir!

— Kara Hançer, gece karanlığında süzülüp dolaşan öfkeli bir kölege[4] gibidir,- diye devam etti Türkmen. - Bir intikam hançeri, öfkeli bir mızrak ve kana susamış bir kılıçtır o.. Kara Hançer, şimdi yalnız.. Ne hanımı var, ne de çocukları. Bir gün, güneş doğarken, çadırının bulunduğu yeri mezarlığa çevirdiler. Yahşi mi[5] bu?

— Üzücü elbette, - dedi Celaleddin.

— Bir zamanlar, Kara Hançer'in kır sakallı babası, gözüpek kardeşleri ve genç singilleri[6] vardı. Ama Harezmşah Muhammed'e yüz at lazım olunca, Kıpçak savaşçılar bizim obamıza gelip, yüz attan başka, üçyüz de tay alıp götürdü. Kadınların üstlerinde ve boyunlarında ziynet olarak ne varsa, hepsini sıyırıp aldılar. Güya, göçebeler bunları, vaktiyle Kıpçak hanından yağmalamışlarmış! Şah, harreminde üç yüz cariyesi olduğu halde, Kıpçak askerleriyle bizim Gül Cemal'i alıp götürmüş ve bunun için yüz kadar yiğitle vuruşmuş. Söylendiğine göre, şimdi onu üçyüzbirinci hanım olarak sarayında tutuyormuş. Peki, doğru mu bu yaptığı ha?!

— Bu da üzücü bir şey - dedi Celaleddin, sakin bir şekilde.- Özellikle, yüz yiğidin, göçmenlerin en güzel kızı-

4 Gölge.

5 Yahşi : İyi, güzel, hoş.

6 Kızkardeş.

nın götürülmesine müsaade etmeleri ve onu öldürmemeleri.. Bu, çok çirkin doğrusu.

— O zaman bizim yiğitler obada değillermiş. Hınzır Kıpçaklar, bizim obayı basacakları zamanı iyi seçiyorlar doğrusu!

— Sözüme kulak ver cigit,- dedi Celaleddin.- Babam, kardeşlerim ve kızkardeşlerim vardı mı dedin? Peki şimdi neden yoklar?

— Kır sakallı babamı, şahın cellatları yakalayıp Urgenc meydanında, ayak parmaklarından başlayarak, parça parça doğradılar. Kardeşlerim, doğuya ve batıya doğru kaçıştılar. Singillerime gelince, Kıpçak süvariler, onu yakalayıp götürdüler. Yoksa, bu iyi bir şey mi?

— Bu da çirkin,- dedi Celaleddin.

— Sahra güneşi altında, ben şimdi nerede gölgeleneceğim? Artık yapacağım ne kaldı?

Celaleddin, ses tonunu yumşattı:

— Eğer, keskin kılıcını kabile halkını korumak için kullanacaksan ve yine eğer, yolda kervanlara saldırmayı bırakıp, gerçek bir kahraman olmak, muteber adamlarımız arasına katılmak istiyorsan, bana, Gurgenc'e gel cigit. Ben sana, şerefli bir isme nasıl sahip olacağını öğreteceğim.

— Dinle, bek cigit,- diye karşılık verdi Türkmen, öfkeli bir şekilde parmağını dudağına götürüp, «sus» işareti yaparak.- Ben Gurgenc'e geldiğimde, şahın casusları, çakallar gibi peşime takılacaklardır. Gerçi, asla teslim olmam ve çarpışarak ölürüm ama bunun bana nime[7] gereği var?

— Böyle bir şey olmayacak,- dedi Celaleddin.- Gurgenc'in batı kapısına gelirsen, orada, yüksek servi ağaçlarının bulunduğu bir bahçe göreceksin. Nöbetçiye, «Bu Tillcli'nin yeni sarayı ve bahçesi mi?» diye sor ve «Beni ona götür!» de. Şu kağıdı da, ona göster.

7 Nime : Ne.

Celaleddin, safran renkli yeleğinin cebinden bir tomar kağıt çıkararak, birinin üzerine, baş parmağındaki altın yüzüğü bastı. Sonra onu bir kamış çubuk içine koyarak, ağzını balmumuyla kapatıp, güzelce düzledikten sonra Türkmen'e verdi. Türkmen, içinde mesaj bulunan çubuğu eline alıp, saygı alameti olarak dudaklarına götürdükten sonra, mantar kavı için yapılmış küçük bakır kutuya yerleştirerek, kuşağının arasına soktu.

— Sözlerine inanıyorum bek ciğit, geleceğim. Hoşça kal! - dedi Türkmen ve çadırın giriş perdesini açarak, gözden kayboldu. Ev sahibi, sessizce peşinden dışarı çıktı. Çadırın önünde, büyük bakır kazanın kaynayıp durduğu yerde, hafif karla kaplı çıplak zemine oturmuş bulunan beş kölenin üzeri, kirli bir çulla örtülmüştü. Her birinin elleri arkasına bağlanmış; ipin diğer ucu ise, halka yapılarak, boyunlarına geçirilmişti. Kölelerin hemen yanıbaşında, gümüş işlemeli eyerinden başka, boyun ve baş kökretesi de gümüş pullarla süslü bir at duruyordu. Köleleri birbirine bağlayan ipin öbür ucu, atın eyerine sıkıca bağlanmıştı.

Türkmen atına bindi:

— Yürüyün bakalım, imansızlar! Eğer kaçmaya kalkışırsanız, sizi parça parça eder, kemiklerinizi yollara saçarım, anlaşıldı mı?!

Beş köle, ayağa kalkarak, birbiri ardına dizildi. Türkmen, atına kamçıyı bastığı gibi, bir süre sonra hep birlikte tepelerin arkasında gözden kayboldular. Ev sahibi, tekrar çadıra döndü.

— Aziz mihman,[8] - dedi ev sahibi ihtiyar.- Yakınlığında yüz kadar atlı, bu tarafa doğru geliyor.

— Anladım. Bunlar, Harezmşah'ın askerleri. Beni arıyorlardır. Peki, şu biraz önce konuştuğum delikanlı kimdi?

— O.. - diye kekeledi ev sahibi, Türkmen'in geri dönmesinden korkuyormuş gibi, yan gözle çevresini süzerek.- O.. Karakum kaplanı, kervanların korkulu rüyası, meşhur haydut Kara Hançer'di. Allah belasını versin!

8 Mihman : Misafir.

-IV-

Hacı Rahim, göçebe çadırında iki gün misafir kaldıktan sonra, sahra boyunca uzanan keçi yolunu takip ederek, kalabalık nüfuslu Harezm şehri ve köylerinin bulunduğu Ceyhun Nehri'nin aşağı taraflarına düşen vadiye, kuzeye doğru ilerledi. Bir yandan, eşeğini âheste sürüp, hâlâ bir türlü kendisine gelememiş hastayı taşıyan deveyi de peşinden çekip götürürken, bir yandan da, Arapça ve Farsça şarkılar mırıldanarak, sabırla, Harezm camisinin parlak minarelerinin gözüne çalınacağı anı bekliyordu.

Üçüncü gün, kum tepeleri arasında yılan izi gibi kıvrılan dar keçi yolu, geniş yolla birleşerek, taşla kaplı bir alana yöneldi. Çok geçmeden de yemyeşil bağların, şırıl şırıl akan pınarların ve yeşil çitlerle çevrili tarlaların süslediği, çiçeklerle bezeli, insan içini ferahlatan vadiye ulaştı. Ağaçlar arasında, çizgi çizgi çatılarıyla küçük kulübeler, loş çadırlar göze çalınıyor; daha ilerde ise, zengin Kıpçak hanlarının oturduğu, yüksek kuleli surlarla çevrili saraylar görünüyordu. Sivri bir mızrak gibi göğü yararcasına yükselen minareler; onların hemen bitişiğinde ise, topraktan yapılmış, rengarenk mescitler, oraya buraya serpiştirilmişti. Dikdörtgen şeklindeki tarlalar, su altında kaldığı için dev aynaları andırıyor; onların gerisinde ise, ayaklarına zincir vurulmuş, üstü başı yırtık, yarı aç insanlar ilerliyorlardı.

Derviş, tepede durdu.

— İşte yeryüzü cenneti sayılan topraklar, - diye mırıldandı kendi kendine.- Ama işkence ve göz yaşı diyarı haline gelmiş. Onbeş yıl önce korkudan titreyerek, bir suçlu gibi saklanarak buradan kaçmıştım. Yakıcı güneşin altında duran şu dervişin, bir zamanlar şehrin baş kadısı tarafından lanetlenen o genç olduğunu kim nereden bilecek? Yürü oğlum Arpacı! Biraz sonra, kalelerin en ihtişamlısı, dünya şehirlerinin en zengini Gurgenc'de, Müslüman hakanları içinde en kudretlisi, ama aynı zamanda en zalimi olan Harezmşah Muhammed'in saltanat sürdüğü şehirde geceleyeceğiz...

Derviş, tekrar yola koyuldu. Yol boyunca, sık sık uzun boynuzlu öküzler tarafından çekilen çift tekerlekli arabalara, kimi yaya yürüyen, kimi besili ve süslü atlara binmiş, kimi de güneş altında kararmış, şişman eşeklerin sırtında iki büklüm olmuş yolculara rastlıyor; orada burada, inekler böğürüyor, kuzular meleşiyor ve sığırtmaçların sesleri işitiliyordu.

Yol üzerindeki ilk köyde, dervişi, ellerinde uzun beyaz sopalar bulunan bazı insanlar karşıladı.

— Sen ne biçim adamsın? - diye çıkıştılar sertçe.-Eğer dünya nimetleri peşinde koşmayan bir dervişsen, ne diye bu deveyi de peşinde sürüklüyorsun? Yürü, darugaya gidiyoruz. Senin hakkında o karar verebilir ancak.

Dervişi, ihtişamlı ve yüksek duvarla çevrili bir saraya getirdiler. Terasta, yere serilmiş büyük bir halı üzerine bağdaş kurarak oturmuş, kıl hırka giymiş bir ihtiyar vardı. İri ve bembeyaz bir çakmanı sırtına geçirmiş bulunan ihtiyarın, ak dökmüş sakalı hayli uzamıştı. Huzurunda varanlar, önce saygıyla yerlere kadar eğildikten sonra oturabiliyorlardı. İhtiyarın hemen yanında, elinde kalın divit bulunan bir genç katib, kendisine söylenecekleri yazmak için hazır bekliyordu.

— Kimsin? - diye sordu daruga.

— Saygıdeğer bir ananın, günahkâr oğlu Hacı Rahim Bağdadi. Bağdatlı üstadlardan ders aldım. Uzun bir yol-

culuğa çıktım ve karanlık mezarların soğuk bağrına sığınan gerçek iman sahibi kişilerin izlerini arıyorum.

İhtiyar, duydıklarına inanamamış gibi kaşlarını çatarak, dervişe sert sert baktı.

— Peki, şu deve üzerideki hasta kim? Neden celmesi yok? İmanı kamil bir Müslüman mı, yoksa kafir mi? Bana söylendiğine göre, onu sen yaralanmış, yağmalamış ve neyi var, neyi yoksa almışsın! Rast mı bu?

Derviş, «Sen bilirsin Allah'ım!» der gibi ellerini havaya kaldırdı.

— Ey göklerin sahibi ve benim tek koruyucum! Bu âdi ve iğrenç dedikodular da nereden çıktı böyle! Benim ona yaptığım iyilikleri Sen daha iyi bilirsin Rabbım!

Daruga, sanki çok şey biliyormuş edasıyla, işaret parmağını kaldırıp, fısıldadı:

— Bana doğruyu söyle: Bu hasta hakkında ne biliyorsun?

Derviş, bu soru karşısında, yağmalanan kervanla nasıl ve nerede karşılaştığını, yaralının hayatını kurtarmak için neler yaptığını bir bir anlattı.

Karşısındaki yaşlı kişi, eliyle kır sakalını şöyle bir sıvazladıktan sonra:

— Bu yaralı kişi, kolları güneşe uzanacak kadar önemli bir kişi olabilir mi? Yarasını bizzat gözden geçireceğim.- dedi ve terliklerini ayaklarına geçirerek, terastan aşağı inip deveye doğru yaklaştı. Birbirine bağırıp çağırmaktan yorulmuş köylüler, devenin çevresine toplanmışlardı.

— Biz bu yaralıyı tanıyoruz, - dediler.- Bu adam Gurgenc'in meşhur zengin taeiri Mahmut Yalvaç. Aha, devenin uyluğunda da onun damgası var. Mahmut Yalvaç'ın kervanları, iki-üç yüz deveyle Tebriz ve Bulgar'a, oradan da mukaddes Bağdat'a kadar uzanır.

Köylülerin konuşmalarını dinleyen daruga, dudaklarını bükerek, sırnıakla yetindi. Sonra, konuyla ilgili hükmünü, yanındaki genç katibe yazdırmaya başladı:

"Güvenilir güvâhların[9] şehadetine ve ehl-i iman kişilerin kavline binaen, yaralı kişinin, Gurgencli Mahmut Yalvaç olduğu siibut ettiğinden, onun, deveden ihtimamla indirilip, evime yatırılmasına ve şifabahş otlarla tedavi etmesi için otaçının celbine hüküm verdim. Dervişe gelince, iman sahibi bir yaralıya karşı elinden geleni yaptığı için, kurtarılan yaralı tarafından ödüllendirilmesi derkâr. Deve ise, dervişin olmadığı için, sahibi iyileşinceğe kadar, benim ahırımda kalacak. Mahkeme sonuçlanıncağa ve karar mühürleninceğe kadar, dervişe ait olan şu kara sıpa da, benim ahırımda kalacaktır."

— Yazdın mı?- diye sordu sonra katibe.

Katip, her zamanki uysallığıyla cevap verdi:

— Harfi harfine, taksir![10]

Daruga, devam etti:

— Derviş efendi, sen de benim fakir kesemden bir dirhem al!

Derviş, bakır parayı eline alıp, şöyle bir evirip çevirdikten sonra, dudakları değdirip, avucuna aldı:

— Doğru bir karar vererek, dânâlığınızı gösterdiğiniz, taksir, - dedi. -Böylece, beni yaralı için endişelenmekten, sırtına binip gittiğim ama karınlarını doyuracak bir şeyim bulunmayan şu deve ve eşekten de kurtarmış oldunuz. Bana gelince, dilencilerin kascsine atılan bu âdi bakır parayı, sizin cömert ellerinizden almakla mahvolmaktan kurtulmuş oldum. Ve eminim ki, eğer cömertliğiniz de kır sakalınız gibi safiyane ise, o zaman, bu bakır dirhem bir altın dinara dönüşecektir.

Hacı Rahim, sözünü bitirerek avucunu açtı. Avucunun tam ortasında, altın bir dinar parlayıp duruyordu.

— Size doğruyu söyleyeceğim, taksir: Ayağınızı bastığınız şu toprak, ömrü billah bereketsiz kalmayacak.

9 Güvâh : Şahit.

10 Taksir : Orta-Asya'da özellikle devlet ricaline ve büyüklere karşı "efendim" anlamında kullanılan bir hitap sözü.

Hacı Rahim, tekrar avucunu sıkarak, bir süre hareketsiz kaldı. Daruga ve çevresindekiler, şaşkın bakışlarını, dervişin yumruk haline gelmiş eline çevirmişlerdi.

— Benim ona verdiğim, kara bir dirhemdi. Bundan adım gibi eminim. Ama hepiniz gördünüz ki, elinde altın bir dinar var,- dedi daruga. Sonra kimsenin bu yaşlı adamdan beklemediği bir çeviklikle atılarak, dervişin elini yakaladı.

— Altın dinarımı geri ver! Mahkeme masrafları olarak, onu ödeyeceksin!

Hacı Rahim, avucunu tekrar açtı. Fakat avucunun ortasında, yine o bakır dirhem duruyordu. Zavallı daruga, omuzlarını büzerek, melûl bir şekilde terasa doğru yöneldi.

Eşeğinin yanına gelen Hacı Rahim, başından torbasını çıkarıp, sırtına atladığı gibi, dervişlere has yanık sesiyle bağırarak Gurgenc'e doğru yola koyuldu:

— Ya hû! Ya Hak! La ilahe illa hû!

- V -

"Her şey, yıllar önceki gibi, - diye geçirdi Hacı Rahim, Gürgenc'in tenha bir ara sokağındaki gösterişli dış kapıya yaslanarak. - Kayısı ve dut ağaçları arasındaki şu kerpiç damlı evler, firuze renkli semada kanat çırpan bir yığın beyaz güvercin ve onların daha da yukarısında süzülen çaylaklar.. Şu dış kapının berisindeki çiçekli bir akasya ağacı ve onun da ötesinde, yarıklarından rüzgarın uğuldayıp durduğu küçük kapı, kapının yan taraflarına işlenmiş nefis bezekler.. her şey, yıllar önceki gibi. Bir zamanlar, bu küçük kapıdan, pembeli sarılı elbiseler giymiş bir kız çıkardı. O nerede peki? Yoksa, bir şey mi oldu ona?"

Çok geçmeden Hacı Rahim'in sözünü ettiği kapı açılarak, boyu posu henüz serpilmiş; başında safran renkli bir rumalça bulunan, pembe etek giymiş bir kız dışarı çıktı. Hafifçe dışarı fırlamış elmacık kemikleri, oynak gözleri, üzerindeki elbise ve safran rengi rumalçası, bu kızın Türk kabilelerinden birine mensup olduğunu gösteriyordu. Kız, şarkılar mırıldanarak, bahçedeki arkı temizleyince, arktaki su, yine gösterişli kapının altından akıp gitmeye başladı.

Genç kız, birden başını dışarı uzatıp, hafif çekik gözlerinin üzerine elini gererek, sokağın ileri taraflarına doğru baktı.

Sokakta, tanımadığı biri, yüksek sesle bir şiir okuyordu:

Gece bastırıyor ama uyku yok gözlerde,
Gözlerim yıldızlı semayı, sabahlara dek,
Ne zaman görsem, yeni doğmuş hilali
Aklıma düşer hemen, onun bilal kaşları
Kaderim mi bu benim? Yoksa alın yazım mı?
Çözemedim bir türlü ben bu bilmeceyi..

Sokağın öte başında, koyu yeşil çakmen giymiş, belinde iyi sıkılmış kayış bağlı genç bir atlı belirdi. Kuzu derisinden yapılmış kalpağını sağ kaşının üstüne ağdarmış; atını rahvan sürerek, bu tarafa doğru yaklaşmaktaydı. Birden, nedense hayvanı kırbaçlayıp, yel gibi kapının önüne geldi ve kızla göz göze gelince, ne düşündüyse, dizgini kırıp atı durdurdu.

Genç kız, elindeki küreği bir kenara fırlatıp, avluya doğru koştu ve küçük kapıdan içeri girerek, sıkıca kapattı. Atlı bunu görünce kalpağını kakülünün üstüne kaldırıp, hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etti. O gittikten sonra, küçük kapı tekrar açıldı. Dışarı çıkan genç kız, iki tarafı da dikkatlice süzdükten sonra, küreği yerden aldı ve kapı tekrar kapandı.

Başında hacıların giydiği türden sivri uçlu külah bulunan, renkli pelerinli, uzun kuşaklı, sakalı tozdan ağarmış olan derviş, elindeki asayı yere uzun mesafelerle vurarak ilerledi. Çevreye bir göz attıktan sonra, kapının üzerini kapatmış bulunan gül ağacını hafifçe aralayıp, içeri baktı.

— Evet, - diye mırıldandı,- burada her şey önceki gibi. Sadece, şu ağaç biraz boy atmış ve gürleşmiş; kapının rengi de biraz solmuş ve yıpranmış. Şu kız da, bir zamanlar benim onaltı yaşındayken âşık olduğum kıza benziyor, ama o değil. Peki, yıllar önce, elinde şeftali sepetiyle şurada dikilen ve kendisi de şeftali gibi kokan o kadın nerede? Her şey, yerli yerinde. Hatta gölgesinde bir aladoğanın pinekliediği şu eski baca dahi yerli yerinde. Sadece Hacı Rahim, eski Hacı Rahim değil...

Derviş, asasıyla dış kapıyı vurdu. Yaşlı akağacın arkasından, ihtiyar birinin öksürük sesi işitildi. Çok geçme-

den, eşikte, kar beyazı bir celme giymiş, kupkuru, cılız bir ihtiyar belirdi.

— Ya-hu! Ya Hak! - dedi derviş.

Yaşlı, kızıl gözleriyle dervişe şöyle bir bakan ihtiyar, elini kuşağının üst kıvrımına sokarak, eski bir deri cüzdan çıkardı. Titrek parmaklarıyla cüzdanı karıştırıp, içinden kara ve ince bir bakır para çıkararak uzattı.

— Allah kabul etsin! - diye karşılık verdi derviş, parayı eline alıp, dudaklarına sürterek. - Bu evin sahibi kim? Verilen sadaka için kime dua edeceğim?

— Bu evde ben yaşıyorum, ama ev benim değil. Karı Maksum denilen bir demircinin. Büyük pazarda, demirci ve silah ustası Karı Maksum'ın kime sorsan gösterir. Duyduğuma göre, dilencileri hiç eli boş çevirmezmiş.

— Seni hangi rüzgar attı buraya, ey sahib-i kerem?

— "Sahib-i kerem" gibi değerli kelimeleri benim için kullanma. Ben, şahın yaşlı tarihçisi Mirza Yusuf'um ve yaptığım tek şey, şairin heyitlerine ilaveler yapmaktır:

Ömrümü doldurdum, tıpkı bir binek hayvanı gibi
Çocuklarımın kölesi, ailemin savaş esiriyim ben
Bütün hünerim, varım yoğum, parmaklarımdadır
Bir hane-i virane ve yüzbinlerce beladır başımda
Heyhat ki, yok kurtuluş ümidi ol belalardan!

— Yok, hayır! Sen, sahib-i kerem bir insansın, - dedi derviş. - Sen, bir kara dirhemini feda ettin, ama can-ı gönülden verdiğin bu sadaka, kalbinin temizliğinden dolayı, saf altın bir dinara dönüştü.

İhtiyar, loş ışık altında, dervişin besili kuşu andıran yumuk eline doğru eğilip dikkatlice baktı. Gözlerine inanamıyordu. Çünkü, dervişin avucunun ortasında, altın bir dinar parlayıp durmaktaydı.

— Şu uzun ömrümde, eski kitaplarda sözü edilen mucizlerden hiçbirini görmemiştim. Sen.. ama sen, ya mucize gösteren bir dervişsin, ya da yaşlı bir ihtiyarla dalga geçmek için, pazarlardaki hokkabazlar gibi davranan okus pokuscunun tekisin.

— Sanırım, bu dinarın gerçek olup olmadığını kontrol etmek istiyorsun, - dedi derviş, ihtiyarın gözlerine bakarak. - Tamam, mesele yok. Uşağını pazara gönder; sana bir tepsi dolusu ızgara kebap, koyun eti, karpuz ve şirin kavunlardan alıp gelsin. Uşağın alıp getireceği bu naz-ı nimetlerden, buraya uzak Bağdat'dan gelen şu fakir yolcuyu da behremend kılarsın herhalde değil mi?

— Demek, sen şu meşhur Bağdat'dan geliyorsun? O zaman, buyrun, içeri geçelim dostum. Sen bir yandan bana oralarda gördüklerini anlatırken, ben de bu arada senin şu dinarının gerçek olup olmadığını kontrol ettireyim.

- VI -

Kulübemizin uzaklığına, yolun uzun ve yolculuğun tehlikelerine rağmen o, bana geldi.

(İbn-i Hazm, XI. Y.y.)

İhtiyar, sarı güderi terliklerini şıpıdık şıpıdık ettirerek, avluyu adımlayıp terasa doğru yürüdü.

— Beni takip et, mihman!

İhtiyarı takip eden derviş, kerpiç tavanlı, duvarları küçük halılarla kaplı bir odaya girdi. Duvar içine oyulmuş takada, gümüş bir ibrikle, Irak işi cam bir sürahi göze çarpıyordu. Odanın kubbesi, oymalı ahşap süslemelerle bezeliydi ve tam ortasında da, duman çıkması için bırakılmış bir delik vardı. Ayrıca, odanın orta yerinde, dört ayaklı ve köşeli bir mangal duruyordu. Hemen duvara dayanmış vaziyette, ağzı kapalı birkaç işlemeli sandık, onun karşı tarafında ise, çivilerle duvara tutturulmuş raf üzerinde sarı ciltli kocaman kitaplar göze çalınıyordu.

Derviş, asasıyla diğer eşyalarını, eşiğin girişine bıraktı. Terliğini çıkardıktan sonra ihtiyarı takip etti. Sonra da ayaklarını oturak yerinin altına alarak, diz çöküp oturdu.

— Bent Zankica! - diye bağırdı ihtiyar, titrek sesiyle.

İçeri giren çocuğun üzerinde, beş parmak boyunda bir entari ile mavi bir celme vardı. Ellerini göğsüne koyarak eğildi ve verilecek emri beklemeye başladı.

— Şu altın dinarı al! - dedi ihtiyar. - Götürüp ihtiyar Saklab'a ver ve de ki: Yürü Saklab amca, pazara gidelim de.

Şu küplerin önünde altın ve gümüş dinarları bozan Hintliler'in oturduğu yere gidelim de. Hani şu oynamak için topaç ve aşık kemikleri satanlar var ya, onlar işte. En ak sakallısını seçip, ona sorun bakalım, bu dinar kalbeki[11] mi, hakiki mi? Eğer Hintli hakiki olduğunu söylerse, ona gümüş dinarla bozmasını söylesin.Ukdın[12] mı? Ha!.. Sonra, gümüş paraları alınca, Saklab amcan gelip geçenlerin kebap falan aldığı sıraya gitsin ve şu muhterem doğru sözlü adamın şimdi sana sayacağı şeyleri satın alsın. Tamam mı?

— Uşağınızın ne almasını isterdiniz? - diye sordu çocuk, dervişe dönerek.

Derviş, başını kaldırıp çocuğu süzdü. Yüz hatları, çok eski bir tanıdığını hatırlatıyordu. Acaba onu nerede görmüştü?

— Uşak, eline bir sepet alıp, uzun yıllardır görmediği bir kardeşine ne almak isterse, hepsini alsın. Canının istediğini seçsin, - dedi derviş bir süre sonra.

İhtiyar, çocuğun kulağına eğilip fısıldadı:

— Saklab pazardan dönünce, her zaman olduğu gibi, doğruca buraya çıkmasın. Önce benim eski elbisemi tamir etsin. Sen de, dinarı kendisine verdikten sonra hemen geri gel ve divit ile hokkanı alıp getir. Kağıt da getir. Birazdan onun anlattıklarını yazacaksın.

Çocuk, yerinden ok gibi fırlayıp, kısa süre sonra bir miktar kağıt ve yazı malzemesiyle geri döndü.

— Anlatsana mihman, - dedi ihtiyar. - Adın sanın ne, nerede doğdun ve mübarek Bağdat'a nasıl gittin?

— Adım Hacı Rahim el-Bağdadi. Basra yakınlarında, küçük bir köyde doğmuşum. Bütün sorularını cevaplandırmaya hazırım, ama müsaade et de biraz soluklanayım.

— Ama n'olur anlatıverin, mihman, - dedi ihtiyar.

— Bağdat'da, büyük bir medresede, meşhur üstadlardan tâlim ettim. İlim ışığını arayan şakird arkadaşlarım arasında, dürüst, çalışkan ve az konuşkan bir genç vardı. Bir

11 Kalbeki : Sahte.

12 Anladın mı?

gün ona, başımı alıp diyar diyar gezmek istediğimi, asamı elime alıp, gurbet ellere giderek, meşhur Gurgenc'e, oradan Buhara-i Şerife, güzelim Semerkand'a gideceğimi anlatınca, bu genç bana şöyle dedi: "Hacı Rahim el-Bağdadi, eğer zengin Harezmşah'ın başkenti Gurgenc'e yolun düşürse, Batı Kapısı'ndaki pazara giden ana yola bitişik üçüncü sokağa sap. Orada, demirci ve silah ustası Karı Maksum'un evini bulup, sevgili akrabalarının sağ olup olmadığını öğren. Onlara Bağdat'da ne yaptığımı anlat. Sonra Bağdat'a geri dönüp geldiğinde, bana her şeyi hikaye edersin." Ben de dediğini yapacağımı vaadedip, yola koyuldum. Fakat kader yeli, beni başka ülkelere attı. Önce güneşli topraklar ülkesi Hindistan'a gittim. Sonra Tataristan'ın[13] uzak sahralarında gezindim. Çin padişahını Tatar saldırılarına karşı koruyan Çin Seddi'ne kadar gittim. Okyanus sahillerinde dolaştım. Tanrı Dağları'nın karlı eteklerinde gezindim ve her yerde Müslümanlarla karşılaştım. Böylece, Gurgenc'e ve Bağdat'daki arkadaşımın sözünü ettiği şu sokağa gelinceye kadar yıllar geçti. Bu evi ve akasya ağacının altına gizlenen giriş kapısını buldum ve şimdi de, sahib-i kerem siz zât-ı âlilerinin huzurundayım. Acaba siz, burada, şu evde yaşayan ve onbeş yıl önce Gurgenc'i terkeden o delikanlıyı hatırlıyor musunuz?

— O delikanlının adı neydi? - diye sordu ihtiyar, sert bir şekilde.

— Kasr-ı âlide de onu hatırlarlarmış. Adı, Ebû Cafer el-Harezmi.

— Onun adını anmaya nasıl cür'et edersin, bre nâvekâr? - diye bağırdı ihtiyar mirza, dividi, sus der gibi dudaklarına götürerek. - Onun en büyük günahkâr olduğunu biliyor musun? Bir karış bacağına bakmadan kendini de, akrabalarını da rezil-i rüsva etti ve neredeyse zavallı ailesinin tamamının kellesini keseceklerdi.

13 O dönemde bugünkü Moğolistan ve Tatar denilen çeşitli göçebe Türk kabilelerinin yaşadıkları Batı Çin'e Tataristan denilirdi.

— İyi ama, o zaman henüz çok genç değil miydi? Peki, ne yaptı bu delikanlı? Adam mı öldürdü, yoksa çağımızın sultanının canına mı kastetti?

— Ol mel'un, ol akrep ruhlu Ebû Cafer, daha küçüklüğünden beri çok kabiliyetli ve zeki idi. Diğer çocuklarla beraber en meşhur hocalarımızdan ders alıyordu. Çok güzel okur ve yazardı. Kur'an'ı Kerim'i de hıfzetmişti. Akranlarını gölgede bırakmıştı. Tıpkı Firdevsi, Rûdeği ve Ebû Said gibi güzel şiirler yazardı. Ama yazdığı şiirler, diğerlerininkinden farklı olarak, zındıklık kokardı..

İhtiyar, daha sonra konuşmasını fısıltılı bir sesle sürdürdü:

— Bu bedbaht delikanlı, sapıtmıştı. Ak sakallı imamlar ve ulema ile tartışır; diğer arkadaşlarına da sapık fikirlerini aşılardı. Sonunda imam bunu farkedip, ona, "Sen cennet yolunda değil, dûzaha[14] giden yoldasın çocuk!" diye bağırmış. Ebû Cafer de ona demiş ki, "O zaman sen de beni bırak ve cennete alma! Sen tekkende, camide vaazederken, ben Muhammed'in mescidine gitmekle, İsa'nın çan çalınan kilisesine veya Musa'nın havrasına gitmek aynı şey değil mi diye düşünüyordum. Her yerde Allah'ı aradım. Allah diye bir şey yok. Onu, Allah diyenlerin kendileri uydurdu. Benim yolumun kandili ve rehberim Ebû Ali İbni Sina'dır." Sonra, ol mübarek imamlar, onu lanetleyip yakalamak istemişler. Maksatları şehrin tam ortasında, ol lanetli şiirlerini bir daha yazıp okuyamasın diye, dilini ve ellerini kesmekmiş. Fakat Ebû Cafer, kışlık bir kat elbisesini alarak, ortadan kaybolmuş. Önce babasının bu günahkâr oğlunu sakladığını zannettiler. Bu yüzden Harezmşah Muhammed, meseleyi imamlardan öğrenince, babasının yakalanarak kemeli zindana atılmasını ve boynuna da "Müebbed mahkum" yazısı bulunan bir levha asılmasını emir buyurmuş. Eğer babası ölmüş olsaydı, şah onun yerine, Ebû Cafer kendi isteğiyle gelip teslim oluncağa kadar diğer yakınlarını zindana attıracaktı.

14 Dûzah : Cehennem.

— Peki babası hâlâ zindanda mı? - diye sordu derviş, fısıltılı bir sesle. Kocaman gözleri, öfkeden ateş püskürmeye başlamış; yüzü ise, tıpkı bir ölü çehresi gibi bembeyaz kesilmişti.

— Babası.. maalesef babası hastalıktan, karanlıktan, kenelerle dolu bodrum katının rutubetinden dolayı öldü. Gardiyanlar, Harezmşah'ın emriyle bu defa Ebû Cafer'in küçük kardeşi Doğan'ı yakalayıp, aynı levhayı onun boynuna takarak, babasının öldüğü bodrum katına attılar.

— Bu ne canilik! - diye fısıldadı derviş.

— Doğan için biz de çok üzüldük, - diye devam etti ihtiyar. - Onun için çok indişe ediyorum. Şahsen ben, bu Doğan'ın, mel'un kardeşinin izinden gitmemesi için elimden geldiğince yardımcı olmaya çalıştım. Okuma yazmayı bende öğrendi, ama kafasını ustalık ve askerlikle bozmuştu. O yüzden ben de, tuttum silâh yapımcılığını öğrensin diye, Karı Maksum'un yanına vermiştim. Şimdi onun yerine, kölemin kızı Bent Zankica bakıyor. Bu yavrucak, okuma yazmaya çok hevesli. Çok da kabiliyetli bu konuda. Ona çeşitli kaside ve şiirler ezberlettiriyorum. Yaşlılıktan mı nedir, artık gözlerim iyi görmüyor. Birçok şeyi çift görüyorum. Bent Zankica bana yardımcı oluyor. Benim şiirlerimi kaleme alıp, sonra kitaba geçiriyor. Aha, şimdi de önünde elinde kalemle yazıp duruyor.

Derviş, ihtiyarın söylediklerini dinlerken, bakışlarını, önünde oturup bir şeyler yazmakla meşgul olan çocuğa çevirdi ve onun bir kız çocuğu olduğunu o zaman farketti. Zavallı, mavi bir entari giyinmiş ve uzun süre bahçe kapısından dışarı adım bile atmamıştı.

Derviş, bıkkın bir şekilde, bakışlarını başka bir yöne kaydırdı. Karşısındaki ihtiyara, biraz önce dış kapıda gördüğü onaltı yaşlarındaki genç kızın kim olduğunu sormaya niyetlendiyse de, vazgeçti.

— Demek sen, sahib-i kerem değilsin öyle mi? Sen bir kız çocuğuna zarafetle okuma yazma öğretiyorsun. Daha sonra da o kız, mirzalardan birinin hoşuna gidecek şekil-

de başını örmek yerine, türbanla kapatma hakkına sahip olacak. Gördüğüm kadarıyla, insan senin evinde ilim konusundaki endişelerden uzak kalır.

İhtiyar, ince parmaklarını çıtlatıp, kısık gözlerle dervişi süzdü.

— Bunları boşver de, sen kendinden bahset, mihman, - dedi. - Memleket memleket gezmeye uzun zamandır mı niyetlenmiştin?

Derviş, saçları birbirine karışmış kafasını kaldırarak dertli, siyah gözleriyle onu bir süre süzdü.

— Babam, açlık sebebiyle, beni çölün öte tarafında terkedip gitmiş. Anamsa, zavallı kadıncağız, göğüslerinde beni emzirecek süt olmadığı için, göz yaşı dökmekten başka bir şey yapamamış. Hocam, celladın kılıcından korkardı. Bense, hep şu sözü dinlerdim: "Korkma derviş, sen ihtiyaç duyduğun şeyi kendin icat edebilecek bir insansın".

İhtiyar mirza başını salladı.

— Sen çok bilgili bir adamsın. Kadıdan veya şehir darugasından ihtiyacın olan bir mektubu kolaylıkla alırsın. Ben de şimdi sana şahın kütüphanesinde bulunan kitapların bir listesini edinirim. Orada, hiç kimsenin haberi dahi olmadığı ender kitaplar var. İnsanların onlardan faydalanabilmeleri için onların istinsah edilmesi gerekiyor. Ne diye ömrünü yollarda tüketeceksin? Belki seyahat etmek hoşuna gidiyor ama ne işin var onca tozun-toprağın, ayaklarını parçalayan taşların arasında?

Derviş, boğuk bir sesle karşılık verdi:

— Bana diyorlar : "Hane-i viraneni neden tüylü halılarla döşüyorsun?" Ama "Bir kahramanın imdat sesi kulağına çalınınca, şairin kasidesini ne yapacaksın?" "At cenge sürüldüğünde, ben tomurcuk gülleri arasında nasıl yan gelip yatarım ki?"[15]

İhtiyar, oldukça şaşkın bir halde elini kaldırarak:

— Hangi savaştan söz ediyorsun? - dedi. - Bütün âlem-i İslamın en güçlü hükümdarı olan sultan'ın salâtîn

15 İbrahim Munteser (X. Yüzyıl) in mısralarından.

ve emîr'ul-mü'minine kafa tutmak kimin haddine? Aksine, o bir yere sefere çıkmak isterse, oradaki asker kamplarında yanan ateşler söndürülüverir.

— O büyük alev, doğudan yayılıyor. Her şeyi yakıp kavuracak.

İhtiyar, imkansız der gibi başını sağa sola salladı.

— Hayır-hayır! Harczmşahın kılıcı kınında durduğu müddetçe, gerek Mâverâünnehir vadilerinde ve gerekse Harezm hükümdarlığı sınırlarında bulunan herkes, sükunet içinde yaşar.

Birden, yaşlı bir köle, bir ucu beline, diğer ucu iki ayağına bağlı ağır zincirlerini gürültüyle sürüye sürüye içeri girdi. Elinde, içi mucizevi dinarla satın alınarak doldurulmuş enva-i türlü yiyecekler bulunan kocaman bir sepet vardı.

Uzun boylu ihtiyarın bitkin vücudu üzerinde kısa, çizgili bir elbise vardı. Kırçıl uzun saçları, omuzlarına kadar inmişti. Halının üzerine ipek sofrayı sererek, sıcak patırları, bademli kurabiyeleri sıraladı. Sonra bir tabak bal, onun arkasından da fıstık, badem, üzüm, üzerinden balı akan şirin kavun dilimleri ve diğer tatlı çeşitlerini sofraya yaydı.

— Şu yaşlı kölenle konuşmama müsaade eder misin?

— Buyrun mihman cenapları.

— Sen aslen nerelisin, baba? - diye sordu derviş köleye.

— Uzaklardan.. Urus topraklarından, - diye karşılık verdi köle. - Buralarda İtil denilen Volga Nehri sahillerinde, balıkçılık yaparak geçinen babamla birlikte yaşıyordum. Henüz küçük bir çocukken, komşu Suzdal knazının askerleri beni yakaladılar. Sizde han veya bey neyse, bizde de knaz odur. Bizim knazlarımız, birbirleriyle savaşır dururlar. Kim diğerini yenerse, onu ve mujiklerini, çoluk çocuğunu, hanımlarını da esir alır. Sonra da bu knaz, herkesi, tıpkı bir koyun gibi, yabancı bir ülkeye satar. İşte beni ve kızkardeşimi de, knazımız bir Bulgar tacirine sattı. Bu tacir, bizi, kendilerinin Kama Nehri üzerindeki Bilyar şehrine, oradan da diğer esirlerle birlikte çöl üzerinden buraya, Gurgenc'e getirdi. Kızkardeşimi ise nereye götür-

düklerini bilmiyorum. Bu olay, yıllar önce oldu. Görüyorsunuz ya, saçlarım, yaşlı bir keçinin tüyleri gibi uzadı. Bilseniz, nehir kenarındaki köyümüzü ne çok özledim. Burada Türkmence ve Farsça öğrendim. Diğer köleler değilse bile, ben anadilimi unuttum. Bazen, pazarda bizim oraların köylüleriyle karşılaşıyorum ama anlaşamıyorum. Buralarda ayağında zincirlerle dolaşan pek çok insan var.

— Adın ne senin? - diye sordu derviş.

— Bana Saklab derler, fakat diğer esirler "Slavka amca" diye çağırırlar. Densizliğim için kusurumu hoş göresin, - diye ilave etti ihtiyar, dervişin önünde yerlere kadar eğilerek, - duyduğuma göre, bir aziz gibi diyar diyar dolaşır, bakır bir parayı altın dinara çevirirmişsin. Beni sahibimden satın almak, sizin için basit bir şey olsa gerek. Beni satın alın. Canla başla ve sadıkane size hizmet ederim, taksir. Belki yolun bizim oralara da düşecek. O zaman, beni de beraberinde götürürsün.

— Benim kölemi mi ayartmaya çalışıyorsun? - dedi ev sahibi homurdanarak.

— Ne yapayım ben köleyi? - diye karşılık verdi derviş. - Ben kendime bakmaktan âciz, dilenerek karnını doyuran bir insanım. O da cömert birine rastlarsam..

— Burada, uzak diyar-ı gurbette, bazan şaçmalıyorum işte, - dedi Saklab boynunu bükerek ve sonra sesini yükseltti: - Lütfen desturhana[16] buyurun, mihman cenapları.

Mirza Yusuf ve derviş, Saklab'ın getirdiği leğende ellerini yıkayıp, işlemeli havluyla koruladıktan sonra, sessizce yemeye başladılar. Derviş, sofradaki bütün naz-ı nimetlerden tattıktan sonra, bereket duasını yapıp, ev sahibinden izin istedi.

Derviş, boş sokaktaki ağacın altında uzun süre durarak, eskimiş bahçe kapısını seyretti.

"İyi kalpli ihtiyarın, bir zamanlar bana kamış kalemi tutmayı ve ilk harfi yazmayı öğrettiği bu evi daha fazla görmeye dayanamıyorum. Gerçi ben de, sırf onunla biraz

16 Desturhan : Sofra.

daha fazla kalabilmek, akrabaları hakkında bilgi edinmek ve sesini duyabilmek için, tek altın dinarımı çekinmeden feda ettim ama.. neyse şimdi yola koyulma zamanı."

Mirza Yusuf, tuhaf misafirin çıkıp gittiği kapıya gözlerini dikerek, bir süre baka kaldı. Bu sırada Bent Zankica içeri girip:

— Benim tonton Mirza Yusuf dedeceğim! - dedi. - İçimden bir ses, şu derviş Hacı Rahim el-Bağdadi'nin, bir zamanlar buradan kaçan çatlak kafalı Ebû Cafer olduğunu söylüyor. Sadece sakal bırakmış ve güneşten biraz yanmış. Fakat sizin için geçmiş yıllardaki bir çocuğu hatırlamak zor..

— Aman sus, yoksa evimize uğursuzluk çöker! Yoksa ben, bir zamanlar mübarek imamların lanetlediği bir kafirle mi konuştum? Bir daha bu yaşlı misafirin adını, bu evde ağzına almayasın! Kötü bir zamanda yaşıyoruz. Allah göstermesin, çekemezin biri orada burada bir şeyler söylerse, ocağımıza incir dikerler. Gece gündüz şairin şu mısrasını aklımızdan çıkarmamalıyız: "Sükût güçlüdür ancak; gevezelikse, sadece zaaf!"[17]

— Dostlar karşısında da mı sükût edeceğiz? Yoksa, "Dostlar hariç, herkesin karşısında çeneni tut!" diyen de aynı şâir değil mi? Bir ömür boyu susmak.. Hayır! En iyisi ölmek.. ama şarkılar mırıldanarak, şakalar yaparak!

— Sus dedim sana, sus! - diye bağırdı ihtiyar. - Allah'ım sen bana yardım et! Ya Vâhid! Akşam oluyor, ama Harezmşah'ın yaptığı büyük işleri anlatan kişi hâlâ gelmedi. Hep onun meşhur kahramanlık haberlerini bekliyorum, lakin işittiğim sadece katliam ve kırgın. Korkarım bu kahraman bir gün kof, içinde akreblerin dolaştığı, sineklerin uçuştuğu taş bir heykele dönüşecek. Allah'ım, beni koru ve gözet..

17 Ebû Said (XI. Yüzyıl) e ait bir mısra.

İKİNCİ BÖLÜM

- I -

Padişaha dost olanın iki amacı vardır: Ya nimetlere konmak, ya da kellesini kurtarmak.

(Sâdi, XIII. Yüzyıl)

Şafağın erken saatlerinde, henüz gün ışıklarının ortalığı ağartmadığı bir sırada, üç yaşlı şeyhulislam Gürgenc'in dar sokaklarında ilerlemekte; onların önlerinde ise, elinde yağa batırılmış kağıt fitilli, cılız bir fener tutan hizmetçi yürümekteydi. Yaşlı şeyhulislamlar, içi suyla dolu kanalları geçerken, geniş harmaniyelerinin eteklerini yukarı doğru çekiyorlardı.

Karanlıkta, kapalı dükkanların kiminden koyu aroma, kimisinden şeftali, zencefil, boya, bazılarından da deri kokusu geliyordu. Şeyhulislamlar, ahırların bulunduğu yerden geçerken keskin bir gübre ve sidik kokusu burunlarına çalındı. Meydanın ortasında ise, kaba bir ses onları durdurdu:

— Durun! Gecenin bu saatinde ne maksatla ve nereye gidiyorsunuz?

— İyi kalpli, cesur asker! - dedi şeyhulislamlar. - Bizler, din adamları ve büyük caminin imamlarıyız. Sabah namazını kıldırmak amacıyla padişahın sarayına gidiyoruz.

— Selametle gidiniz!

Üç şeyhulislam, göğü yararcasına yükselen surlarla çevrili sarayın ana giriş kapısına gelince, durdular. Kapıyı çalmaları fayda etmediği gibi, bir de azar işittiler. Fakat

sonra kapı birden bire kendiliğinden açıldı ve dışarı fırlayan birkaç süvari, atlarını çatlatırcasına sürerek, meydandan yel gibi geçip gittiler. Bunlar, "dinin ve adaletin hâmisi, emîr'ül-mü'minîn ve sultan'us-salatînin" özel bir görevle gönderdiği süvarilerdi ve nereye, ne amaçla gittiklerini de, ancak onları gönderen bilebilirdi.

Taştan taşa atlayarak, dikkatle ilerleyen yaşlı üç kişi, içi su dolu büyük hendeği aştıktan sonra giriş kapısına ulaştılar. Devâsâ sarayın her tarafında, şahın süvarileri o tarafa, bu tarafa at koşturup duruyorlardı. Kapıdaki iki nöbetçi, yaklaşanların din adamları olduğunu anlayınca, yana çekilerek yol verdiler. Üç ihtiyar, birçok nöbetçinin arasından sıyrılıp geçtikten sonra, sarayın iç büyük kapısının önüne ulaştılar. Kısa süre sonra, dövme demirden yapılmış ağır kapı, şangur şungur kilit sesleri arasında açıldı.

Nihayet, iç eşiğin önüne gelmişlerdi. Eşiğin iki yanında, mızraklarına dayanarak, yarı uyanık vaziyette dikilen iki nöbetçi, şeyhulislamları görünce kamburlarını doğrultarak çelik zırh ve kalkanlarını düzelttiler.

Meydan hizmetçisi, elindeki feneri yukarı doğru kaldırıp, gelenleri teşhis ettikten sonra onlara:

— İslam'ın hâmisi henüz teşrif buyurmadılar,- dedi.

— Bekleriz, - diye cevap verdi üç ihtiyar ve terliklerini çıkararak, halının üzerine diz büküp oturdular. Sonra metal rahleler üzerindeki koca kitapları açıp okumaya başladılar.

— Dün dört isyankâr han, küçük yaştaki çocuklarını saraya rehin olarak göndermişler,- dedi bir süre sonra şeyhulislamlardan biri. - Şah, bu vesileyle bir ziyafet tertiplemiş. Yirmi koyun kızartmışlar.

— Acaba bugün ne yapmayı düşünüyorlar? - diye fısıldadı ikincisi.

— En mühimi, herkesin onunla anlaşması ve kavga etmemesidir, - diye sözü tamamladı üçüncüsü.

★ ★ ★

Harezmşah Muhammed, bir rüya gördü: Rüyasında, sahrada bir tepenin üzerinde dururmuş. Çevresinde yüz-

lerce, onbinlerce insan varmış. Gökyüzü, bronz renkli ışıklarla bezeliymiş. Derken, güneş yavaş yavaş yüzünü gösterip, vadiyi ışık seline boğarmış.

— Yaşasın sultanımız! - diye çığlık atarmış askerler sıra sıra. Sonra insanlar dizüstü çöker, beyaz celmeleriyle yüzlerini örterlermiş.

Bütün bir kalabalık, fatih-i muzafferin önünde diz çökermiş. Giydikleri elbiseleri, kıpır kıpır çalkalanan Aral Gölü'nün dalgalarını andırırmış. Kalabalık:

— Padişahımız çok yaşasın! - diye son bir kez daha bağırırmış. Sonra herkes susmuşmuş. Güneş doğmaya başlayınca, vadi derin bir sessizliğe gömülmüş. Şah, zayıf ışıklar arasında, tepenin yamacından çıkan, yere iki büklüm eğilmiş birçok gölgeler görür gibi olurmuş.

— Yeter, çekil geri! - diye emir verirmiş şah. Fakat üzerinde çizgili elbiseler, bellerinde kılıçlar bulunan sayısız, binlerce iki büklüm insan dört bir yandan kendine doğru yaklaşırmış. Bu yaklaşan gölgelerin her biri, şaha, boynunda sivri hançerler asılıymış gibi görünürmüş. Bu yüzden şah, ileri atılır ve kendisine en yakın olanı tekmeler, o zaman da tekmelediği gölgenin üzerindeki elbise yırtılır ve tıpkı bir kuş gibi havada uçuşurmuş. Şah, elbisenin altına baksa kimse yokmuş. Bu defa, bir başkasının üzerindeki elbiseyi sıyırıp alırmış, ama onun da altında kimse bulunmazmış.

"Ama onların arasında biri var! O bana doğru sinsice yaklaşmakta ve hançerini benim kalbime, sadece Harezmşah'ın ünlü boyunun yüceliği ve mutluluğu için çarpan kalbime saplamaya çalışmakta."

— Yeter! Size şah emrediyor: Gidin! - diye bağırırmış şah, yüksek ve herkes tarafından işitilen bir sesle. Bu bağırtı üzerine bütün gölgeler ortadan kaybolmuş. Bozkır ise dümdüz olmuş, çölleşmiş, gri bir renk almış ve tamamıyla ıssızlaşmış. Göğe doğru boy salmış tırnak gibi keskin çöl dikenleri, her tarafı kaplamışmış. Bu defa şah, koca çölde atsız, tek başına, yapayalnız kalmış. Sanki şu ya-

kındaki boz tepenin ardından birden üzerine biri atlayacak, kendisini parçalayacakmış gibi zannedermiş...Tabii ya.. Herkes onun ölümünü istiyor amma.., biri var ki, işini kendi elleriyle bitirmek istiyor. Fakat bu kim?

Birden, kulağına bir grup insanın bağırmaları çalınırmış:

— Yaşasın Celaleddin! Yaşasın Harezmşah'ın veliahdı ve yiğit oğlu Celaleddin!

"Beni unutarak, yine benim oğlumun elini öpmek mi istiyorlar? Artık bu meseleyi kökünden halletmeli! Yolıma dikilen herkesi yok edeceğim. Kim olursa olsun, ister Bağdat halifesi, ister kendi oğlum olsun farketmez, yolıma çıkan herkesi parçalarım! O kadar!.."

Şah, birden arkasında bir hışırtı işitirmiş. Baksa ki, oğlu Celaleddin, soğuk çehresiyle karşısında dikilirmiş. Korku ve hayatın acımasızlığı, onun bütün gücünü alıp götürmüş bitkin bir hale getirmişmiş..

Şah, silkinerek uykusundan uyandı ve loş odanın burçaklarına endişeli bakışlarla göz gezdirdi.

Duvardaki büyük şömineden yayılan sıcaklık, soğuk odayı ısıtmıştı. Karşısında biri ayakta dikilmekteydi. Bu, dün kendisine çölden koparılarak, zorla getirilen vahşi sahralı kızdan başkası değildi. Genç kız, korkulu gözlerle ellerini sıkarak, kendisine doğru ilerliyordu.

— Kimsin sen?

— Allahuekber! Ben, çölden getirilen Türkmen kızı Gül Cemal'im. Beni dün gece siz uykulu bir vaziyetteyken buraya getirdiler. Siz ise, yatağa uzandığınız gibi, sızıp kaldınız. Sizin için endişelendim. Öyle korkunç horladınız ve öyle çok inlediniz ki, öleceksiniz diye korktum. Size gece "devleri" saldırmışlar..Gece devleri, karanlık çadırlara girerler; evlerin bacalarından süzülerek, kalbinde ölüm korkusu olanlara saldırırlarmış.

— Peki o elindeki ne? - Şah sözünü bitirip kızın nazik elini sert bir şekilde kavradı.

— Canımı acıtıyorsun! Bırak beni!

— Bakalım elinde ne varmış?

— Elimde bir şey yok. Size bizim oralarda güle âşık olan bülbülün şarkısını okumamı ister misiniz? Yahut aynada Çinli prensin çehresini gören İranlı prensesin hikayesini anlatırım isterseniz.

— Gül şarkın da, prenses hikayen de senin olsun.. A!.. Bak elinde ne varmış.. Bir hançer! Neden padişahının yanına bir hançerle sokuldun?

— Bırak beni! Yaşlılar "Atı öldürme, tayını kaybedersin" derler...

Gül Cemal, bir hamleyle şahın elinden kurtulup kaçmaya muvaffak oldu.

— Vay-öley! Sen beni boğacaksın! Senden korkulur.

Gül Cemal, kendini en yakındaki çift kanatlı kapıya atıp, dışarı fırlayınca, orada, içerideki konuşmalara kulak kabartmakta olan iki cariyeyle çarpıştı.

Güçlükle nefes alan şah, şöminenin yanına geldi. Öfkeli bir boğa gibi burnundan soluyor, gözleri ateş püskürüyordu. Kamış deyneği eline alıp, bakır tepsiye hızla vurdu. Kapıda hemen keçi sakallı, yaşlı hizmetçi belirerek, şahın huzurunda yere kapandı.

— Dün getirdiğiniz şu kızı, halıyla kaplı odaya kapatın. Vezir veya vezir-i âzam burada mı?

— Hepsi emrinize muntazırdır, aftâb-ı âlem, - dedi hizmetçi.- Hatta istihbarat reisi ile üç imam da burada.

— Ya peki.. şu.. Celaleddin-han daha gelmedi mi?

— Tahtın kadem-i muhkemi henüz gelmediler, puşt-ı penahım.

— Öyleyse beklenilsin. Bana banyo küvetimi hazırlayın. Şu şakalımı boyayan berberle, sırtımı keseleyecek tellak da gelsin.

Harezmşah, diğer bir odaya geçti. Uzun boylu, kambur olmuş yaşlı hizmetçi, kızıl gözlerinden yaşlar dökerek, yastıkları ve yatağı toplayıp, güzelce katladıktan sonra duvarın dibine koydu. O an, halının üzerine parlak bir şey gözüne ilişti. Eğilip, parlak cismi aldı. Sivri uçlu, kemik saplı bir hançerdi elindeki.

— Bu bir Türkmen hançeri.. Ah bu Türkmenler! Onların öfkesinden korkmak gerek. Adamı zehirli kara örümeek gibi sokarlar bunlar. Şimdi bu hançeri vezire mi vereyim, yoksa saklayayım mı? Dur hele! Acele etme!

Şah, geniş ipek şalvarının sim uçkurunu bağlayıp, üzerine çizgili ve enli kuşağını doladıktan sonra, gümüş kabzalı hançerini beline soktu. Daha sonra, uzun sansar kürkünü giydi. Duvardaki takaeadan, ince nakışlarla bezeli beyaz külahını dikkatle alıp, yarı yarıya ak düşmüş uzun saçlarının üzerine itinayla oturttu.

Dışarıdaki konuşmalara kulak kabarttıktan sonra, bir eliyle hançerin soğuk kabzasını sıkarak, kapıya doğru ilerledi.

"Dikkatli bir insan, her zaman saldırıya hazır olmalı. Sarayın loş koridorlarında, her an, eşeddî düşmanım Bağdat halifesinin gönderdiği bir İsmailî, âni bir saldırıda bulunabilir.."

— Burada mısın, vezir?- diye sordu yavaş bir sesle.

— Burada uzun zamandır puşt-ı penahımı beklemekteyim, aftâb-ı âlem!

Şah, ağaç tırkazı çekerek, kapıyı açtı. Yarısına kadar yanmış iki mumun cılız ışıkları, koridoru zar zor aydınlatıyordu. Onu görünee, yaklaşmakta olan görevliler birden durdular.

Harezmşah Muhammed, gecenin sessizliğini bozan sert ve iri adımlarla yürüyerek, diğer bir odaya geçti. Bu odada hizmetçiler verileeek emri beklemekteydiler. Biri, göz alıcı nakışlarla bezeli şamdanı tutuyor, diğeri gümüş bir leğen, bir üçüncüsü, inee ve zarif boyunlu bir ibrikle hazır-ı nazır bekliyordu. Hizmetçiler, küvetin yan tarafına dikilerek, şahın yıkanmasına yardım ettiler. Dördüncü bir hizmetçi ise, elinde uzun, sim işlemeli havluyla gelerek, ayaklarına kadar ıslak vüeudunu kuruladıktan sonra, aftab-ı âlemin mübarek ayaklarına çoraplarını giydirdi.

Şah, bir yandan giyinmekle meşgulken, veziri yanına gelerek son haberleri kendisine iletti.

— Saray çok soğuk. Her taraf, bembeyaz kırağı kesmiş.. Üç şeyhülislam da geldiler ve zat-ı âlilerini beklemekteler. Baş celladınız Cihan-Pehlivan da emrinize müntazırlar. Gece Bulgar'dan üç yüz develik büyük bir kervan geldi. Büyük bir parti deri çizmeler ve yüzlerce Urus esiri getirmiş. Her gün susam yağıyla pişirilmiş lapa verilmesine rağmen, kölelerden iki yüz kadarı yolda ölmüş. Bu yetmiyormuş gibi, başka bir kervan Türkmen haydutlar tarafından yağmalanmış. Sanırım, yine bu işte Kara Hançer'in parmağı var.

— Türkmen göçebeleri parça parça doğrayacağım! Ama beni en çok endişelendiren, Bağdat'dan gelen hacılar. Bunlar canımı sıkıyor. Bağdat'dan gelen Arap dervişler, ortada görünmediler mi? Bu imansızların hepsi Bağdat halifesinin casusları. Ama belalarını bulacaklar!

— Hangi nâvekâr, emîr'ül-mü'minînin gazabını üzerine çekmeyi göze alabilir?

— Müslümanlar yapar bu işleri.

Şah, üstünü giyindikten sonra alıştığı yerden, yani koridorun sağ tarafından yürüyüp, taş merdivenden aşağı indi. Vezir ve mabeyinci, ellerinde fânuslarla önden yürüyüp, kapıyı açtılar. Harezmşah Muhammed, sarayın yüksek taş kulesine tırmanmaya başladı.

-II-

Duvar kenarına askerlerin dizildiği yuvarlak avlunun ortasında, yirmi yedi genç han, yarım daire yaparak, ayakta beklemekteydi. Bunlar Gur, Gazne, Belh, Bamiyan, Termiz ve diğer şehirlerdeki hanların genç çocuklarıydı. Bu gençleri ve çocukları, Harezmşah Muhammed sarayında rehin olarak göz hapsinde tutuyordu. Maksadı, rehinelerin öldürülmesi korkusuyla babalarının herhangi bir isyana yeltenmemesiydi. Bütün gençlerin elinde davul ve borazanlar vardı.

Avluda, onlardan başka, ellerinde uzun nekkareler, karnaylar, surnaylar ve bakır diskler bulunan müzisyenler de vardı. Avlunun bir kenarında ise, Harezmşahın önde gelen beyleri dikilmişlerdi.

Şah ortada görününce, hep bir ağızdan bağırmaya başladılar:

— İslam'ın hâmisi, kafirlerin korkulu rüyası muzaffer padişahımız bin yaşasın!

Şah, avluda bulunanları göz ucuyla tepeden tırnağa süzdü.

— Timur Melik nerede?

— Buradayım, aftâb-ı âlem!

Uzun boylu, daima neşeli, Harezmşah Muhammed'in seferleri sırasında sürekli yol arkadaşı olan Timur Melik, öne doğru yürüdü. Yanında, elinden tuttuğu iki de çocuk vardı. Bunlardan biri, şahın son Kıpçak hanımından olan en küçük oğlu, diğeri ise, oğlu Celaleddin ve Türkmen

gelininden olma torunuydu. Timur Melik, çocukları şahın tam karşısında durdurdu. Şah, oğluna doğru eğilerek, yanağından öptü. Sonra torununa dönüp, sert bir sesle:

— Celaleddin-han nerede?- diye sordu.

— Babam şahiniyle ava gitti,- dedi çocuk. Beyaz külahının altına gizlenen gözleriyle şaha dikkatlice bakıyordu.

— Timur Melik! Dört bir yana adamlar gönderip, Celaleddin-hanı arat! Türkmenler kervanlara saldırmaya devam ediyorlar. Bu mel'unlar, benim oğluma da saldırabilirler.

— Başüstüne, pnşt-ı penah!

Yukarıda, tam bulutların arasından, çocuk sesini andıran ince bir ses duyuldu.

— Uyumayanlara ne mutlu! Uykusuna kıyanlar ne şanslı!

Bir nuın zerafetiyle göğü yararcasına yükselen minare, uzaktan bir ışık hüzmesini andıracak şekilde, boydan boya ışıklarla donatılmıştı. Şehrin bütün evleri ise, henüz sisli bir karartı içindeydi.

Genç hanlar arasında en yaşlı olanı, elindeki davulu Harezmşah'a uzattı. Davulu eline alan Muhammed, yüksek sesle haykırmaya başladı:

— Büyük İskender'e selam olsun! Cihan fâtihine selam olsun! İran topraklarını çiğneyip, Ceyhun ve Zerafşan'a kadar gelen İskender'e selam olsun! O ki bizim önderimiz, o ki bizim pirimiz! Yüksek sesle üç defa "nuba"[18] çalıp onun şanını yüceltelim.

Sonra davullar vurmaya, nekkareler ötmeye başladı. Bakır disklerin sesi etrafta çınlarken, ona karnay ve surnaylar eşlik etti. Avlıda bulunanlar, Makedonyalı İskender'in hatırasını üç defa borazan çalarak yâdettiler. Herkes susup, kuledeki uğultu tamamen kesilince, Timur Melik yüksek sesle bağırmaya başladı:

— Bizler burada Büyük Grek kumandan İskender Zülkarneyn'e şükranlarımızı arzettik. Ona selam olsun! Ama

18 Nuba: Harezmşah Muhammed'in sarayında her gün çalınan Makedonyalı İskender marşı.

o, gençlik yıllarında yapmak istediklerinin ancak yarısını yapabildi. Şimdiyse bizim yeni bir İskenderimiz var. Bu İskender savaşçı Muhammed, başkumandan Muhammed, Büyük Harezm İmparatorluğunun bânisi olan Muhammed'dir. Allah, Alem-i İslamın güçlü hükümdarı şah Muhammed Alaaddin'i korusun. Büyük hadişahımızın şerefine üç defa "nuba" çalalım!

Davul, nekkare, karnay ve surnaylarla bakır disklerin çıkardığı sesler, havada yeniden yankılandı.

Muhammed, vakur ve düşünceli bir şekilde, geniş omuzlarını gererek, büyük mazgalın önünde durdu. Kar gibi bembeyaz külahının altında, büyük bir zeka sahibi duruyormuş havası veriyordu.

— Allah'ın selameti üzerine olsun! Gidin! - dedi kısa bir süre sonra.

Herkes ellerini göbeğine bağlayarak, küçük adımlarla, intizamlı bir şekilde dağıldı. Muhammed de, hükümdar kürkünün yakasıyla dudaklarını örterek, geri döndü ve loş, helezonik merdivenlerden çıkıp gözden kayboldu.

Avludan en son ayrılan kişi, iki çocuğu elinden tutarak götüren Timur Melik oldu.

— Babam bana canlı bir ceylan getireceğini söyledi,- dedi şahın torunu.

— Ama padişah da bana avcı bir pars hediye edecek.. Göreceksin o pars senin ceylanını da yiyecek, seni de, anladın mı, yılanın eniği!

Şah, mazgaldan boynunu uzatıp, çevresine bakındı. Aşağıda, dümdüz çatıların meydana getirdiği dizi dizi evler göze çalınıyordu. Saray ise, birbirine irili ufaklı avlularla bağlanmış birçok basık binadan oluşuyordu. Sarayın çevresini, yer yer nöbetçi kuleleriyle bezeli, kalın bir sur kuşatıyordu. Hiç umulmadık bir yerde, ellerindeki mızrakları göğe doğru dikmiş nöbetçiler görünüyordu.

Şah, uzun süre, henüz sisler arasında hayal meyal seçilen yüzlerce düz çatılı evin bulunduğu şehri seyretti. Bir ara, içinde yaşlı ve yüksek kavak ağacının altına kurulmuş

beyaz bir çadırın bulunduğu saraylarından biri gözüne ilişti. Bu çadırda, haremin yeni incisi olan ve bu sabah elinin altından kaçıp giden Türkmen güzeli Gül Cemal göz hapsinde tutuluyordu. Bu çadır, ol nâzende saraydaki diğer halayıklarla geçinemediği için, çölde Türkmenler'in alıştığı şekilde, sis içinde yaşamak istediğini belirtmesi üzerine kurulmuştu. Çünkü o, "Eden bahçesinin diğer gülleri" gibi haremde oturmak istemiyordu. Bu kızı zaptetmek bir türlü mümkün olmamıştı ve hanşa ana Türkan Hatun da, zaten onu hiç sevmemişti.

— Kibirli şıllık! Efendisine el kaldırdı! Halıyla kaplı odada, benim sevgili parsım karşısına dikilince, nasıl yelkenleri suya indirecek göreceğim!..

Bulunduğu yerin hemen altındaki kuleden bir takım bağırışmalar işitildi. Sabahın derin sessizliğinde, konuşulan sözler, gayet net bir şekilde yankılanıyordu:

— Dinleyin ey ehl-i İslam! Şah Muhammed, şeriat kanunlarından sapıp, Şafi ve Şiilerin dalaletine saplandı. O, artık Acem râfizilerin kontrolünde. Çevresini de, kafir Kıpçaklar sardı. Babası şah Tekeş, katıksız bir Türmendi, ama Muhammed Türkmenler'in yüzüne tükürüyor. Ona inanmayın!

— Kim böyle orada uluyup duran? Vezir! Senin sağladığın düzen bu mu, mürted?!

Vezir, affedilmesini isteyen bir eda ile şahın karşısında yerlere kadar eğildi.

— Aftab-ı âlem! - dedi. - Bu bağırıp duran kişi, sarayın zindanında yatan derviş Şeyh Mecdüddin'den başkası değil, sâyebân-ı merhamet. Bu imansız, ne prangadan korkuyor, ne de zifiri zindandan. Bilge anamız Türkan Hatun, ona arka çıkıyor aftâb-ı âlem, Türkan Hatun.. O yüzden de bu mürted, kendi padişahına karşı çemkirip duruyor. Dün şehrin bütün dervişleri meydanda toplanıp, bu sapık Mecdüddin'i zindandan kurtarmak için saraya yürüme kararı almışlar.

Muhammed, veziri omuzundan tutup silkeledi:

— Kapa çeneni! Hemen gidip baş cellat Cihan Pehlivan'a söyleyesin ki, bu asi mürtedin ellerini koparacağım.. Söyle ona, ol mel'unlar bu mürtedi kurtarmaya gelmeden önce acele etsin!

Harezmşah, kuleden hızla ayrılıp, selamlığa geldi. Bu salonun duvarları, kızıl çamdan yapılma lambirilerle kaplanmıştı. Aksakallı üç şeyhulislam, burada kendisini beklemekteydi. Terliklerini eşikte çıkaran Harezmşah, doğruca salonun ortasına gelip, halının üzerine bağdaş kurup oturdu. Köşelerden içeri yayılan sıcak hava dolayısıyla daima ılık duran salona alışmış bulunan ayaklarını, ipekli ve pamuklu şiltenin altına soktu.

— Buyrun, oturun benim değerli üstadlarım!

Halının kenarında ayakta dikilmekte olan üç şeyhulislam, Arapça bir takım sözlerle şükranlarını belirttikten sonra şahın yanına varıp, saygıyla otururak, ayaklarını şiltenin altına soktular.

— Başlayın, - dedi şah.- Söyleyin bakalım, İslam diyarının en güçlü fâtihi olarak ben, Bağdat halifesinin bana tabi olmasını istemekle haksız mıyım? Yine bana aytın[19] ki, şayet halife itaatim altına girmezse, ne yapmam derkâr?

Şeyhulislamlar, beraberlerinde getirdikleri kalın dinî kitapları varaklayıp, Kur'an sayfalarını karıştırarak, Harezmşah Muhammed'in, Allah'tan sonra yeryüzünün en güçlü sultan-us salatîni olduğunu, bu yüzden onun daima haklı ve her söylediği sözün mübarek bir söz sayılacağını ispat edecek âyetler bulmaya çalıştılar..

Salon yarı aydınlıktı. Duvardan davara kadar uzanan demir parmaklı pencereden zayıf bir ışık içeri süzülüyor; ayrıca bronz kaide üzerine oturtulmuş şamdanda yanan mumlar, bu zayıf ışığı takviye ediyor; bu arada şeyhulislamlar da, önlerindeki kitaplara bakmadan, Arapça metinleri ezberlerinden okuyorlardı.

Şahın arka tarafında, sultan'us salatînin sofrasını hazırlamakla vazifeli baş desturhancı dikiliyordu. Bir tek söz

19 Aytın : Söyleyin. (Aytmak fiilinden)

veya ufak bir kaş işareti üzerine, hizmetçilere halının üzerine mükellef bir desturhan hazırlamaları için emir verirdi. İkinci hizmetçi yani sinici de, baş aşçının elinden gümüş siniyi alarak, getirip şahın huzuruna dikkatlice koyar; kapının önünde biriken diğer hadimler ise, şahın lutfuna mazhar olabilmek için hazır-ı nazır beklerler; gözlerini başka bir tarafa dahi kaydırmazlardı.

Burnu halkalı zenci köle, geniş ve basık masayı getirip, şiltenin önüne koydu. Onu müteakip, desturhancı, dikkatli hareketlerle basık masanın üzerine ipek sofrayı yaydı. Daha sonra desturhanın yanına diz bükerek oturan çaşnegir, şahın önüne, üzerinde sıcak çay ve piyalelerden başka, tuz ve kızartılmış koyun eti bulunan gümüş siniyi bıraktı. Arkasından desturhana ince kâselerde tereyağ, kaymak ve bal koyduktan sonra sıcak pideyi eliyle küçük parçalara ayırdı.

Şah, imamların söylediklerini dinlerken, birkaç piyale çay içip, bir iki lokma ekmek yedi. Daha sonra, kızartılmış koyun ve çayla tıka basa karnını doyuran şah, hemen arkasına dayanan yastığa uzanıp, horlamaya başladı. Bu, sultan'ın salatînin, şeyhulislamların yaptıkları açıklamalardan memnun olduğu anlamına geliyordu. Salonda bulunanlar, sessizce dağıldılar. Basık masa ve desturhan da ortadan kaldırıldıktan sonra hadimler ve köleler bir tarafa sıvıştılar. Sadece siyah köle, İslam âleminin sultan'ın salatîni uykudan uyanıncağa kadar beklemek üzere kapı arkasına çömelip, oturdu.

- III -

Gnrgenc'in büyük meydanındaki şah sarayına bitişik, yüksek ve karanlık "Ebediyen Unutulmuşlar Kulesi"ni herkes bilirdi.

Demir kaplı kapının aşağı tarafında kocaman bir kilit asılıydı. Bu kilidin anahtarı ise, merdivende oturup, sırtını duvara vererek paslı mızrağına iki büklüm vaziyette yaslanmış olan gardiyanın boynundaydı. Gardiyanın hemen önünde, zemin üzerine serilen lime lime olmuş halının üzerinde, kendisine sadaka olarak verilen öte beri yığılmıştı: Ekşimiş süt dolu ağaç bir kupa, yufka ekmek, bir bağ soğan ve bir avuç kadar bakır para.. Gardiyan, bazen kulenin yanından geçenlerle daha fazla sohbete dalarak, kendine verilen sadakaların miktarının artmasını sağlardı.

Kulenin alt tarafında, ağzına parmaklık çekilmiş birkaç yuvarlak delik vardı. Bu delikten, zemin katta bulunan mahkumların kopardıkları feryatların sesi kulağa çalınır; kulenin önünden geçenlerin ayak sesleri işitildiğinde ise, bu feryatlar, daha da yükselirdi. Kimileri de, daha temiz bir hava alabilmek için, parmaklıklara tutunarak yukarı tırmanırdı.

Adi, düz çizgili bir elbise giymiş, başına düz mavi bir bez bağlamış; üzerine de, mollaların giydiği türden kocaman beyaz bir sarık geçirmiş bulunan birkaç kişi, gardiyana üç beş kuruş verdikten sonra, hiçbir şey konuşmadan, duvarın öte tarafına geçip parmaklıklardan dışarı uzanan kurumuş ellere iki üç parça ekmek tutuşturdular. Parmak-

lıklar arasından uzatılan ekmeklerden sonra bazılarının feryatları kesildiyse de, pencereye kadar ulaşamayanların şunturlu küfürleri kulağa çalındı.

— Çekil kenara da, biraz gün ışığı göreyim!

— Eski gömleğinizi bana verin! Benimkini keneler yedi!

— Ay! O-o-o.. Parmağını gözüme soktun lan ayı!

— Ulan senin...!

Zindandakilerin gürültüsü, yan sokağa kadar ulaşıyordu. Meydanda, yüksek kalpaklı, uzun âsâlı dervişler dolaşıyor; bunlar, yüksek sesle ilahiler okuyor, meraklılar da peşlerinden gidiyordu. Dervişler, birden zindanın duvarlarına doğru hücuma geçerek, taş ve sopalarla kapıyı dövmeye, kilidi zorlamaya başladılar. Aralarından bazıları, aşağıdaki zindanın içini görmeye çalışarak, bağırdılar:

— Şeyh Mecdüddin Bağdadi! Huuu! Hayatta mısın? Ey hakikat ve imanı sebebiyle işkence edilen müzarek zat, seni kurtarmaya geldik! Az sabırlı ol, şimdi seni kurtaracağız!

Zindanın koyu karanlığı arasından boğuk sesli biri, yüksek sesle konuşmaya başlayınca, hepsi susup kulak kabarttı.

— Allah zalim hanların, halka zulmedenlerin belasını versin! Halifeye kılıç çekenleri Allah kahretsin! Ne kadar gardiyan ve soyguncu varsa, Allah'ın laneti üzerlerine olsun!

Dervişler tarafından sıkıştırılan gardiyan, sarayın içine kaçarken, içerden Kıpçak süvariler fırladılar. Askerler, ellerindeki sivri mızraklarla halkı iteklemeye başlayınca, dervişler meydana doğru kaçıştı.

Sarayın cümle kapısının yukarı kısmındaki mazgallar arasında, birkaç adam belirdi. Bunlar arasında, sırtında portakal renginde çizgili bir cüppe bulunan yüksek boylusu, ileri doğru çıktı. Arkada kalanlar, elleri göbeklerine bağlanmış vaziyette, onun vereceği emirleri bekliyorlardı. Harezmşah Muhammedin sarayın kapısında görünmesi, hayra alâmet değil; olsa olsa, katliam habercisiydi.

Çift kanatlı ana giriş kapısından, şahın celladları "candarlar" dışarı çıktılar. Hepsi de çam yarması gibi iri yarı ve adaleliydi. Her birinin üzerinde kolsuz bir mavi gömlek, bacaklarında desenli sarı bir şalvar, omuzlarında ise geniş ağızlı bir Horasan kılıcı vardı. Cellatlar, kalabalığı durdurmak için, meydanın çevresini zincirle bloke ettiler. Çift kanatlı kapıdan en son çıkan kişi ise, şahın baş celladı, "kara öfke" denilen Mahmut Ciban Peblivan oldu. Ciban Peblivan, uzun boylu, haşin görünümlü, izbandut yapılıydı. Elleri, bir küreği andırırcasına iriydi ve bu haliyle, adam boğmak için yaratılmış bir kişi görünümü veriyordu. Çakmanı, içten sarı şalvarının uçkuruyla sıkılmış; üzerine de, geniş bir kemer çekilmişti. Omuzunda örme bir torba asılıydı ve torbanın içinde de, şah adına katlettiği önemli birinin kellesi vardı.

Meydanın ortasında, bir metrekare genişliğindeki alan üzerinde bir darağacı kurulmuştu ve sehpanın hemen yakınında, basamaklı dört kiriş duruyordu. Zincirlere vurulmuş iki yarı çıplak köle, söğüt ağacından yapılmış büyükçe bir sepeti yerde sürüercesine getirerek, sehpanın yanına bıraktılar.

Zindanda görevli gardiyan, ağır demir kapının altındaki kilidi açtıktan sonra baş cellat birkaç yardımcısıyla zemin kata indi. Kısa bir süre sonra içeriden, meydandaki sessizliği bozan bir takım feryat sesleri kulağa çalındı. Çok geçmeden, cellatlar, aşağıdan onbeş hükümlüyü dışarı çıkardılar. Hükümlüler, sağ ayaklarından zincirlerle birbirlerine bağlanmışlardı.

Üst başları kir içinde, lime lime olmuş eski elbiselere bürünmüş, uzun süredir zindanda kaldıkları için saçları bayli uzamış mahkumlar, birden karşılaştıkları gün ışığı sebebiyle gözlerini kapattıkları için, birbirine tutunarak meydanın ortasına geldiler. Zindanın kapısı tekrar kapandı ve ağır kilit, yeniden şarak-şurak zincir sesleri arasında kilitlendi. Aşağıdaki zindandan tekrar feryat ve iniltiler işitildi.

Cellat, birbirine sarılmış mahkumların bulunduğu tarafa doğru ilerledi. Mahkumlar arasında bulunan çelimsiz ve yaşlı bir ihtiyar, ayağı takılarak yere düşmüş, daha sonra iki arkadaşına dayanarak, olduğu yerde kalakalmıştı. Cellatlar, onu yerden kaldırarak, infaz mahalline kadar sürüklediler. Daha sonra, mahkumları omuzlarından basturarak, sehpa üzerine dizüstü çökerttiler. Cellatlardan biri, mahkumların uzun saçla kaplanmış boyunlarını açtı. İki eliyle tuttuğu ağır kılıçla sehpaya yaklaşan baş candar, mahkumlardan birinin kellesini bir vuruşta bedeninden ayırıp, ığuldamakta olan toplulığa gösterdikten sonra, geniş sepetin içine attı.

Meydanda toplanan kalabalık, birbirine "Hangisi tutuklu derviş Şeyh Mecdiiddin'in kellesi?", diye soruyordu. Açlıktan bir deri bir kemik kalmış, bakımsızlıktan hastalanmış olan mahkumlar, birbirlerine sarılmışlardı. Ondördüncü kelle de bedeninden ayrıldığında, birisi, meydanda toplanmış bulunan kalabalığa hitaben yüksek sesle bağırdı:

— Padişah konuşacak! Padişah, ferman buyuracak!

Bütün başlar, sarayın ana giriş kapısının önündeki küçük meydana çevrildi. Yüksekçe bir yerde duran Harezmşah, alabula bir elbise giymişti. Bunun manası "İnfaz dursun! Şah mahkumu affetti!" demekti.

Elindeki kılıcın üzerindeki kanları kırmızı renkli bir bezle silen baş candar, "Demirci ustasını getirin!" diye bağırdı.

Onbeşinci mahkum, Mirza Yusuf'un yetiştirdiği Doğan'dı. Henüz çocuk yaştaki mahkum, ne olup bittiğini anlamamış gibi, şaşkın gözlerle çevresine bakınıyordu.

— Ali himmetleri için padişahımız efendimize teşekkür et! - dedi cellat yüksek sesle bağırarak ve sonra da, saray tarafına döndürüp yere çökertti. Daha önce tadına bakmadığı prangayı, Doğan'ın ayaklarına geçirmeye başladı.

— Dur! Nereye gidiyorsun? Daha işimi bitirmedim! - diye bağırdı demirci, fakat henüz mahkum prangası tama-

men ayaklarına geçirilmemiş olan Doğan, sehpadan inip, kalabalığa doğru koştu. Meydanda yükselen uğultular arasında, çılgın bir vaziyette koşan Doğan, kalabalığın içine dalarak, kaçmaya başladı.

Zindan kulesinin karşısındaki meydan boşalmıştı. Gardiyan ise, paslı mızrağına abanarak, kulenin kapısında dikilip duruyordu.

Surun kenarında, başı gözlerine kadar rumalça ile örtülü genç bir kız peyda oldu. Doğruca kulenin altına açılan deliğe yaklaşarak, çevresini şöyle bir kolaçan ettikten sonra, sesini fazla yükseltmeden seslendi:

— Doğan! Demirci Doğan!

Deliğin giriş kısmına kupkuru bir el uzandı ve hırlamalı bir ses, genç kıza cevap verdi:

— Senin Doğan'ının da kellesi gitti! Bize biraz yiyecek ver de onun için dua edelim!

İşittiği bu sözler karşısında aklı başından gitmiş gibi olan genç kız, ümitsiz bir şekilde bağırdı:

— Doğan!.. Doğan!.. Hayatta mısın, Doğan?

Yeraltından başka bir ses geldi bu defa:

— Getirdiklerini bize ver! Artık senin Doğan'ına bir şey lazım değil! O şimdi cennette peygamberle birlikte pilav kaşıklıyordur, cennetlikler..

Genç kız, yanında getirdiği ekmek ve kavunu kendisine uzatılan kuru ellere verip, gardiyanın yanına geldi.

— Söyle bana Nazar dede, Doğan'ın öldüğü doğru mu?

— Herhalde öldü. Çünkü onu da diğer ölüm mahkumlarıyla birlikte alıp götürmüşlerdi.. - diye cevap verdi gardiyan, eliyle meydanı göstererek.

Bu sırada, yaşlı bir derviş gelerek, gardiyanın eline birkaç kuruş tutuşturup, kulağına bir şeyler fısıldadı.

— İnfaz edilen mahkumlar arasında neden ol mübarek Şeyh Mecduddin el-Bağdadi yoktu? İnfaz tehir mi edildi, yoksa Harezmşah onu af mı etti?

Gardiyan, uzatılan paraları alıp, çirli kuşağının kıvrımı arasına yerleştirdikten sonra dervişe dönüp:

— Padişah, zındıklığından dolayı dervişe çok kızdı ve onun hemen infaz edilmesini ferman buyurdu. Bu yüzden onu dışarı çıkarmadılar,- dedi.

— Ama henüz yaşıyor, değil mi?

— Hayır! Mahkumlar zindandan dışarı çıkarıldıktan sonra içeriye baş cellat Cihan Pehlivan girip, senin ol mübarek şeyhini boğdu.

- IV -

Biriyle karşılaştığınızda, ona güzel sözler söyleyin. Belki onunla bir daha karşılaşmak nasip olmaz.

(Bir doğu özdeyişi)

Kalabalığın arasından sıyrılıp çıkan Doğan, çamurdan yapılmış bir dizi duvarın birbirine abandığı tenha bir sokağa düşmüştü. Bu sokak, onu doğruca bir kanal ağzına götürecekti.

Kanalın yığma yüksek sahilleri arasında koyu çamurlu bir su, yavaş yavaş akmaktaydı. Sahilde, diz boyu yükselmiş çalı çırpı ve kamışlar arasında, bağlanmadan kenara çekilmiş kayıklar yatmakta; az ileride ise, bir koyun sürüsü, yeşil otlar arasında rızkını aramaktaydı.

"Bu kayıkla uzağa, yabancı bir ülkeye gitmesine gidecim de.. böyle bir pas içinde, üstü başı yaralı, sırtımdaki lime lime gömlekle beni oralarda rahat bırakmazlar!"

Sahilin biraz açığında, sarı kumlu sığ bir yer gözüne çarpınca, Doğan doğruca oraya varıp, üzerine uzandı. Sonra üzerindeki elbiseyi çıkarıp yıkayarak, güneşte kuruttu ve düşüncelere dalıp, bir süre daha dinlendi.

"Hapishaneden kaçmış, ölüme mahkum biri nereye gider? Kim ona iş verir? Şehir kalabalık, insanlar kum gibi ama herkes bir tabak plava çalışmaya razı.. - Doğan bir ara, bacağındaki üzerinde "Müebbet Mahkum" yazılı levha bulunan ağır prangaya baktı.- Bizim yaşlı Yusuf Mirza, hapishaneden kaçmış, sakıncalı biriyle konuşmak istemez. Belki, olsa olsa, Bent Zankica kendisine yardım eder. Ama

kimbilir belki o da, üzerinde henüz kapanmamış yaralar bulunan birinin yüzüne bakmak istemez. En iyisi, ustam Karı Maksum'a varıp boyun bükmek. En azından, beni şu ayağımdaki prangadan kurtarır."

Doğan, uzun sokak boyunca yürümeye başladı. Sokağın her iki tarafına gelişigüzel dükkanlar kurulmuş; satıcılar ise, eşik kenarına attıkları küçük halılar üzerine bağdaş kurup oturmuşlardı. Tacirlerin malları, kapının önüne ve bilhassa duvar dibine kurulan sehpalar üzerine yığılmıştı.

Yukarıdan devriyeler tarafından gözetlenen sokak, yarı karanlık bir haldeydi. Ağaç dalları arasından süzülen güneş ışıkları, sokağı şöyle böyle aydınlatıyor; hüzmeler, yer yer gül rengi ve yeşilimtrak desenlerle bezeli bir halı görünümü arzediyordu. Duvarların üzerine ipek halılar serilmişti. Müşteri bekleyen bu halıların kimisinin üzerinde Kur'an ayetleri yazılıydı; kimisinin üzerine ise, çeşitli figürler işlenmişti. Tacirler, bu halıları göçebelere kürk karşılığı veriyor; bazıları da, kürklere bürünmüş kadınlara halılarını satmak için dil döküyordu.

Karı Maksum ustanın demirci dükkanı demirciler sırasının en ucundaydı. Her tarafdan inip kalkan çekiçlerin sesi geliyor, dövülen demirlerden sıçrayan kıvılcımlar sokağa kadar ulaşıyordu. Buradaki demirciler genelde silah imaliyle uğraşırlardı: Eğri kılıçlar, kısa bıcaklar, sivri neyze uçları vs..

Burada çalıştırılan Acem ve Urus köleler, genelde lastikli şalvarlar giyiyorlardı ve bellerinden aşağı doğru sarkan deri dizlikler takmışlardı. Örs üzerine iki büklüm vaziyette eğilerek çalışan bu köleler, bakır leğenlere, nefis işçilik nümuneleri sayılacak kadar güzel işlemeler yapıyorlardı. Bazıları da hırlamalı sesler çıkararak, henüz ham haldeki bir demir kütlesini döğmekle meşguldüler. Körüklerin başında oturdıklarından, elleri ve yüzleri kurum içinde kalmış çocukların kimisi tünellerden hava püskürtüyor, kimisi de ağaç kovalarla su taşıyordu.

Karı Maksum usta, biraz kilolu, geniş omuzlu, ak sakalının uç kısımları yer yer kızıllaşmış biriydi. Seki üzerine

serdiği eski bir halı üzerine oturmuş; çalışmakta olan işçileri seyrediyor, gelip geçenlerin hal hatır sormalarına karşılık veriyordu. Ustanın arkasında iki köle dikiliyordu. Birisi gençti ve daha önce bir kez kaçmaya yeltendiği için, kulağına bir halka takılmıştı. Kölelerden ikincisi yaşlıydı. Umursamaz bir çehreyle, elindeki çekici işlemekte olduğu metale indirip kaldırmakla meşguldü. Bu ikisinin yaptığı iş, diğer işçilerinkinden daha önemliydi. Çünkü Bağdat'dan getirilip, hançer yapımında kullanılan ve "cevher" denilen ender bir çeliği işliyorlardı.

— Neden buraya geldin? Çabuk çek git! - diye bağırdı Karı Maksum.- Zindanda yatan bir mahkumu koruyacağımı mı düşündün?

— Hiç olmazsa, şuradaki çekiçle ayağımdaki şu zinciri kırmama müsaade edin..

— O günahkâr ellerinle benim çekicime elini sürmeyi aklından bile geçirme! Seni kendi ellerimle teslim etmeden önce çeki git buradan.. Çabuk!

Doğan, teskin olunmaz bir öfkeyle ustasına ters ters baktıktan sonra, boynunu büküp geri döndü. Artık başını alıp gidebildiği yere kadar gidecekti. O sırada, duvarın dibinde oturup, yorgunluk gidermekte olan bir dervişe gözü takıldı. Yukarıdan süzülen gün ışıkları onun tüylü, rengarenk yamalarla yamalı pelerinini, dikkat çekecek kadar aydınlatıyordu.

Derviş, yavaş bir sesle ilahiler mırıldanarak, elindeki büyük iğneyle pelerininin üzerindeki mavi, sarı ve yeşil yamaların sökülen yerlerini dikmekle meşguldü.

Öfkeden ne yaptığını bilmeyen, kahrından burun pelekleri şişip şişip inen Doğan, dervişin tepesine dikildi. Derviş, çocuğun omuzuna düşen koyu gölgesiyle, tepesinde birinin dikildiğini farkederek, başını kaldırdı:

— Bak çocuk,- dedi.- Pelerinime yeni bir yama atıyorum ama gölgen tam yamanın üzerine düşüyor. Yamayla birlikte senin gölgeni de dikiyorum. Artık benimle bir can bir ten oldun ve tıpkı bir gölge gibi, ben nereye gidersem, sen de oraya geleceksin.

Çocuk, dervişe doğru ilerleyip, tam karşısına oturdu.

— Doğru mu söylüyorsun, yoksa benimle alay mı ediyorsun? Eğer beni de yanına alırsan, sana canla başla hizmet eder, ne dersen yaparım. Yeter ki beni de yanına al!

Derviş, başını salladı.

— Şu ciğeri beş para etmez ustanın, seni nasıl kovduğunu gördüm. Ne acınıp duruyorsun? Dünya bu kadar daraldı mı? Bana yol arkadaşı ol! Buralardan çekip doğruca Buhara-i Şerif'e gidelim. Seni kovdukları yerde asla durma ve seni bağrına basacak insanlara koş. Sen.. artık sen bu dervişin pelerinindeki yeni bir yamasın. Gurbet yolculuğuna çıkmış bulunuyorsun. Beni takip et, inim!

Derviş, asasına dayanarak yola düştü. Yorgunluktan bitkin bir halde bulunan Doğan ise, nefes nefese, onu takip ediyordu. Demirci dükkanlarını biraz geçtikten sonra derviş, sokağın köşesinde durdu. Sokağın ağzına açılan küçük meydanda, bir demirci, körüğünün başında elinde çekicini kaldırıp indirmekle meşguldü. Öylesine zayıftı ki, bir deri bir kemik haliyle adeta bir iskeleti andırıyordu. Buna rağmen, iri elleriyle sıkıca kavradığı çekiçle, önündeki bakır leğeni muntazam vuruşlarla dövmeye çalışıyordu

— Kolay gelsin, hazretim! Çocuğa zarar vermeden şu zinciri kırabilir misin?

— Eğer iki kara dirhem verirsen, dediğini olmuş bil, - diye karşılık verdi usta, çocuğun ayağındaki zinciri eliyle yoklarken.- Padişah, zindanındaki mahkumlar için en kaliteli, en saf çeliği kullanır hep. Eğer, ayrıyeten bir de gümüş dirhem verirsen, bu çelikten sana özel bir hançer yaparım.

Derviş, elini kuşağına sokup, eline aldığı gümüş dirhemi ustaya gösterdi.

— Dediğin gibi olsun.. Ama zincirin üzerindeki şu "Ölüme Mahkum" yazısını görüyor musun? Öyle bir hançer yap ki, bu yazı, aynen üzerinde kalsın.

— Dediğin gibi olacak, - diye karşılık verdi yaşlı usta ve Doğan'ı dürttü: - Bacağını şu örsün üzerine koy bakalım çocuk! - Sonra fısıltılı bir sesle ilave etti: -"Ölüme mahkum".. Padişahın da, cellatlarının da canı cehenneme!..

- V -

Derviş Hacı Rahim Bağdadi, asasına dayanarak, Gurgenc'in merkez pazarının kurulduğu dar sokağa girdi.

Sokağın içi, reste reste bölünmüştü. Bir restede sadece kap kacak, leğen, sini, tepsi ve ibrikler asılıydı. Özellikle kalaylı sini ve tepsiler, gün ışığı altında pırıl pırıl parlıyordu. Bir başka reste kandiller, yağ lambaları, şamdanlarla doluydu. Bir diğerinde tabak, kâse, piyale; Çin işi çay kâseleri, beyaz, mavi, portakal rengi boyalarla rengarenk boyanmış, üzerleri çeşitli desenlerle itinalı bir şekilde renklendirilmişti.

Pazarın, belki de en önemli restesi, baharat dükkanlarının bulunduğu sokaktı. Buraya giren insanın genzini yırtan aroma ve baharat kokusu, dalga galga etrafa yayılıyor; kimi dükkanlarda ise, küçük şişelere doldurulmuş, değişik renkli sular, kuru otlar, şifalı bitkiler, sürme, parfüm, gül yağı göze çalınıyordu. Bu sokakta, kimi romatizmal hastalıkların tedavisinde kullanılan pahalı topraklar; bunlardan hazırlanmış çamur macunları, sabunlar, zeytin yağından hazırlanmış diğer temizlik maddelerinin yanısıra haşhaş, afyon, misk, amber, tömbeki ve tablet haline getirilmiş uyuşturucular da satılıyordu.

Hacı Rahim, karınca yuvası gibi, binlerce insanın o yana bu yana koşuştuğu gürültülü pazarda güçlükle ilerleyerek, sanki sadaka isteyecekmiş gibi, bir dükkanın önünde durdu. Aradığı kişiyi bulmak için sönük gözlerle

çevredeki pazarcıları tek tek süzdü. Top top yığılmış kumaş ve basmaların bulunduğu restedeki bir dükkanın önünde, bağdaş kurup oturmuş olan zengin tacirler, kendisine birkaç bakır para vererek, "selametle gidesin, derviş" demeyi de ihmal etmediler.

Esasen, onların tek korktukları şey, dervişin kirli, kara elleriyle pırıl pırıl parlayan tertimiz nadir ipek kumaşlara dokunmasıydı ve bu yüzden, oradan bir an önce çekip gitmesi için birkaç kuruşu gözden çıkarmışlardı. Allah korusun, dervişin kirli elleriyle, ancak beylerin ve padişahların satın aldıkları türden simli, gümüş işlemeli ipek kumaşlara dokunması, onların ellerinde kalmasına yol açabilirdi.

Hacı Rahim Bağdadi, aynı restede, aradığı adama çok benzeyen birini gördü. Kollarının altına ve arkalarına koydukları ipekli yastıklara yaslanarak, oturmakta olan tacirler arasında gördüğü bu adam, zayıf yüzlü, Semerkand kağıdı gibi beyaz çehreli biriydi. Simsiyah gözleriyle, çevreyi süzüyor ve yanındakilerle hastalıklı bir şekilde konuşuyordu. Fakat çevresindeki diğer tacirler, kendisine karşı son derece saygılı davranıyorlar; ağzına kadar fıstık ve ceviz içi dolu tabakları, mandalinli tatlıları önüne sıralıyorlardı. Hacı Rahim'in aradığı tacirin üzerinde simli bir çakman, başında da, tüylü ve ipekli bir sarık vardı. Elinde tuttuğu pahalı Çin işi kâsedeki çaydan, arada bir yudum alıyordu. İşaret parmağında ise, kan dolaşımını düzenleyen, kocaman bir firuze yüzük vardı.

Derviş Hacı Rahim, dükkanın tam karşısında durdu. Tacirler kendisine biraz misk ve birkaç kuruş sadaka vermelerine rağmen, derviş, kapıda dikilmeye devam etti.

— Hey derviş! - dedi tacirler.- Alacağını aldın, hadi selametle..

Sonunda, büyük tacir başını kaldırıp dervişe baktı. Yarı kapalı, siyah gözlerini şaşkın bir şekilde açarak:

— Benden ne istiyorsun? - diye sordu.

— Dediklerine göre çok zengin, çok görmüş geçirmiş, kervanlarıyla her tarafı dolaşmış bir tacirmişsin,- dedi

Hacı Rahim.- Müsaadc cderseniz, size bir tek soru soracağım.

— Eğer maksadın, mukaddes kitaplarla ilgili bilgiler almaksa, bunun için benden çok daha bilgili imamlar ve mollalar var. Ben, sadece hesap yapmasını ve endaze-ölçmesini bilen bir tacirim.

— Hadi derviş, yeter bu kadar. Selametle! - diye çıkıştı birkaç tacir yüksek sesle.- Alacağını aldın, hadi artık.- Aynı tacirler, daha sonra dervişin keşkülüne bir miktar şekerleme ve ceviz daha koydular.

— Hayır,- diye çıkıştı derviş.- Hayır.. Bana vereceğiniz cevabı almadan gitmem, saygıdeğer tacir. Çünkü soracağım soru, sizi çok ilgilendirir.

— Peki sor bakalım!

— Eğer sadık, vefakâr, seninle dağları ovaları aşan, seninle aynı anda aç kalan, sıcağa ve kar fırtınalarına seninle birlikte katlanan bir dostun olsaydı.. ona değer verir miydin?

— Böyle birine kim değer vermez?- dedi tacir.- Devam et.

Bunun üzerine derviş cemaata dönerek, bir güzel nutuk attı:

— Tanrı yolunuzu aydınlatsın; sabahınızı hayırlı, içeceğinizi şerbet etsin! Bir zamanlar zengin, itibarlı, mutlu bir yuvası, çiçeklerle bezeli bağları ve sabahtan akşama kadar açık ziyafet sofraları olan şu kişiye iyi bakın. Ama işte ben.. bir zamanların zengin ve mutlu kişisi olan ben, ne yazık ki, kaderin sillesinden kendimi kurtaramadım. Felaketler yağmur gibi yağdı üzerime. Bir daha da sarayımı, yüksek duvarlarla çevrili bahçelerimi ve işret meclislerinde beraber olduğum arkadaşlarımı göremeden, kaderin acımasız kırbacını sırtımda hissettim. Ama, artık her şey değişti. Acılara alıştım. Yarı aç, yarı tok geziyorum. Artık, güzel ve tatlı rüyalar göremiyorum. Ama bütün bunlara rağmen, beni asla terketmeyen bir arkadaşım kalmıştı. Dağ yamaçları sefil kulubem, kaya oyukları evim olduğu günlerde, ayağımı sürük-

leyecek mecalim kalmadığı anlarda, beni asla terketmeyen bir dost. Bu dost, benimle birlikte meşhur Bağdat'a, oradan Mekke-i Mükerreme'ye geldi. Her zaman yükümü hafifletti, heybemi taşıdı ve soğuk gecelerde de beni ısıttı. Birden kendimi, Harezm'in zengin vadileriyle bezeli topraklarda bulduğumda, o mutlu günlerin geri geldiğini sanmıştım ama halbuki şu anda, dilencilik yine benim kardeşim; kara toprak, yine benim geceleri üzerinde dinlendiğim yatağım.

Hasta görünümlü tacir:

— Peki, neden dostundan ayrıldın? - diye sordu.- Eğer o da mukaddes toprakları görmüş, peygamberin dolaştığı diyarlarda dolaşmışsa, onun da sırtında hacıların giydiği cüppe ile beyaz bir sarık olmalıydı. Seni ve onu böyle üzmeye kim cesaret etti?

— Farklı sebepler,- diye söze karıştı tacirlerden biri.

— Bize biraz ondan bahsetsene.

— Her ne kadar ben, bedbahtların en sonuncusu isem de, yolda gelirken haydutlar tarafından yaralanmış, yardıma muhtaç ve hatta benden dahi bedbaht vaziyette olan bir tacire rastlamıştım. Onun için elimden geleni yaptım. Yarasını sarıp Gurgenc'e kadar getirdim ve hatta... hatta onun altın şahinini bile sakladım.

Dervişin anlattıklarını pür dikkat dinlemekte olan tacir, birden elini kaldırıp, onun sözünü kesti.

— Yeter! O tacirin başından geçenleri hepimiz biliyoruz. İşte o tacir, şu anda karşında. Seni ödüllendirmek için çok aradım. Peki, kim şu senin arkadaşın? Belki, onu da sefaletin kollarından çekip alabilirim.

— Dostumu bana döndürebilecek tek kişi sensin. O, hacıların giydiği türden beyaz bir cüppe giyemez. Çünkü, tıpkı şeytanınki gibi, yukarı kalkmış bir kuyruğu var. Yani eşeğimi kastediyorum. Evinde tedavi olduğun aç gözlü kasaba darugası, eşeğimi elimden çekip aldı. Eğer bana başka bir eşek verirsen, isteğimi yerine getirmiş olursın.

— Eşeğini alacaksın. Çünkü ben o eşeği darugadan satın almıştım ve şu anda da benim ahırımda. Dinle bak..

yoksa şu anırıp, sana sclam veren o değil mi? Ama bu istediğin şey çok az. Şimdi bu dükkandan istediğini seçip alabilirsin. En güzel giysiler, sahtiyan çizmeler, kumaşlar, külahlar.. elhasıl hoşuna ne gidiyorsa..

— Hazretim! Benim yamalı bir pelerinim var ve bana yetiyor. Yalnız, ben sana kendi ihtiyaçlarım için el açıp gelmedim. Beni adım adım takip eden ve giyecek hiçbir şeyi bulunmayan bir gölgem var.

Tacirler gülüliiştüler.

— Çok şakacısın derviş! Senin gölgeni nasıl giydirebiliriz?

— Aha o gölge karşınızda duruyor,- diyerek duvarın kenarına büzülüp oturmakta olan Doğan'ı gösterdi derviş.

Hasta tacir, ellerini birbirine vurdu.

— Hassan,- dedi sonra karşısında elpençe duran hizmetçisine. - Şu duvarın kenarında büzülüp duran çocuğu hazır elbise satılan dükkana götür ve uzun yolculuğa çıkan bir kişi nasıl giyinmesi gerekiyorsa, o şekilde giydir.

— Her şeyiyle mi?

— Ser tâ pay[20] - dedi hasta tacir.- Her şeyi vereceksin: Çakman, gömlek, şalvar, çizme, çorap, kemer ve külah. Ve sana gelince "cihan-geşt" dostum, bu akşam bana gel. Hassan sana evimi tarif eder.

Hizmetçi, derviş ve perişan kılıklı Doğan'ı yanına alıp, erkek, kadın ve çocuk hazır elbiseleri satılan dükkana götürdü. Hassan, her ne kadar en iyi elbiseleri ve çizmeleri vermek istediyse de, derviş, sadece sade ve yol için uygun olanları seçti. Doğan, dükkandan Gurgencli gençler gibi, başında mavi külahla, tepeden tırnağa yeni elbiselerle dışarı çıkınca, Hassan, dervişe içi para dolu bir kese uzatıp:

— Saygıdeğer efendim Mahmut Yalvaç, yolda kimseye muhtaç olmaman için sana bu beş altın dinarı vermemi emrettiler. Sarayda ise, eşeğin semeriyle birlikte seni bekliyor. İstediğin zaman onu alabilirsin. Gerçekten siz efendime büyük bir hizmette mi bulundunuz? Çünkü o,

20 Batan ayağa kadar.

kolay kolay cömert davranmaz.

Akşamleyin, Hacı Rahim tacir Mahmut Yalvaç'ın sarayına gitti ve koca bahçenin ortasına kurulmuş muhteşem kameriyede, onu kendisini bekliyor buldu. Oradan buradan sohbet edip, altın kaselerde çay yudumlarken, hizmetçiler çekilince, tacir fısıldayarak sordu:

— Sen bugün hangi altın şahinden bahsediyordun?

Derviş, kuşağının kıvrımları arasından, üzerine altın şahin resmi çizilmiş metal levhayı çıkarıp, Mahmut Yalvaç'a uzattı. Mahmut Yalvaç, metali yolarcasına dervişin elinden alıp koynuna attı.

— Söyleyeceklerimi unutma,- dedi sonra .- Ne olursa olsun, isterse kıyamet kopsun, benimle ilgili bir şey duyarsan, doğruca bana gelebilirsin. Sana her zaman yardım ederim. Urgenc'de ne yapacaksın?

— Yarın buradan Buhara'ya gidiyorum. Burada her an kılıcın keskin, soğuk yüzünü ensemde hissederek yaşamak istemiyorum. Çünkü bu kılıç, haklı haksız, birinin boynuna dayanıveriyor. Hayır, en iyisi, diyar-ı gurbete çıkıp, buradan uzaklaşmak.

- VI -

Türkan Hatun gibi, böylesine zeki bir kadının yönetimi altında, aristokrat Kıpçak askerlerinin tesiriyle, taht, her zaman kolayca sallanabilir. Kıpçaklar, bir ülkeye kurtarıcı fâtih olarak girseler bile, kısa süre sonra oranın yerli halkının nefretini celbeden işler yapar; ülkenin altını üstüne getirirler.

(Ord. Prof. W.W. Barthold)

Sarayın muhteşem giriş kapısı açılarak, iyi besili atlara binmiş; başlarında, koyun derisinden yapılmış beyaz külah, üstlerinde, kızıl çizgili kaftan ve bellerinde altın kabzalı, gözalıcı kılıçlar bulunan süvariler, ikişer sıra halinde dışarı çıktılar.

Geniş göğüslü, altın kökreteli doru bir ata binmiş olan Harezmşah Muhammed, başında iğnelerle tutturulmuş elmas bezeli beyaz ipek kavuğuyla, iri yarı ve heybetli bir görünüm arzediyordu. Pembe renkli, sim işlemeli bir cüppe giymiş; kemerine ise, gün ışığı altında pırıl pırıl parlayan, değerli taşlarla süslü bir kılıç takmıştı.

Sultan'us-salatînin hemen arkasında, iki genç süvari ilerliyordu. Gümüşi kökreteli, karayağız Türkmen atının üstünde, esmer ve heybetli bir yiğit oturmaktaydı. Bu yiğit, Harezmşah'ın Türkmen hanımından olma veliaht şehzâde Celaleddin'den başkası değildi. Onun hemen yanında, şahın Kıpçak hanımından dünyaya gelen sevgili küçük oğlu, gözalıcı çakmanı ve değerli kökreteyle bezeli atıyla dikkat çekiyordu. Daha geride ise, Harezmşah nez-

dinde önemli mevkilere sahip mevkelıi, göğüsleri al çuhalarla kapatılmış atların sırtında ilerliyorlardı.

Şahın bin kişilik konvoyu, birkaç kola ayrıldı. Pazara giden ana sokaktan ileriye doğru hareket eden grup, ellerindeki mızraklarla meraklı kalabalığı dağıtırken, şahın has yiğitlerinden meydana gelen diğer bir grup da, çevrede güvenlik tedbirleri aldı.

Şahın yolına çıkan herkes, hemen başını yere sokarak, dizlerinin üzerine kapanıyordu. Hiç kimse, İslam'ın hamisi, sultanlar sultanı Harezmşah'a kaşını kaldırıp bakma hakkına sahip değildi. Uzun deri nekkarelerin ve davulların uğultulu gürültüsünü duyan tacirler, ivedi hareketlerle dükkanlarından rengarenk halılar çıkararak, sokaklara seriyorlardı.

Harezmşah Muhammed, geçtiği yollarda, halkın kendisini alkışlamasına ve mutluluk çığlıkları atmasına alışıktı. Özellikle bugün, bakışlarını, dalgın bir şekilde, doru atının her adım atışında şıngırtıyla öten sayısız değerli boncuklara dikmişti. Abus çehresini gören kişinin bir şey söylemeye cesaret etmesi zordu. Başındaki beyaz, parlak sarık, kara ve koyu sakalını özellikle gölgeliyordu.

Saray kapısının çıkışında, şah anası Turkan Hatun'un iki tarafını, bileğine sağlam Kıpçak yiğitler sarmıştı. Kimisinin elinde Harezm bayrakları, kimisinin elinde ise, fırlatılmaya hazır ok-yaylar vardı. Bazıları ise, sivri mızraklar taşıyorlardı.

— Muzaffer şah Muhammed, dünya durdukça yaşasın! - diye bağırdı askerler çevredeki kalabalığı dağıtırken. İnsanlar, ara sokaklara kaçıştılar. Kimileri, evlerin damlarına çıkıp geçenleri seyrederken, kimileri de, kapı aralığından gözlüyorlardı.

Harezmşah Muhammed, bugün Kıpçak askerlerin alışılmışın dışında çok ve hatta kendi hassa askerlerinden birkaç kez daha kalabalık olduklarını farkedince, şöyle bir irkildi. Bu askerleri ne için toplamışlardı? Yoksa kendisine bir tuzak mı kurulmuştu? Acaba çok geç olmadan geri mi dönseydi? Hayır, Harezmşah Muhammed kimseden

korkmaz. Acaba anası, oğlunun batı tarafında bir şeyler mi karıştırıyordu? Lanet olsun! Merhum babası Tekeş öldüğünde, anasının elinden bütün yetkileri ve mülkünü çekip almalıydı. Tabi ya, kendi Kanglı boyundan olan Kıpçak askerler, bütün savaşlara katılmadıkları ve geri dönüp, göçebe hayvancılıkla uğraşmalarına rağmen, babalarının hayal bile edemedikleri ganimete kavuşmadılar mı? Kavuştular. Neyse!

Harezmşah Muhammed, atının eyerinin kaşındaki kamçıyı alarak, ata iki kere vurup, yel gibi saray kapısından içeri girdi.

Bayram elbiselerini giymiş olan Kıpçak aksakalları, atın arkasından ilerlediler. Harezmşah, atından atlayarak, hemen kadife döşeli koridora daldı. İleri yaşına rağmen, sert ve hızlı adımlarla, terasa çıkan merdivenleri bir solukta tırmanıp, önünde yerlere kadar eğilmiş bir dizi insan sırtına aldırış bile etmeden, sarayın âsude salonuna geçti. Burnunda altın halka bulunan zenci köle, hemen gelip önünde eğilerek:

— Hanşalar hanşası sizi karşılamaya geliyor,- dedi.- Haşmetmaablarına selam söylediler.- Zenci, sözünü bitirdikten sonra salondaki perdeyi sıyırıp, yüksek sesle bağırdı:- Sipehr-i hurşid! Hami-i iman! Seyf'ul İslam! Emir'ulmü'minîn!

Şah, birkaç adım ilerledi. Duvarları lambiri kaplı, kanatları üzerine küçük desenler işlenmiş, altın süslemeli pencerelerle aydınlanan loş salonun iki yanına, önde gelen Kıpçak hanlarının yirmi kadarı yerlere kapanmıştı. Şah Muhammed, ellerini göğsüne koyarak, hafifçe eğilip, küçük fakat hızlı adımlarla annesinin karşısında durdu ve hafif bir sesle:

— Merhamet ışığı, adalet timsali Turkan Hatun'a selam olsun! - dedi.

Simli kumaşın pleleri, hafifçe oynadı. Sultanın başındaki yuvarlak kavuğun üzerindeki tavus tüyleri, neredeyse yere değecek gibi olup, sonra tekrar yükseldi.

— Zavallı, bedbaht dul anan, muzaffer oğlunu selamlar. Bana hürmet göstermekle, beni mutlu ettin. Yanıma otur.

Muhammed, yavaşça başını kaldırıp, bakışlarını, anasının allık ve kreme batırılmış küçük yüzüne çevirdi.

"Şu yaşında utanmadan hâlâ yüzüne krem sürüp, gözlerine sürme çekiyor.. Şöyle münasip bir koca bulunsa, ona da yok demez ya.. neyse.."

Siyah gözleri yuvasına çekilmiş olmasına rağmen, hâlâ şahin gözü gibi keskindi. Türkan Hatun, dizini kıçının altına bükerek, bir tepsiyi andıran, sekiz köşeli altın tahta oturdu. Muhammed, elbette ülkenin hakimi olarak, anasının yanına oturmalıydı, ama tahtta oturacak yer kalmamıştı. Çünkü anasının furfurlu eteği, tahtın tamamını kaplamıştı. Bu yüzden Muhammed, yerdeki halının üzerine oturdu. Kıpçaklara, Muhammed'in kendisinden daha aşağıda oturduğunu göstermek isteyen anasının da, zaten uzun zamandır arzusu buydu.

Muhammed, ellerini kaldırarak, bir dua okuduktan sonra parmaklarını sakalına çaldı. Salonda hazır bulunanların hepsi, aynı duayı tekrarlayarak, ellerini yüzlerine çaldılar.

Türkan Hatun, tıslayan bir sesle, başını titreterek konuşur; o konuşurken, başındaki türbanın oyaları ahenkli bir şekilde sallanır, türban üzerindeki tüyler de sağa sola oynardı..

— Seni buraya çok önemli bazı konuları konuşmak için çağırdım, butam! Çünkü bu meseleler, bizim Harezmşahlar boyunun kaderini ve geleceği ilgilendirdiği kadar, kaderini sana bağlayan Kıpçak hanlarının istikbalini de ilgilendiriyor. Tahtımızı, iktidarımızı ve dostlarımızı korumalıyız.

Salonda çıt çıkmıyordu. Sadece, pencereler açık olduğu için, dışarıdaki tezahüratçıların çığlıkları kulaklarına çalınıyordu: "Yaşasın Harezmşah! Yaşasın emîr'ülmü'minîn!"

— Seni dinliyorum benim dânâ anam!

— Benim gizli casuslarımın getirdiği haberlere göre, güya uzak bir ülkeye doğru yeni bir sefere çıkacakmışsın. Heybetli atının üzerinde, yine savaş meydanlarında arz-ı

endam edecekmişsin. Ama, levh-i mahfuzda önceden yazılmış olan kaderini kim bilebilir, butam? Allah korusun, eğer cenk meydanında, fisebîlillah savaşırken ruhunu teslim edersen, elbette gideceğin yer cennet-i âladır, lakin senin demir yumrukların olmadan burada düzen sağlanmaz, oğlum. Mâzallah! O zaman benim kibirli torunum Celaleddin, Türkmenleriyle dil biriktirerek bizi de, bütün Kıpçakları da doğrar. Bu yüzden, sana bir şey olması halinde, saltanatın veliahdı olarak başka birini tayin etmeyi şimdiden düşünmen gerekmez mi?

— Dânâca sözler! Sözleriniz, tıpkı bir elmas gibi değerli - diye bağırıştı salonda bulunan Kıpçak hanları.

— Benâberîn[21] - diye devam etti hanşa,- şu salonda bulunan muhterem Kıpçak hanları, Kıpçak halkımızın değerli beyleriyle müşavere ederek, ben böyle bir karara vardım, butam. Bu karar, aynı zamanda, bütün Kıpçakların senden ortak ve yegâne ricasıdır. Sevgili Kıpçak hanımından olma küçük oğlun Kutbuddin Üzleg-şah'ı veliaht tayin et. Bırak Celaleddin de sınırdaki toprakları yönetsin. Böylece, sen de, biz de, sırtımızdaki ağır bir yükten kurtulmuş oluruz.

Herkes nefesini tutmuş, Harezmşah Muhammed'in ağzından çıkacak sözleri bekliyordu. Muhammed ise, düşünceli bir halde, yüzüklerle donatılmış parmaklarıyla sakalını karıştırıyordu.

— Eğer bu teklifimi reddedersen, o zaman bütün Kıpçaklar Harezm'den bozkırlara dönecekler. Ben de, çaresiz bir dilenci gibi, onların peşinden gideceğim..

Muhammed'in bir türlü karar veremediğini anlayan hanşa Türkan Hatun, başını yana çevirdi. Hemen arkasında, hanşanın malikanelerinin idarecisi olan ve geçmişte bir gulam iken yakışıklılığıyla Türkan Hatun'un dikkatini çekerek yükselen genç Muhammed bin Salih dikiliyordu. Muhammed bin Salih, nazik bir hareketle kapı kolunu kaldırıp, odaya girdi ve kısa süre sonra, simli çakman giydirilmiş yedi yaşlarındaki bir çocuğu elinden tutarak, tekrar salona döndü.

21 Benâberîn : Binaenaleyh, bu yüzden.

— İşte sizin yeni veliahdınız, - dedi Türkan kendinden emin, tok bir sesle.- Kıpçak hanlarına, beylerine, savaşçılarına ve tebaaya ilan ediyorum ki, Harezmşah onu tahtın varisi olarak tayin etmeye karar vermiştir.

Bütün hanlar, ileri atılıp, çocuğu tuttukları gibi birkaç defa havaya kaldırdılar.

— Yaşasın Kıpçak kanından gelen sultanımız!

Muhammed, yerinden kalkıp, çocuğun elini tuttu ve getirip ninesi Türkan Hatun'un yanına oturttu.

— Hanlar ve beyler, sözüme kulak verin! - dedi Muhammed.- Gördüğünüz gibi, arzunuzu yerine getirdim. Şimdi de siz benim arzumu yerine getirin. Şu benim ezeli düşmanım Nasır.. Bağdat halifesi.. halkını bana karşı ayaklandırmak için yine bir takım dolaplar çevirmeye başladı. Bu hain kurt tahtından indirilmeden, Harezm toprakları sükûnete hasret kalacak. Ama o devrilirse, o zaman bizim seçtiğimiz ve sadakatinden emin olduğumuz biri tahta geçecektir. Bu yüzden ben, halifenin ordusu tarumar edilinceğe ve keskin mızrağım Bağdat'ın tam ortasını dikilinceğe kadar, yerimde oturamam.

Kıpçak aksakallarının en yaşlısı olan bir zat, beyaz keçi sakalını oynatarak, söz aldı:

— Bizler, senin güçlü parmaklarının işaret ettiği yere, tek yumruk, tek yürek olarak atımızı sürmeye hazırız. Ama önce bizim göçebeleri sakinleştirmek, haydutlar tarafından tehdit edilen insanlarımıza yardım etmek zorundayız. Deşt-i Kıpçak'dan ulaklar geldi. Anlattıklarına göre, doğu sınırlarımızda vahşi insanlar; din-i mübin-i İslam'a saygı duymayan yırtıcı kafirler türemişler. Bu vahşiler, sürüleriyle, develeriyle ve yükleriyle birlikte geliyorlarmış. Meralarımızı işgal edip, bizim çobanlarımızı yer yurtlarından sürmüşler. Bir an önce Deşt-i Kıpçak'a at sürüp, bu kafirleri tepelemek, sürülerini yağmalayıp, karılarını ve çocuklarını köle pazarlarında satmak derkâr..

— Ordunuzu bizim bozkırlara sevkedin! - diye bağırdı diğer hanlar.

Bu sırada vakanüvist mirza elinde kalemle Harezmşah'ın yanına gelip, diz çöktü ve üzerinde bir şeyler yazılmış kağıtlardan birini uzattı.

— Ne bu? - diye sordu şah.

— Sevgili küçük oğlunuz Kutbuddin Özlek-şah'ın veliaht olarak tayin edildiğini gösteren ferman-ı âlinizdir, sultanım. Bülûğ çağına erinceğe kadar Harezm'in yönetimi, valide-i muhteremeniz ve aynı zamanda çocuğun buvisi[22] Türkan Hatun tarafından ikame edilecektir. Veliahd şehzâdenin terbiyesi ile Harezm'in en büyük veziri, hanşa anamızın güvendiği dağı Muhammed bin Salih meşgul olacaklar.

— Ve sen benim ülken oğlum, muzaffer Harezmşah Muhammed.. biz Harezm'i sağlık selamet içinde yönetirken, sen de huzur içinde seferlere gidebilecek, istediğinle savaşabileceksin,- diye ilave etti Türkan Hatun.

Harezmşah Muhammed, önüne uzatılan kağıdı okumadan imzalayıp, kamış kalemi anasına uzattı. Türkan Hatun, kalemi eline alıp, koca harflerle, okunaklı bir şekilde şunları yazdı:

"TÜRKAN HATUN, KAİNATIN SULTANI, BÜTÜN DÜNYA KADINLARININ ANASI"

Şah Muhammed, bakışlarını salonda gezdirerek, büyük oğlu Celaleddin'i aradı. Esasen, onunla göz göze gelmekten korkuyordu. Neyse ki, Celaleddin salonda yoktu. Bu sırada, veziri gelip, Muhammed'in kulağına eğilerek:

— Şah Celaleddin, bu kadar fazla Kıpçak askerini görünce "Kıpçak tuzağına düşüp, boğazlanacak koyun değilim" deyip, atının başını başka bir yöne çevirdi ve yel gibi uzaklaştı,- diye fısıldadı.

22 Buvi : Nine.

- VII -

Gurgene'de kalan vezirin omuzuna, şahın haremindeki üç yüz cariyeye göz kulak olmak gibi ağır ve sorumluluğu olan bir iş yüklenmişti. Şahın yokluğu sırasında cariyelerin ne yaptıkları, ne konuştukları, bir bir not edilecek ve Harezmşah Muhammed döndüğünde, bütün detaylarıyla bir rapor halinde sunulacaktı.

Harezmşah Muhammed, anasının yanına giderken, ona, özellikle Türkmen bozkırından getirilen kızın ne düşündüğü, ağlayıp ağlamadığı konusunun yakından takip edilmesi vazifesini verdiğinde, vezir de hemen adı Yılan Gömleği anlamına gelen büyücü Yılan-Torç'u yanına çağırıp, kadınların hileleri ve kurnazlıkları hakkında yardımını istemişti. Esasen, Yılan-Torç bir büyücü değil, otacıydı ve güzel, tatlı masallar anlatırdı.

Vezirin endişeli konuşmasını dinleyen "Yılan Gömleği", muhatabını tedirgin eden üç husus olduğunu anlamıştı: Bozkırda Gül Cemal'in aşık olduğu vahşi bir yiğit vardı. Türkmen kölelerle gizli görüşmeler yapıyordu ve şahın yatak odasına sokulduğu gece yanında bir hançer vardı.

— Her şeyi anladım, - dedi "Yılan Gömleği" avuçlarını açarak.

Vezir onun açık avucuna birkaç dirhem bıraktı.

— Bunların arasında hiç altın olanı yok mu?

— Önemli bir haber getirirsen, altın dinar da alacaksın..

Saç beliklerine koca koca gümüş halkalar takmış olan zayıf ve kambura yaşlı büyücü, sarayın koridorlarında ilerleyerek, haremin yeni incisinin bulunduğu odanın kapısına gelip, durdu. Çevresi yüksek duvarlarla çevrili küçük sarayı, simsiyah gözleriyle, tepeden tırnağa süzdü. Şahın diğer karılarının bulunduğu saraylarda olduğu gibi, burada da, teras çevresine beş kapı konulmuş ama pencere yapılmamıştı. Sarayın çevresi de ağaçlarla kaplıydı. Sarayın tam ortasından akıp giden küçük çay, oval bir havuza dökülüyordu. Havuzun her iki tarafı ise, rengerenk gül ağaçlarıyla bezeliydi. Duvarların öte tarafında, çevresi ağaçlarla çevrili küçük meydana bir Türkmen çadırı kurulmuş; çadırın içi beyaz keçelerle kaplanmış, gerilen iplere ise, ipek papuçlar asılmıştı.

Yılan Gömleği, simli pelerinini toplayarak havuza doğru ilerledi. Pek iri yarı olmayan, ama oldukça gözalıcı bir güzelliğe sahip bulunan siyah gözlü Türkmen kızı, taş sehpanın üzerine oturmuştu. Yılan Torç, varıp sehpanın kenarına ilişti ve kızın gül desenli bluziyle oynarken fısıltılı bir sesle:

— Merhaba yedi gülünden bir gülü açılmamış, bahtı kara kızım! - dedi.- Üzerine gölgenin düştüğü şu elini ver de, öpeyim!

Sonra geçip kızın karşısına oturdu. Bir yandan ona güzel sözler söyleyip, gönlünü almaya çalışırken, bir yandan da, içinden, "Şahımız bu kızın neyine haşık olmuş? Bu daha bir çocuk. Yumuk yumuk.. Bir şeftali kadar taze, ama haremdeki diğer güzel kadınlardan pek de farklı değil. Doğrusu, bizim padişahın saçma işlerine akıl sır ermiyor!" diye geçirdi.

— Bozkırda ne söz, ne haberler var şimdi? - diye sordu ona Gül Cemal.

— Bir süre önce bozkır hanlarından biri, kendisini, âşık olduğu bir kızın derdinden kurtarmam için bana bir deve göndermişti. Orada herkes seni hatırlıyor, herkes senin ne kadar bahtlı olduğunu söylüyordu. "Harezmşah,

diyorlardı, herkesten çok bizim Türkmen kızını severmiş. Parmaklarını, mavi kıvılcımlar saçan nadide taşlı yüzüklerle donatmış; onun için sarayın bahçesinde bir ak çadır bile kurdurmuş.. Her gün ona özel mutfağından fıstıklı ördek dolması; ceylan ciğeri ve kaymaklar gönderirmiş diyorlar.."

— Adımız padişah hanımına çıkmış. Gerçekte ise, ben onun üçyüz birinci hanımıyım. Halbuki ben, bir yiğidin sevdiği tek hanım olmak isterdim. Bozkırda herkes bana imreniyor, ama ben Karakum'a kadar akpelinlerin, süpürge otlarının kokularını getiren rüzgarları özledim. Burada, şahın mutfağının sürekli dumanından, insanın başı ağrıyor. Şu kül rengi duvarlardan, nöbetçilerin dikilip durduğu şu kuleden ve şu yaşlı kavak ağacından başka bir şey görmedikten sonra, beyaz çadır bana ne lazım? Bir defasında, bozkırın mavi enginliğini seyredebilmek için ağacın tepesine çıkmaya çalışırken, hadımağaları gelip, beni aşağı çektiler. Sonra salıncak iplerini bile kestiler. Söylesene, sizin mutluluk dediğiniz bu mu?

— Senin şu güzelliğinin yüzde biri bende olsaydı, kesinlikle mutlu olurdum. Ama, kimse bana fıstıklı ördek dolması göndermez!

— Kızlar! - diye bağırdı birden Gül Cemal.- Sofrayı hazırlayın! Ve sen kadın, sen de benim falıma bakacaksın.

İki cariye, beyaz çadıra doğru koşuştu. Yaşlı Türkmen cariye, başının üzerinde taşıdığı, kenarına gümüş paralar dikili kızıl tepeliği getirip yere bıraktı. Sonra, yutkunarak, tepeliği büyücü kadının önüne doğru sürdü.

Yılan Gömleği, taş sehpanın üzerine şalvarını serdi. Koynundaki kızıl bir torbadan kurumuş kızıl ve silah fasulyeler çıkarıp saçtı. Sonra, her birinin üzerinde bir şeyler yazılı fasulyeleri şöyle bir karıştırıp, göçebe çingenelerin dilinde bir şeyler mırıldanmaya başladı. Arkasından, çakmak gibi yanan siyah gözlerini kocaman açarak, koynundan çıkardığı mavi sincap derisini baklalar üzerinde gezdirip, gördüklerini anlatmaya girişti:

— Yaşlı insanların bana öğrettikleri gibi baklaların dediğine göre, bozkırda genç yaşına rağmen, bahadırlığıyla ün yapmış bir yiğit var. Kaplanla karşılaşsa korkmadan, ok gibi üzerine atılıyor. On haydut karşısına çıkıyor ama her biri, tek tek kanıyla toprağı sulıyor. Bu yiğit, senin beynini meşgul ediyor. Gece gündüz, onu düşünüyorsun. Hep şarkıcı bahşının güzel şarkılarını dinleyip, gök yüzüne bakıyorsun.. "Onun gözleri, diyor, tıpkı şu yıldızlar gibi parlak." Görüyorum, iç çekiyorsun. Dediklerim doğru mu?

Gül Cemal, âniden irkilence, başındaki tepelikte bulunan altın ve gümüş paralar, şangır şungur sesle sallandı. Kız, paralardan birini çekip koparmak istediyse de, başaramadı.

— Enecan![23] Bıçak getir!

Yılan Torç, fırsatı kaçırmadı ve kurnaz bir eda ile:

— Peki, senin beyaz kabzalı küçük bıcağın nerede? - dedi.- Sen de, bütün bozkır kızları gibi, onu kuşağının arasından ayırmazsın.

Gül Cemal'in çehresi, endişeli bir şekilde gerildi. Yaşlı Türkmen kadın ise, yavaşça yerinden kalkarak, ak çadırdan halı dokunurken ipleri kesmek için kullanılan büyük bıçağı getirdi. Gül Cemal, bıçağı alıp tepeliğinden kalın bir altın dinarı kesti ve gün ışığından esmerleşmiş avucunun içinde sıktı.

— Bana çölde sıkıntılı bir yiğidin ahvalini haber verdin. Neden onun ne düşündüklerini anlatmıyorsun?

— Fasulyelerim bana bunları anlatmıyorlar. Ama senin kalbin ona sırılsıklam bir sevgiyle çarpıyor.

— Kıpçaklar beni buraya, padişahın haremine zorla getirdiler. Çölde yüzleree yiğit, benim için onlarla çarpıştı. Peki, saraydaki yaşlı kadınlar, bizim kalbimizin kim için çarptığını merak etmezler mi?

— Kırk yaşına geldim artık. Benim onum elinmiş, eleğim duvara asılmış - dedi mahzun bir şekilde yaşlı Türkmen kadın.- Belki de, padişah hanımlarının gönüllerinde

23 Enecan : Anacığım.

tek bir isim vardır ki, o da Rüstem gibi yakışıklı, İskender gibi cesur Harezmşah Muhammed'dir. Saraydaki her kadın, sadece onun için yaşar, sadece onu düşünür. Bu çenesi düşük kadının sözüne kulak asma, Gül Cemal!

O sırada koridorun ağzında geniş çakmanıyla şişko haremağası göründü ve büyücü kadına işaret etti. Koşar adım haremağasının yanına giden büyücü, onunla fısıltılı sesle bir şeyler konuştu. Geri dönüp taş sehpanın üzerine oturarak Gül Cemal'in eteğine yapıştı:

— Bu biçareyi affet. Veliahd prensimiz Üzleg-şah'ın anası falına bakmam için beni çağırtmış. Şöyle ağız tadıyla beş dakika oturtmazlar adamı.- Eline tutuşturulan altın parayı tekrar dudaklarına götürüp öptükten sonra haremağasının peşinden koridorda gözden kayboldu.

- VIII -

Harezmşah Muhammed, sakin çalışma odasında devlet işleriyle meşguldü. "Yerin kulağı vardır" sözü, bu odada geçerli değildi. Çünkü her tarafı halılarla kaplı, hiç penceresi bulunmayan ve tıpkı bir kuyu gibi, ancak tepedeki açıklıktan yıldızları seyretme imkanı bulunan bu odanın dünyayla başka bir bağlantısı yoktu. Şah Muhammed, bu odadayken baş celladın korkunç bakışlarıyla karşılaşmak, haremağasından hanımlarıyla ilgili can sıkıcı haberler dinlemek zorunda kalmıyor; velinimeti ve padişahı olan sultan'us salatîne dil uzatan herhangi bir hanın, sessizce ortadan kaldırılması konusunda fısıltılı sesle buyruklar verebiliyor, yahut uzun süredir kendisine çil çil altınlarla dolu küpler göndermeyen isyankâr beylerin te'dibi için süvarilerin gizlice yola çıkarılmasına ferman buyurabiliyordu. Padişahın halı kaplı, yüksek bir kuleyle aydınlanan bu odasında yaptığı her gizli celsenin sonunda, sarayın herhangi bir yerinde, bir takım feryatlar duyulur ve bu acıklı sesler, bütün odalarda yankılanırdı. Bazen de, bu celseler sonunda, padişahın hoşuna gitmeyen ve sarayda rehin olarak tutulan şehzâdelerden bazılarının kellesi, baş cellat tarafından vücutlarından ayrılır ve bunlar, sarayın içinden akan Ceyhun nehrinin ortasına kayıklarla taşınarak, aşağı bırakılıverirdi. Bu şekilde kayıkların yükü her boşaltılışta şu şarkı okunurdu:

Baharda, bülbüller şarkı söyler bahçelerinde
Ve aşağı sarkar, saksılardaki al al güllerin..
Kayıkçılar ise, küreklerini âheste çekerken:
Ey güzel Harezm!

nakaratını mırıldanırlardı.

Bu akşam, Harezmşah Muhammed'in suratı son derece asıktı ve kimseyle bir tek kelime dahi konuşmamıştı. Saraybân, huzuruna gelerek, bugün oğlu Celalleddin hanın ne yaptığı, yanına kimin gelip gittiği konusuyla ilgili raporunu sundu:

— Uzun bacaklı güzel atlara binmiş üç Türkmen geldi. Birisi, yüzünü bir şalla kapamıştı. Ancak casuslarımız, onun genç, güçlü kuvvetli ve şahin gibi keskin bakışlı olduğunu bildirdiler.

— Neden onu tutuklamadın?

— Kayalığın hemen yanında bir bölük asker, onlarca bileğine sağlam, silahlı Türkmen yiğit onu bekliyordu. Ancak, pazarda genelde Türkmenler'in gittiği Merdan'ın çay bahçesindeki adamımız, sık sık Kara Hançer adının geçtiğini bildirdi..

— Kara Hançer ha! Kervanların korkulu rüyası..

— Galiba öyle, hazretim! Ama, acaba diyorum, veliahd prens..

— Artık veliahd değil.

— Aftab-ı âlem en doğrusunu bilirler, ama yine de, bir beyin kervanların yolunu kesen haydutlarla bir sofrada oturacağını düşünmek çok zor..

— Şu kritik günlerde bize tavsiyen ne?

— Sayebân-ı merhamet! - dedi saraybân,- Celaleddin şöyle uzun bir yolculuğa, mesela Mekke'ye hacca gitse diyorum; böylece onun şu sinsi Türkmenlerle ilişkisi kesilmez mi?

— Ben onu Hindistan sınırındaki Gazne'ye vali tayin etmeye niyetliydim. Ama biliyorum, orada da isyankâr hanları çevresine toplayıp, Çin'e sefere bile çıkar. Sonra da Harezm bıçakla dilim dilim doğranmış bir karpuza döner. Hayır! En iyisi burada, benim nezaretim altında kalsın. Kalsın ki, her attığı adımı takip edebileyim.

— Bilgece bir tedbir!

— Amma.. sen şimdi sözüme kulak ver benim kuyruk sallayan vezirim,- dedi Harezmşah tehditkâr bir tavırla.-

Eğer bir daha o Kara Hançer denilen adamın, Gurgenc'e kadar elini kolunu sallayarak geldiğini işitirsem, o patates kafanı koparıp, içini samanla doldururum ve o Celaleddin'in sarayının kapısının önüne asarım.. Anladın mı, mürted?

— Allah korusun, sâyebân-ı merhamet! Allah korusun! - diye karşılık verdi sarahân, titrek bir sesle kapıyı açmak için giderken.

İçeri yaşlı haremağası girdi.

— Hazret-i kelanın fermanlarına binaen, Gül Cemal hatun efendimizin hizmetine muntazırdır ve emirlerini beklemektedir.

Şah, ister istemez ayağa kalktı.

— Onu buraya, halı kaplı odaya getir..

Şah, koridora çıktı. Dar kapının önüne varınca, hafifçe eğilerek açtı ve pervaneyle soğutulan ara yerde, bir süre soluklandı. Sonra küçük odaya girip, nefis bezeklerle süslü pencerenin kanatlarını açtı ve her tarafı nefis halılarla kaplı odayı tepeden tırnağa süzdü.

Sırtı kamburlaşmış, geniş kalçalı, Keşmir şalına bürünmüş sakalsız haremağası, oymalı kapıyı açıp içeri girdi. Elinde tuttuğu şamdanın üzerinde, ışıl ışıl yanan, yirmi kadar tombul mum vardı.

Haremağası, rengarenk kumaşlara sarılı, pek de büyük olmayan cisme şöyle bir göz atıp:

— Hadi yürü! - dedi sevinçli ve tok bir sesle.

Ağır perdeyi sıyırıp, elindeki şamdanı yükseğe tuttu. Gül Cemal, sanki yukarıdan biri kafasına bir darbe indirecekmiş gibi, ürkek ve çekingen tavırla, ayakkabılarını kapıda bırakıp, iki adım ilerledi..

Kızıl Buhara halılarıyla kaplı küçük oda, adeta bir oyun odasını andırıyordu. Odanın tavanı, karanlıkta görünmeyecek kadar yüksekti.

Haremağası, dışarı çıkıp, kapıyı üzerinden kilitledi. Duvarların insan eli ulaşamayacak kadar yüksekçe kısımlarına, demir kafesli küçük pencereler konulmuş, ayrıca

her pencere de haremağası tarafından mumlarla aydınlatılmıştı. Loş duvarın tam karşısında, yüksekçe bir yerde, işlemeli bir pencere daha vardı. Acaba, oradan birisi mi gözetliyordu?

Gül Cemal, sarayda dinlediği dedikodılardan, halıyla kaplı bu oda hakkında bazı şeyler işitmişti. Haremdeki hanımlar, baş cellat Cihan Pehlivan'ın, sadakatinden şüphe edilen hanımları bu odada boğduğunu, Harezmşahın ise, duvarın yukarı kısmındaki pencereden bu cinayetleri seyrettiğini söylemişlerdi. Yoksa, onu attıkları halılarla kaplı bu oda, o oda mıydı?

Gül Cemal odayı incelemeye başladı. Tabana, namaz kılmak için kullanılan, seccade büyüklüğünde birkaç küçük halı serilmişti. "Herhalde boğulan kadınları gece saraydan çıkarırken bu halılara sarıyorlar" diye geçirdi içinden.

Gül Cemal, gül desenli ipek yastıklardan birkaçını odanın köşesine atarak, üzerine uzandı ve yaklaşacak ayak seslerini işitmek için kulaklarını pür dikkat açtı.

Birden, kapının önünde kıvrılmış vaziyette duran halı oynamaya başladı ve bir iki saniye sonra da dışarı vahşi bir hayvan kafası uzandı. Yarı karanlık odada, hayvanın gözleri çakmak taşı gibi yanıyordu.

Gül Cemal, korkuyla yerinden fırlayıp, duvara sırtını verdi..Loş odada, hayvanın sarı ve kara benekleri yanıp yanıp sönüyor, fakat sivri pençeleri, çok rahatlıkla seçiliyordu. Kendisine doğru yaklaşmakta olan hayvan, uzun kuyruğunu zemine sert sert vuruyordu.

"Pars! -diye geçirdi içinden Gül Cemal.- Padişahın av sırasında kullandığı insan yiyen parsı! Ama Türkmenler savaşmadan teslim olmazlar!". Hemen yere eğilerek, zemin üzerinde yatan halıyı ucundan sıkıca kavradı. Pars, homurdanarak, kıza doğru ilerlemeye başladı.

— Vay öley! İmdat! - diye bağırdı Gül Cemal, halıyı kendisine doğru hızla çekerken. Fakat bu arada hayvanın pençe darbesiyle yere yuvarlandı.

Korkudan tir-tir titreyerek, kendini halının altına atıp kapandı. Pars ise, güçlü pençeleriyle halıyı tırmalayıp, parçalamaya çalışıyordu.

— İmdaaat! Ecel gelip çattı! - diye bir daha bağırdı Gül Cemal. Kulağına kapı tarafından şiddetli darbe gürültüleri ve münakaşa sesleri çalındı. Sonra, insanların bağırıp çağırmaları ve vahşi hayvanın hırlamaları kesildi.. Kısa bir süre sonra ise, etraf, mezar sessizliğine bürünüverdi.. Birisi halıyı açıyordu..

Uzun boylu, koyun derisinden yapılmış kara börklü, şakağından boynuna kadar uzanan bir yara izi taşıyan ve elindeki kılıcı halının kenarına silerek temizleyen ince yapılı bir genç dikiliyordu. Yaşlı haremağası ise, delikanlının ellerinden tutup, dışarı çekilmeye çalışıyordu.

— Buraya girmek kesinlikle yasak, sen nasıl cür'et edersin? Ne yaptın bre nâvekâr? Padişah efendimizin sevgili parsını öldürmeye nasıl cesaret edersin? Padişah, seni kazığa oturtur!

— Çekil başımdan, sakalsız keçi! Defol, yoksa şiindi seni de kuşbaşı yaparım!

Gül Cemal, yerinden doğruldu fakat halsiz bir şekilde tekrar yastıkların üzerine yığılıp kaldı. Güçlü pençeleriyle kendi kafasını sıkıca kavramış olan pars ise, odanın ortasında, cansız yatıyordu. Vücudu, delik deşik olmuştu.

— Hayatta mısın, hatun?

— Ama sen ağır yaralısın, yiğidim. Boynundan kan akıyor.

— Önemli değil! Yara yüzün süsüdür, savaş ziynetidir.

İçeri hassa ordusunun kumandanı Timur Melik girdi. Kapının ağzına ise, silahlı askerler yığılmıştı.

— Kimsin sen? Saraya nasıl girdin? Nöbetçileri nasıl atlattın. Silahını teslim et!

Delikanlı, hiç oralı olmadan kılıcını kınına sokup, sakin bir şekilde karşılık verdi:

— Peki sen kimsin? Yoksa hassa birliklerinin kumandanı Timur Melik misin? Selam! Kendisini çok ilgilendi-

ren önemli bir konu için Harezmşah'ı görmeliyim. Semerkand'dan kötü haberler var.

— Kim bu küstah yiğit? - diye söze karıştı birisi, kendinden emin bir sesle. Arkasından da Harezmşah Muhammed, geniş adımlarla, bir eli altın kapzalı hançerinde, halı kaplı odaya girdi.

— Padişahımızı saygıyla selamlarım! - dedi delikanlı, elini göğsüne koyup, hafifçe eğilerek. Sonra, sert bir sesle azarlar gibi çıkıştı: - Sen burada oyun oynayıp, çölün vahşi kedileriyle zavallı kadınları korkuturken, dışarıda çok önemli olaylar oluyor. Kervan yolunda Semerkand'dan gelen bir ulağa rastladım. Durup soluk almadan, atını bırakıp, yaya olarak kaçtı gitti. Aklı başından gitmiş gibiydi. Söylediği tek şey "Semerkand'da isyan çıktı. Bütün Kıpçakları öldürüp, derisi yüzülecek koyun gibi ağaçlara asıyorlar" oldu. İsyancıların başında da senin damadın, Semerkand hâkimi Sultan Osman varmış. Kızını parça parça doğramak istemiş fakat o, yüz kadar bileğine sağlam yiğitle iç kaleye çekilmiş, gece gündüz düşmanla boğuşuyorlarmış. İşte kızının size yazdığı mektup..

Harezmşah, delikanlının elindeki kırmızı zarfı yolarcasına alıp, hançerinin ucuyla açtı.

— Ben ona isyanı gösteririm - diye mırıldandı, pencereden süzülen ışığın altında mektubu okumaya çalışarak.- Zaten bu Semerkand, hep âsilerin mekanı oldu. Beni iyi dinle, Timur Melik! Hemen Kıpçak birliklerini topla. Semerkand'a gidiyorum. Allah'ın yeryüzündeki sâyesine isyan etmeye yeltenenleri asmak için oradaki ipler ve daragaçları da yetmez.. Şu kadına gelince.. o da yine ak çadırına götürülüp, yaraları tedavi edilsin. Senin adın ne, cigit?

— Adımın ne önemi var? Büyük sahranın küçük bir cigiti!

— Sen bana "kara haber" getirdin. Kadimki âdetlere binâen seni öldürmem gerekirken, bu yetmezmiş gibi, benim sevgili parsımı da öldürdün. Sana nasıl bir ceza vermek lazım, doğrusu ben de bilmiyorum...

— Ben biliyorum, aftâb-ı âlem! - diye sözü karıştı Timur Melik. - Müsaade ederseniz söyliyeyim.

— Konuş yiğit Timur Melik ve benim adıma bu küstah cigite ne ceza verileceğini açıkla.

— Savaş sırasında bir günün, hatta bir saatin boşa harcanması, zaferin elden kaçıp gitmesi demektir. Bu yiğit, büyük bir samimiyetle, senin tahtının ve hükümdarlığın için son derece önemli bir haber getirdi. Getirdiği mektupta, kızının hayatta olduğu ve cesurane savaşmaya devam ettiği yazılı. Ulu padişahım, şimdi kızınızı düşünme ve onu ölümden kurtarma vaktidir. Böyle bir günde, böylesine bir yiğidi aksine ödüllendirmek gerekir. Öldürülen parsınızın yerine ise, ondan daha cesur ve güçlü başka birini, mesela şu yiğidi hizmetinize almalı, ayrıca ona bir de yüzbaşı rütvesi tevcih etmelisiniz. Bu yiğit, kendine bağlanacak yüz Türkmen savaşçısını kendisi getirir. Onları hassa ordunuza alın..

Harezmşah, Timur Melik'in söylediği bu sözler üzerine düşünmeye, elmas yüzüklerle donatılmış parmaklarıyla kara sakalını karıştırmaya başladı.

— Uçan şahin nasıl yolunu değiştirmezse, Harezmşah da, birbirini tutmayan sözler söylemez, - dedi delikanlı kendinden emin bir şekilde.- Türkmen kızını nereye götürmemi emredersiniz?

Adını açıklamayan delikanlı, padişahın karşısında saygıyla eğilip, yan tarafta büzülüp oturmakta olan Gül Cemal'i tutarak ayağa kaldırdı. Yolda bir an duraklayan uzun boylu, asık suratlı, zayıfça yiğit, Harezmşah'a dönerek:

— Kervanlarının baş belası Kara Hançer sizi selamlar! - dedi kelimelerin üzerine basarak ve gururlu bir şekilde, yürüdü gitti.

Şah, Timur Melik'e baktı. Ne söyleyeceğini bilemiyordu. Bu genci cezalandırmalı, yoksa ödüllendirmeli miydi? Timur Melik, yüksek sesle güldü.

— Amma gözüpek yiğitmiş! Ve siz padişahım, bir de Türkmenlere güvenmek doğru değil diyorsunuz. Elinizde böyle yiğitler olduğu sürece, cihanı fethedersiniz.

Birkaç gün geçmişti.

Karanlık bir gecede, ayın ondördüncü hilal cami minaresinin üzerinde süzülürken, sokak içindeki saraya yaklaşan birkaç sessiz gölge, yaşlı kavak ağaçlarının duvar üzerine abandığı bir yerde durdu.

Düğümler atılarak hazırlanmış kıl merdiven duvarın üzerinden aşağı doğru sarkıtılmıştı. Bir gölge yukarı doğru tırmandı. Bahçenin içindeki ak çadırın yan tarafında önce bir duman yükseldi ve sonra etrafı aydınlatan bir ateş yandı. Biraz sonra duyulan bir baykuş sesi üzerine çadırdan eli yüzü kapalı bir kadın dışarı çıktı.

Karanlıkta:

— Bütün Türkmenler kardeşdir! Merhaba! Gül Cemal'in sağlığı iyi mi? sözleri işitildi.

— Ben onun hizmetçisiyim. Oy belalı başım! - dedi kadın.- Harezmşah, üç gün önce Semerkand isyanını bastırmak için gitti. Saraya, şimdi yaşlı cadaloz hanşa-ana Türkan Hatun'un keskin gözleri nezaret ediyor. Bu cadaloz, bizim "gül yüzlü"müzü sarayın taş kulesine kapatıp, başına da gardiyan koydu. Gül Cemal'in ölene kadar orada kalmasını emretti.

— Sen şimdi kuleye git. Aha, haremağası için bir altın dinar. Şu iki dinar da gardiyan için. Gül Cemal Hatun'a söyle, hanşa-anaya, şehir arkasındaki büyük yol kenarında bulunan veli kişinin mezarında dua etmek istediğini söylesin. Türkan Hatun, dua etmek isteyen birine hayır demez. O şehirden çıkınca da, Kara Hançer gereğini yapacak.

Gölge, tekrar kıl merdivenden tırmanıp, karanlıkta gözden kaybolurken, hizmetçi kadın kendi kendine mırıldandı:

— Bu dünyada Türkan Hatun'dan daha zalim ve kurnazı yok! Eğer o birinin ocağını söndürmek isterse, kim ona karşı koyabilir?

- IX -

İşte atım, işte silahım! Onlar cennette bana bir şölen sağlayacaklar.

(İbrahim Monteseri, X. Yüzyıl)

Timur Melik, çok savaş görmüş, kabiliyetli bir askerdi. Tehlikeden kesinlikle korkmazdı. Kaç defa düşman kılıcı vücuduna saplanmış; mızrak zırhını delmiş, oklar kalkanını delik deşik etmiş; pars üzerine atılmış, parsla boğuşmuş, ölümle burun buruna gelmiş, kara bulutlar üzerine ağmıştı. Onu korkutacak başka ne kalmıştı ki? Bu yüzden, Harezmşah'ın öfkesini hiçe sayarak, şahın menkup oğlu Celaleddin'i, kendi efendisini ziyaret etmek için şehrin ötesindeki Tilleli bağına gitmişti.

Celaleddin'i, bahçenin sık ağaçlarla kaplı bir köşesinde, halı üzerinde düşünceli bir şekilde otururken bulmuştu. Celaleddin, misafirini görünce hemen ayağa kalkıp, kucakladı.

— Hoş geldin, aslan yürekli Timur Melik! - dedi Celaleddin. - Sana bazı adamlarımı göndermiştim, ama gelenler bana hastalık sebebiyle gelemeyeceğini bildirmişlerdi. Ne var ki, üç sahralı göçebe, bana, Timur Melik'in Gazne valiliği bile elinden alınan menkup biriyle görüşmekten çekinmeyeceğini haber verdiler.

— Padişahın arzusu başımız üzerine, - dedi Timur Melik, halının üzerine diz çöküp otururken.

— Bütün Kıpçaklar, Kıpçak bir veliaht isterken, Türkmen bir kadından doğduysam suç benim mi? - dedi Cela-

leddin düşünceli bir şekilde. - Varsın Kıpçak olsun. Ama hiç olmazsa şah, bana yiğitlerimle sürekli kargaşa halinde bulunan sınır boylarına gitmeme müsaade etsin. Karayağız atımı, parlak kılıcımı ve hatta çöl rüzgarlarını seviyorum, ama burada halı üzerinde oturarak, yaşlılar gibi hikaye ve şarkılar dinlemek istemiyorum.

— Ama çevremiz zaten ateş çemberi haline geldi, - dedi Timur Melik. - Kıpçak beyleri, Harezmşah'dan ordularıyla bozkıra gelmesini istiyorlar. Çünkü doğuda ortaya çıkan tuhaf bir kavim, topraklarımıza tecavüz edip, en iyi otlaklarımızla birlikte Kıpçak sürülerini çalıyorlar..

— En iyisi babam bütün Kıpçaklar'ı Harezm'den kovsun ve tahtı tek başına yönetsin, - diye karşılık verdi Celaddin. - Kıpçaklar, dönek ve haindirler. En zor anında babama ihanet ederler.

— Neden böyle düşünüyorsun?- diye sordu Timur Melik.

— Eğer şah, Harezm halkına güvenmez ve tahtın korunmasını, düzenin sağlanması işini yabancı Kıpçaklar'a verirse, sürüsünü çöl kurtlarına teslim edecek bir çobana davarlarını emanet eden kimseye döner. Çok geçmeden de elinde ne koyun kolur, ne de derisi. Hatta kendisi dahi, kurtlara yem olur.

Celaleddin, yan tarafta dikilip duran gulâma göz ucuyla bakıp, işaret etti. Gulâm, hemen Celaleddin'in önüne gelip, saygıyla eğildi.

— Kalabalık bir misafir grubu için büyük bir sofra hazırlanmıştı, ama onlar gelmediler. Şimdi git ve o yiyecekleri sokağa çıkararak, önüne çıkana dağıt. Onlar arasında benim karakterime uygun kişiler bulursan, al buraya getir ve gözümün önünde benim atlarımdan da dağıt. Eğer davet edilen misafirler gelmezse, ben de atlarımı yoldan geçen dilencilere dağıtırım..

— Sen beni çağırmıştın ve ben de geldim! - diye söze karıştı sakin bir ses. Sonra sık ağaçların arasından uzun boylu, başında kuzu derisinden bir külah bulunan sırım

gibi bir Türkmen çıkarak, gelip Celaleddin'in karşısında ellerini göğsüne koyup tâzim kıldı.

— Seni gördüğüme çok sevindim, çöl kaplanı Kara Hançer. Gel otur şöyle.

Harezm'in doğu sınırlarındaki bir kalede, onbaşı olarak görev yapan Alican, refaketindeki beş askerle birlikte ana kervan yolunda ilerliyordu. Çok az mola veriyor; hatta atları dinlendirmek için dahi bir yerde fazla kalmıyordu. Çünkü tek endişesi, elindeki ölümlü tutsağı sağ salim Gurgenc'e ulaştırmaktı.

Yolda rastladıkları yayalar önlerini kesip, hangi haydutun yakalanmış olduğunu soruyorlar; atlılar ise, daha yakına gelerek, tutuklunun yüzünü dikkatlice inceliyorlardı, fakat Alican yanlarına yaklaşan herkesi tersleyerek uzaklaştırıyordu.

Alican ve emrindekiler iki kanalın kesişme noktasına geldiklerinde, kısa bir terüddütten sonra küçük çay üzerindeki köprüden geçerek, her iki tarafında kavak ağaçlarının boy verdiği yol boyunca ilerlemeye başladılar. Çok geçmeden, Gurgenc camilerinin mavi kubbeleriyle, gün altında parlayan yüksek minareleri ve piştakları göze çalındığı bir sırada, birden pat diye önlerine çıkan, kızıl kaftan elbiseler giymiş, ak akıtmalı doru atlara binmiş altı kişi Alican ve ekibinin yolunu kesti.

— Durun yiğitler!

— Çekil yolumdan! - diye sertçe çıkıştı Alican. - Hami-i İslam adına, önemli bir iş için divan-ı arza gidenlerin yolunu kesmeyin.

— Biz de tam seni arıyorduk. Harezmşahın oğlu Celaleddin sizi yoldan çevirip, şu anda istirahat etmekte olduğu bağa alıp getirmemizi emrettiler.

— Biz, hiçbir yerde takılmadan doğruca Gurgenc'e, kumandanımız Timur Melik'in huzuruna varmakla mükellefiz.

Fakat süvariler Alican'ın atının dizginini sıkıca kavramışlardı.

— Timur Melik de şu anda aynı bağda, diğer beylerle birlikte müzik dinlemekle meşgul. Kırın dizginleri! Sana söylüyorum, ne ikilenip durıyorsun? Korkma tutuklıya bir şey olmaz. Sana gelince, Celaleddin sana bir kürk hediye eder, karnını plavla doyurur ve cebine de bir avuç gümüş dirhem koyar. Hem de beylerin yedikleri plavla. Böylc plavı hiçbir yerde bulamazsın!..

O sırada uzakta pişirilen koyun etinin mis gibi yanık kokusu burnuna çalınınca, Alican emrindeki askerlere dönüp:

— Durun! - diye seslendi. - Atlarınızı bu yana sürün. Biraz da biz kâm alalım!

Askerler, elleri arkasına bağlı tutuklunun bindirildiği atı da sürükleyerek, dizginleri bağa doğru kırdılar. Yüksek giriş kapısının iki yanındaki nöbetçiyi aşarak, doğruca birinci sarayın bahçesine ulaştılar. Bağın kuytu bir yerinde, yan yana dizilmiş altı ocak gürül gürül yanıyor; üstlerindeki kazanlar fokur fokur kaynıyor; kazanlardan süzülüp çıkan et kokusu, dalga dalga çevreye yayılıyordu. Her ocağın yanında kızıl kumaştan elbiseler giymiş kadınlar vardı ve bunlar, ocakların ateşiyle adeta bütünleşmişlerdi.

Süvariler atlarından atlayıp, onları kavak ağaçlarına bağladılar. Tutsaksa, atın eyerinde durıyordu. Fakat bir iki saniye sonra, tutuklunun atı, önlerine yağlı saman konulan atları kıskanmış gibi tepinmeye, onlara doğru yaklaşmaya başladı. Ocakların başlarındaki kadınlar, korkuya kapılıp kaçışarak, görünüşünden ürperdikleri tutuklıyı yakından seyretmeye koyuldular.

Tutuklu, örme kıldan yapılmış iplerle atın eyerine sıkıca bağlanmıştı. Elde hazırlanmış kırmızı çizgili uzun mavi elbisesi ve yukarı kısımları içeri doğru bastırılmış düz keçe külahıyla yabancı bir kabileye mensup olduğu anlaşılıyordu. İki belik edilmiş örülü saçları, manda boynuzunu andıran dışarı fırlamış şakaklarından omuzuna doğru sarkıyordu. Donuk, sert ve vahşi bakışları bir noktaya tesbit edilmiş gibiydi. Çevresini saranlar, kendi aralarında fısıldaşmaya başladılar:

— Ölmüş galiba!

— Yok canım, baksana hâlâ nefes alıyor. Bütün kafirler dokuz canlıdır.

— Peşimden gel! - dedi hizmetçi Alican'a bakarak. - Şu ırmacıyı da al gel.

Alican, esirin atının dizginini da alarak, dikkatli bir şekilde ağaçların gölgesi altında ilerlemeye başladı. Bahçedeki genç şeftali ağaçları, yüksek karaağaçların koyu yeşil yaprakları arasında sıkışıp kalmıştı.

Gürül gürül akıp giden suyla dolu kanal, küçük bir tavlayı dolaşarak, kıvrılıyordu. Tavlanın önüne, altısı sarı, altısı doru olmak üzere, oniki at kısa mesafelerle kırmızı yularlarla bağlanmıştı. İki delikanlı ise, bakır leğenlerle atlara yem ve elleriyle ince ince doğradıkları kavun kabuklarını veriyorlardı.

Alican, atların gözalıcı güzelliği, ateş saçan gözleri ve kuğu boynunu andıran uzun, narin boyunları karşısında meftun olmuş, onları hayran hayran seyrederken, ilerideki koca karaağacın altında bağdaş kurup oturmakta olan insanların dahi farkında değildi.

Acem halılarıyla kaplanmış küçük meydan, lebâleb gümüş kaplar ve Bağdat işi sürahilerle doldurulmuştu. Bu bakır kapların üzeri rengarenk şekerlemeler, konfetler, yeşil ve kuru meyvelerin yanı sıra başka şirinliklerle silme doluydu. Birkaç kişi, yarım daire şeklinde oturmuş; onlardan biraz açıkta ise esmer tenli, üzerinde Hint işi külahla, kara çakman bulunan bir yiğit bağdaş kurmuştu. Herkes ona aşırı bir saygı gösteriyordu ki, bundan onun ev sahibi olduğu kolayca anlaşılabilirdi. Meydanın bir kenarında ise, oturanların tam karşısında, birkaç müzisyen çeşitli enstrümanlarla hünerlerini sergiliyorlar, yanık sesleriyle şarkılar söylüyorlardı.

— Kelübsen, kelübsen![24] - dedi esmer delikanlı ve ok gibi yerinden fırladı. O kalkınca, mecliste bulunanlar da kalktılar. Esmer delikanlı, alışılmadık bir görünüme sahip

24 -Gel, yaklaş.

bulunan esire yaklaştı. Alican, bu delikanlının, Harezmşah Muhammed'in oğlu Celaleddin olduğunu anlamıştı.

— Sen mi yakaladın onu? Nerede buldunuz?

— Otrar civarındaki bozkırda rastladım. Fakat öyle güçlü, öyle sinirli ki, neredeyse ipleri parçalayacaktı.

— Peki kim bu? Hangi kabileden? Ne anlattı?

— Sorularımıza cevap vermiyor. Susuyor.

— Fakat rengi çok solmuş. Ölüyor mu ne?

— Bilmiyorum, han hazretim. Onu Harezmşah'ın huzuruna canlı götürebilmek için çok gayret sarfettim.

— Sarsıntıdan adamın canını çıkartmışsın. Bu adamı konuşturmak derkâr.

Celaleddin, ellerini birbirine vurdu. Hemen bir hizmetçi karşısında el pençe vaziyette belirdi.

— Bahşı Zaban'ı çağır. Bütün ilaç ve şifalı otlarını da yanında getirsin. Birinin ölmek üzere olduğunu söyleyesin.

— Derhal ân[25] hazretim!

Esir, biraz kendine gelir gibi oldu. Gözleri kocaman açılmıştı ve ağzı kapalı olmasına rağmen, acaip sesler çıkarıyordu. Sonunda, iplerden kurtulmak için şöyle bir çırpınıp, yüksek sesle haykırdı.

— Ne bağırıyor bu? - diye sordu Celaleddin.

— Senin atlarını görünce sevinç çığlıkları atıyor: "Güzel atlar! En güzel atlar! Ama onlar burada kalmayacak. Hepsi yenilmez Çingiz-han'ın sürüsüne katılacaklar. Senin atlarına yalnızca o binecek!" diyor.

— Peki sen bu kafirin dilini nereden biliyorsun?

— Vaktiyle bir kervanla Çin'e gitmiş ve orada, Tatar göçebeleri arasında bulunmuştum. Onların dilini de, orada öğrendim.

— Peki bu yenilmez Çingiz-han da kim? Niye yenilmezmiş? Bu kafir böyle küstah sözler söylemeye nasıl cesaret ediyor? - diye söze karıştı Timur Melik öfkeli bir tavırla. - Bütün halkları fetheden Harezmşah Muham-

25 An : Han'ın farklı telaffuz şekli.

med'dir yenilmez olan. Eğer bu esir böyle saçmalamaya devam ederse, onu parça parça cderim.

— Bırak istediğini söylesin, - diye itirazda bulundu Celaleddin. - Söylesin ki, biz de şu yenilmez Tatar kumandanı hakkında her şeyi öğrenelim.

O sırada, bahçenin sık ağaçlarla kaplı bir yerinden, tok bir ses işitildi. Hızla meclise doğru yaklaşan birisi, pofpoflayıcı sözleri papagan gibi ardardına sıralamaya başladı:

— Güleç yüzlü, cesurların en cesuru, kamil-i iman, insan-ı kamil efendimiz Celaleddin'in mülkü ziyade olsun, Allah bütün Müslümanları onun cömertliğinden behremend eylesin! Allah onun kılıcını kırılmaz etsin, dünyanın en güzel atları onun olsun. Onun kılıcı, İslam'ın bütün düşmanlarının başı üzerinden eksik olmasın!...

Uzun sakallı, ufak tefek biri, başındaki kocaman külahla, bağın dar yolundan koşarak geldi. Bir elinde deri bir çanta, diğerinde ise kocaman bir şişe vardı. Kuşağının kıvrımları arasında da her boydan ameliyet neşterleri, içi uyuşturucu dolu küçük şişeler, ince ipler itinayla dizilmişti fakat koşarken küçük şişelerle neşterler birbirine çarpıp, şıngırtılı sesler çıkarıyordu. Ufak tefek kişi, Celaleddin'in önüne gelince, saygıyla eğildi.

— Sizin himmetiniz, beni bedbaht olmaktan kurtardı. Umman gibi cömertliğiniz, beni kapınıza bağladı. Şimdi de bana dediler ki, ölmek üzere olan birini ölümden kurtaracaksın..

Ufak tefek bahşı, geveze papağan gibi Celaleddin'e yağ yakmaya devam ederken, şehzâde daha fazla dayanamayıp:

— Bahşi Zaban! - dedi. - Nefesini kendine sakla da, şu hasta adamın nesi var bakıver. Bütün maharetini göster ve bu adamı yaşatmaya çalış.

— Ben sizin hizmetkârınız, ben sizin kölenizim. Aftab-ı âlem ne buyurmuş da, ben yapmamışım!..

Ufak tepek bahşı, deri torbasını yere koyup, hazırlık yapmaya başladı. Bu arada hizmetkârlar da esirin bağları-

nı çözüp, attan indirdiler. Uzun süre at üzerinde aynı şekilde durmaktan bacakları uyuşmuş bulunan esir, ayakta zar zor duruyor; bir yandan da, bu yabancı diyarda, yabancı adamlar arasında ne işim var der gibi, dudaklarını kıpır kıpır oynatarak, bir takım dualar ediyordu. Hizmetkârlar, bahşının emriyle tutuklunun üzerindeki elbiseleri çıkarıp, yerdeki keçenin üzerine boylamasına yatırdılar. Esir, hiç sesini çıkarmadan yerde yatıyor, yarı kapalı gözlerle de bir yandan çevresini süzüyordu.

Bahşı, bir takım tılsımlı kelimeler mırıldanarak, hastanın göğsünü açtı. Sonra küçük bir kavanozdan, ezilmiş piriç danelerini andıran yağlı bir ilacı kuruyup, pıhtı bağlamış yaraların üzerine sürmeye başladı.

— Hımm.. Yarası kurtlanmış.. Amma mukaddes Kitap'da "Allah dertleri yarattı; onlar için de deva ve dermanlar yarattı.." buyrulur.

Hastanın yarasından kan çıkmaya başlayınca, bahşı, kan çıkan yerlere yağlı pamuk bastırıp, bütün vücudun bezle sarılmasını emretti.

— An hazretim! - dedi bahşı sonra Celaleddin'e dönerek. - Ben, "kaddah" denilen göz hastalıkları mütehassı ve özellikle göz bebeğindeki hastalıkları iyi iden kişilerden eğitim aldım. Hipoktat'ın kitaplarını okuyarak, ölüm döşeğindeki yaralı hastaları bile iyileştirmeyi öğrendim. Emir buyurun da, ilaç hazırlamam için bir küp dolusu yıllanmış şarap getirsinler. Bu yapacağım tedaviden sonra hasta bir veya iki gün yaşar, bir iki gün konuşur ama sonra ölür. Allah ne takdir etmişse, o olur hazretim..

Şarab getirilince, onun içine bazı tozlar karıştıran bahşı, önce tecrübe kabilinden kendisi bir miktar içtikten sonra, hastaya da içirdi. Gerçekten de hasta biraz sonra gözlerini açıp, konuşmaya başladı. Fakat belki de aldığı alkollü ilacın tesiriyle olacak, anlaşılmaz sözler sarfediyor, arada bir düzgün cümleler kuruyor, bazan da şiirler söylüyordu. Alican da bu arada onun söylediklerini dikkatli bir şekilde dinleyip, tercüme ediyordu.

— Benim ülkem çok güzel ve sakin. Ondan daha güzel ülke yok, - dedi esir bakışlarını şehzâdenin simsiyah gözlerine çevirerek. - Dağ silsilileri arasında, otuziiç yemyeşil vadi uzanır. En hızlı atlarla bile onların çevresi dolaşılamaz. Adam boyu yüksekliğindeki otlar arasında, yırtıcı hayvanlar yetmiş benekli antilopları avlarlar, ağaçlarında güzel sesli kuşlar şakır. Mavi gökyüzünde kuğular ve kazlar kanat çırpar.. Benim ülkemin bozkırlarında herkese yer var, sadece benim zavallı göçebeme yer yok. Güçlü kabileler, başlarındaki aç gözlü hanlarıyla gelip, bizim yemyeşil meralarımızı zaptettiler. Oralarda şimdi başkalarının yılkıları, yağlı koyunlar, besili inekler ve öküzler otluyor.. Benim zavallı, güçsüz göçebelerime ise sadece çıplak çöller, tehlikeli dağ yamaçları kaldı. Halkım oralarda kırılıyor, atlarımız yorulnıyor, yorgunluk ve bitkinlikten adım atacak halimiz kalmıyor. Bütün bunlara sebep, kibirli hanlar ve onların başındaki Çingiz-han'dır. Kızıl sakallı, yenilmez olan, Moğol halkını başka ülkeleri yağmalamak için harekete geçiren Çingiz-han..

— Hangi Çingiz-han'dan bahsediyor bu adam?- diye sordu Celaleddin.

Alican, şehzâdenin sözünü tercüme etti. Esir şu cevabı verdi:

— Çingiz-han'ı kim tanımaz! Ben onun yanından kaçtım. Kendisine karşı çıkana, sırtını dönüp köleliği kabul etmeyene asla acımaz o! O bir fâtih olarak intikam almakla yetinmez, aksine kendisine karşı çıkanları bütün çoluğuyla çocuğuyla yoketmek için dünyanın öbür ucuna kadar takip eder.

— Peki sen kimsin? Ve neden Çingiz-han'a karşı bu şekilde konuşabiliyorsun?

— Ben büyük mergen[26] Gürkan-bahadırım. Ben de bir han ve nökerim.[27] Fakat ben Çingiz-han'ın ordusunu bırakıp kaçtım. Çünkü bu sirke suratlı ihtiyar, babamın ve

26 Mergen : Avcı

27 Nöker : Hanın yakın silah arkadaşı.

kardeşimin bel kemiğinin kırılmasını emretti. Zira bu kızıl sakallı hakan, bütün güzel kızları toplayıp, kendi kölesi yapmak istiyordu. Ayrıca o, bütün yeryüzünde sözünün üzerine söz söyleyecek bir başka hakanın varlığına tahammül edemez. Ben de başımı alıp, tek başına yaşayan yırtıcılar, kendi başına buyruk avcılar misali yaşamak için kaçtım. Çingiz-han'ın öfkeli nökerlerinin ulaşamayacağı bir yere gitmek için başımı alıp çıktım.

— Peki nerede şimdi bu Çingiz-han? Neye hazırlanıyor? - diye sordu Celaleddin.

— Çingiz-han'ın hükümdarlığı şimdi içi ancak barajların zaptedebileceği coşkun sularla dolu bir göle benzer. Çingiz-han hazırlanmadan yola çıkıverir. Keskin kılıçlı savaşçıları ise, batı ülkelerine saldırmak için sadece onun emirlerini bekliyorlar. Buraya.. ülkenizi yağmalamaya gelmek niyetindeler.

— Bırakalım bu delikanlı da burada bizimle yaşasın,- dedi Timur Melik. - Bir Türkmen kızıyla evlenip, çadırını korkusuz Kara Hançer'in yanına kursun. Orada, Karakum çöllerinde istediği gibi avlansın.

— Peki kimdir bu Çingiz-han? - diye tekrar sordu Celaleddin. - Bu konuşma hiç hoşuma gitmedi. Bu adam hakkında her şeyi öğrenmeliyiz.

— Beni bağışla ân hazretim,- dedi Timur Melik yerinden doğrularak.-Yiğitlerim sofranda karınlarını doyurdular, atları da tavlandan yemlendiler. Şimdi keyfimiz çağ[28], neşemiz yerinde. İsterseniz bu konuyu sonraya bırakıp, şu uyuşuk kafiri Gurgenc kalesine gönderelim.

— Hoş! - diye karşılık verdi Celaleddin.- Gulam! Bu yiğide yeni bir kürk ver!

Alican yere doğru hafifçe eğilip:

— Yolcu yolunda gerek! - dedi.

28 Keyfi çağ olmak: Hafif çakırkeyflik.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

-I-

Afrasyab bağırdı : Ben sefere gidiyorum.
Kınayla boyayın atımın kuyruğumu!

(Eski bir Pers şarkısından)

Urgenc'den Semerkand'a öfkeden küplere binmiş bir vaziyette gelen Harezmşah Muhammed, şahına karşı kılıç çekmeye cüret eden damadı Osman ve şehir ahalisinin kılıçtan geçirilmesini emretti.

Kuşatma altına aldığı şehirdekilerden nefret ediyordu. Bu yüzden, büyük küçük ayırımı yapmadan, önlerine çıkacak herkesden, hatta yabancılardan bile intikam alınmasını ferman buyurmuştu. Gerçi Semerkandlılar meydan meydan, sokak sokak cansiperane çarpışmışlardı ama sonunda Osman Han şehir halkının bağışlanması ricasıyla Harezmşah Muhammed'in, kendi kayınpederinin karşısına boynuna asılmış bir kılıç ve kefenle çıkmıştı. Kılıcın ve kefenin boyuna asılması, eskiden beri, tamamıyla karşı tarafın himmetine teslim olduğunu gösteren bir töre idi. Harezmşah Muhammed, damadı Osman'ı bu şekilde, yere kapanmış vaziyette görünce yüreği dayanmadı ve onu affettiğini bildirdi, fakat şehir halkı teslim olup, iç kalede kahramanca direnen kızı Han-Sultan'la sağ salim görüştükten sonra, damadına verdiği sözden dönüp, kellesinin vurulmasını emretti. Böylece Osman o gece katledildi. Tabii bu katliamdan Osman'ın bütün kavim ve akrabaları, hatta küçük çocuklar bile nasibini aldı ve Semerkand yönetimini ellerinde tutan Karahanlılar nesli böylece ortadan kalkmış oldu.

Haremşah'la birlikte gelen Kıpçak hanları, hemen Semerkand'ın yönetiminde hak iddia etmeye başladılar. Halkın onda dokuzundan fazlasını kılıçtan geçirmekle yetinmeyip, geri kalanları da öldürmek istediler ve şehri tepeden tırnağa yağmaladılar. Ancak o devrede Türkan Hatun, biraz sert de olsa, dikkatlice araya girerek Kıpçak hanlarını bu işten vazgeçirdi.

Bu olaydan sonra Harezmşah, Semarkand'ı hükümdarlığının başkenti ilan ederek, orada büyük bir kale kurdu.

Daha sonra Kıpçak hanları, Harezmşah'dan Kıpçak göçebelerini yaşadıkları bölgelerden sürüp çıkaran ve doğu sahralarından gelen Tatar-Merkit[29] kabilelerinin ortadan kaldırılması amacıyla bütün ordunun Deşt-i Kıpçak'a kaydırılması talebinde bulundular. Fakat şah, şu anda devletin başka problemleri olduğunu ileri sürerek kalesini kurmakla meşgul olmayı tercih edince, bu defa anası aynı istekle oğlunun karşısına dikildi.

Yaşlı bir kuzgun, nasıl yavrularını çıkaracak yumurtalarını sahranın insan elinin ulaşamayacağı yüksek dağ tepelerinde kuytu bir yere bırakırsa, Türkan Hatun da, çok dikkatli ve tedbirli bir kadın olarak, tahtı daima gayr-ı memnun tebaanın isyanlarından, aç gözlü hanların ihanetlerinden ve gizli entrikalardan uzak tutmaya çalışıyordu. Tehlike anında Urgenc'deki muhkem kalesini Kıpçak hanlarına bırakarak, oğlunun yüceliğine halel gelmeyecek bir yere çekilmek, fâtih-i muzaffer Harezmşah'ı kimsenin eli ulaşamayacağı bir yere götürmek istemişti. Böylesine dikkatli ve yavrusunun üzerine titreyen bir anaya karşı Harezmşah bir şey diyebilir miydi?

Bir sonraki yılın ilkbaharında Gurgenc'e gelen Muhammed, orada büyük bir ordunun başına geçerek sefere çıkmıştı. On bölük asker, şehri ancak on günde terkedebilmişti. Her bölükte altı bin kadar seçme süvari vardı.

29 Tatar : Cengiz-han tarafından itaat altına alınan birçok Türk örjinli kabileye verilen ortak isim.
Merkitler : Bu kabilelerden biri.

Yedek atlara ise arpa, buğday, pirinç, yağ ve kımız dolu kırbalar yüklenmişti.

Harezmşah Muhammed, savaş gürültüsünü, savaşçı narasını, savaş arabalarının patırtı kütürtüsünü, savaşın başlama işaretini veren borazanların sesini çok severdi. Önünde on binlerce süvari, geniş göğüslü atların üzerinde heybetli bir şekilde ilerliyordu. Atların hepsinin de kuyrukları kızıl renge boyanmıştı. Kendi atının eyerine işlenen değerli taşlar, gümüş takılar, gün ışığı altında rengarenk ışıklar saçarak parlıyor; atın baeaklarına bağlanan gümüş halkalar ise, bu renk eümbüşüne daha bir ihtişam katıyordu. Geniş göğüslü doru atın üzerindeki şu kara sakallı, elmas iğneler iliştirilmiş beyaz sarıklı süvariyi, bütün Harezm'de kim tanımazdı ki!

Bu süvari, Peygamber'in torunu ve aynı zamanda Bağdat halifesi olan Nasır'a karşı öfkelenen ve onu bile iradesiyle yıldıran hami-i İslam ve kâbus-u kafirinden başkası değildi. Bilmeyenler varsa bilsinler ki, bu süvari Harezmşah Alaaddin Muhammed, yanikim iktidarının sınırlarını ta şu çöllere kadar dayandıran Muhammed'den başkası değildi. Yenilmez fatihlerin fatihi İskender-i Zülkarneyn bile bu kadar geniş sınırlara sahip olamamıştı..

Koea ordu, çölde on gün boyunea durmadan yol aldı. Her mola yerinde, birkaç onbin attan teşekkül eden sürüler, kuyulardaki bütün suları içtiklerinden onların yeniden suyla dolması için aradan bir yirmidört saatin geçmesi gerekiyordu.

İlk bölükte genelde akıneılar bulunduğundan, Harezmşah ikinei bölüğün başındaydı. En leziz yemek yapmak için gerekli kap kaeak, kazandan başka, geniş şah muttağının malzemelerini taşıyan en hızlı develer de bu bölükteydi.

En arkadaki onuneu bölüğün başında ise, huzursuz ve bir türlü itaat altına alınamayan Türkmenleriyle birlikte menkup şehzâde Celaleddin vardı. Türkmenler, kendilerini sürekli kıskanan, varlıklarına bir türlü tahammül ede-

meyen Kıpçaklar'ı hiç sevmiyorlardı. Akşamları geniş ve yuvarlak çadırlarını kurdukları zaman, önlerinde halkalar halinde bağdaş kurup oturuyorlar, şarkı söyleyip savaş dansları ediyorlar; ama yatarken sivri eğri kılıçlarını başlarının altına koyarak uyumayı ihmal etmiyorlardı.

Harezmşah'ın yolu, deniz kenarından geçiyordu. Seyhun nehrini aşan bölükler, dil gibi uzanan Sarı Çaganak koyuna geldiklerinde, şah, burada mola verilmesini emretti. Daha ilerilere gönderilen öncü birliklerden gelecek haberleri burada bekleyecek; bir yandan da sahil boyundaki çölümsü arazilerde şahiniyle sülün ve çıllık avlayacaktı.

Öncü birlikler, bir süre sonra Merkit sürülerinin, Irgız nehrinin Çelkar gölüne dökülen ağzının aşağı taraflarında, kuzeylerde görüldüğü haberini getirdiler. Harezmşah Muhammed, bütün birlikler yetişinceğe kadar bekleyip, sonra beyleri toplantıya çağırdı ve yapılacak saldırı konusunda görüş teatisinde bulundu. Alınan karara göre, bütün birlikler, saatin akreple yelkovanı gibi hareket edecek; onların ortasında yer alacak olan şah bölüğü ise, son darbeyi indirmek üzere hazır bekleyecekti. Sol kanat, Kıpçak hanı Turgay'ın kumandasında; sağ kanat ise, Harezmşah Muhamed'in savaşmak için can atan oğlu Celaleddin'in emrinde olacaktı.

Ordu henüz mola yerinden ayrılmadan, Gurgenc'den Türkan Hatun'un gönderdiği ulak iki ucu mühürlü bir tomar getirince, vezir ve mirza, ulakın arkasından şahın bulunduğu çadıra girdiler. Harezmşah Muhammed, hançerin ucuyla mühürlü tomarı açtı. Tomar içinde, erguvani renkli ipekten yapılmış küçük bir kese vardı. Keseyi dudaklarına ve gözlerine süren Muhammed, onu dikkatlice açtı. İri harflerle uzunlamasına bir kağıt varak üzerine yazılmış mektuptu elindeki.

"Hami-i İslam, sipehr-i sadakat, şah-ı muazzam Harezmşah Alaaddin Muhammed oğluma selam olsun!

Bütün camilerde, senin zaferlerin ve düşmanlara çizmeni öptürmen için günde beş vakit dua ediyoruz, babam.

Tanrı hükümdarlığını daim etsin, düşmanlarını kahretsin. Amin.

Pazarda, Bağdat halifesinin gönderdiği bir dervişi yakaladılar. Derviş, kendisinden son derece emin bir şekilde, ulu padişahımız, güyâ Acem inançlarını kabul ettiği için Allah tarafından cezalandırılacağını; ülkemizin yeciic mecüc halkı tarafından istila edilip, hükümdarlığımızın parçalanacağını söyledi. Baş cellad Cihan Pehlivan, dili kopasıca dervişi vidalarla sıkıp işkence etti. Sonra da dilini koparıp, pazar meydanında astı.

Bu infazı seyreden binlerce insan, korkuya kapıldı; ama kalanların hepsi olayı iyi karşıladılar. Şimdilik, buralarda her şey yolunda. Allah, hükümdarlığımıza uzun ömürler versin, bütün!

TÜRKAN HATUN-BÜTÜN DÜNYA KADINLARININ ANASI"

Ertesi sabah erkenden cebri yürüyüşle yola çıkan birlikler, iki konaklamadan sonra Irgız nehri sahillerine ulaştılar.

Irgız nehri, henüz yer yer buzlarla kaplıydı. Kimi yerlerde yüzeye çıkan su, büyük buz parçalarını alta çekmişti; ama nehir, henüz çok derin olduğu için, askerlerin karşı sahile geçmesine imkan vermiyordu.

Harezmşah, askerlere kamışların arasına gizlenerek beklemelerini; ortada görünmeleri halinde Merkitlerin kendilerini farkederek, bozkır vadilerinin iç kısımlarına çekileceklerini bildirdi.

Askerler, iki gün kazan kaynatmaksızın kamışlar arasında beklediler. İkinci günün gecesinde, hilal bulutlar arasına gizlenmiş; gökyüzü, çehresini göstermek istemiyormuş gibi karanlığa bürünmüş; yıldızlar, ortadan kaybolmuştu. Akşamın kızıllığı, sabaha kadar sürmüş gibiydi. Şeyhulislam, bu olayı, Harezmşah Muhammed'i bekleyen bir zafer için Allah'ın gönderdiği hayırlı bir hadise olarak yorumlayarak, askere moral verdi.

Nehir üzerindeki buzlar tamamen eridikten sonra, keşif birlikleri geçilebilecek sığ noktaları tespit ettiler ve böylece, koca ordu karşı tarafa geçebildi.

Yer yer kum tepeleriyle kaplı ıssız sahrada in cin top oynuyor; hangi yöne gidileceğini gösteren en ufak bir ize bile rastlanmıyordu. Sonunda, el yordamıyla zar zor seçilebilen keçi yollarını bularak, doğuya doğru yöneldiler. Kısa süre içinde düşmanla karşılaşacaklarını umduklarından, bu uzun yolculuk, hepsini sıkmaya başlamıştı.

Bir süre sonra, ulaştıkları vadinin kayalarla kaplı kuytu bir yerinde, birkaç kara çadır gözlerine çalındı. Görünüşe göre, kaçaklar tarafından tertipsiz bir şekilde kurulmuşlardı. Çadırların önünde, saçları iki belik halinde şakaklarından aşağı doğru sarkıtılmış; çekik gözlü, sarı benizli bir erkek duruyordu. Üzerindeki beş karış uzunluğundaki solgun ve benekli mavi elbisesi, oldukça yıpranmıştı. Az ileride ise, yan yatmış iki tekerlekli bir araba göze çalınıyordu.

Tepeye tırmanan keşif birlikleri, o tarafa gelinmesini işaret edince, askerler yarım daire şeklinde o yöne doğru yöneldiler. Atlarını hızla sürüp gelmekte olan süvariler ise, oldukları yerde kaldılar. Koca vadi, kül rengine bürünmüş gibiydi ve yerde öbek öbek cesetler yatıyordu. Binicileri tarafından başı boş bırakılan eyerli atlar vadiye yayılmışlardı.

— Savaş meydanı! - diye bağırıştı askerler. -Allah'ın yardımıyla onların işini çoktan bitirmişler.

— Onların işinin bitirilmesine kim yardım etmiş olabilir? Kim ganimeti elimizden alabilir? Bu insanların sürüleri, atları ve develeri nerede?

Birlikler, gruplar halinde alana yayıldılar. Orada burada, toprağın üzerine uzanmış cesetler göze çalınıyordu. Kimisi kılıçla doğranmış, kimisi yediği bir okla sereperpe uzanmış, kimisi de kargıyla deşilmişti. Kimi cesetler tek, kimi cesetler ise onlu gruplar halindeydi. Bazılarının elbisesi, soyulup alınmıştı. Bazılarının ayaklarında ise çizmeleri yoktu.

Harezmşah, düşünceli bir şekilde, yüzüklerle donatılmış parmaklarını kara sakalında gezdirerek savaş meydanına geldi. Yakınında bulunanlar, kendi aralarında yavaş sesle konuşuyorlardı.

— Burada kıran kırana bir savaş olmuş. Birkaç bin Merkit kellesini kaybetmiş. Hiçbirine acımamışlar, hiçbirinin kellesini bağışlamamışlar..

Bir süvari, hızla yaklaşarak bağırdı:

— Burada yaşayan bir Merkit var. Belki konuşur!

Harezmşah, hızla atını o yana sürünce mevkebi de onu takip etti.

Merkit, basık bir tepe üzerinde oturmakta; çevresini saran Kıpçaklar tarafından soru yağmuruna tutulmaktaydı. Kafasında, dudağından ensesine kadar uzanan bir yara vardı. Yarasından sızan kanlar, boynundan aşağı akıyordu.

Harezmşah, atını durdurdu.

— Ne anlatıyor? Hangi kabiledenmiş? Onları kim öldürmüş?

Merkit, iniltili bir sesle, göz yaşları arasında anlatmaya başladı:

— Benim halkım, ulu bir halktı. Ama artık yok! Merkit denilirdi bize. Hanımızın adı, Tuktu-han'dı. Oğlu Holtu-han'la birlikte kaçmıştı. Oğlu çok iyi bir avcıydı. Kimse bir oku ondan daha uzağa atamazdı. Her iki han da savaşçılarına, "Bizimle birlikte şu kızıl sakallı Çingiz-ban'ın öfkesinden kaçın. Çünkü bu adam, Merkit kabilesini yoketmeye karar vermiş.. Batıda, güneşli gölden ta denize kadar Deşt-i Kıpçak uzanır; orada bize de yer bulunur.. Orada otlar diz boyu yükselmiş; sevimli öküz sürüleri ve kalın sazlıklar var. Oraya yerleşir, yeniden çoğalırız. Kıpçaklar bize acırlar, aynı kazandan yememize, aynı kâseden su içmemize müsaade ederler.." demişlerdi. Hanlarımız böyle demişlerdi.. Başka ne yapabilirdik ki?! Arkamızda ölüm, önümüzde ise hürriyet ve mutlu günler vardı. Ama iki av köpeği, arkamıza düşmüştü. Burunlarıyla izlerimizi koklayarak geliyorlardı. Bu iki av köpeğini, kızıl sakallının büyük oğlu Cuçi-han peşimize saldı. Bunlardan birinin adı Sübüday, diğerininki Tokuçar-noyon.[30] Kaçabildiğimiz kadar kaçtık.. Atlarımızın nal izleri, Gobi çölünün kayaları ve kızıl kumları arasında kaybolsun

30 Sübüday-bahadır ve Tokuçar-noyan: Kalka önlerindeki savaşı yöneten Moğol kumandanları.

istiyordık. Ama arkamızdan yetiştiler. Artık kaçıp sığınacak bir yer kalmamıştı bizim için. Sonunda Moğollar,[31] arı oğlu gibi üzerimize çullandılar. Yirmibin Moğol askeri tarafından kuşatıldıktan sonra kurtuluş şansımız yoktu. Önümüzde Irgız nehri vardı. Üzeri buzlarla kaplıydı. Atlar, kabarmış toprağı tercih ettiler.. Artık büyük Merkit halkı yok! Moğol kılıçlarıyla birbiri ardına toprağa düştüler.. kalanlarıysa Moğollar esir edip götürdüler.. Şimdi sarı otağındaki keçe dağının üzerine kurulmuş olan sarı Çingiz-han, kah kah gülüyordur. Çünkü şanlı Merkit halkı, artık tarihte kaldı. Merkit boyundan, sadece bir hain kadın hayatta kaldı. Genç ve güzel hanşa Kulan! Çingiz-han, onu da kendine son hanım olarak aldı..

Kıpçaklar bağırmaya başladılar:

— Bizi bu kafirlerin bulunduğu yere götür! Biz onların hakkından geliriz! Uzakta olamazlar! Öküz ve esirleri hızlı süremezler. Ganimetleri onlardan geri alalım..

— Çok yakında onların peşlerine düşeceğiz! - dedi Harezmşah, borazancılara vadiye dağılarak ölü Mekkitlerin üzerlerindeki elbiseleri toplayan orduya toplanma işareti vermelerini emrederek.

31 Moğollar: Çingiz-han'ın mensup olduğu Türk kabilesi.

- II -

Biliyor musun baba, ne demiş Zaloğlu Rüstem
Düşmanı küçümseme, yardımcısız sanma!

(Eski Acem şarkılarından)

Koca ordu, sadece atların karınlarını doyurmak için, iki yerde kısa süreli molalar vererek bütün gece yol aldı.

Şafak vakti, koca vadi sis içinde kalmış; göz gözü görmeyen bir ortamda, birlikler birbirini kaybetmişlerdi. Etrafta, öncü birliklere saldırmaya hazırlanan kurt ve çakal ulumaları, birbirine karışıyordu. Çok geçmeden, serin bir rüzgar sis tabakasını dağıtınca, gökyüzü berraklaşmaya başladı ve ufukta parlayıp duran kum tepeleri gözlerine çalındı. Bu tepelerin altında sayısız ateşler yakılmıştı. Gruplar halindeki süvariler, kalabalık deve sürüleri, yüksek tekerlekli kocaman arabalar, uzaktan dabi seçilebiliyordu.

Burası, kim oldukları henüz bilinmeyen bir kabilenin kampıydı ve oradakiler de yaklaşmakta olan Harezmşah ordusunu farketmişlerdi. Birden, sislerin arasından çıkagelen otuz kadar atlı belirdi. Onar kişilik üç grup halindeydiler. Güneşin ilk ışıkları altında, uzun mavi elbiseleri, çelik zırh ve miğferleri rahatlıkla seçilebiliyordu. Fazla geniş göğüslü ve uzun bacaklı olmayan atlara binmişlerdi. Öndeki grubun başında uzun boylu Türkmen karabayırına binmiş, ak sakallı, beyaz sarıklı, sarı şeritlerle bezeli erguvani kürklü bir Müslüman vardı. Birkaç ihtiyarla birlik-

te ilerleyen süvari, önü doğru çıktı. Elindeki mızrağın uç kısmına beyaz at kuyruğu bağlanmıştı.

— Selamun aleyküm! - diye söze başladı ihtiyar olanı yüksek sesle. - Ben de Müslümanım. Başkumandanınızla konuşmama müsaade edin. Allah onu korusun.

— Orduda bizim birçok kumandanımız var. Ama hepsinin başı İslam'ın kılıcı, dünyanın hâkimi Harezmşah Alaaddin Muhammed'dir.

İhtiyar kişi, hemen atından indi. Ellerini göğsüne çaprazlayıp, çevresi pahalı elbiseler giyinmiş hanlar tarafından sarılmış olan Harezmşah'ın, atının üzerinde dimdik durduğu yere doğru yürüdü.

— Doğunun hâkimi Çingiz-han'ın oğlu, büyük noyon ve Moğol ordusunun kumandanı Cuçi-han, tercümanı olan bana, batının güçlü hâkimi Alaaddin Muhammed'i selamlamamı emrettiler. Allah hükümdarlığınızı yüzyirmi yıl uzatsın! Size, selam söylediler.

— Siz de selam söyleyin! - dedi şah.

— Cuçi-han soruyor: Şahın cesur ordusu, neden bütün gece durup dinlenmeden Moğol ordusunu takip edip duruyor?

Yaşlı kişi, cevap bekliyordu. Harezmşah ise, dalgın bir şekilde sakallarını sıvazlayarak, Moğol elçisine ne cevap vereceğini düşünüyor; ama herhangi bir cevap vermiyordu.

— Cuçi-han, size şunu da iletmemi istedi: Babası, sultan'ul a'zam, hakân-ı muazzam Çingiz-han, kumandanlarından Sübüday ve Tokuçar'ı hanın emrinden kaçan âsi Merkitler'i cezalandırmak için göndermiştir. Onların işini bitiren Moğol ordusu, şimdi kendi yurduna geri dönmektedir..

İhtiyar, göz ucuyla şahın gittikçe gerilen çehresini ve şekilden şekile giren yüz hatlarını seyrederek birkaç saniye sustuktan sonra, konuşmasını sürdürdü:

–Bütün halkların fâtihi, keçe çadırlarda yaşayan Çingiz-han, bizlere Müslüman ordusuyla karşılaştığımızda, onlara dostça muamelede bulunmamızı emir buyurdu-

lar. Ve bir dostluk nişanı olsun diye, Cuçi-han. şah hazretlerinin ordusuna, ele geçirilen ganimetin yarısıyla Merkit esirleri köle olarak sunuyor.

Harezmşah Muhammed, bu sözleri işitince öfkeden dişlerini sıkarak, elindeki kırbacı atının uyluğuna şaklattı. Şahın güçlü darbesini yiyen at, öfkelenerek şaha kalktı ve yerinde tepinmeye başladı. Harezmşah, saray vakanüvisi Mirza Yusuf'un defterine kaydettiği şu önemli tarihi sözü söyledi: "Yiğitlerin savaş defterine, sadece savaş ve şahın sözü yazılır!"

— Kumandanına söyle: Her ne kadar Çingiz-han, sana benimle savaşmamayı emretmişse de, Allah bana başka bir şeyi, sizin ordularınıza hücum etmemi emrediyor! Benim tek isteğim, siz mel'un kafirleri tepeleyip, Allah Teala'nın rızasını almaktır!..

Türcüman, neye uğradığını şaşırmış bir halde, Harezmşah'ın öfkeli sözlerini anlamaya çalışırken, Muhammed, atına kamçıyı bastığı gibi, savaşçılarının arasına döndü. İhtiyar, az ileride bekleyen Moğol savaşçısının yanına dönmekten başka çare bulamadı ve böylece oradaki bütün Moğol askerler karşı tarafa sert sert bakıp, elleriyle kılıç kabzalarını sıkıcı kavradılarsa da, sessizce kendi kamplarına çekildiler.

Savaş ateşi yakılmıştı.

Yaşlı Müslüman tercüman Moğol kampına döner dönmez, oradan hareket eden birkaç bölük asker, hemen Harezmşah'ın ordusunu karşılamaya çıktı ve gelip, meyilli tepelerin üzerinde durdu.

Harezmşah bütün hanlara buyruklar verdi:

— Orduyu üç gruba ayırın: Sağ cenah, sol cenah ve orta cenah. Sağ ve sol cenah, Moğol kampını kuşatma altına alacak ki, kimse sağ kurtulmasın. Benim idaremdeki orta cenah ise, yedek olarak kalacak. Onları buraya çekeceğim ve sizler de son darbeyi indireceksiniz. Düşmana doğrudan saldırmayın. Eğer onlar saldırırlarsa, bu daha iyi: Tam bataklığın ortasına düşmüş olurlar.

Şah, sözlerini bitirip, yakındaki tepeye çıktı. Az ileri ise, biraz sonra başlayacak savaşın yer alacağı meydan uzanıyordu. Şah, atından inip, serilen halının üzerine bağdaş kurarak otırdu. Desturhancı, hemen ipek kumaştan yapılmış sofrayı serip, üzerine taze patırların, üzüm ve kurutulmuş kavun dilimlerinin bulunduğu tepsiyi koydu. Bir güğüm kımız kaparak, Harezmşah'ın seferine katılan genç beylere ikram etti.

Develer, sırtlarındaki yüklerle birlikte yere çöktürülmüştü. Desturhancı, altın sürahilerde kımız, tabak tabak yemekler taşıyan hizmetkârlara emirler veriyor; Harezmşah'a, savaşa girmeden önce gücünü toplasın diye, canla başla hizmet ediyordu.

Sağ cenah, şahın hiç sevmediği oğlu Celaleddin'in kumandasındaydı. Bir türlü yerinde duramayan doru küheylanını hızla sürüp kum tepesine tırmanmış, küçük avucunu gün ışığından kamaşan çekik kara gözlerine siper ederek, savaş meydanını gözden geçiriyordu.

— Kara Hançer'i çağırın! - dedi yanındaki askere.

Sırtında kızıl kaftan elbise bulunan tıknaz ve genç Türkmen, çevik bir hareketle tepeden aşağı süzülüp, başında koyun derisinden yapılmış kalpak, omuzunda siyah pelerin bulunan sırım gibi bir süvariyle geri döndü. Celaleddin'in huzuruna gelen Kara Hançer, tâzim kılarak söyleyeceklerini beklemeye başladı. Celaleddin, biraz sonra başlayacak savaş hakkındaki planını ona açıkladı. Kara Hançer, çehresinde hiçbir endişe belirtisi olmadan hanın anlattıklarını dinliyor, şahin gözleri gibi keskin bakışlarıyla çevreyi süzüyordu.

— Şu çorak kısmı görüyor musun? - dedi Celaleddin Kara Hançer'e.- Orada bizi hem ölüm bekliyor, hem zafer. Tatarlar'ın sayısı çok fazla değil. Biz onlardan üç misli daha kalabalığız. Ama mesele kalabalıkta değil. Bizim savaşçılara güvenebilir miyim? Ölen Merkit'den öğrendiğime göre, Moğollar topu topu yirmibin kişi. Demek, bu rakamın yarısı bizim cenaha düşse, bu da on bin kişi demektir. Bizde

ise sadece altı bin Türkmen, beşbin de Kara Kitay var. Ama Kara Kitaylar, padişaha sadece ihtiyaçtan ve açlıktan dolayı boyun eğmiş durumdalar. Onlar, bu sefere savaşmak için değil, yabancı çadırlarını talan etmek amacıyla geldiler. Onları okçularla birlikte öne yerleştireceğim. Tatar ağırlıklarını yağmalamak için onlar severek önde gideceklerdir. Şu Merkit Tatarlar'ı "kudurmuş kaplan"a benzetmişti. Eğer bu doğruysa, onlar, Kara Kitaylar'ı tepeleyip, üzerimize geleceklerdir. İşte o zaman bütün gücümüzle üzerlerine çullanıp, yandan bir darbe indirerek onları şu çamurlu çorak kısma süreceğiz. Orada saplanıp kalacaklar ve biz de hepsini kılıçtan geçireceğiz. Sonra da babamı kurtarmaya geliriz. Öyle görünüyor ki, padişahın keyfi bugün biraz kaçacak ve kızartılmış ördeğini afiyetle yiyemeyecek.. Hey.. Yiğitler!.. Tez Türkmen hanlarına koşup, bugün savaş meydanında onları Karakum kaplanı Kara Hançer'in kumanda edeceğini söyleyin!

Altı yiğit, tepelere sıvanmış olan Türkmen süvarilerinin bulunduğu yere giderek Celaleddin'in buyruğunu duyurdular. Kara Hançer ismini işiten askerler, homurdanmaya başladılar. Horasan'ın ve Astrabad'ın demir yumruğu Kara Hançer'in adını duymayan mı vardı?! Doru atının üzerinde heykel gibi dimdik duran bu az konuşkan karayağız delikanlının, şu Karakum vadisinin ele avuca sığmaz yiğidinin cesaretinden kimsenin zerrece şüphesi yoktu.

Türkmen savaşçılarının yanına gelen Kara Hançer, hazırlanan savaş planına uygun olarak, birkaç yiğidi yanına çağırıp, yanlarına üç bin asker alarak tepelerin arkasına çekilmelerini ve orada Tatarlar'ı beklemelerini emretti.

Bu arada Celaleddin de, doru küheylanını topuklayıp, yel gibi Kara Kitaylar'ın yanına geldi. Keçe malahalar giymiş, uzun tüylü atlara binmiş olan Kara Kitaylar, ellerinde kısa mızraklarla düzensiz bir şekilde bekleşiyorlardı.

— Kara Kitay yiğitleri! - diye bağırdı Celaleddin.- Dağ kaplanları! Cesur savaşçılar! İşte korkak hırpanilerin kampı karşınızda. Onlar gece hırsızları gibi bizim zengin

ganimetlerimizi yağmaladılar. Bu ganimetler, bu bozkırın sahibi olan sizlerindir. Saldırın ve kampta ne bulursanız, istediğiniz kadar alın!

Kara Kitaylar savaş naraları atarak, doludizgin Tatar kampına doğru saldırıya geçtiler. Bir anda ortalık tozla kaplanıverdi. Kimin kime saldırdığı, kimin kimi kestiği belli olmuyordu; ama kılıç şakırtıları arasında atılan naralar tıpkı bir aslan gürlemesini andırıyordu.

Tepe üzerine serilen halıya bağdaş kurup oturmuş olan Harezmşah Muhammed, vaşak kürkünün uzun yakalarıyla yanaklarını örtmüş, beyaz dişlerini sırıtarak kızartılmış ördeğin bir budunu kemirmekle meşguldü. Ördeğin diğer budunu ise, padişahın halısı üzerine, onunla karşı karşıya oturma şerefine ve şah meclislerine katılma hakkına sahip bulunan tek kişiye, şeyhülislama ikram etmişti. Hatta onun bütün seferlerine iştirak eden "kılıcının kalızası, ölüme karşı kalkanın" dediği sevgili dostu Timur Melik dahi, biraz ileride elleri göbeğine çaprazlanmış vaziyette oturuyor; Muhammed'in şeyhülislamla yaptığı dinî sohbeti dinliyor; onun şahı cihada teşvik eden, kendisine zafer ihsan etmesi için Tanrıya yakaran dualarına amin demekle yetinebiliyordu.

Harezmşah, arada bir stepde gruplar halinde toplanmış düşmana göz ucuyla bakarak alay ediyordu. Sabahın erken saatlerinde, gruplar halindeki süvarilerin birbirlerine saldırışları net bir şekilde görülebiliyor; savaşçıların kalkanlarına çarpan gün ışıkları ise çevreye akisler saçıyordu.

Birden, gözüpek bir Moğol grubu, ileri doğru atıldı. Onları karşılamaya çıkan Kıpçak askerleriyle aralarında gırtlak gırtlağa bir boğuşma başladı. Kılıçlar, havaya kalkıp kalkıp iniyor, her kalkıp inen kılıç başka bir kılıcın kırılıp yere düşmesine yol açıyordu. İşte.. yiğitlerden biri yıkıldı, fakat ayağı üzengiye takıldığından atla birlikte bozkırda sürüklenmeye başladı..

Yeni bir saldırı dalgası daha gelmiş ve bazı Kıpçak süvari birlikleri, sarı vadiye kadar dörtmala geri çekilmeye başlamıştı.

Şah, elindeki budu bırakıp bağırdı:

— Beyler! Saldırın! Allah yardımcınız olsun!

Şahın emri üzerine Kıpçak birlikleri, Moğolları kuşatmak amacıyla, yaydan boşanmış ok gibi fırladılar. Fakat Moğollar, gittikçe daralan çemberden çıkmayı başardılar.

Moğol kampından birinci bölük ileri çıktı. Yüz kişilik saflar halinde yanaşık düzen bin süvari bodur ve tüylü atlara binmişti. Hepsi de çelik zırhlara bürünmüştü ve ellerinde deri kalkanlar vardı. Hedefleri, geniş bozkıra yayılmış Kıpçak saflarına dalıp, onları saf dışı bırakmaktı.

Kısa süre sonra:

— Khu-khu-khu! - şeklinde yırtıcı hayvan sesi çıkaran Moğol uğultusu işitildi.

Birinci grubun hemen arkasından ikinci bir birlik, kamptan çıkarak bozkıra kadar geldi. Gün ışığı altında parlak çelik miğferleri, metal zırhları ve keskin kılıçlarının şavkı, dalga dalga yayılıyordu.

Şah, bulunduğu tepeden, Moğol askerlerinin gruplar halinde birbiri peşi sıra nasıl saldırıya geçtiklerini ve hiç duraksamadan, "khu-khu" sesleri arasında nasıl ileri atıldıklarını seyrediyordu.

Kıpçaklar, telaşa kapılmışlardı. En uçtaki birlikler, Moğol kampına dalarak ağırlıkları yağmalamaya başlamışlardı ki, o sırada yine kamptan çıkan başka bir birlik durmadan at koşturarak Kıpçaklar'ın dönüş yolunu kesti. Böylece iki taraf hışımla birbirine girdi.

Savaş meydanında tozdan başka bir şey gözükmüyordu. Birden meydandan dışarı fırlayan bazı Kıpçak süvarileri, atlarının boyunlarına tutunarak, kendilerini bozkıra zor attılar.

— Böylesini hiç görmedim! - diye bağırdı şah, ayağa fırlayarak. Uzun parmaklarıyla kara sakalını öfkeli bir şekilde karıştırıyor, gözleriyle uzağı tarıyordu.

Birden, birbiri ardından kamptan fırlayan dört Moğol birliği, yanaşık düzende Muhammed ve mevkebinin bulunduğu tepeye doğru doludizgin at sürmeye başladı. Şa-

hın yakınında bulunan herkes, Moğollar'ın "khu-khu!.." naralarını işitiyordu. Bu akını kim durdurabilirdi? Muhammed, telaşlı bir şekilde çevresine bakındı. Timur Melik, yanında yoktu. Çünkü hemen atına atlamış, dolu dizgin savaş meydanına doğru gidiyordu.

En seçme Kıpçak yiğitleri, Moğollar'ı karşılamaya çıktılar. Bunlar dahi Moğolları ancak birkaç dakika tutabilmiş ve düşman, Muhammed'in bulunduğu tepeye doğru tırmanmaya başlamıştı.

— Atımı getirin! - diye bağırdı şah.- Atımı getirin bana! - Sonra da, emrinin yerine getirilmesini dahi beklemeden, tepeden aşağı doğru koşar adımlarla indi ve iki ispirin hazır tuttuğu kızıl kuyruklu küheylana atlayıp, bozkıra doğru sürdü. Mevkebi ve yanında bulunanlar, davullar çalarak, karney ve surneyleri öttürerek şahı takip ettiler.

Biraz önce keyifle ördek kızartmasının dişlendiği tepede yere serilmiş halının üzerindeki sofra, onun üzerindeki altın ve gümüş tabaklar, altın sürahilerden başka kimse kalmamıştı. O koca kalabalık arasında yerinden kımıldamayan tek kişi vardı: Ak sakallı şeyhülislam! Herkes, acele hareketlerle şahın peşinden giderken, o atından geri inmiş, tepeye tırmanmış ve halıyı bir kenara atarak dizüstü bağdaş kurup oturmuş; başındaki sarığın kıvrımları arasında bulunan oval altın plakayı eline alıp beklemeye başlamıştı.

Moğollar tepeye ulaşınca, üç kumandan ve ihtiyar tercüman, şeyhülislamın bulunduğu tümseğe tırmandılar. Kumandanlardan biri genç, asık suratlı, siyah gözlü ve siyah keçi sakallıydı. Saçının üç kısmı, belik halinde örülüp sol kulağın üzerinden atılmıştı. İkincisi yaşlı, kilolu ve sert yapılıydı. Sağ eli, içeri doğru büküktü. Boydan boya kızıl bir yara izi yüzünü çevreliyordu. Gözünün biri kapalıydı, ama şahin gözü gibi dört bir tarafa oynayan diğeriyle, çevresinde bulunan her şeyi kolaçan edebiliyordu. Üçüncüsü uzun boylu, zayıfçaydı ve çelik zırhlara bürünmemişti. Bu, Çingiz-han'ın büyük oğlu Cuçi; yanındaki iki kişi ise, Sübüday Bahadır ile Tokuçar-noyon'du. Şeyhulis-

lam, secdeye kapanmış vaziyette, Tanrıya ibadet etmeyi sürdürüyordu. "Tanrı adamı" dedi tercüman. Duasını bitiren şeyhulislam, ayağa kalkıp, ellerini göğsüne çaprazladı. Hafifçe kamburunu çıkarıp, küçük adımlarla karşısındaki Moğollar'dan birine yaklaştı.

— Üç yıldır ben hakan-ı muazzam Çingiz-han'ın sadık hizmetkârlarındanım,- dedi gayet sakin bir sesle ve elindeki altın peyzayı gösterdi. - Çindeki büyük kervan yolu üzerinde çalışan Moğol posta birliğinin kumandanına her ay kervanlarla bir mektup gönderdim. Şimdi, sizden beni de Moğol ordusunda hizmete almanızı rica ediyorum. Harezm'e dönmek istemiyorum..

Tercüman imamın söylediklerini çevirdi. Cuçi-han, umursamaz bir tavırla altın peyzayı eline aldı..

— Sungurlu küçük peyza.. - diye mırıldandı bir yandan stepte bütün süvarilerin birbirine girdiği çarpışmalara göz atarken. Sonra altın peyzayı şeyhulislama iade edip:

— Hayır! - dedi. - Efendinin kalbinde yer etmişken sen bize lazımsın. Şimdi tekrar sana çok güvenen şahın yanına dön ve göndermekte olduğun mektupları yollamaya devam et.

Moğollar, birden şeyhulislamı falan unutuverdiler. Çünkü çevrelerini saran düşman askerleri, tepeye doğru yaklaşmaktaydı. Celaleddin kumandasındaki Türkmenler, Moğollar'ın sol kanadına yüklenmiş, bir kısmını kılıçtan geçirmiş, kalanları da bataklığa doğru sürmüştü.

Üç Moğol kumandan hızlı bir şekilde tepeden uzaklaştı.

Çarpışmalar, akşama kadar devam etti. Sol kanadın işini bitirmiş olan Türkmen ve Kara Kitaylar, Moğollar'a karşı saldırıya geçmişlerdi. Moğol safları bozulmuş, oraya buraya kaçışmaya başlamışlar; fakat bu defa yolları Türkmen süvarilerinin âni saldırısıyla kesilince, önlerinde bir çıkış yolu açmak için, kendilerini takip eden Türkmenler'e can havliyle saldırmışlardı. Karanlığın bastırması sayesinde, Moğollar, kendilerini kamplarına zar zor atmışlardı.

Savaş başlamadan önce bulunduğu tepeye tekrar dönen Harezmşah, orada endişeli bir gece geçirdi. Kıpçak askerleri, çevreye etten bir duvar örmüş; atların dizginlerinden tutarak sabahlamışlardı.

Moğolların kamplarında yakılan ateşlerden saçılan kıvılcımlar, sabaha kadar karanlık gökyüzünde uçuşup duruyordu. Ateşlerin hiç sönmediğini gören Kıpçaklar, "Sabah çarpışmalarına hazırlanıyor", diye konuşuyorlardı aralarında. Bir yandan da, bozkıra haberciler çıkararak, çevrede bulunanlardan yardım istiyorlardı. Çünkü Kıpçak ordusunun yarısı yaralanmış, kalan yarısı ise savaş meydanında hayatını kaybetmişti.

Celaleddin, şahın huzuruna gelerek, hemen saldırıya geçilmesi konusunda onu ikna etmeye çalıştı.

— Moğolların artık ordumuza hiçbir şey yapacak durumda olmadığı bir anda savaşı durdurmak, şöhretinizi mahveder. Onlar, şu anda kampta yeniden toparlanmaya çalışıyorlar.. Şimdi, bu güce hemen onlara âni bir saldırı düzenleyip, işlerini bitirmeliyiz.

— Savaşa yarın devam edeceğim,- dedi Muhammed, vaşak kürküne iyice bürünürken.

Gün ışıkları ufukta kendini gösterip, yavaş yavaş vadiyi istila ederken, Harezmşah'ın ordusu da, yine üç kola ayrılarak, Moğollara saldırmak için harekete geçti.

Ne var ki, dumanlı ocakların arkasına saklanan kamp bomboştu ve hiçbir Moğol askeri kalmamıştı. Harezmşah'ın askerleri kampa vardıklarında orada buldukları şey, sadece vahşice parça parça edilmiş Merkit cesetleri ve birkaç sakat yaşlı deveydi.

Kaçan Moğolları takip etmek için gönderilen birlikler, akşama doğru geri döndüler.

— Moğollar, doğuya doğru öyle hızlı kaçmışlar ki, arkalarından ancak kaldırdıkları tozları görebildik.

— Onlar, çok iyi savaşçı. Ben böylelerini hiç görmedim! - diye karşılık verdi Harezmşah ve ordusuna geri dönmelerini emretti.

— Bunlar, sadece önce keşif birlikleriydi,- dedi Celaleddin şaha hitab ederek.- Daha büyük kuvvetlerle geri gelecekler. Şimdi onları sonuna kadar takip edip, ne yaptıklarını bilmemiz ve ona göre savaşa hazırlanmamız lazım...

— Acemi gençler gibi konuşuyorsun,- diye sert çıktı Muhammed.- Moğollar bana saldırmaya bir daha asla cesaret edemezler!..

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

-I-

Kara İrtiş'in yukarı akımlarındaki yemyeşil bozkırın ortasında yer alan kurganın eteklerinde, sarı ipek bir otağ kurulmuştu. Bu otağ, Çin imparatorunun elinden Çingiz-han tarafından yolunup alınmıştı. Otağın hemen arkasında, iki büyük Moğol yurdu yer almıştı. İçi beyaz keçelerle döşenen yurtların birinde, Çingiz-hanın son hanımı Kulan hatun (öldürülen Merkit hanının kızı), küçük oğlu Gülkan'la birlikte kalıyordu. Diğer yurtta ise, yedi cariye yani Çinli kadın esirler yaşamaktaydılar.

Otağların ön kısmında yer alan meydandaki sınak taşları üzerinde, sürekli ateşler yanmaktaydı. Büyük hakanın huzuruna çıkmak isteyenler, bu ateşler arasından dizüstü yürüyerek geçmek zorundaydılar. Çünkü şamanların söylediklerine göre, bu ateşler insan ruhunu temizliyor, uğursuzluğu defediyor ve kötü ruhları, öfkeli "dev-ler"in sebep olduğu hastalıkları iyi ediyordu.

Başlarında ucu sivri keçe külahlar, sırtlarında düz beyaz cüppeler bulunan yaşlı baş şaman Beki ile dört genç şaman, ellerindeki büyük defleri çalıp, çıngırakları sallayarak kurbanların çevresinde dolaşıyorlar; ardından, ulumalı sesler çıkararak, yanmakta olan ateşe katranlı odunlar ve kurutulmuş aromalı çiçekler atıyorlardı.

Otağın bir yanında, altın kazığa bağlanmış "Seter" adlı beyaz tay duruyordu. Hayvanın gözleri, alev çırası gibi parlaktı ve gövdesinin siyah ayaklarının dışında kalan kısmı, gümüşi beyaz deriyle kaplıydı. Henüz sırtına eyer vurulmamış; kimse de ona binmemişti. Çingiz-han'ın savaş yürüyüşleri sırasında, - şamanın dediğine göre- bu beyaz derili taya, gözle görünmeyen güçlü savaş tanrısı Sülde binermiş. Moğolları savaşlar sırasında koruyan ve onlara

büyük zaferler kazandıran da, bu Sülde imiş.

Otağın diğer yanında ise, Çingiz-han'ın geniş göğüslü sevgili atı Neyman, daima eyerlenmiş bir halde beklerdi. Ayakları ve kuyruğu siyahtı. Bel kemiğinin üzerinden dolanan siyah akıtma, onun vahşi sahra atlarının torunu olduğunu gösteriyordu.

Seter'in hemen yanı başında, Çingiz-han'ın beyaz sancağının dalgalandığı uzun bir bambu sırığı bulunuyordu.

Kurganın çevresinde, "Turgaud" denilen hassa birliği devriyeleri dolaşırdı. Bunlar, daima zırhlı ve çelik miğferliydi. Görevleri, herhangi bir canlı varlığın büyük hanın otağına yaklaşmasını engellemekti. Sadece, üzerine kaplan başı sureti işlenmiş özel altın peyza taşıyan kişiler, sarı ipek otağa girme izni almak üzere turgautların nöbet yerlerine yaklaşma haklarına sahiptiler.

Az ötede uzanan bozkırda, Tatarlar'ın siyah, Tangutlar'ınsa boz renkli deriden yapılmış çadırları, geniş bir daire çizerek yayılmıştı. Bu, Çingiz-han'ın özel "küren"iydi ve burada hepsi beyaz ata binmiş bin seçme muhafız bulunurdu. Bu koruma çemberini, ancak birinci derece hanların çocukları aşabilirdi. Hakan, bu çocuklar arasından en güçlü ve sadık olanını seçer; bilahere, onu bölük kumandanı yapardı.

Daha ileride, başka bir küren yer alıyordu. Bu küren, vadiye alabildiğine saçılmıştı ve ta gür ormanlarla kaplı kısma kadar uzanıyordu. Bozkırdaki kürenler arasında, develer ve çeşitli renklerde yılkı sürüleri otlardı. Sürüler, büyük çitlerle birbirlerinden ayrılır; ayrıca aygırlar kısraklarla sürekli çiftleşmesin diye iplerle bağlanırdı.

Moğol hakanı, İslam topraklarına karşı sefere çıkmadan önce, Buhara'ya, Harezmşah Muhammed'e zengin hediyelerle birlikte bir elçi göndermişti. Bu elçilik heyetinin başında ise hanın güvendiği, kervanları Orta Asya'da ve Çin'de sürekli dolaşan Urgenci tacir Mahmut Yalvaç vardı. Ona verilen görev, batıda yapılan savaş hazırlıklarının ne merkezde olduğunu öğrenmek, Harezm şahının neler düşündüğünü araştırmaktı. Çingiz-han, aynı günlerde, Harezmşah'ın ülkesine birçok gizli casuslar da göndermişti.

– II –

Tepeden tırnağa yağmalanmış bulunan Semerkand, Harezm şahının geçici darussaltanası olmuştu. Muhammed, ikbalperest Semerkandlılara karşı kazandığı zaferin ihtişamını göstermek için buraya yüksek bir cami yaptırmış; ayrıca, büyük bir kale inşaasına başlamıştı. Harezmşah, tıpkı İskender Zülkarneyn gibi, tebaasından topladığı Kıpçak askerlerle dünyanın öbür ucunu fethetmek ve ötesinde karanlığın başladığı son denize ulaşmak zorunda olduğu görüşündeydi.[32] Onun en büyük düşmanı, Muhammed'i bütün yeryüzü Müslümanlarının başı olarak kabul etmeye yanaşmayan Bağdat halifesi Nasır'dı. Bu yüzden önce Bağdat-ı Mukaddes'i ele geçirmek, halifenin baş mescidinin önüne mızrağı saplamak; sonra doğuya yönelerek, kendisine boyun bükmeyen, zenginliğiyle dillere destan Çin'i fethetmek gerekiyordu.

Muhammed, büyük bir ordu toplamış; yeşil sancağını dalgalandırarak İran üzerinden Arab halifeliğinin başkenti Bağdat'a doğru yola çıkmıştı. Ne var ki, daha İran topraklarındayken, kalın elbiseler giymeye bir türlü alışamamış şah ordusu, kar fırtınalarında kırılmış, gücünün büyük kısmını kaybetmiş; kalanlar da, namussuz Kürtler tarafından kılıçtan geçirilmişti. O zaman uğradığı bu felaket, Muhammed'i durdurmuştu; ama o günden beri de, Bağdat halifesine haddini bildirmenin çare ve fırsatlarını arıyordu. "Bu Tanrı'nın bir gazabı mı?" diye düşünerek Buhara'ya dönmüş, "asasını geçici olarak elinden bırakmıştı."

32 O dönemde dünya, çevresi uçsuz bucaksız denizlerle çevrili bir ada olarak kabul ediliyordu.

Maymun yılının sonbaharında (1219), doğuda yaşayan Moğol, Tatar, Çinli ve diğer halkların ulu hakanı Çingiz-han'dan büyük bir elçi gelmişti. Harezmşah Muhammed, yeniden Tatarlar'la uğraşmak zorundaydı.

Çingiz-han'ın alacalı sahra atlarına binmiş elçilik heyeti, şah sarayının yüksek giriş kapısına yaklaşmıştı. Bunlar, her yıl Harezm'den Asya'nın en ücra köşelerine kadar her çeşit mal taşıyan büyük kervanların sahibi en zengin üç Müslüman tacirdi. Birisi Gurgenc, diğeri Buhara ve üçüncüsü de Otrar'lıydı. Uzun süredir Çingiz-han'ın hizmetindeydiler. Bu üç tacir, ticaretin tatlı kazancına ortak olan mudilerden paralar toplayarak, büyük ticari şirketler kurmuşlardı. Onların uzak yerlerde yapılacak ödemeler için uyguladığı sistem, o sıralar hem doğuda, hem de batıda yürürlükte bulunan bir sistemdi ve padişahların hazinelerine düşen paradan daha hızlı bir tedavül imkanına sahiptiler.

Harezmşah Muhammed'e sunulacak hediyeler, yüz deve ve uzun tüylü iki yak tarafından çekilen süslü bir arabayla getirilmişti. Şehrin bir kenarında, başka ülkelerden gelen elçilerin kalması için tahsis edilmiş bulunan sarayın önünde, kalabalık bir halk toplanmış; hatta bu kalabalık, şahın pay-ı tahtının önüne kadar uzanmıştı. Tacirlerin Çin ipeğinden tek tip beyaz cüppeler giymiş hizmetçileri, develerin sırtındaki yükleri indirmişler; pek alışılmadık tipteki nadir hediyeleri, itinalı bir şekilde, sarayın kabul salonuna yığmışlardı.

Hediyeler arasında, gözalıcı renklerde değerli külçe metaller, gergedan boynuzları, misk dolu çuvallar, kızıl ve gül rengi mercanlar, farklı desenli yeşim ve nefrit kâseler, "targu" adı verilen değerli top top kumaşlar; beyaz deve yününden yapılan ve sadece hanlar tarafından giyilen dokumalar; ipekli, sırmalı, simli, ince ve kalın kumaşlar. Hizmetçiler, en son olarak, deve boyu büyüklüğünde Çin'den getirilmiş büyük bir altın parçasını taşıdılar. Bu parça da, yaklar tarafından çekilen arabayla taşınmıştı.

Son Karahanlı hanı Sultan Osman'ın yüksek tahtına ihtişamlı bir şekilde kurulan Harezmşah Muhammed, hu-

zuruna gelen elçileri kabul etti. Şah, sanki mevkebi tarafından karşılanıyormuş gibi, simli bir elbise giymişti. Güya asırların sırlarını saklıyormuş gibi, düşünceli ve endişeli bir görünümü vardı. Tahtın hemen yanı başında vezir-i azam dikiliyor; devletin diğer üst düzey memurlarıysa, diğer yanda el pençe bekliyorlardı.

Yerlere kadar eğilen üç elçi, diz çökerek geliş sebeplerini anlattılar. Söze ilk başlayan uzun boylu, birazcık kilolu yaşlı Mahmut Yalvaç oldu:

— Bütün Moğolların hükümdarı ulu hakan Çingizhan, iki devlet arasında dostluk, barış ve iyi komşuluk ilişkileri kurulması dileğiyle, bizleri size elçi olarak gönderdiler. Ulu hakan, Harezmşah'a hediyelerden başka şahsi selamlarını da gönderdiler ve size aynen şunu iletmemizi istediler..-Mahmut Yalvaç, diğer elçiye beyaz kordonla bağlanmış, üzeri mavi balmumuyla mühürlenmiş pergament tomarı uzattı.

İkinci elçi Ali Hoca el-Buhari, tomarı açıp okumaya başladı:

"Sizin yüksek ünvanınız ve güçlü devletizin geniş sınırları hakkında bilgi sahibiyim. Hükümdarlığınızın sınırlarının, dünyanın büyük bir alanını kapladığı bana bildirildi. Bu yüzden, siz Harezm şahıyla dostluk bağlarını sıkılamayı kendime bir görev bildim. Çünkü sen de, benim diğer oğullarım gibi değerli bir oğlumsun[33].."

— Oğul mu? Sen nasıl bana oğlum diye hitab edersin?! - diye bağırdı şah, gözlerini öfkeden kocaman açarak. Burnundan soluyarak, farkına varmadan, elini kemerindeki hançerin kabzasına attı. Karşısında konuşmakta olan elçiye ters ters bakıyordu.

".. Aynı şekilde biliyorsun ki, - diye devam etti elçi elindeki mektubu okumaya,- kuzeydeki başkentini ele ge-

33 O dönemde doğu âdetlerine göre bir ülke hükümdarı diğer bir ülke hükümdarına ancak onun kendisine itaat etmesi ve vassalı olmasını arzu ettiği için oğlum diye hitab ederdi.

çirerek Çin hükümdarlığını fethetmiş, ayrıca senin hükümdarlığına sınır olan bütün toprakları da ele geçirmiş bulunuyorum..."

Şah başını sallayarak, elmas yüzüklerle donatılmış parmaklarını siyah sakalı arasında gezdirdi.

"Sen de diğerleri gibi iyi biliyorsun ki, bana ait olan topraklar, benim yenilmez savaşçılarımın durdukları kamplarla ve baştan aşağı gümüş madenleriyle doludur. Geniş sınırlarımda, her çeşit ürün, bol miktarda yetişmektedir. Bu yüzden, kendime ganimet edinmek amacıyla, başka bir ülkeye sefere çıkmaya hiç ihtiyacım yok. Şah hazretleri, eğer ülkelerimizde karşılıklı ticari temsilciliklerin kurulmasını faydalı görüyorsanız, ki bu bilhassa her iki taraf için de faydalı olacaktır, bu işten büyük kazançlar sağlayabiliriz."

Üç elçi, mektubun okunması bittikten sonra, susarak, batının ulu İslam devletinin hakiminin, doğunun göçebe hakanına vereceği cevabı beklemeye başladılar. Harezmşah, bir süre yerinden hiç kıpırdamadan oturdu. Altın bileziklerle donatılmış kollarını, saygıyla göğsüne çaprazlayarak dikilmekte olan vezir-i azama baktı.

Vezir-i azam, Çingis-han'ın elçilerini saray âdetlerine göre kabul ettikten sonra, Muhammed'in gözlerine şöyle bir bakıp, çevresinde dolaşan kara sineği kovaladı ve tekrar ellerini göğsüne çaprazladı. Bunun üzerine vezir, hafifçe eğilerek, yaşlı elçi Mahmut Yalvaç'a:

— Kabûl-ü padişahi sona ermiştir, dedi. Padişahımız efendimiz, şimdi halkın diğer meseleleriyle ilgili kabullerde bulunarak yüksek himmetlerini göstercceklerdir.

Üç elçi, ayağa kalkarak arkalarını dönmeden, saygılı bir şekilde geri geri çekilip, giriş kapısına ulaştılar ve oradan diğer kabul salonuna geçtiler. Hemen peşlerinden gelen saraybân, Mahmut Yalvaç'ın kulağına eğilerek:

— Bu gece yarısı beni bekle! - diye fısıldadı.

- III -

Gece yarısı sessizce hareket eden uşak, Mahmut Yalvaç'ı Moğol elçilerinin kaldığı şehir sarayından alarak, yaşlı çınar ağaçlarının altında atların hazır beklediği yere getirdi. Mehtap ışığı altında, Mahmut Yalvaç, kendisini bekleyen atlılar arasındaki vezir-i azamı teşhis edebilmişti.

— Beni takip edeceksin, - dedi vezir-i azam fısıltılı bir sesle.- Atlayın!

Buhara halkı derin uykuya vardığı bir sırada, birkaç atlı, karanlık ve ıssız sokaklarda at koşturarak demir kapılı, yüksek duvarlı bir binanın önünde durdular. Kapıda zırhlara bürünmüş, çelik miğferli bir asker nöbet bekliyordu. Çelik zırhı, mehtap altında, sanki gümüşten yapılmış gibi parlıyordu. Vezir-i azamı takip ederek ilerleyen Mahmut Yalvaç, içinde kuğuların süzüldüğü havuz bulunan bir bahçeye girdi. Suyun yanındaki kameriyelerden fısıltılı kadın sesleri işitiliyordu.

Muhteşem kameriyenin basamaklarını tırmanarak terasa ulaştı.Ağır perdenin arkasında, pahalı kumaşlarla döşeli küçük bir oda göze çalınıyor; yüksek ayaklı kaideler üzerine oturtulmuş gümüş şamdanlarda kalın mumlar yanıyordu. Divanın üzerinde ise, Keşmir şalından yapılmış tüylü bir elbise giyinmiş olan Harezmşah Muhammed, ipek yastıklara sırtını vermişti.

— Yanıma otur! - dedi şah elçinin selamını işitince.- Seninle beni çok ilgilendiren konularda başa baş konuşmak istiyorum. Sen de benim tebaam sayılırsın. Duyduğuma göre,

Harezm'de, benim şehrim Gurgenc'de doğmuşsun, öyle mi? Sen, dini bütün bir Müslümansın ve herhangi bir kafir değilsin. Şimdi akl-ı selim sahibi, ehl-i İslamın felahını isteyen ve İslam düşmanlarının yanında yer almayan her Müslüman gibi hareket ettiğini bana ispat etmek zorundasın.

— Dediklerinizin hepsi doğru padişahım! Ben Urgençliyim,- diye cevap verdi Mahmut Yalvaç, Muhammed'in ayaklarının dibine diz çöküp otururken.- Ben, hayatım boyu İslam âleminin hâkimi, sultan'ussalatîne hizmet etmeye, onun hikmetli sözlerini dinlemeye hep hazır-ı nazır olmuşumdur.

— Eğer bütün sorularıma doğru cevaplar verirsen, seni cömertce ödüllendiririm. Bu da vaadlerimi tutacağıma dair bir tür rehin.- Şah kolundaki altın bilezikten büyük bir inci parçası koparar'ak elçiye uzattı.- Ama bilesin ki, şayet bana yalan söyler ve ihanet etmeye kalkarsan, yarın güneşin doğuşunu seyredemezsin.

— Ne yapmamı istiyorsunuz? Emrinize amâdeyim, aftâb-ı âlem!

— Tatar hakanı Çingiz-han hakkında bildiğin her şeyi öğrenmek istiyorum. Ayrıca, onun yanında benim gözüm ve kulağım olmanı da istiyorum. Bundan başka, muntazam olarak, güvenilir bir kişiyle bana mektuplar gönderecek ve Çingiz-han'ın ne yaptığını, ne düşündüğünü, nereye seferler düzenleyeceğini haber vereceksin. Bütün bunları yapacağına dair yemin et!

— Allah şahidim olsun ki, her emrinizi yerine getirecek, her dediğinizi yapacağım padişahım! - diye karşılık verdi Mahmut Yalvaç eliyle sakalını sıvazlayarak.

— Burada yine bir yirmidört saat daha kalıp, saray müverrihi Mirza Yusuf'a Çingiz-han hakkında bildiğin her şeyi anlatacaksın: Nereden ortaya çıktı, hangi savaşları yaptı ve nasıl bütün Tatar halkının hakanı oldu..

— Anlatacağım, aftâb-ı âlem!

— Çingiz-han şimdi güçlü Çin'i fethedip, başkenti dahi ele geçirdiğinden bahsediyor. Bütün bunlar doğru mu, yoksa boş laflar mı?

— Yemin ederip, aynen doğru! - dedi Mahmut.- Zaten böylesine büyük öneme sahip bir konu, gizli saklı kalamaz. Padişah hazretleri, çok kısa zaman içinde, bütün bunların doğru olduğunu siz de şaşkınlıkla göreceksiniz.

— Diyelim ki öyle,- dedi şah. - Peki, sen benim ülkemin sınırlarının ne kadar geniş, ordumun ne kadar kalabalık olduğunu biliyor musun? Bir palavracı, bir göçebe kafir, nasıl olur da benim gibi İslam âleminin en güçlü hâkimine oğlum deme cür'eti gösterir ha?!.. - Şah, güçlü pençeleriyle elçinin omuzundan sıkıca kavrayıp, kendine doğru çekti. - Bana şimdi cevap ver, ordusunun gücü nedir?

Mahmut, Harezmşah Muhammed'in konuşmasındaki gizli endişeyi farketmişti. Ondan ve ccılladının öfkesinden korkarak, ellerini göğsüne çaprazlayıp, samimi bir saygıyla cevap verdi:

— Sizin sansız sanaksız muzaffer ordunuzla kıyas edildiğinde, Çingiz-han'ın ordusu, gece karanlığındaki ince bir sis tabakası gibidir!..

— Elbette! - diye kükredi şah elçiyi bırakarak.- Benim ordum, sansız sanaksız olduğu gibi, yenilmezdir de! Bütün cihan bunu bilir.. sen de zaten çok güzel açıkladın.. Ertesi gün Tatar padişahına yazacağım cevabî mektubu alırsın. Sana ve diğer Moğol arkadaşlarına her türlü ticari imtiyazı vereceğim. Her türlü alım satım rüsumundan muaf olacak ve bütün âlem-i İslamda serbestçe ticaret yapma hakkını alacaksınız. Şimdi vezirimle beraber git. O seni müverrihim yaşlı Mirza Yusuf'un bulunduğu oval odaya götürecek.

Harezmşah, teveccüh işareti yapar gibi başını sallayıp, ellerini birkaç kez birbirine çarptı.

- IV -

Yanında olmayan birinin arkasından kötü şeyler söyleme. Çünü yer bu söylediklerini ona ulaştırabilir.

(Bir doğu vecizesi)

Saraybân, Moğol elçisinin önüne düşerek, yılan izi gibi kıvrılan bir yığın karmaşık koridorlardan geçirdikten sonra, yüksek kubbeli oval odaya götürdü. Duvarın dibine, demir çemberle çevrelenmiş siyah sandıklar dizilmişti. Dar raflarda ise, tomar haline getirilmiş kağıtlar, sırtları ışıl ışıl parlayan bir yığın kitap duruyordu.

"Şahın kütüphanesi", diye geçirdi Mahmut Yalvaç içinden ve birkaç saniye durarak, rafları huzurlu gözlerle süzdü. Çünkü buraya, aşağıdaki rutubetli bodruma çekilip, sorgudan geçirilmek için getirildiğini sanıyordu.

Yerdeki halının üzerinde kara kuru, gözleri içine batmış, ak sakallı bir ihtiyar oturmaktaydı. Adamın gözleri kızarmış ve yaşla dolmuştu. Hemen yanında, kamburunu çıkararak dizüstü oturmuş; tatlı yüzlü, beyaz çehreli, kız görünümlü genç bir katip, dikkatli bir şekilde kağıtlar üzerine eğilmiş, takrir etmekle meşguldü.

Saraybân, yapılacak bir yığın âcil işleri için gözden kaybolmuştu.

Uzun boylu, iri kemikli; pahalı cinsinden sarık giymiş, ipek cüppeli elçi, eşikte durup yeşil terliklerini çıkardıktan sonra, âheste adımlarla yaşlı adamın yanına varıp selam verdi. İhtiyarın "buyrun" demesi üzerine di-

züstü çöküp oturdu. Ellerini kaldırıp, dua ettikten sonra, avuçlarıyla sakallarını sıvazlayıp, bir süre karşılıklı hal hatır sormakla vakit geçirdiler.

— Ulu padişah, Tatar hükümdarı hakkında bildiklerimi size anlatmamı emir buyurdular, - dedi elçi söze başlayarak. - Ben, Tatar hükümdarının yanında genelde tercüman olarak bulunurum ama şimdi, mecburen elçi olarak buradayım..

— Bütün kalbim ve dikkatimle sizi dinliyorum, saygıdeğer mihman. Padişahımız efendimiz, bana da vatanımızın menfaatine olacak her türlü bilgiyi sizden alarak, sarayın gizli vakayinamesine kaydetmemi emir buyurdular.

Mahmut Yalvaç, gözlerini boşluğa çevirerek birkaç saniye dalgın dalgın etrafı seyretti. "Şimdi burada anlatacağım her şey - diye geçirdi içinden - birkaç gün sonra saray dedikoducularına âyân olacak. Bu açmazdan nasıl kurtulacağım bilmiyorum. Önemli bir şey anlatmasam bu tarafta şahın gazabına çarpılacağımı biliyorum. Diğer yandan bu geceki gizli görüşmeyi Tatar hanı duyacak olursa ne der? Çingiz-han'ın casusları her yere sızmıştır.."

Elçi, dalgın ve mahzun bir yüzle, sol elinde tuttuğu sedef tesbihi tek tek çekmeye başladı.

— Aklın ve havsalanın almayacağı pek çok şey hakkında konuşacağım, - diye söze devam etti Mahmut Yalvaç. - Çünkü anlatacağım şeyler, alışılmış türden şeyler değil. Duyduklarımın doğruluğuna, çoğu defa, ben de inanmıyorum.. Ama eğer anlatırsam, sana yalan gibi görünecek. Yalan şeyleri öğrenmek ister misin? Bu yüzden bilesin ki, ben sadece duyduklarımı anlatacağım. Her insan, yanılabilir. Eğer birisi inanılmayacak şeyler anlatırsa, onunla sohbet etmeye değmez!

Mahmut Yalvaç, durakladı. Anlattıklarının, küçük katip tarafından ne kadar hızlı bir şekilde not alındığını görünce, şaşkın bir vaziyette sakalını sıvazladı. Kamış kalem, kağıt üzerinde hızla kayıyor ve uç uçuna ulanan kelimeler, düz satırlar çizerek sıralanıp gidiyordu.

— Bu genç çocuk neden her şeyi yazıyor? Daha ben Tatarlar hakkında henüz bir şey anlatmadım ki!

— O bir oğlan çocuğu değil, - diye karşılık verdi Mirza Yusuf. - Bir kız.. adı da Bent Zankica.. Ben, artık iyi göremiyorum. Ellerim de titriyor. Bu torunum bana yardım ediyor. Öyle hızlı ve güzel yazar ki.. Tıpkı Arap hattatlar gibi. Fakat bu kızcağızın uzun süre benim yanımda kalacağını sanmıyorum. Şimdiden "kara gözlerine kurban olduğum" ve "yanağında beni var" şarkılarını söylüyor. Korkarım yakında beni terkedecek. O zaman, ellerimi göğsüme koyup yüzümü "hacer-i esved"e döndürerek sereserpe uzanırım herhalde..

— Seni asla bırakmayacağım dedeciğim! - dedi Bent Zankica, gözlerini yazıdan ayırmadan yazmaya devam ederek.

İhtiyar tekrar elçiye döndü:

— Padişah, bilmemizde fayda olan anlatacağın her şey için sana büyük bir ödül vaadediyor. Allah korusun, eğer güçlü bir düşman bu mukaddes İslam topraklarına saldırırsa, kötü sonuçlar doğurabilir. Sen de bizim gibi iman-ı kâmil bir insansın. Başımıza bir felaket gelmesine gönlün razı olur mu? Büyük mükafaat seni bekliyor..

— Bana hiçbir şey lazım değil! - dedi elçi içini çekerek. - Yapacağım hizmetler için ehl-i İslam bana dua etse ve yarın kıyamet günü salih kullar arasında bulunsam, bu bana yeter.

Kızın dudaklarında alaylı bir tebessüm belirdi. Güya sözlerinde samimi olduğuna inanmıyormuş gibi, göz ucuyla elçiye, altın yüzüklerle donatılmış parmaklarına şöyle bir baktı.

— İnşaallah! - diye karşılık verdi ihtiyar vakanüvis.

O sırada, zayıf yapılı kölc, üzerinde çeşitli tatlılar ve meyveler bulunan gümüş tepsiyle içeri girip misafirlerin önüne bıraktı. Bir diğeri ise, nakışlı sürahiden lip lip ettirerek gümüş kâselere şarap doldurdu.

— Sarayın bodrumunda yıllanmış en kaliteli şarabın bir tadına bakın mihman, - dedi vakanüvis. - İlk bilmemiz

gereken, bu Moğol ve Tatar halkının kimler olduğudur. Nerede yaşarlar? Sayıları nedir? Nasıl savaşırlar? Çünkü bunlar, âniden sınırlarımızda beliriverdiler. Cehennem ateşinden yaratılmış mül'un iblisin yecüc mecücleri gibi..

Elçi anlatmaya başladı:

— Gerek Moğollar ve gerekse Tatarlar, bozkırlıdır. Doğuda birbirine yakın komşu olarak yaşarlar. Yerleşik hayatı sevmezler. Geniş topraklarının büyük kısmı sahradır. Otu bol, ama suyu azdır. At, koyun ve deve yetiştirirler. Çünkü bu hayvanların ihtiyacı olan ot, oralarda bol miktarda vardır.

Vakanüvis elçinin sözünü kesti.

— Bizim için önemli olan, onların tehlikeli savaşçılar olup olmadığı.

— Eğer Moğol ve Tatarlar'ın komşuları için yecüc-ü mecücden daha az tehlikeli olduklarını söylersem, hem İslam'a ihanet etmiş olurum, hem de yalancılık etmiş sayılırım..

— Neuzübillah! - diye bağırdı yaşlı Mirza Yusuf.

— Onlar doğuştan savaşçıdırlar. Yüzyıldır birbirleriyle savaşıp duruyorlar.. Eğer bugün herhangi bir Tatar hanı, binlerce at, büyük davar sürüleri ve karnı tok yüzlerce çobanı varsa, daima mutsuz, daima aç demektir. Çünkü her çobanın, aç bir karısı ve çocukları vardır.. Han, çobanların vahşi hayvanlar gibi uludığunu görünce, "Hadi komşu kabileye saldıralım; biraz ganimet ve zenginlik edinelim!" der. Böylece han, çobanlarıyla birlikte sefere çıkıverir. Bu kavgalar, bazen o hanın esir edilmesi ve boynuna halka geçirilerek sürüleriyle birlikte esir pazarında satılmasıyla sonuçlanabilir. Hem de kelle başına dört dirheme. Onları satın alan da genelde üçüncü bir kabiledir veya tacirlerdir.

— Bütün bunları niçin anlatıyorsun? - diye sordu vakanüvis sabırsızlanmış gibi. - Köleler veya önemsiz konular, bizi fazla ilgilendirmiyor. Bize Tatar hanının ordusundan, kullandıkları silahlardan, ne kadar askeri olduğundan bahset!

Elçi, hiç acele etmeden, kâseyi tepesine dikip, bir yudum şarap içti.

— Bir dağın tepesine tırmanman için - diye devam etti sonra sözüne, - bazı nehirleri, gölleri ve çorak arazileri aşman gerekir..

— Mihman cenapları! - dedi ihtiyar. - Sen bize önce çorak arazilerden değil, Tatar padişahından bahset.

— Vay-vay-vay! Padişahınızın kilerindeki şaraplar da pek güzelmiş! - dedi Mahmut Yalvaç, karşısındaki kişinin sözlerine değer vermiyormuş havasıyla. -Hayatımın sonuna kadar bu şaraptan içmeyi isterdim.. Neyse.. Savaşkan Tatar hanları arasında Timuçin adında biri var. Çok kabiliyetli bir savaşçı. Düşmanlarına karşı acımasız, dostlarına cömerttir; ama akından akına koşmaya bayılır. Bu Timuçin, gençliğinde çok sefalet çekmiş. Rivayete göre, köle olarak satılmış ve boynunda bir halkayla düşman bir kabilenin demirci dükkanında en ağır işleri yapmış. Ama başındaki muhafızı kendi mızrağıyla öldürüp, oradan kaçmış ve yıllarca iktidar peşinde koşarak, başka hanların yanında cenkten cenge koşmuş... Diğer hanlar onu keçenin üzerinde kaldırıp, han ilan ettiklerinde elli yaşlarındaymış.. Fakat Timuçin, diğer hanların hepsini kendine baş eğdirdikten sonra, yeni bir isim almış: Çingiz-han. Çingiz de "gökten gönderilen" anlamındaymış. Hiç mağlubiyet tatmamış kabileleri mağlup edip, hepsini köle etmiş; hanlarını da diri diri kazanlarda haşlamış.

— Aman ya Rabbi! - diye titredi ihtiyar.- Ama sen hep korkunç hikayeler anlatıyorsun da, bir türlü Tatar hükümdarının ordusu hakkında konuşmuyorsun.

Elçi, bir piyale şarap daha yuvarladı. İhtiyar onu endişeli gözlerle süzmeye başladı: "Sarayın şarapları, çok keskin. Acaba bu elçi, Harezmşah'ın istediği şeylerin tamamını anlatabileeek mi, yoksa sızıp kalacak mı?" Bu arada zayıf köle, elçinin piyâlesine yeniden şarap doldurdu.

— Ben de şimdi oraya gelecektim,- diye karşılık verdi elçi sakin bir tavırla.- O günden sonra Çingiz-han, "ha-

kan-ı kebir" ilan edildi ve daha önce ona düşman olan bütün Tatarlar, gelip ordusuna katıldılar. Çingiz-han Tatarlar'ı binli, yüzlü ve onlu gruplara ayırarak, başlarına kendi adamlarından seçtiği binbaşı, yüzbaşı ve onbaşıları koydu. Güvenmediği kabile reislerini alaşağı etti. Daha sonra bir "yasa" çıkardı. Buna göre göçebeler, birbirlerine düşmanlık edemezler; birbirlerini yağmalayamaz, yalan söyleyemezler. Bu suçlardan herhangi birini işleyene, tek bir ceza verilir: Ölüm!

— Peki, Çingiz-han'ın "yasa"sı, Tatarların dışında kalan başka insanların yağmalanmasına, aldatılmasına veya öldürülmesine izin verir mi?

— Herhalde! - dedi elçi. - Başkalarını yağmalamak, aldatmak veya öldürmek, onlarda en övünülecek hasletlerdendir.

— Anlıyorum, - diye fısıldadı ihtiyar. - Peki, sıradan çobanlar ne dediler? Açlıkları gitti mi bari?

— Çingiz-han'ın yasasına göre, bu dünyada kendisine itaat eden kabileler aynı seviyededir ve göğün seçkin halkıdır. Bu günden itibaren der "yasa", onlar Moğol adını taşıyacaklar. Bu kelime, "yenilmez" anlamına geliyormuş. Yeryüzündeki diğer halklar ise Moğollar'ın kölesi olacaklarmış. Çingiz-han'a boyun bükmeyen halklar, yeryüzünden temizlenecekmiş ve dünyada sadece Moğollar kalacakmış.

— Yani Tatar kağanının sınırlarımıza, Müslümanların kendisine itaat etmesini talep etmek amacıyla geldiğini söyleyebilir miyiz? Ama bizim padişahımızın da çok büyük bir ordusu var. Askerlerinin hepsi de aslan gibi, savaşkan ve İslam sancağının dalgalanması için canını seve seve verir. Benaberîn, böylesine güçlü İslam ordularına sahip bir saltanatın başında, Harezmşah Alaaddin Muhammed gibi imanı güçlü bir emîr varken, bir göçebe hakanının gelip onu boysunduracağını düşünmek, saçmalık olur. Peygamber-i zîşan Efendimizin mübarek gölgeleri de ordumuzun üzerinde olup, onu zafere götürecektir!

Elçi geniş el ayalarını karnına koyarak, derin derin esnedikten sonra, gözlerini kapadı.

— Anlattıklarımı, sıradan uydurma masallarmış gibi kabul etmemen konusunda seni uyarmıştım.

— Yok-yok, mihman cenapları! Devam ediniz! Hatta anlattıklarınızın tamamı, inanılmayacak derecede alışılmadık şeylerse de, sizi dinliyorum!

Elçi, şöyle bir gerindi. Önünde anlatılanları yazarak oturmakta olan kız, elçinin gözlerinin zekice parıldadığını farkettiyse de, Mahmut Yalvaç yorulmuş gibi başını önüne eğip, anlatmaya devam etti:

— Tatar hakanı, hanların açgözlülüğünün tatmin edilmediğini, sıradan çobanların açlık ve ihtiyaçlarının giderilmediğini, Tatar halkının daha önce birbirini kırmak için harcadığı enerjisinin taştığını görünce, bu biriken gücü başka ülkelere yöneltmeye karar verdi. İleri gelen hanları toplayıp, bir kurultay düzenledi ve onlara dedi ki: "Çok yakında büyük bir sefere hazırlanın. Bu seferden bol miktarda altın, sürüler halinde yılkılar, sığır sürüleri ve güzel kölelerle döneceksiniz. Ben fakir çobanlarımın karınlarını tıka basa doyuracak, üstlerini pahalı ipeklerle örtecek ve her birine birkaç savaş esiri vereceğim.. Zengin bir ülke fethedeceğiz ve herkes öyle bir servetle dönecek ki, onları taşımak için sürüleriniz yetmeyecek, koymak için çadırlarınızda yer kalmayacak.." İlkbaharda otlar yeşerdiğinde, Çingiz-han, bütün aç süvarilerini Çin ülkesine gönderdi.. Çin ordusuyla karşılaşmamaya çalışarak, aç böriler gibi şehirlere saldırdı. Yüzlerce, binlerce şehri ele geçirdi. Üç yıl zarfında, Çin'in yarısını ele geçirmiş oldu. Sayısız ganimetlerle göçebe bozkırına geri döndü..

— Allah başımıza vermesin! - diye fısıldadı ihtiyar.

— Bütün bu anlattıklarım sana hikaye gibi geliyor; ama, laf aramızda hepsi de doğru!

— Mahmut Yalvaç cenapları, lütfen anlatır mısınız bize, bu kumandan Çingiz-han nasıl biri?

— Uzun boylu. Yaşı belki de atmıştan fazla ama hâlâ çok güçlü. Ağır adımları ve yavaş hareketleriyle bir ayıyı

andırır. Bir tilki gibi kurnaz, bir yılan gibi öfkeli, bir pars gibi çevik, bir deve gibi dayanıklı; ödüllendirmek istediği kişiye son derece cömerttir ama bir kaplan gibi kana susamıştır. Geniş alınlı, uzun ince sakallı, tıpkı bir kedi gibi sarı gözlü, sabit bakışlıdır. Bütün hanlar, ondan korkar, gazabına çarpılmaktan çekinirler. On savaşçısına bin kişiye saldırmasını emretse, o on kişi, zafer kazanacaklarından emin bir şekilde gözlerini kırpmadan saldırırlar. Çünkü Çingiz-han, daima zafer kazanır..

— Ben şu uzun ömrümde,- dedi ihtiyar - çok meşhur ve cesur kumandanlar gördüm, ama senin anlattığın gibi biriyle karşılaşmak nasip olmadı.. Sözlerin bana masal gibi geliyor. Eğer biliyorsan söyleyebilir misin bana, Çingiz-han aç çobanlarını bu kadar zengin etmişken, neden birden kendi ülkesinden çok uzakta bulunan bizim sınırlarımızda beliriverdi?

Önündeki şarap piyâlesini bir dikişte bitiren elçi, tekrar gözlerini kapayıp, şöyle bir sarsıldı. Vakanüvis, bakışlarını ayakta beklemekte olan köleye çevirerek, göz işaretiyle artık şarap doldurmamasını işaret etti. Fakat elçi, gözlerini açıp da kâsenin boş olduğunu görünce, köleye dönüp doldurmasını söyledi. Köle de kâseyi ağzına kadar koyu kızıl şarapla doldurdu.

— Böyle çok içmemi garipsemeyin! Mirza Yusuf cenapları! Ne siz, ne de genç yardımcın bir damla bile içmediniz. Demek ki, birinin üç kişilik içmesi gerekiyordu...

Mahmut Yalvaç, kâseyi elinde tutmaya devam ederek, konuşmasını sürdürdü:

— Ulu hakan, üç yıldır göçebeleri arasında istirahat ediyor. Ordusunun yarısını, halkın hâlâ ülkesini savunmaya devam ettiği Çin'de bıraktı. Diğer yarısını ise sahralar ve dağları aşırarak batıya kaydırdı..

Vakanüvis, eliyle kulaklarını tıkayarak cerkindi:

— Bir felaket seziyorum!

Elçi, devam etti:

— Hanlar çok aç gözlü, adi çobanların açlığı ise sınırsız. Askerler, hanların en büyük ganimeti kendilerine

ayırdıklarından, biçareleri ise bir kenara fırlatıp attıklarından yakındılar. Bu durum karşısında Çingiz-han, bu halk yeniden birbirini asıp kesmeye başlamasın diye, onları daha uzak ülkelere sevketmeye karar verdi.

— Şu anda Tatar ordusu ne kadar büyüklükte?

Elçi sakalını sıvazlayıp, biraz düşündükten sonra:

— Ulu hakan Çingiz-han, batıya onbir tümen sevketti. Her tümen, onbin Tatar süvarisinden teşekkül ediyor. Her süvari, yanında bir de yedek at taşır. Hatta bazıları iki veya üç..

— Demek ki, Tatar hakanının yüzon bin süvarisi var! - diye araya girdi vakanüvis.- Halbuki bizim padişahımızın ordusu, bundan dört misli daha kalabalık. Hatta eğer o, bütün kabileleri savaşa çağırırsa, o zaman toplanacak İslam ordusunu saymak mümkün olmaz!

— Aşağı yukarı Harezmşah Alaaddin Muhammed'e de aynı şeyi söyledim. Padişah Muhammed'in, ki Allah ona yüzyirmi yıl ömür versin, evet onun karşısındaki Tatar ordusu, karanlık gecedeki ince bir duman gibidir dedim. Doğru; bu arada yolda Tatar ordusuna bozkırın bütün mel'un kabileleri de katıldılar: Uygurlar, Altaylılar, Kırgızlar, Kara Kitaylar.. Böylece Çingiz-han'ın ordusu kısa zamanda büyüyüp güçlendi ki, bu anlattığım kesinlikle masal değildir!

Elçi, şöyle bir gerinip, ellerini halıya dayayarak arkaya doğru uzandı. Kız, hemen yan taraftan ipek yastıkları getirip, onun başının altına koyarken, bir yandan da Mirza Yusuf'un kulağına eğilip fısıltılı bir sesle:

— Bu adam kurnaz bir tilki! - dedi.- Gerçekleri anlatmak istemiyor..

— Elçiler böyledir! Nerde o senin dediğin asil ve doğru sözlü elçiler?

O sırada, saraybân içeri girdi. Uzun bir süre sessizce oturup, uyumakta olan elçiyi ne yapacaklarını bilemeden beklediler.

Birden gözlerini açan Mahmut Yalvaç, hemen doğrularak, orada bulunanlardan özür diledi:

— Uyku arasında sizlere neler anlattığımı ben de hatırlamıyorum. Bu kız hepsini mutlaka yazmıştır. Lütfen yazdığınız her şeyi yakın!..

Saraybân, elçiyi tekrar dar ve dolambaçlı koridorlardan geçirip, atların hazır olarak bekletildiği yüksek giriş kapısına götürdü. Askerler, uyku sersemi olan Mahmut Yalvaç'ı atına güçlükle bindirebildiler. Gecenin koynunda, Bahara-i Şerif'in sessiz sokaklarında tesir-tüsür sesler çıkararak ilerleyen atlılar, elçiyi şahın şehir kenarındaki misafir sarayına ulaştırdılar.

Bir gün sonra Harezmşah Muhammed'den cevabi mektubu alan Tatar elçilik heyeti, tekrar bütün Tatarlar'ın ulu hakanının kampının bulunduğu doğuya doğru yola koyuldu.

-V-

Çingiz-han uzun boyu ve kuvvetli adaleleriyle dikkati çekiyordu. Gözleri kedi gözleri gibiydi.

(Tarih-i Cüzcani, XIII. Yüzyıl)

Tatar çadırları arasında uzanıp giden yolda, üç atlı hızla yol alıyordu. Deri cüppeleri, kartal kanatları gibi iki yana açılmıştı. İki nöbetçi, hemen mızraklarını dikerek yollarını kesti. Atlarından aşağı inen yolcular, toz toprak içinde kalmış cüppelerini çıkarıp, bembeyaz kumun üzerine attılar.

Yolculardan biri, kızıl çizgili cüppe giymiş nöbetçiye yaklaşarak:

— Hakanımızın adı daim yücelsin! Ona önemli haberler getirdik! - dedi.

Yakındaki çadırdan iki nöker dışarı fırlamıştı bile. Üzerlerinde, kolları kırmızı şeritli mavi kürkler vardı.

— Bizler, ulu hakanın elçileri olarak batıdan döndük. Geldiğimiz haber verilsin. Ben elçi Mahmut Yalvaç'ım..

Sarı otağın ipek perdesi yarı aralanarak, bir takım emirler verildi. Otağın koridoru boyunca sıralanmış bulunan sekiz nöbetçi, verilen emri birbirine tekrar ederek ulaştırdılar:

— Ulu hakan emir verdiler: "Gelsinler!"

Üç yolcu, ellerini göğüslerine çaprazlayıp, eğilerek otağa yöneldiler. Çinli hizmetkâr, girmelerine müsaade ettikten sonra, içeri girip, başlarını kaldırmadan halının üzerine kapandılar.

— Yemin ederip, aynen doğru! - dedi Mahmut.- Zaten böylesine büyük öneme sahip bir konu, gizli saklı kalamaz. Padişah hazretleri, çok kısa zaman içinde, bütün bunların doğru olduğunu siz de şaşkınlıkla göreceksiniz.

— Diyelim ki öyle,- dedi şah. - Peki, sen benim ülkemin sınırlarının ne kadar geniş, ordumun ne kadar kalabalık olduğunu biliyor musun? Bir palavracı, bir göçebe kafir, nasıl olur da benim gibi İslam âleminin en güçlü hâkimine oğlum deme cür'eti gösterir ha?!.. - Şah, güçlü pençeleriyle elçinin omuzundan sıkıca kavrayıp, kendine doğru çekti. - Bana şimdi cevap ver, ordusunun gücü nedir?

Mahmut, Harezmşah Muhammed'in konuşmasındaki gizli endişeyi farketmişti. Ondan ve celladının öfkesinden korkarak, ellerini göğsüne çaprazlayıp, samimi bir saygıyla cevap verdi:

— Sizin sansız sanaksız muzaffer ordunuzla kıyas edildiğinde, Çingiz-han'ın ordusu, gece karanlığındaki ince bir sis tabakası gibidir!..

— Elbette! - diye kükredi şah elçiyi bırakarak.- Benim ordum, sansız sanaksız olduğu gibi, yenilmezdir de! Bütün cihan bunu bilir.. sen de zaten çok güzel açıkladın.. Ertesi gün Tatar padişahına yazacağım cevabî mektubu alırsın. Sana ve diğer Moğol arkadaşlarına her türlü ticari imtiyazı vereceğim. Her türlü alım satım rüsumundan muaf olacak ve bütün âlem-i İslamda serbestçe ticaret yapma hakkını alacaksınız. Şimdi vezirimle beraber git. O seni müverrihim yaşlı Mirza Yusuf'un bulunduğu oval odaya götürecek.

Harezmşah, teveccüh işareti yapar gibi başını sallayıp, ellerini birkaç kez birbirine çarptı.

Hakanın kısık bir sesle nefes aldığını hisseden Mahmut Yalvaç, onun memnun kaldığını anlamıştı. Çingishan, ağır elini elçinin omuzuna vurarak:

— Sen kurnaz bir Müslümansın, Mahmut,- dedi.- Ordunun gece karanlığındaki ince bir dumana benzediğini söylemekle iyi etmişsin. Bırak şah öyle düşünsün! Akşama üçünüz benimle birlikte yemek yiyeceksiniz!

Ve elçiler otağdan çıktılar.

Hakan, ayağa kalktı. Uzun boylu ve kamburcaydı. Sırtında, kaba keten bezinden dikilmiş siyah bir elbise ve belinde de geniş bir altın kemer vardı. Ayağındaki çıtçıtlı beyaz çizmeleri hafif içeri basıp, koca adımlarını ağır ağır atarak otağın kenarına geldi. Beyaz sarıklı, tüylü cüppeli üç elçi, atlarına atlayarak yavaşça gözden kaybolur kaybolmaz, perdeyi açtı.

— "Ulu buyruk" (sefer günü) vakti yaklaştı. Sadece "kutlu ayı" bekliyeceğim.

- VI -

Çingiz-han, ne el bebek gül bebek yetişmiş Çinliler gibi üzerinde yüksek bir baca bulunan şömine kenarındaki seki üzerinde, ne de Müslümanların alışık olduğu kuş tüyü yataklarda yatmayı severdi. Aksine, böğründe sert toprağın katılığını hissetmek ister; bu yüzden, Çinli hizmetkarların yere serdiği iki kat keçe üzerine kıvrılıp yatıverirdi.

Genelde yatar yatmaz hemen uyur, çoğu defa rüyalar görür; hemen şamanları ve Çinli bilge danışmanı Yeh-lü Ch'u-tsai'yi[34] çağırtır, onlardan rüyasını yorumlamalarını ister; her zaman da anlattıklarına fazla inanmazdı ama yine de bunları hayra yormaya çalışırdı.

Hakan, gün ışığı altında sıcak sansar postun üzerine oturarak onbinlerce savaşçı ve atları; gideceği uzun yolu,

34 Çin başkentinin fethi sırasında Çingiz-han'a, vaktiyle Kitan hanedanı zamanında sarayda vezirlik yapmış bir kişinin torunu olan Yeh-lü Ch'u-tsai'yi takdim etmişlerdi. Yeh-lü şiir bilir, Çin kanunlarını ve seremonilerini öğrenmiş eğitimli biriydi. Ancak Çingiz-han'ın en beğendiği tarafı müneccimliği ve yıldızlara bakarak geleceği okumasıydı. Çingiz-han Yeh-lü'yü dünyanın fethine giriştiğinden itibaren kendine danışman olarak atamış, o da Moğol İmparatorluğu'nun genişlemesine önemli katkılarda bulunmuştur. Özel hayatındaki dürüstlüğü ve zekasıyla Çingiz-han'ın çoğu kez öfkesini yatıştırmayı başarmıştır. Yeh-lü öldüğünde beraberinde kitaplardan ve astronomi âletlerinden başka hiçbir şeyi yoktu.

— Bu genç çocuk neden her şeyi yazıyor? Daha ben Tatarlar hakkında heniiz bir şey anlatmadım ki!

— O bir oğlan çocuğu değil, - diye karşılık verdi Mirza Yusuf. - Bir kız.. adı da Bent Zankica.. Ben, artık iyi göremiyorum. Ellerim de titriyor. Bu torunum bana yardım ediyor. Öyle hızlı ve güzel yazar ki.. Tıpkı Arap hattatlar gibi. Fakat bu kızcağızın uzun süre benim yanımda kalacağını sanmıyorum. Şimdiden "kara gözlerine kurban olduğum" ve "yanağında beni var" şarkılarını söylüyor. Korkarım yakında beni terkedecek. O zaman, ellerimi göğsüme koyup yüziimü "hacer-i esved"e döndürerek sereserpe uzanırım herhalde..

— Seni asla bırakmayacağım dedeciğim! - dedi Bent Zankica, gözlerini yazıdan ayırmadan yazmaya devam ederek.

İhtiyar tekrar elçiye döndü:

— Padişah, bilmemizde fayda olan anlatacağın her şey için sana büyük bir ödül vaadediyor. Allah korusun, eğer güçlü bir düşman bu mukaddes İslam topraklarına saldırırsa, kötü sonuçlar doğurabilir. Sen de bizim gibi iman-ı kâmil bir insansın. Başımıza bir felaket gelmesine gönlün razı olur mu? Büyük mükafaat seni bekliyor..

— Bana hiçbir şey lazım değil! - dedi elçi içini çekerek. - Yapacağım hizmetler için ehl-i İslam bana dua etse ve yarın kıyamet günü salih kullar arasında bulunsam, bu bana yeter.

Kızın dudaklarında alaylı bir tebessüm belirdi. Güya sözlerinde samimi olduğuna inanmıyormuş gibi, göz ucuyla elçiye, altın yüzüklerle donatılmış parmaklarına şöyle bir baktı.

— İnşaallah! - diye karşılık verdi ihtiyar vakanüvis.

O sırada, zayıf yapılı köle, üzerinde çeşitli tatlılar ve meyveler bulunan gümüş tepsiyle içeri girip misafirlerin önüne bıraktı. Bir diğeri ise, nakışlı sürahiden lip lip ettirerek gümüş kâselere şarap doldurdu.

— Sarayın bodrumunda yıllanmış en kaliteli şarabın bir tadına bakın mihman, - dedi vakanüvis. - İlk bilmemiz

zuruna gelen elçileri kabul etti. Şah, sanki mevkebi tarafından karşılanıyormuş gibi, simli bir elbise giymişti. Güya asırların sırlarını saklıyormuş gibi, düşünceli ve endişeli bir görünümü vardı. Tahtın hemen yanı başında vezir-i azam dikiliyor; devletin diğer üst düzey memurlarıysa, diğer yanda el pençe bekliyorlardı.

Yerlere kadar eğilen üç elçi, diz çökerek geliş sebeplerini anlattılar. Söze ilk başlayan uzun boylu, birazcık kilolu yaşlı Mahmut Yalvaç oldu:

— Bütün Moğolların hükümdarı ulu hakan Çingizhan, iki devlet arasında dostluk, barış ve iyi komşuluk ilişkileri kurulması dileğiyle, bizleri size elçi olarak gönderdiler. Ulu hakan, Harezmşah'a hediyelerden başka şahsi selamlarını da gönderdiler ve size aynen şunu iletmemizi istediler..-Mahmut Yalvaç, diğer elçiye beyaz kordonla bağlanmış, üzeri mavi balmumuyla mühürlenmiş pergament tomarı uzattı.

İkinci elçi Ali Hoca el-Buhari, tomarı açıp okumaya başladı:

"Sizin yüksek ünvanınız ve güçlü devletizin geniş sınırları hakkında bilgi sahibiyim. Hükümdarlığınızın sınırlarının, dünyanın büyük bir alanını kapladığı bana bildirildi. Bu yüzden, siz Harezm şahıyla dostluk bağlarını sıkılamayı kendime bir görev bildim. Çünkü sen de, benim diğer oğullarım gibi değerli bir oğlumsun[33].."

— Oğul mu? Sen nasıl bana oğlum diye hitab edersin?! - diye bağırdı şah, gözlerini öfkeden kocaman açarak. Burnundan soluyarak, farkına varmadan, elini kemerindeki hançerin kabzasına attı. Karşısında konuşmakta olan elçiye ters ters bakıyordu.

".. Aynı şekilde biliyorsun ki, - diye devam etti elçi elindeki mektubu okumaya,- kuzeydeki başkentini ele ge-

33 O dönemde doğu âdetlerine göre bir ülke hükümdarı diğer bir ülke hükümdarına ancak onun kendisine itaat etmesi ve vassalı olmasını arzu ettiği için oğlum diye hitab ederdi.

Ügedey'in veliaht tayin edildiği günden beri, Cuçi sürekli sefere gönderilmiş; kendisine bağlı tümenin başından hiç ayrılmamıştı. Gerçi o da sürekli savaşıp şöhret yapmayı seviyordu. Genç ve güçlüydü.. Genç olmak ne güzel!

Keçenin üzerinde, bir o yana bir, bu yana dönen Çingiz-han, tombul hanımı Börte'nin sözlerini hatırlayıp, yine ölümü düşünmeye başladı. Bir an, bozkırdaki şu geniş kurganın çevresinde sıçrayarak dolaşan sivri boynuzlu saygakları,[36] gökyüzünde, yükseklerde kanat süzen kartalları göz önüne getirdi.. Böyle kurganlarda büyük kahramanlar yatar. Bugüne kadar bütün halkların en güçlü kahramanları bile ölmüşlerdi.. Ama hayır! Hepsinden en güçlüsü, Çingiz-han'dı. Dünyada bugüne kadar böylesine geniş toprakları fetheden biri var mıydı?.. Ölüm de neymiş? Dediklerine göre, öyle güçlü tabibler, öyle maharetli büyücüler ve sihirgerler varmış ki, bunlar demiri altına çevirecek bir taş bilirlermiş. Yine dediklerine göre, insanı gençleştiren, doksandokuz çeşit ottan hazırlanan ölümsüzlük iksirleri varmış..

Ne yani? O, henüz sıradan bir nöker Timuçin, bir zamanlar boynunda halkayla dolaşan bir köle iken, kurultayda onu "gökyüzünden gönderilmiş" Çingiz-han olarak seçmemişler miydi? Eğer gökyüzü ebediyse, demek ki, onun gönderdiği kişi de ebedi olmak zorundadır. En iyisi, Çinli vezir Yeh-lü Ch'u-tsai'yi hemen çağırtmalı. Hemen yarın, ülkenin dört bir yanına fermanlar yollayıp, mucizeler yaratan en güçlü bilgeleri hakanın otağına getirtsin. Çinli Taolar, Tibetli büyücüler ve Altaylı şamanlar.. Getirsinler insanı gençleştiren ve ölümsüz kılan ilaçlarını. Elbette hakan, böyle bir ilacı getiren kişiye, bugüne kadar dünyada hiçbir hükümdarın vermediği çapta bir ödül verecektir..

Uzun süre bir türlü uyuyamayan, bir o yana, bir bu yana dönüp duran Çingiz-han, tam gözleri dalacağı bir sırada, ayağının büyük parmağında hafif bir acı hissetti. Evet;

36 Saygak : Vahşi step keçisi.

birisi parmağını kıstırıyordu. Ama hakan, korkmadı. Çünkü, bozkırda eskiden beri hizmetçilerin böyle bir âdet uygulayageldiklerini biliyordu. Hakan, başını kaldırdıysa da, karanlıkta kimseyi göremedi. Ama o, işaretin ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu. Çünkü gençliğinde kendisi de bir defa o zamanlar henüz gelin olan Börte'nin ayağını böyle sıkmış, o da tarle faresi gibi yerinden zıplamıştı. Öyle yapmak zorundaydı. Çünkü kaba saba atası Day-Seçen'in karanlık çadırındaki keçenin üzerinde uzanmış olan herkes, henüz uyumamıştı.

Peki, kimdi ayağının ucunda oturan? Kim sıkıyordu parmağını?

Elini yavaşça uzatan Çingiz-han, ince ipek bir elbiseye dokundu. Minnacık omuzlu bir kadın figürü vardı karşısında. Saçları, alışılmadık bir şekilde taranmıştı. Kimdi bu? Çingiz-han, kadını kendisine doğru çekti. Genç kadın kulağına eğilip, yumuşak ve fısıltılı bir sesle:

— Seni arzulayan Küsültü'n, Kulan-hatun, yolunu gözlemekten ölüyor.. Senin avuncun.. Senin güneşin, Küsültü- senin ayın...

Çingiz-han'ın "Küsültü" adını verdiği genç hanımı Kulan-hatun'un cariyesi Çinli kadından başkası değildi karşısındaki. Tıpkı bir fare gibi, sessizce otağa sokulmuştu. Kulan-hatun, kendisini çağırıyordu.

Çingiz-han, keçenin içine çıkarmış olduğu geniş çizmelerini ayağına geçirdi. Yan tarafta uyumakta olan iki oğlu Ügedey ve Tuli'ye çaktırmadan, yavaş adımlarla otağın çıkışına gelip dışarı çıktı.

Harezm'de, benim şehrim Gurgenc'de doğmuşsun, öyle mi? Sen, dini bütün bir Müslümansın ve herhangi bir kafir değilsin. Şimdi akl-ı selim sahibi, ehl-i İslamın felahını isteyen ve İslam düşmanlarının yanında yer almayan her Müslüman gibi hareket ettiğini bana ispat etmek zorundasın.

— Dediklerinizin hepsi doğru padişahım! Ben Urgençliyim,- diye cevap verdi Mahmut Yalvaç, Muhammed'in ayaklarının dibine diz çöküp otururken.- Ben, hayatım boyu İslam âleminin hâkimi, sultan'ıssalatîne hizmet etmeye, onun hikmetli sözlerini dinlemeye hep hazır-ı nazır olmuşumdur.

— Eğer bütün sorularıma doğru cevaplar verirsen, seni cömertce ödüllendiririm. Bu da vaadlerimi tutacağıma dair bir tür rehin.- Şah kolundaki altın bilezikten büyük bir inci parçası koparırak elçiye uzattı.- Ama bilesin ki, şayet bana yalan söyler ve ihanet etmeye kalkarsan, yarın güneşin doğuşunu seyredemezsin.

— Ne yapmamı istiyorsunuz? Emrinize amâdeyim, aftâb-ı âlem!

— Tatar hakanı Çingiz-han hakkında bildiğin her şeyi öğrenmek istiyorum. Ayrıca, onun yanında benim gözüm ve kulağım olmanı da istiyorum. Bundan başka, muntazam olarak, güvenilir bir kişiyle bana mektuplar gönderecek ve Çingiz-han'ın ne yaptığını, ne düşündüğünü, nereye seferler düzenleyeceğini haber vereceksin. Bütün bunları yapacağına dair yemin et!

— Allah şahidim olsun ki, her emrinizi yerine getirecek, her dediğinizi yapacağını padişahım! - diye karşılık verdi Mahmut Yalvaç eliyle sakalını sıvazlayarak.

— Burada yine bir yirmidört saat daha kalıp, saray müverrihi Mirza Yusuf'a Çingiz-han hakkında bildiğin her şeyi anlatacaksın: Nereden ortaya çıktı, hangi savaşları yaptı ve nasıl bütün Tatar halkının hakanı oldu..

— Anlatacağım, aftâb-ı âlem!

— Çingiz-han şimdi güçlü Çin'i fethedip, başkenti dahi ele geçirdiğinden bahsediyor. Bütün bunlar doğru mu, yoksa boş laflar mı?

andırır. Bir tilki gibi kurnaz, bir yılan gibi öfkeli, bir pars gibi çevik, bir deve gibi dayanıklı; ödüllendirmek istediği kişiye son derece cömerttir ama bir kaplan gibi kana susamıştır. Geniş alınlı, uzun ince sakallı, tıpkı bir kedi gibi sarı gözlü, sabit bakışlıdır. Bütün hanlar, ondan korkar, gazabına çarpılmaktan çekinirler. On savaşçısına bin kişiye saldırmasını emretse, o on kişi, zafer kazanacaklarından emin bir şekilde gözlerini kırpmadan saldırırlar. Çünkü Çingiz-han, daima zafer kazanır..

— Ben şu uzun ömrümde,- dedi ihtiyar - çok meşhur ve cesur kumandanlar gördüm, ama senin anlattığın gibi biriyle karşılaşmak nasip olmadı.. Sözlerin bana masal gibi geliyor. Eğer biliyorsan söyleyebilir misin bana, Çingiz-han aç çobanlarını bu kadar zengin etmişken, neden birden kendi ülkesinden çok uzakta bulunan bizim sınırlarımızda beliriverdi?

Önündeki şarap piyâlesini bir dikişte bitiren elçi, tekrar gözlerini kapayıp, şöyle bir sarsıldı. Vakanüvis, bakışlarını ayakta beklemekte olan köleye çevirerek, göz işaretiyle artık şarap doldurmamasını işaret etti. Fakat elçi, gözlerini açıp da kâsenin boş olduğunu görünce, köleye dönüp doldurmasını söyledi. Köle de kâseyi ağzına kadar koyu kızıl şarapla doldurdu.

— Böyle çok içmemi garipsemeyin! Mirza Yusuf cenapları! Ne siz, ne de genç yardımcın bir damla bile içmediniz. Demek ki, birinin üç kişilik içmesi gerekiyordu...

Mahmut Yalvaç, kâseyi elinde tutmaya devam ederek, konuşmasını sürdürdü:

— Ulu hakan, üç yıldır göçebeleri arasında istirahat ediyor. Ordusunun yarısını, halkın hâlâ ülkesini savunmaya devam ettiği Çin'de bıraktı. Diğer yarısını ise sahralar ve dağları aşırarak batıya kaydırdı..

Vakanüvis, eliyle kulaklarını tıkayarak cerkindi:

— Bir felaket seziyorum!

Elçi, devam etti:

— Hanlar çok aç gözlü, adi çobanların açlığı ise sınırsız. Askerler, hanların en büyük ganimeti kendilerine

Kulan Hatun, tekrar hakanın karşısına tor-top olup oturdu ve tıpkı öfkelenmiş bir vaşağın gözlerini andıran bakışlarını, Çingiz-han'ın gözlerine dikti. Söbü kafalı, çıplak ayaklı, karayağız küçük oğlu Külkan da anasının yanına oturmuştu. İç gıdıklayan, fısıltılı bir sesle:

— Hiçbir muhafıza da, başka bir şeye de ihtiyacım yok. Benim ne anam var, ne babam. Bütün kardeşlerimden sadece biri hayatta kaldı. O da sıradan bir nöker. Halbuki daha önce onun emrinde bin nöker vardı. Ve benim kardeşim de yakında ölecek.

— Neden ölecekmiş?

— Biz bahtsız Merkit halkının tamamı, o senin kaplan gözlü, vicdansız, acımasız oğlun Cuçi'nin askerleri tarafından kılıçtan geçirildi. Yakında dönecek ve o zaman ben, babamın ve halkımın menfur katiliyle yüz yüze geleceğim. Neden her an üzerime çökecekmiş gibi duran bir kayanın altında oturayım ki? Beni bırak! Bütün yüklerini denkledim bile.

— Cuçi-han buraya gelmeyecek. O şu anda Irgız nehri sahillerinde yeni bir savaşa hazırlanıyor. Bense, henüz yaşıyorum ve bütün dünyayı omuzlarımda tutuyorum. Sana benden daha iyi muhafız mı olurmuş?

Kulan, ince parmaklarını gözlerine götürüp, göz kenarlarında biriken yaşları sildi.

— Kardeşin Cemal Hacı'ya gelince. Onu da bin nökerimden altıyüzünün başına kumandan yapıyorum. Yarın binbaşı Çagan'a söylerim. Senin, otağının ve küçük Külhan'ıyın korunması için altıyüz nöker tahsis etsin. Kim benim himayemde olup da korkabilir ki?

Kulan, gözlerini başka bir yöne kaydırıp, yavaş ve endişeli bir sesle:

— Aynı oklar sana da saplanacak.. - dedi.

— Hangi oklar? Söyle, kimin okları? - Hakan, elini Kulan'ın okumuzuna koydu.

Kulan, dudaklarını ısırdı. Geriye çekilerek, yana sıçrayıp uzaklaşmaya çalıştı. Uzun siyah saçları, tıpkı yerde sü-

rünmekte olan bir yılan gibi, keçenin üzerine yapışmıştı. Hakan, ayağının ucuyla Kulan'ın saçına bastırarak fısıltılı sesle:

— Söyle! - dedi.- Kim beni öldürmeye çalışıyor?

Kulan, sırtını yurdun ağaç pancuruna dayadı.

— Eşi bulunmaz ulu hakan! Hiçbir halk, hiçbir ordu, senin için tehlikeli değildir. Çünkü sen, onların hepsini rüzgarın hazan yapraklarını silip süpürdüğü gibi yok edebilirsin. Peki, seninle aynı yurtta kalan, gece gündüz bir gölge gibi seni takip eden gizli düşmanlarınla başedebilir misin? Ben, yalnız seninim ve seni, tıpkı tepeleri karla kaplı Altay dağlarının zirveleri kadar çok seviyorum. Benim tek koruyucum sensin ve sen olmadan beni boş bir çuval gibi kaldırıp yolun bir kenarına atarlar. Yoksa bana inanmıyor musun? Kaldı ki, sen bile her şeyi görür ve anlarsın. Rüzgarın uğultusunu, sarı asmanın kımıldanışını ve yılanların sürünüşünü.. her şeyi görürsün. Ya sözlerim yalan mı?

— Anlat! Ne biliyorsan hepsini anlat, - diye hırıldadı hakan, ayağını Kulan'ın saçından kaldırmadan.

Kulan-hatun'un gözlerinden öfkeli kıvılcımlar boşanıyordu.

— Bozkırın bilge yaşlıları, senin otağında ateşini tüttürecek veliahdın, her zaman en küçük oğlun olması gerektiği görüşündeler. Halbuki büyük oğulların, iktidar ipini hakanın elinden yolup almak niyetindeler. Bu yüzden, onları uzaklara göndermelisin ki, oralarda hüküm sürsünler. Küçük oğlun büyüyüneeğe kadar babası sürülerini güdedursun. Herkese cömertçe dağıttın; bütün oğullarına uluslar verdin de, neden en küçük oğlun Külkan'ı kendine veliaht yapmayı unuttun?

Hakan, Kulan'ın saçını bırakıp, uzun uzun soluduktan sonra, konuştu:

— Ben seni de, ufaklığı da korurum.. ama hiçbir zaman onu veliaht ilan etmem. Çünkü Moğollar, asla bir Merkit kadının oğlunu sevip dinlemezler.

-V-

Çingiz-han uzun boylu ve kuvvetli adaleleriyle dikkati çekiyordu. Gözleri kedi gözleri gibiydi.

(Tarih-i Cüzcani, XIII. Yüzyıl)

Tatar çadırları arasında uzanıp giden yolda, üç atlı hızla yol alıyordu. Deri cüppeleri, kartal kanatları gibi iki yana açılmıştı. İki nöbetçi, hemen mızraklarını dikerek yollarını kesti. Atlarından aşağı inen yolcular, toz toprak içinde kalmış cüppelerini çıkarıp, bembeyaz kumun üzerine attılar.

Yolculardan biri, kızıl çizgili cüppe giymiş nöbetçiye yaklaşarak:

— Hakanımızın adı daim yüceIsin! Ona önemli haberler getirdik! - dedi.

Yakındaki çadırdan iki nöker dışarı fırlamıştı bile. Üzerlerinde, kolları kırmızı şeritli mavi kürkler vardı.

— Bizler, ulu hakanın elçileri olarak batıdan döndük. Geldiğimiz haber verilsin. Ben elçi Mahmut Yalvaç'ım..

Sarı otağın ipek perdesi yarı aralanarak, bir takım emirler verildi. Otağın koridoru boyunca sıralanmış bulunan sekiz nöbetçi, verilen emri birbirine tekrar ederek ulaştırdılar:

— Ulu hakan emir verdiler: "Gelsinler!"

Üç yolcu, ellerini göğüslerine çaprazlayıp, eğilerek otağa yöneldiler. Çinli hizmetkâr, girmelerine müsaade ettikten sonra, içeri girip, başlarını kaldırmadan halının üzerine kapandılar.

gereken, bu Moğol ve Tatar halkının kimler olduğudur. Nerede yaşarlar? Sayıları nedir? Nasıl savaşırlar? Çünkü bunlar, âniden sınırlarımızda beliriverdiler. Cehennem ateşinden yaratılmış mül'ın iblisin yecüc mecücleri gibi..

Elçi anlatmaya başladı:

— Gerek Moğollar ve gerekse Tatarlar, bozkırlıdır. Doğuda birbirine yakın komşu olarak yaşarlar. Yerleşik hayatı sevmezler. Geniş topraklarının büyük kısmı sahradır. Otu bol, ama suyu azdır. At, koyun ve deve yetiştirirler. Çünkü bu hayvanların ihtiyacı olan ot, oralarda bol miktarda vardır.

Vakanüvis elçinin sözünü kesti.

— Bizim için önemli olan, onların tehlikeli savaşçılar olup olmadığı.

— Eğer Moğol ve Tatarlar'ın komşuları için yecüc-ü mecücden daha az tehlikeli olduklarını söylersem, hem İslam'a ihanet etmiş olurum, hem de yalancılık etmiş sayılırım..

— Neuzübillah! - diye bağırdı yaşlı Mirza Yusuf.

— Onlar doğuştan savaşçıdırlar. Yüzyıldır birbirleriyle savaşıp duruyorlar.. Eğer bugün herhangi bir Tatar hanı, binlerce at, büyük davar sürüleri ve karnı tok yüzlerce çobanı varsa, daima mutsuz, daima aç demektir. Çünkü her çobanın, aç bir karısı ve çocukları vardır.. Han, çobanların vahşi hayvanlar gibi olduğunu görünce, "Hadi komşu kabileye saldıralım; biraz ganimet ve zenginlik edinelim!" der. Böylece han, çobanlarıyla birlikte sefere çıkıverir. Bu kavgalar, bazen o hanın esir edilmesi ve boynuna halka geçirilerek sürüleriyle birlikte esir pazarında satılmasıyla sonuçlanabilir. Hem de kelle başına dört dirheme. Onları satın alan da genelde üçüncü bir kabiledir veya tacirlerdir.

— Bütün bunları niçin anlatıyorsun? - diye sordu vakanüvis sabırsızlanmış gibi. - Köleler veya önemsiz konular, bizi fazla ilgilendirmiyor. Bize Tatar hanının ordusundan, kullandıkları silahlardan, ne kadar askeri olduğundan bahset!

sonra, iri kulaklarını dikip, gözleriyle karanlığı kolaçan ederek, çevreye kulak kabarttı. Kendi kendine bir, iki, üç, dört diye bir şeyler sayıyor ve yüze geldiğinde parmağının birini büküyordu. İkiyüze ulaşınca diğer bir parmağını büküp, saymaya devam ederken bir takım karartıların o tarafa, bu tarafa koşuştuğu görüldü. Birkaç nöker, sisli bozkırda koşarak:

— Alarm! Alarm! diye bağırıyordu. Fakat hakanın bunlara aldırdığı yoktu. O hâlâ saymaya devam ediyordu. Üçüncü yüzü saydıktan sonra parmağının tekini daha bükmüş ve dördüncü yüzü saymaya başlamıştı. Ortalığı velveleye veren uğultuya kulak verince, kudurmuş bir aygırın binlerce atın arasında kişneyip durduğunu anlamıştı. Aygır, çevresindekilere epey işkence ettikten sonra, hakanın bulunduğu tepenin altına gelip durmuştu. At, tepiniyor; yerdeki sidiğini kokluyor ve kişnemeleriyle bütün bir kampı ayağa kaldırıyordu. Hakan, olanlara aldırmadan saymaya devam edip, parmaklarını her yüzde bir bükmeyi sürdürdü. Sonra yanına yaklaşmakta olan bir atlının hışıltısını hissedince, hırlamalı bir sesle:

— Çagan! Hey Çagan! - diye seslendi.

— Emrinizdeyim! - diye tok bir ses işitildi karanlıkta.

— Altı parmağımı büktüm bile! Ne oyalanıp duruyorsun?

— İki parmak daha bükün, herkes atına binmiş vaziyette hazır olacaktır.

Ay bulutların arasında sıyrılıp çıkınca, Moğolların koşuşturup durduğu çadırlar belirgin bir şekilde göze çarptı. Askerlerin kimisi atını çekip götürüyor, kimisi eyerini vurmakla uğraşıyor, kimisi de çadırını söküp yedek atının terkine atmaya çalışıyordu.

Hakan ise saymaya devam ediyordu. Yedinci parmağını da bükmüştü. Kulak kabartarak, yaklaşan ayak seslerini beklemeye başladı. İki nöker, Çingiz-han'ın eyerlenmiş atını çekip getiriyordu. Kıvrılmış parmağını tutarak, atın sırtına çıkıp, tepeye tırmandı. Hemen arkasından fırlayan

yedi nöker, tepinip duran atın dizginini zaptetmeye çalışıyorlardı.

Hakan, tepeden aşağı doğru baktığında, atların ve süvarilerin oradan oraya koşuşturduklarını gördü. Fakat çok geçmeden herkes yerini almakta, muntazam bir şekilde dizilmekteydi. Çingiz-han ise bir yandan sekizinci parmağını büküp saymaya devam ediyordu ki, altıncı sıranın da yerini aldığını görüp, saymayı kesti. En önde binbaşı Çagan, onun yanında ise birkaç turgaud emre amâde bekliyorlardı.

— Çagan, yanıma gel! - diye bağırdı Çingiz-han.

Hızla tepeye tırmanan Çagan, hakana üç adım kala durdu.

— Şu dağa, bütün fakir göçebelerin ve bozkırlı uzun kulaklı tavşanların toplandığı dağa gideceksin. Bütün sürülerini ellerinden alacak, bir tek koyun bile bırakmayacaksın. Hadi!

Çagan atının dizginini kırıp, birliklerine bağırdı:

— Beni takip edin!

Yüzer kişilik birlikler, ay ışığı altında birbiri ardınca yola koyuldu. Hakan ise tepede kıpırdamadan duruyor ve saymaya devam ederek parmaklarını büküyordu. Bu işi son atlı da kamptan ayrılıncağa kadar sürdürdü. Sıra onuncu parmağına gelince, kampta hiçbir atlı kalmamıştı.

— Acaba Harezmşah böyle bir ordu hazırlayabilir mi? Yakında Buhara önündeki savaşta bunu göreceğiz.

Elçi geniş el ayalarını karnına koyarak, derin derin esnedikten sonra, gözlerini kapadı.

— Anlattıklarımı, sıradan uydurma masallarmış gibi kabul etmemen konusunda seni uyarmıştım.

— Yok-yok, mihman cenapları! Devam ediniz! Hatta anlattıklarınızın tamamı, inanılmayacak derecede alışılmadık şeylerse de, sizi dinliyorum!

Elçi, şöyle bir gerindi. Önünde anlatılanları yazarak oturmakta olan kız, elçinin gözlerinin zekice parıldadığını farkettiyse de, Mahmut Yalvaç yorulmuş gibi başını önüne eğip, anlatmaya devam etti:

— Tatar hakanı, hanların açgözlülüğünün tatmin edilmediğini, sıradan çobanların açlık ve ihtiyaçlarının giderilmediğini, Tatar halkının daha önce birbirini kırmak için harcadığı enerjisinin taştığını görünce, bu biriken gücü başka ülkelere yöneltmeye karar verdi. İleri gelen hanları toplayıp, bir kurultay düzenledi ve onlara dedi ki: "Çok yakında büyük bir sefere hazırlanın. Bu seferden bol miktarda altın, sürüler halinde yılkılar, sığır sürüleri ve güzel kölelerle döneceksiniz. Ben fakir çobanlarımın karınlarını tıka basa doyuracak, üstlerini pahalı ipeklerle örtecek ve her birine birkaç savaş esiri vereceğim.. Zengin bir ülke fethedeceğiz ve herkes öyle bir servetle dönecek ki, onları taşımak için sürüleriniz yetmeyecek, koymak için çadırlarınızda yer kalmayacak.." İlkbaharda otlar yeşerdiğinde, Çingiz-han, bütün aç süvarilerini Çin ülkesine gönderdi.. Çin ordusuyla karşılaşmamaya çalışarak, aç böriler gibi şehirlere saldırdı. Yüzlerce, binlerce şehri ele geçirdi. Üç yıl zarfında, Çin'in yarısını ele geçirmiş oldu. Sayısız ganimetlerle göçebe bozkırına geri döndü..

— Allah başımıza vermesin! - diye fısıldadı ihtiyar.

— Bütün bu anlattıklarım sana hikaye gibi geliyor; ama, laf aramızda hepsi de doğru!

— Mahmut Yalvaç cenapları, lütfen anlatır mısınız bize, bu kumandan Çingiz-han nasıl biri?

— Uzun boylu. Yaşı belki de atmıştan fazla ama hâlâ çok güçlü. Ağır adımları ve yavaş hareketleriyle bir ayıyı

Ama bu defa Otrar'a gelen kervan, şehir halkı için de pek alışılmadık türden bir kervandı. Tacirler, halılar üzerine öylesine değerli öylesine ender mallar yığmışlardı ki, Otrarlılar bugüne kadar böylesini görmüş değillerdi. Kalabalık sıra sıra malların serildiği rastalar arasında dolaşmaya başlamıştı. Metal heykelcikler öylesine maharetle süslenmiş ve parlatılmıştı ki, görenler bunların altından yapıldığını sanırlardı. Ayrıca her birinin başına da "uğur getiren" yeşim taş parçaları konulmuştu. Yeşim ve nefritten yapılmış çeşitli boyda vazolar, Çin işi seramik demlikler ve kâseler, altın kabzalı kılıçlar, kabzalarına değerli taşlar kakılmış hançerler, sansar ve siyah tilki derileri, kalın simli ipek kumaştan samur şeritli erkek ve kadın elbiseleri ve bir yığın çok değerli ve ender mallar sergileniyordu. Kalabalık arasından bazıları:

— Bütün bu değerli eşyalar, Tatarlarca Çin'de hükümdar sarayından yağmalanmış, diyorlardı. — Böyle değerli şeyler için herhalde oluk gibi kan akıtmışlardır. İhtimal, savaşçılar bu değerli şeyleri tacirlere fiyatı belirlemeden veriyorlar. Tabii tüccar da burada misli misli kâr ediyor!

— Niye bizim askerler Çin'e saldırmıyorlar? diye çıkıştı bazıları. Hiç olmazsa o zaman bizim de böyle değerli eşyalarımız olur.

— Eğer Tatar tacirleri bu güzelim malları böyle yarı fiyatına verecek olurlarsa, bizim Otrarlı tacirler iflas etti demektir. Bunlar dururken, bizim mallarımıza kimse göz atmak bile istemez.

Bozkırlı sığırtmaçlar ise, konuşmalardan memnun olmamış gibi, başlarını sağa sola sallıyorlardı.

— Böyle şeyler kime lazım? Tabii hanlara, beylere ve bir de kadılarla imamlara. Onlar şimdi bu lüks şeyleri alabilmek için bize iki misli vergi yükleyeceklerdir.

Otrar şehrinin valisi, Harezm hanşası Türkan Hatun'un yeğeni İnalcık Kayır han'dı. Mevkebiyle birlikte pazara gelmiş, Moğol kervanında sergilenen malları görmüş ve bazı hediyeler almıştı. Sonra ne düşündüyse, hız-

la kaleye dönmüş ve Harezmşah'a aşağıdaki mektubu göndermişti:

".. Otrar'a tacir kıyafetinde gelen bu insanlar tacir değil, büyük bir ihtimalle Tatar hakanının casuslarıdır. Kibirli bir halleri var. Hint asıllı tacirlerden biri, bana hitap ederken, "han" kelimesini dahi kullanmayıp, sadece adımla çağırdı. Ben de onun kırbaçlanmasını emrettim. Diğer tacirler ise, halka ticaretle hiç alakası olmayan konularla ilgili sorular soruyorlar. Birini yalnız yakaladıkları zaman hemen tehdit ediyorlar: "Arkanızdan ne dolaplar çevirildiğinden haberiniz bile yok. Yakında öyle olaylar olacak ki, sizler onları önlemek için parmağınızı bile kıpırdatamayacaksınız.."

Aldığı bu mektupla telaşa kapılan Harezmşah Muhammed, hemen Otrar'daki Moğol kervanında bulunanların tevkif edilmelerini emretti. Böylece Moğol kervanında bulunan 450 kişi ve kervanbaşı Usun, bir kalenin bodrumunda iz bırakmadan ortadan kaybolurken, Otrar valisi de kervan mallarını satılması için Buhara'ya gönderdi. Tabii bu satıştan düşen bütün paraları da Harezmşah hazinesine aktardı.

Bütün bir kervandan sadece bir sığırtmaç sağ kalabilmişti. Kaçmayı başaran bu sığırtmaç, doğruca ilk Moğol posta kulesine sığınmış; hemen borazanlı posta arabasına bindirilip, bu meş'um haberi ulaştırması için Çingizhan'ın huzuruna yollanmıştı.

Aradan henüz bir ay geçmemiş ve aradaki buzlar erimemişti ki, bu defa Tatar hakanı, Buhara'ya yeni bir elçi göndermişti. Bu kez elçi olarak gönderilen kişiler, babası hiçbir zaman Harezmşah'ın atası Tekeş'in emîrliğini yapmamış olan İbni Kefreç Buğra ve beraberindeki iki Moğol beyi idi.

Harezmşah Muhammed, bu yeni elçiyi nasıl kabul etmesi gerektiği konusunda Kıpçak beylerle uzun uzun istişarede bulunmuş; sonunda, onların tavsiyelerine binaen, Moğol elçisini kaba ve mağrurane bir şekilde karşılamayı;

ancak, Çingiz-han'ın ne gibi niyetleri olduğunu öğrenmek için söyleyeceklerini dinlemeyi kararlaştırmıştı.

Yaşlı elçi, kayıtsız bir şekilde kabul salonuna girerek, yere diz çökmeden ve ayakta dikilerek konuşmaya başlamıştı. Giriş kapısı, vezirin emriyle silahlı adamlar tarafından tutulmuş olmasına rağmen, sanki savaşmaya hazır biri gibi davranıyordu.

— Batı ülkelerinin sultanı! - dedi elçi.- Biz buraya, Çingiz-han'ın ülkesinden senin şehrin Otrar'a gelen Moğol tacirlerinin, bizzat senin verdiğin, kendi elinle imzalayıp mühürlediğin yarlığa binaen gelmiş olduklarını hatırlatmaya geldik. Bu yarlığında sen, tacirlere Harezm ülkesinde serbestçe ticaret yapma hakkı vermiş; onlara dostça muamele edileceği vaadinde bulunmuştun. Ama sen, hile yoluna başvurup, yalan söyledin. Onların hepsini öldürdün ve mallarına el koydun. Yaptığınız bu aşağılık iş, kesinlikle İslam'ın başı olan bir kişiye yakışmaz..

Harezmşah bağırıverdi:

— Edebsiz! Sen ne cesaretle benimle böyle konuşuyorsun? Benim hizmetkârlarımın yaptığı bir hatadan dolayı beni nasıl suçlayabilirsin?

— Ulu şah! Demek siz de, Otrar valisinin, fermanınızı hiçe sayarak bu suçu işlediğini tasdik ediyorsunuz, değil mi? Mükemmel! O halde bu suçlu İnalcık Kayır-han'ı bize teslim edin. Bizim ulu hakanımız, onu nasıl cezalandıracağını bilir. Eğer bu talebime "hayır" diyorsan, en cesur yüreklerin katılacağı, hedefini şaşmaz keskin Tatar mızraklarının iştirak edeceği bir savaşa hazır ol!

Harezmşah, bu tehditkâr sözleri işittikten sonra düşünmeye başladı. Herkes, soluğunu tutmuş; savaşın olup olmayacağı konusunda karar verilmesini bekliyordu ki, bazı kibirli Kıpçak hanları:

— Gebertin şu küstahı! - diye bağırdılar.- Ne cür'etle bizi tehdit ediyor? Ulu sultan! Siz de biliyorsunuz ki, İnalcık-han annenizin yeğeni! Yoksa onu vahşi yırtıcılara mı teslim edeceksiniz? Bu densizin öldürülmesi için ferman buyurun, yoksa biz kendimiz öldüreceğiz!...

Harezmşah, tıpkı bir ölü gibi sararmış, eli yüzü kireç gibi olmuştu. Basık bir sesle konuşurken dahi dudakları titriyordu:

— Hayır! İnalcık Kayır-han benim sadık hizmetkârımdır. Onu teslim edecek değilim!

Bunun üzerine Kıpçak hanlarından biri, hançerini çekerek Moğol elçisine yaklaştı. Sonra, sakalından tutarak, ortadan kesip yüzüne fırlattı. Aslında elçi İbni Kefrec Buğra, güçlü kuvvetli biriydi ama nedense karşılık vermek yerine:

— Mukaddes kitapta elçiye zeval olmaz diye yazılmıştır! - diye bağırmakla yetindi.

Fakat Kıpçak hanları, onun bu sözüne şu karşılığı verdiler:

— Sen elçi değil, olsa olsa Tatar hakanının çizmesinin tozu olursun! Sen, neden bir Müslüman olduğun halde bizim düşmanlarımıza hizmet ediyorsun? Sen bir hainsin, bir Tatar pisliğisin! Hain-i vatanın tekisin!

Bu tartışmadan sonra, bütün Kıpçak hanları, hançerlerini çekerek elçinin üzerine yürüdüler. Bir iki dakika sonra elçi delik deşik edilmiş vaziyette yerde yatarken, beraberindeki iki Moğol da çeşitli yerlerinden yaralanmışlardı.

Daha sonra elçinin cesedini ve yaralı iki Moğolu Harezmşah'ın ülkesinin sınırını bırakıldılar. Her ikisinin de sakalları kesilmiş, atları alınarak yayan yapıldak bırakılıverilmişlerdi.

Bütün gün boyu, Çingiz-han, otağından birkaç defa dışarı çıkmış ve sanki birilerini bekliyormuş gibi, ufku gözleyip durmuştu. Sonra otağına dönüp, uzun boylu, nahif, elmacık kemikleri dışarı fırlamış, gözleri çukura batmış, koyun gibi yavaş hareket eden baş veziri Yeh-lü Ch'u-tsai'nin açıklamalarına kulak vermişti.

— Bütün dünyayı at sırtında fethedebilirsiniz, ama onu at sırtında otururak yönetemezsiniz. Hemen her bir bölgeye valiler tayin etmek gerekir. Bir tek dane için bile o endişelensin, vergisini vermeyenlerden ölüm cezasına çarptırılanların infaz edileceği mahkeme meydanları teşkil etsin. Bu tür mahkemelerde halk arasından okumuş kişilerden, iki güvenilir adam görevlendirilsin. Biri mahkeme başkanı, diğeri onun yardımcısı olsun. Geliri artırmak için tacirlerden gümrük vergisi alınsın; şaraba, sirkeye, tuza, çelik mamullerine, altına, gümüşe ve tarla sulamak için kullanılan suya vergiler salınsın.

— Söylediklerinin hepsi de makul, - diye karşılık verdi Çingiz-han.

Bu arada mühürdar Uygur İsmail-hoca, hakanın mührünü getirip verdi. Hakanın mührü, nefritten oyulmuştu ve üzerinde bir kaplan şekli vardı. İçi kırmızı boyayla doldurulmuş altın bir kupanın üzerinde duruyordu. Çingiz-han, mührü eline alarak, Yeh-lü Ch'u-tsai'nin hazırlamış olduğu talimatın üzerine bastı.

Rüzgar esmediği için cayır cayır yanan kuru bozkır, dalga dalga sıcakların altında adeta boğuluyordu. Çingiz-

han'ın kampında bulunan herkes ve hatta yılkı sürüleri, koca ovaya yayılmış; herkes kendine gölgelik bir yer bulmaya çalışıyor, kimi atlarsa büve sineklerinin sokmasından kurtulmak için, başlarını oynatarak huzursuzca tepiniyordu. Biraz daha ileride, kara sineklerin meydana getirdiği ince bir kararti göze çarpıyordu. Derken, borazancıların tiz tiz çıkardığı sesler, ovada yankılanmaya başladı. Çingiz-han, orta parmağını kaldırarak yüzünde gezdirdikten sonra, ağır altın küpenin ağırlık verip durduğu kulak memesini kaşıdı.

— Ulaklar.. ama biri yok... - diye mırıldanan hakan çadırdan dışarı çıktı.

Gelenlerin yolda kaldırdıkları koyu bir toz bulutu, uzaktan bile farkediliyordu. Üç at hızla kampa girip, önünde tek bir atın tepinip durduğu siyah otağa yaklaştığında, içlerinden biri, atın boynundan aşağı doğru kayıp düştü. Nöbetçi subay, hemen atların dizginini alıp, yolcuları karakola götürdü. Oradan gelenlerden ikisinin yanına nöbetçiler vererek, aygırların bulunduğu çevresi çitle çevrili bölümde gezinen Çingiz-han'ın huzuruna gönderdi.

Gelenlerin üstlerindeki elbiseler yırtılmış, adeta çul çaputlara bürünmüş gibi bir görünümleri vardı. Yüzleri çeşitli yerlerinden yaralanmış ve çizilmişti. Öylesine değişmişlerdi ki, hakan onları tanıyamamıştı.

— Siz kimsiniz?

— Ulu hakan! Bizler, daha önce senin binbaşılarındık; ama şimdi mezar kaçkınlarına döndük. Harezmşah, bizimle alay etmek isteyerek, bir askerin şerefi sayılan sakallarımızı kesti.

— İbni Kefrec Buğra nerede?

— Sizin emirlerinizi korkmadan şaha aktardığı için, Harezm domuzları denilen köpekleri, onu parça parça ettiler.

— Ne?! Onlar benim elçimi parça parça doğradılar ha! Benim cesur, sadık İbni Kefrec Buğra'mı, öyle mi!?

Çingiz-han, farkında olmadan haykırıverdi. Yerden bir avuç toprak alıp, başına serptiğinin farkında bile değil-

di. Göz yaşlarıyla sulanmış yüzünü, tırnaklarıyla yolıyordu. Sonra, birden yerinden fırlayıp; öfkeden kudurmuş gibi, hızlı adımlarla yürüdü gitti. Duydukları feryat üzerine çevreden koşup gelen, fakat ne olduğunu anlayamayan askerler de arkasından koşuşmaya başladılar.

Nefes nefese tavlaya gelen Çingiz-han, oradaki eyersiz atlardan birini yelesinden sıkıca yakalayıp, sırtına atladığı gibi, dağa doğru dörtnala sürdü. Yeh-lü Ch'u-tsai ve hakanın oğulları da atlarla onu takip ediyorlardı.

Atları çatlatırcasına sürerek, kayalıklarla kaplı kısma kadar geldiklerinde, çevresi çam ağaçlarıyla çevrili küçük bir tepeye çıkan hakanı uzaktan ancak görebiliyorlardı. Çingiz-han, başındaki kasketini çıkarıp, kemerini kendi boynuna geçirdi.[39] Göz kenarlarından aşağı doğru boncuk boncuk dökülen yaşlar, toprağa belenmiş; esmer çehresini boydan boya ıslatmıştı.

— Ey ebedi gökyüzü! Sen doğruları kurtarır, suçluları cezalandırırsın! - diye bağırıyordu hakan. - Namuzsuz Müslümanları cezalandır! Dinleyin benim kahraman bahadırlarım: Müslümanlar, benim elçim Usun'u ve ticaret amacıyla giden dörtyüz elli masum taciri ortadan kaldırdılar. Başka bir elçimi, kahraman İbni Kefrec Buğra'yı, parça parça ettiler. Tıpkı domuz kılı yolar gibi, iki elçimin sakallarını kestiler; atlarını ellerinden alıp, hırpani bir vaziyette sınır dışı ettiler. Buna katlanacak mıyız?

— Bizi Müslümanların ülkesine götür! - diye bağırdı Tatarlar.- Şehirlerini yerle bir edelim; hepsini, kadın ve çocuklarıyla birlikte keselim. Bütün sürü ve yılkılarını alalım.

— Orada buzlar, orada dondurucu tipiler olmaz, - diye devam etti Çingiz-han basık ve hırlamalı bir sesle.- Orada her zaman yaz olur. Şirin kavunlar, pamuk ve üzüm yetişir. Acaba böyle bereketli topraklarda, Müslüman denilen bu canilerin yaşama hakkı var mı? Topraklarını ele geçirip, şehirlerini haritadan sileceğiz. Ortadan kaldırılan şehirlerin

39 Moğol âdetlerine göre bunun anlamı kendini Göğün iradesine terketmekti.

yerine arpa ekip, güçlü atlarımızı otlatacak, değerli kadın ve çocuklarımızın içinde yaşayacakları çadırlarımızı kuracağız. Müslüman topraklarına gitmeye hazır mısınız?

— Bize onların bulunduğu yeri göster kafi. Gerisi bizim işimiz! - diye bağırdı Tatarlar.

— Şamanlarım olmadan da, "mutlu ay"ın doğduğunu ve batıya yürüme vaktinin geldiğini görüyorum, - dedi Çingiz-han ses tonunu yükselterek. Sonra, yezmin adımlarla, dağın tepesine doğru tırmanmaya başladı. Hassa subayları da peşinden yürüyerek, Çingiz-han'ın tek başına kalıp, düşüncelere daldığı bölgeyi zincirle kuşatma altına aldılar. Dağın zirvesine doğru tırmanan hakan, oradaki küçük meydanda, bir ateşin kıvrıla kıvrıla yahmakta olduğunu gördü. Ateşin karşısında küçük bir çocuk oturmuştu. Üzerine demir çubukların yığıldığı ateşi, elindeki küçük körükle kırlandırıyor, yan tarafta ise yaşlı bir Moğol, kıskaçla çubukları çevirerek, dövmeye hazır hale getirmeye çalışıyordu.

— Kimsin sen? - diye sordu hakan.

— Cebe-noyon'un tümeninden demirci Hori.

— Neden buradasın?

— Keskin ok uçları hazırlıyorum. Bu uçlar demire çarpınca bükülmez ve en sert zırhları bile deler geçer. Yoksa, böyle sivri uçlar hazırlamak suretiyle size yardımcı olamaz mıyım?

— Doğru söylüyorsun, - diye karşılık verdi Çingiz-han. - Peki neden burada, dağın tepesinde çalışıyorsun?

— Burada çalışmamın sebebi, şu reçineli ağaç kökleri. Bunlar çok iyi ateş veriyor. Sonra buradan uzaklara, şu önümdeki bozkıra baktığımda, kendi kabiledaşlarım olan göçebeleri de görebiliyorum.

— Neler saçmalıyorsun sen? Buradan bizim göçebeler görünmez ki. Onlar çok uzaktalar.

— Acaba, bozkırda uzaklık ölçüleri aynı değil mi? Ben doğduğum topraklara doğru bakınca, onun kokusunu kalbimde hissediyorum!

— Ya bu çocuk! o senin oğlun mu?

— Küçük bir Çinli çocuktu, ama şimdi oğlum oldu. Ulu hakan, Çin seferiniz sırasında, ben de sizinle birlikte gelmiş ve orada şu terkedilmiş çocuğu bulmuştum. Onu atımın terkisinde büyüttüm. Şimdi de demircilik işlerimde bana yardımcı oluyor.

— Peki, senin âlet edevatın nerede?

— Hepsi atımın terkisinde. Çekiçlerim burada. Demir parçalarını da körs yerine kullanıyorum. Körüğü, bir torbanın içine koyup, oğlumun bindiği yedek atla taşıyorum.

— Peki atların, asil ve güçlü mü?

— Yok, atlarım da artık benim gibi yaşlandı. Ne çok da sefere çıkmıştım onlarla! Buhara'ya vardığımızda, kendime en güçlü atları seçip, birkaç tane çekiç sallayacak köle de alacağım..

— İyi savaşırsan, koca bir sürüyü olduğu gibi sana veririm.

— Bizden geçti artık! Daha önce ağır şekilde yaralanmıştım. Artık savaşmak için de oldukça yaşlıyım, ama hançer yapmak, ok ucu hazırlamak benim bildiğim tek iş. Söyler misiniz lu hakan, burada daha çok kalacak mıyız? Cebe-noyon'un tümeni açlıktan kırılıyor.. Kendi atlarını kesip yemeye başladılar. Artık ilerilere gitme zamanı geldi..

Çingiz-han, kesik kesik solumaya, burun petekleri kalkıp kalkıp inmeye başladı. Bu, hayra alamet değildi.

— Hayır, ama önce söyle bakalım bana demirci Hori: Eğer Cebe-noyon'un tümeni önden giderse, bu demektir ki, buradan oniki günlük mesafede olacaklar. Peki, bozkı da sen onun peşinden gidip, önüne çıkacak serserilere Cebe-noyon adında birini gördünüz mü diye mi soracaksın? Sonra bütün nökerlerim kampın çevresine çöreklenirse, o zaman da savaşçıların tamamı dağılır gider!

Demirci, yerinden kalkmaya çalışırken, yüzü koyun yere düştü.

— Buyruğumdur: Demirci Hori benim bin muhafızım arasına alınsın ve kürende ona yirmi sopa verilsin. Hemen

kamp çevresine adamlar çıkarılıp, birliklerinden ayrılarak aylak aylak dolaşan bütün nökerler tesbit edilsin. Bağlı oldukları yüzlük ve binlik birliklerin ismi tespit edilsin. Onlara ne ceza verileceğini ben belirleyeceğim.

Çingiz-han, koca elleriyle kırık bacağını ovalayıp duran yaşlı demirciyi yerden kaldırıp, kayalık tepeye doğru tırmanmaya başladı. Sonra durup:

— Ben burada başarılı bir sefer için Göğe dua edeceğim. Dua esnasında kimse beni rahatsız etmemesi için dağın çevresini koruma altına alın,- diyerek tırmanmaya devam etti.

- XI -

Çingiz-han Moğolcadan başka dil bilmez, okuma yazmadan da anlamazdı.

(Ord. Prof. W. Borthold)

Akşama doğru otağa dönen Çingiz-han, önde gelen kumandanların toplanmasını emretti. Otağda, Çingiz-han'ın gençlik yıllarından beri arkadaşları olan ve çoğu önemli zaferler kazanmış bulunan yaşlı kumandanlardan başka, genç olanları da vardı. Yaşlıların çoğu, artık kambırlaşmış; saç sakalları ağarmış, yüz etleri çekilmiş, elmacık kemikleri bariz bir şekilde dışa fırlamıştı. Halbuki genç olanlar güçlü kuvvetli, heybetli ve kahramanlıklarını ispat etmek için yanıp tutuşan kişilerdi. Her birinin sancağı altında, her an sefere çıkmaya hazır, on bin savaşçı vardı.

Bütün kumandanlar, halılar üzerine yarım daire çizerek oturmuşlardı. Sadece Çingiz-han, daha yüksekçe bir yere kurulan altın tahta oturmuştu. Tahtın uykuluğu, Çinli ustalar tarafından zevkli bir şekilde işlenmiş, uzun pençeleriyle deniz medüzlerini andıran ve küçük serçe kuşlarıyla oynaşan "şanslı ejderhalar"la bezenmişti. Koltuklarına ise, öfkeli kaplanlar işlenmişti. Som altından yapılmış olan bu taht, Çin imparatorunun sarayında ele geçirilmişti ve Çingiz-han, bütün seferlerinde onu da beraberinde taşırdı.

Tahtın sağ tarafında, Çingiz-han'ın iki kardeşiyle, Ügedey ve Tuli adındaki iki oğlu yer almış; sol tarafta ise,

hakanın son ve en genç hanımı Kulan-hatun oturmuştu. Kulan-hatun, üzerine ejderha desenli bir elbise giymişti ve kolları, bileklerinden omuzuna kadar altın bileziklerle dolıydı. Koyun gibi sessiz ve yavaş hareket eden Çinli hizmetkârlar, oturanların daha arkasında ayakta dikiliyorlar; bir yandan da, altın kaplar içinde yemek dağıtıp, altın kâseler içinde kımız ve şerbetçi otuyla hazırlanmış kızıl şarap sunuyorlardı.

Hakanın genç hanımına yakın bir yerde, sol tarafta, iki elçi oturuyordu. Birinin adı, Aşaganbu idi. Güçlü Tangut hükümdarı Burkan'ın[40] elçisiydi. Diğeri, Meng-Hong[41] adında Çinli bir generaldi. Bu da, Kuzey Çin'deki Chin imparatorundan nefret ettiği için, Moğollarla dostluk ve işbirliği yapmak isteyen Güney Çin'deki Sung imparatoru tarafından gönderilmişti.

Çingiz-han, verdiği bu ziyafette, misafirlerine altın kaplarda bol bol ve çeşit çeşit yemekler ikram etmiş; güğüm güğüm şarap vermişti. Geniş siniler üzerinde salona durmadan kızartılmış tay, yaban geyiği ve çöl ceylanları taşınıyor; onları, Çinli aşçıların maharetle hazırladıkları envai türde tatlı tepsileri izliyordu. Kımız, ayran, kızıl Acem şarabı, karpuz çekirdeğinden hazırlanmış Çin votkası, günlerce çatlatırcasına at koşturan ulakların güneyden getirdikleri nadir meyvelerle dolu geniş sinilerin biri gelip, diğeri gidiyordu. Doğrusu, vahşi aygırların atları kovalayıp durduğu, kaplanların yılkı sürülerini takip ettiği bu sahra vadisinde böylesi bir manzara, pek alışılmış bir şey değildi.

İpek perdenin arka tarafından ise Çinli şarkıcıların okudukları şarkıların nameleri, flüt ve ağaç kavalların seslerine karışıyor; ince belli, göz alıcı elbiseler giymiş nâzende rakkaseler, çölde üzerlerine vahşi yaşakların atılmaya hazır beklediği gelincikleri andırıyordu.

40 Tangut Hükümdarlığı: Kuzey-Batı Çin'deki bir hükümdarlık.

41 Meng-Hong'un Moğollar ve Çingiz-han hakkındaki hatıraları günümüze kadar gelmiştir.

Verdiği ziyafetteki tertipten dolayı oldukça neşeli görünen Çingiz-han, altın tahtın üzerinde bağdaş kurup oturmuştu. Dudaklarını dikkat çekecek şekilde şaşırdatarak, Çinli hizmetçinin önünde dizüstü çöküp özel tepside sunduğu kızartılmış eti, kendi elleriyle parçalıyor, en güzel kısımlarını, himmet ve teveccühüne mazhar olan misafirlerin ağzına bizzat tıkıyordu.

Çingiz-han, bir ara hanımı Kulan-hatun'un yan tarafında oturan Tangut elçisine kıskanç nazarlarla ters ters baktı. Elçi, sanki çölde hiç yolunu kaybetmemiş biri gibi, Çin'e ilk defa gittiğinde, başkentin sokakları arasında kaybolduğunu anlatıyor; Kulan-hatun da kahkahalarla gülüyordu. Çingiz-han bir yandan elindeki kocaman koyun budunu kemirirken, bir yandan da Tangut elçisine dönüp:

— Efendin Burkan, bir dabak seferimde benim sağ kolum olmayı vaadetmişti, dedi. Şu anda Müslümanlar benim elçilerimi öldürdükleri için, Harezmşah'a cezasını vermek amacıyla bir sefere çıkıyorum. Artık, hükümdar Burkan'ın süvarileriyle gelip, ordumun en ön safında yer alma zamanı geldi.

Kulan-hatun'la daldığı neşeli sohbetten ayrılmak istemeyen Tangut elçisi, Çingiz-han'a baştan savma bir cevap verdi:

— Eğer savaşçın yeterli değilse, sen de hakan olmasaydın.

Çingiz-han, aldığı bu cevap karşısında, elindeki koyun budunu bir kenara fırlatıp, yağlı parmaklarını çizmesinin beyaz koncuna sildikten sonra, dudaklarını da samur kürkünün yakasıyla temizledi. Herkes susmuştu. Hakan, burnundan soluyarak, Tangut elçisine dönüp, hırlamaları bir sesle kükredi:

— Sen, hükümdarının adına konuşuyorsun. Bana nasıl böyle küstahça bir cevap verirsin? Yoksa, şu anda muzaffer ordularımla Tangut hükümdarlığının üzerine yürümenin benim için zor olduğunu mu zannediyorsun? Şimdi başımda başka teşvişler var. Bu yüzden senin gibi alçak

ve hilekâr Tangutlarla şu anda uğraşamam.. Amma.. - hakan şöyle bir etrafına bakınıp devam etti.- Amma, eğer bu savaş sırasında, mengü gökyüzü beni düşman oklarından korur da, Harezmşah'ı mahvedip geri dönersem, yemin ediyorum savaşçılarımla senin sadakatsiz hükümdarının üzerine yürüyeceğim. O zaman sana bu sözlerini hatırlatacak ve hakan olup olmadığımı ispat edeceğim!.. Yeh-lü Ch'u-tsai!.. Hemen emir ver, atlar hazırlansın ve Tangut eniği otağımdan defolup gitsin!

Tangut elçisi, Aşaganbu omuzlarını büzüp, sesini kısarak sadece:

— Yoksa onu öfkelendirecek bir şey mi söyledim?- diyebildi.

Çünkü Çinli hizmetkârlar, onu kollarından tuttukları gibi, çadırın dışına sürüklediler.

Bu defa Çingiz-han hamurdanarak Çin elçisi Meng Hong'a döndü. Bu adam son derece az içmişti. Bu yüzden hakan ceza olarak dokuz maşrapa şarap içmesini emretti. Elçi mecburen maşrapaları ardardına tepesine dikerken, diğerleri de içip, Çinli hânendelerin şarkılarına eşlik ettiler. Fakat elçi altıncı maşrapayı bitirdikten sonra pat diye olduğu yere yığılıp horlamaya başladı. Tekrar eski neşeli haline dönen Çingiz-han, keyfi çağ bir edayla:

— İşte.. misafirim içkisini içip bitirdi! - dedi.- Demek ki o da benim dostumdur ve kalbi benle beraber çarpmaktadır. Dostumu sarsmadan çadırına götürün. Sabahleyin o da ülkesine bu şekilde dönecek. Şehir hakimleri onu uzaklara kadar uğurlayıp, aksırıp tıksırıncağa kadar şarap, çay ve yiyecek versinler. Emrediyorum, yol boyunca en güzel hânende ve sâzendeler ona eşlik edip, en içli şarkılarını okuyacaklar. Öyle ki Çinli dostumuz hiçbir şeye ihtiyaç hissetmesin.

Horul horul uyumakta olan elçi götürüldükten sonra, Çingiz-han tekrar Yeh-lü Ch'u-tsai'ye döndü:

— Şu.. benim elçimin katili Harezmşah Muhammed'e gönderilecek mektubu yazdın mı?

Başvezir sakin bir sesle cevap verdi:

— İki başkumandan savaşa hazırlanırken layıkıyla bir şey yazabilir miyim? Bildiğim tek şey, birliklerin fethedilecek bir ülkeye doğru yola çıkacakları, ama onların buyruklarınızı yerine getireceklerinden emin değilim. Bu yüzden mektubu daha kabiliyetli katibiniz Uygur İsmail Hoca hazırladı.

— Nerede kendisi?

Hayli yaşlanmış olan münşi ve mühürdar İsmail Hoca, tahta yaklaşarak dizüstü çüktü. Başının üzerinde tomar haline getirilmiş bir mektup tutuyordu.

— Oku!

İsmail Hoca okumaya başladı:

"Mengü gök, beni bütün halkların ulu hakanı olarak seçti. Son yedi yılda, alışılmadık büyük işler başardım. Geçmişte dahi böyle büyük bir hükümdarlık yoktu. Mağlubiyet nedir tatmamış hükümdarlara bile dünyalarını zindan ettim. Benim savaşçılarım, ancak çok uzaklardaki ülkeleri de zaptettikleri zaman sakinleşirler. Hal böyleyken, sen neden gelip itaat arzetmiyorsun? Aklını başına al! Yoksa öfkemin darbesini tatmak mı istiyorsun?.."

Çingiz-han tahttan zıplarcasına kalkıp, İsmail Hoca'nın üzerine atıldı ve henüz mühürlenmemiş mektubu yolup aldı.

— Kime yazdığını sanıyorsun sen? Bir valimle mi konuşuyorsun, yoksa sarı kulaklı bir it eniğiyle mi? Düşmanlarla böyle mi konuşulurmuş? Sen de Müslüman olduğun için Müslüman bir hanın önünde kuyruk sallıyorsun. Muhammed şahın güya benim kendisinden korktuğumu düşünmesini mi istiyorsun?

İsmail Hoca, korkudan tir tir titreyerek, kendini yüzüstü halının üzerine attı. Hakan onu kuşağından sıkıca kavrayıp, sürükleyerek dışarı çıkardı ve kıçına bir tekme

42 Çingiz-han'ın diğer halkların hükümdarlarına yazılan mektupları mavi boya, normal belgeler ise kırmızı boya ile mühürlenirdi.

yapıştırdı. Yeh-lü Ch'u-tsai, hakana yaklaşıp, titrek fakat sakin bir sesle:

— Şu katibinin ak sakalına bir göz at, - dedi - Yıllardır sana verdiği hizmetleri bir hatırla. Senin çocuklarına ve torunlarına okuma yazmayı o öğretti. Verilen hizmetin karşılığı bu olmamalı...

Çingiz-han kamburunu doğrulttu:

— İsmail Hoca, tıpkı bir köle gibi yazıyor. Şöyle göğsünü gere gere konuşamaz. Torunlarıma bundan sonra da okuma yazma öğretsin, ama muzaffer halklar adına konuşmasın.

Hakan, tekrar otağa dönüp, tahta geçti ve bacak bacak üstüne attı. Ellerini sağ bacağına kenetleyerek, uzun süre sol bacağının üzerine abanmış vaziyette oturdu. Yeşilimtrak gözleri bir kocaman açılıyor, bir kedi gözleri gibi küçülüyordu. Başka bir katip, elinde kağıtla tahta yaklaşınca, Yeh-lü Ch'u-tsai ona dividi uzattı. Çingiz-han, hâlâ gözlerini bir noktaya dikmiş düşünüp duruyor, ağzından bir kelime bile çıkmıyordu. Sonra birden dizüstü çöküp beklemekte olan münşiye döndü:

— Şöyle yaz!- dedi.- "Savaşı sen istedin, istediğini alacaksın!"

Sonra, şanki uykudan yeni gözünü açmış gibi, Yeh-lü Ch'u-tsai'nin elindeki altın mührü alıp, mavi boyaya batırdıktan sonra mektubun üzerine bastı. Tomarın üzerine şu kelimeler düşmüştü:

Gökte Tengri,
Yerde hakan-güçlü tanrı.
Kainatın kesişme noktasının hakimi,
Bütün insanların efendisinin mührü.

Ölüm sessizliğine bürünmüş otağda, birden Moğolların saldırıya geçerken çıkardıkları kıykırık sesleriyle çınladı:

— Khu-khu-khu!

Bağlandıkları salmada, efendileri Çingiz-han'ın kıykırığını işiten değerli aygır ve argamaklar da kişnemelerle

cevap verdiler. Bunu birkaç saniye içinde kamptaki bütün Moğol atlarının nazireli kişnemeleri takip etti.

Yeh-lü Ch'u-tsai, iki eliyle mektubu saygılı bir şekilde aldı. Çingiz-han, kesin ve tok bir sesle:

— Mektup tez Müslümanların sınırına iletilsin! Hemen! Ulaka da muhafız verilsin! Üç yüz kişi! - diye emretti. Sonra tekrar salonda oturanlara dönüp, sakin, babacan bir sesle konuşmasını sürdürdü: - Evet.. eğlenmemize kaldığımız yerden devam edelim. Çok yakında Müslüman ülkesinde ruhlarımız keyiflenecek. Atların çıkardıkları toz toprağın arasında, kaçıp canını kurtarmaya çalışan insanları ve onları kement atarak yakalayan vahşi çığlıklı savaşçılarımı şimdiden görür gibi oluyorum. Orada nehirler, şu elimdeki şarap gibi kızıl akacak ve yanıp yakılmış şehir ve köylerin dumanları arasından güneş görünmeyecek..

Sonra gözlerini kısıp, işaret parmağını kaldırarak, bütün bir kampı kıykırık cümbüşüne boğan at kişnemelerine kulak kabarttı.

Salondakiler, kendi aralarında yavaş sesle "galiba sefer çok yakın.." diye konuşuyorlar; kumandanlar altın kâseleri tepelerine dikerek birbirlerine başarılar temenni ediyorlar; kâseler, gelecek büyük günlerin şerefine ardarda boşalıyordu.

"Acaba yanlış mı yapmıştı? Acaba savaş ilanı anlamına gelen şu mektubu alelacel göndermekle bir hata mı etmişti? Bir süre daha bekleyip, önce Tangutlar'ın ülkesini fethetse de, oradan toplayacağı askerlerle ordusunu daha kuvvetlendirse fena mı olurdu? Çin'in yarısını kolayca basıp almış, talan etmiş, dünyanın ganimetini alarak geri çekilmişti. Doğru; çevresindeki bütün hükümdarlıklar kendisinden it gibi korkuyordu. Ama İslam dünyasının en büyük ülkesi olan Harezmşahlar devleti, bu kadar geniş toprakları elde tuttuğuna göre ordusu da mükemmel olmalı. Herhalde Kıpçak savaşçıları ve Türkmen atlıları üzüm salkımını kılıç kabzasından daha iyi kavrayan şu Çinlilere

benzemezlerdi. Toplayacağı bütün ordu, topu topu yüzyirmi bin kişiydi. Halbuki casuslarının getirdiği bilgilere göre Harezmşah Muhammed, çok kısa zamanda dörtyüzbin kişi toplayabilirmiş. Dahası o kendi topraklarında savaşacak. Araziyi bizden daha iyi biliyor. Üstelik onlar ziraatçı insanlar. İaşe sıkıntıları da olmayacak. Halbuki benim ordumun yarısı, şu anda açlığın pençesinde kıvranıyor. Ya peki, bunlar geçeceğimiz yollardaki su kaynaklarını kurutur, köyleri yakıp yıkar ve hiçbir canlı hayvan bırakmazlarsa, bu kadar insana eti, bu kadar ata otu nereden bulurum? Ah Timuçin, ah! Ne kadar acele ettin? Şu bozkırlı davranışından hiç vazgeçmeyecek misin? Ya peki mağlup olursam?.. Evet evet.. Mağlup olduğum zaman bu askerler artık benim sözümü dinler mi? Dinlemezler! Tebaam olan halklar birbiri ardına isyan etmez veya Harezmşah'ın korumasına girmezler mi? O zaman halkımın ve devletimin sonu gelmiş olmaz mı? Bu halklar, çöllerde bizi vahşi kurtları avlar gibi avlamazlar mı?

Ama hayır! Timuçin'in başka çaresi yoktu. Eğer savaşı o ilan etmeseydi, oğullarının, karılarının ve beylerinin yüzüne nasıl bakardı? Kim onu sayar, kim bir dediğini iki etmeden emrine koşardı? Çingiz-han, Göğün oğlu korktu demezler miydi? Derlerdi. Olan oldu. Artık çok geç. Bu noktadan sonra geri dönüş yok..."

Bu düşünceleri bir çırpıda kafasından geçiren Çingizhan, başını kaldırıp, salondakileri tek tek süzdü. Evet; artık yapacak tek şeyi kalmıştı: Otağdaki beyler gibi şu yakınlarda kazanacakları zaferin şerefine kadeh kaldırmak!..

BEŞİNCİ BÖLÜM

- I -

Moğol istilasından sonra, dünya afyon püsküllerı gibi karmakarışık hale geldi. İnsanlar ise, kurt sürülerini andırır oldular.

(Saadi, XIII. Yüzyıl)

Cingiz-han'ın gönderdiği beş kelimelik mektubu alan Harezmşah Muhammed, endişeli bir şekilde açıp okudu: "Savaşı sen istedin, istediğini alacaksın!"

He, imansız kafir! Ben istedim. Sen kim oluyorsun ki, koca Selçuklu'nun varisi, İskender-i Sani, hâmi-i İslam vel müslimîn Alaaddin Muhammed bin Tekeş'e kafa tutma cür'etini gösteriyorsun! Dünyanın en büyük imparatorluğuna sahip olan, İskender-i Zülkarneyn'in yapamadıklarını başaran İslamın keskin kılıcı Harezmşah Muhammed'e savaş ilan etmek kolay iş mi? Bütün ordumla senin karşına çıkmama gerek bile yok. Her şehir kendi müdafaasını yapsa, senin yüzbin kişilik ordun onlarla bile başedemez..

Ama; hayır, hayır!.. Koca Çin'i dize getirip yağmalayan, bütün komşu halkları sindirip çizmesini öptüren ve hatta baş belası Kara Kitayları bile darmadağın eden bu adamdan çekinmek lazım! Yüzbinkişilik ordusuyla topraklarını terkederek, yabancı bir diyarda, hem de dünyanın en güçlü ve büyük hükümdarlığının üzerine gitmeyi göze alan bu adam, sırf âni bir öfkeyle hareket etmiş olamaz. Hadi o çılgın diyelim, ya bütün kumandanları da mı çılgın? Üstelik birkaç ay önce Merkitleri lime lime doğruyan yirmibin ki-

şilik Moğol ordusuyla bizzat karşılaşmıştı. Bu savaşta Moğolların binerli gruplar halinde huruc edip, nasıl kudurmuş kurtlar gibi saldırdıklarını görmüştü. Birkaç bin kişilik bir kuvvetin, kendi bulunduğu tepeye dolu dizgin geldiğini görünce, aşağı inip oğlu Celaleddin'in kumandasındaki Türkmenler arasına sığınmamış mıydı? Ordusunun yarısı kırılmış, kalan yarısı yaralanmamış mıydı? Eğer oğlu Celaleddin'in akıllı tedbiri olmasaydı, belki de mağlup bile olacaklardı. Hayır; doğrusu Harezmşah Muhammed, böylesine savaşkan bir orduyu o güne kadar asla görmemişti. Bu iş zor olacak gibi geliyor, ama artık düşman Harezm sınırlarına yaklaşmışken yapacak bir şey kalmadı. Allah'tan medet dileyip savaşmaktan başka çare yok..

Amma.. Amma, bu saltanatta bir şeyler oluyor. Son zamanlarda bir şeyler sürekli aksi gidiyor. Şu yakınlarda Bağdat halifesinin üzerine yürürken, ordusu İran sahralarında kar fırtınalarına tutulmuş ve perişan bir vaziyette geri dönmüştü. Ol mel'un halifenin gönderdiği dervişler de, halk arasında durmadan aleyhinde söz sarfedip duruyorlar zaten. Güya kafirler, Harezmşah'ın ülkesini yerle bir edip, işini bitireceklermiş! Güya Şeyh Necmeddin Kübra'nın intizarı beni tutmuşmuş! N'eymiş, onun ev sevdiği müridini, sağ kolunu öldürtmüşüm! Kötü mü ettim? Ben o dervişi öldürttüysem, bunu merhum babam Tekeş'in emaneti anamın namusu için yaptım. Koca Harezmşah'ın anası sarayda bir dervişle fingirdeşecek de, İskender-i Sani olan ben de buna katlanacaktım öyle mi? Zaten anam Türkan Hatun aleyhine çıkarılan dedikodular hâlâ milletin ağzında. N'eymiş? Koca hanşa, oğlu yerinde bir şeyhle fingirdeşiyormuş. Estağfurullah!.. Yok; bu aksilikler, Necmeddin Kübra'nın intizarından olmuş olamaz. Hem, kim duymuş onun intizar ettiğini? Yoksa Bağdat halifesin duaları arş-ı alaya mı ulaştı? Sanmam. Ol zındığın, ol şarapçı uçkur düşkününün duasını Allah kabul etmez. Benimkisi vehim.. evet, kuru evham bütün bunlar. Çılgının biri haddini bilmezlik ediyor vessalam.

Daldığı düşüncelerden silkinip çıkan Harezmşah Muhammed, Çingiz-han'ın mektubunu yırtıp attıktan birkaç gün sonra, yeni başkenti Semerkand'a kurduğu 12 fersah uzunluğundaki surlarının alelacel tamamlanmasını emretti. Arkasından, o yılın vergisi binbir güçlükle toplanabilmişken, hemen dört bir yana tahsildarlar gönderip, gelecek üç yılın vergisinin peşin toplatılmasına ferman buyurdu.

Harezmşah Muhammed, bundan başka bütün okçuların toplanmasını, en iyi okçuların silah ve yiyecekleriyle birlikte belli bölgelerde birkaç gün dolaşmalarını emretti. Diğer yandan Moğolların göründüğü Kara Kitay sınırlarının doğu kısmındaki bütün köylerle, Seyhun nehrinin sağ cenahına düşen yerleşim merkezlerinin derhal ateşe verilmesini bildirdi. Yakılan köylerdeki halkı boş bölgelere gönderirken, oralarda gelen düşman ordusunun yiyecek ve içecek bulamaması için gerekli bütün tedbirleri aldırdı. Ne var ki boş arazilere sürgün edilen halk, şaha kızdığı için, Kara Kitay ülkesine sığındı ve erkeklerin büyük bir kısmı Moğol ordusuna katıldılar.

Harezm topraklarının her yanından toplanan askerler grup grup gelirken, şah Muhammed Semarkand'daydı. Çevresinde, her dediğine he diyen mevkebiyle birlikte camileri ziyaret ediyor; ateşli nutuklar atan şeyhhulislamı dinliyordu. Artık namazlarını camilerin dışına taşan safların görebileceği şekilde cemaatle kılıyor, onlarla birlikte secdeye varıyor ve imamların arkasından yüksek sesle dua ediyordu.

Ejderha yılının başlarında (1220), Harezmşah Muhammed, baş kumandanlar, önde gelen beyler, üst rütbeli memurlar ve ak sakallı imamları toplantıya çağırmıştı.

Salonda toplanan kumandanlar, yüksek orunlu beyler ve ak sakallı imamlar, sansar kürklerini giymişler; başlarına bembeyaz Harezm takkesi geçirmişlerdi. Harezmşah Muhammed'in teşrif buyurmasını beklerken, daha önce Semerkand üzerine yürürken, arkasından Deşt-i Kıpçak'a kafir avlamaya giderken yaptıkları gibi, hep bir ağızdan "İs-

kender-i Sani", "Allah yolunun savaşçısı!" gibi mutantan kelimeleri ardı ardına ve yüksek sesle tekrarladıktan sonra, yumuşak Türkmen halıları üzerine bağdaş kurup oturdular. Herkes birbirine ülkeyi bu felaketlerden ancak Harezmşah Muhammed'in kurtarabileceğini fısıldıyor; onun kabiliyetlerinden, üstün cesaretinden dem vuruyordu.

İlk söz alan Timur Melik oldu:

— Bugün padişahımız efendimiz Semerkand kalesini gezip, çalışmaları gözden geçirdiler. Binlerce usta, işçi ve kölenin ne güç şartlar altında çalıştıklarını uzun uzun temaşa buyurdular. Toprak donmuş olduğundan, kazma darbeleri bile ancak çok küçük parçalar koparabiliyordu. Harezmşah, bu durumu görünce kızarak bağırdılar: Eğer siz böyle yavaş çalışırsanız, vahşi Tatarlar küçük bir hamleyle açtığınız şu küçük çukuru aşıp şehre girerler.. Bu sözü duyan işçiler, korkuya kapıldılar. "Gerçekten Çingizhan'ın ordıları bu kadar çok mu?" dediler.

Bu sırada, Harezmşah Muhammed, asık bir suratla ve sessizce meclis salonuna girdi. Bacağının tekini altına kıvırarak, altın tahtın üzerine oturduktan sonra, şeyhulislam kısa bir dua okuyup, sözlerini "Allah Teala, gülliik gülistanlık Harezm diyarını padişahımız efendimizin yüzü suyu hürmetine bağışlasın. Amin!" diyerek bitirdi. Salonda bulunanlar fatiha okuyup ellerini yüzlerine çaldıktan sonra:

— Her birinizden yardım bekliyorum,- diye söze başladı Muhammed.- Herkes aklına gelen en iyi tedbirleri çekinmeden söylesin.

İlk söz alan büyük âlim ve İslam bilgini Şihabeddin Hivaki, padişaha gerekli tazimi kıldıktan sonra:

— Camilerde, minberde her zaman söylediğim bir şeyi burada tekrar edeceğim, - dedi. - Bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz, sallallahu aleyhi vesellem buyurmuşlarkim, "Her kim canını ve malını korumak isterken öldürülürse, o kişi cihad etmiş demektir". Benaberîn şu anda herkes dünya işlerini bir yana bırakıp emre itaat ederek, eline kılıcını alıp mütecavizlere karşı saflara koşmalıdır.

— Hepimiz canlarımızı savaşa adamışız, - diye karşılık verdi salonda oturanlar.

— Peki tavsiyen nedir? - diye sordu şah.

— Sen ulu bir kumandan ve İskender-i Sani'sin! - dedi Şihabeddin Hivaki:- Sansız sanaksız bütün ordunla Ceyhun sahillerine yönelip, orada kararlı bir şekilde kafir Moğollar'ı karşılamalısın. Onlar, uzun yol yorgunluğunu atmaya çalıştıkları bir sırada, sen taze kuvvetlerle düşmana saldırmalısın.

Muhammed, başını kaldırıp, bakışlarıyla salondakilere tek tek süzdükten sonra, bir başkasına söz verdi. Kıpçak hanlarından biri:

— Bırakalım düşman sınırlarımızdan içeri girsin. Orada araziyi çok iyi bildiğimiz için onları kolaylıkla yokederiz, - dedi.

Diğer Kıpçak hanları, Buhara ve Semarkand'ın kendi başının çaresine bakmaya terkedilmesini, çünkü bu iki şehirdeki kale surlarının son derece yüksek ve muhkem olduğunu; ancak, Moğollar'ın İran içlerine doğru ilerlememeleri için Ceyhun nehrinin öte tarafına yığınak yapılması gerektiğini belirttiler.

— Ben bu çapulcu göçebeleri çok iyi tanırım, - diye sözü karıştı başka bir han. - Bunlar, bir ülkeye girer, yağmalar ve kısa bir süre sonra da çeker giderler. Sıcağa tahammülleri yoktur. Hem kendileri, hem de atları soğuk iklime alışıktır. Daha Moğollar bizim sınırlarımıza ulaşıncağa kadar, biz en iyisi sevgili padişahımızı saklamaya bakalım. Allah ona yüzyirmi yıl ömür versin! Hindukuş dağlarının arkasına çekilip, Gazne'den öteye gidelim. Orada yeni ve büyük bir ordu toplar ve gerekli olursa, Hindistan'a çekiliriz. Bu arada Moğollar da ganimet toplayıp, tekrar geldikleri steplere çekilmiş olurlar.

— Korkakça bir konuşma! - diye söze karıştı Timur Melik.

Muhammed, şehzâde Celaleddin'in görüşünü almak istedi.

— Peki sen ne düşünüyorsun?

— Ben, senin askerinim ve vereceğin emirleri bekliyorum.

— Ya sen Timur Melik?

— Baskın basanındır. Sadece kendini korumaya çalışan kişi, rüzgarın şiddetine karşı koyamaz, - diye söze başladı Timur Melik. - Zayıf bir insan, güçlü bir hamleyle kudurmuş bir kaplanı bile yener. Peki, kuyruğumuzu kısıp, şu dağların arkasına çekilirsek, düşmanın karşısına kim çıkıp savaşacak? Neden bana soruyorsunuz? Ben size epeydir yalvarıyorum, bırakın Tatar türedilerin üzerine ben gideyim. Onlara parça parça ederim. Görsünler bakalım kimin okları hedefini şaşmazmış, kimin kılıcı daha ağırmış!

— Öyle olsun! - dedi Muhammed.- Yakında dağ yolları karlardan temizlenir ve Moğollar dağları aşarak Fergan'a vadisine ulaşırlar. Orada kılıcını Moğol kellesi kesmeye doyurursun. Seni Hocent şehrinin başkumandanı olarak tayin ediyorum.

Herkes bakışlarını yere çevirerek, ellerini göbeğine bağladı. Sultanın, sözünü sakınmayan dav yürekli Timur Melik'e öfkelendiği açıktı. Çünkü Timur Melik, hiçbir zaman Harezmşah'ı tenkit etmekten çekinmezdi. Hocent'de önemsiz bir birlik vardı ve Timur Melik gibi kabiliyetli bir kumandan için sıradan bir kalenin kumandanı olmak hiçbir şeydi. Fakat galiba sözleri Harezmşah'a iğne gibi batmıştı ki, şah konuşmasını sürdürerek:

— Timur Melik, sadece taarruzda bulunan kişinin galip geleceği görüşünde mi? Savaşta aptalca cesaret değil, akl-ı selimle hareket etmek derkâr. Ben hiçbir zaman kaçmam ve hiçbir şehrimi de savunmasız bırakmam. Moğol veya Tatarlar'ın deri zırhlar giydiklerini, buranın sıcağına dayanamayacaklarını ve bu yüzden uzun süre kalamayacaklarını ben de biliyorum. Güzel ülkemiz için en iyi savunma şekli, kalelerimizin aşılmaz surlarına çekilip müdafa ve..

— Ve senin güçlü kolların! Ve senin bilgeliğin! - diye ilave etti yüksek sesle salonda hazır bulunan diğer beyler.

— Elbette, benim kumanda edeceğim ordu, Tatarlar'ın yoluna dikilecek en büyük engel olacaktır, - diye konuşmasını sürdürdü Harezmşah. - Acaba, cesur İnalcık Kayır-han, kuşatma altındaki Otrar'da beş aydır tutunmakla Moğol hücumunu durdurmuş olmuyor mu? Bakın, beş aydır o bütün saldırıları püskürtmeyi başardı ve üstelik ben de yirmi bin kişilik cesur Kıpçak ordusunu yardıma gönderdim...

— Yiğit Kayır-han! - diye bağırıştı hanlar.

— Bazı tanıdık güvenilir adamların bana söylediğine göre, Tatar ordusu, benim İslam ordumla karşılaştırılınca, karanlık gecedeki ince bir duman tabakası gibiymiş. Kim korkar onlardan? Semerkand'da yüzyirmi bin asker bırakıyorum. Gönüllülerle, korkunç görünümlü yirmi kadar fili de saymıyorum. Buhara'da, elli bin bileğine sağlam yiğit hazır bulunacak. Diğer şehirlerin de kimine yirmi bin, kimine onikibin kişilik ordular gönderdim. Eğer onlar, bir yıl boyunca muhkem kalelerimizde dayanırlarsa, geriye Çingiz-han'ın Tatar ordusundan ne kalır? Üstelik, ona takviye kuvvetler de gelmeyeceği için, karın yaz sıcağında eridiği gibi durmadan azalacaklar.

— İnşaallah, inşaallah! - diye bağırdı salondakiler hep bir ağızdan.

— Bu arada ben de, - diye devam etti şah,- İran'da Müslümanlardan yeni bir ordu daha toplayacağım. Tatar kalıntılarına öyle güçlü bir darbe indireceğim ki, sadece onlar değil, torunları ve hatta torunlarının torunları dahi, bir daha İslam ülkelerine yaklaşmaya cesaret edemeyecekler.

— İnşaallah! İnşaallah! - diye tekrar karşılık verdi hanlar.- İşte bizim muzaffer bir kumandandan beklediğimiz bilgece sözler bunlardı!

Bu sırada içeri divan-ı arz başkanı gelerek, sultana bir not uzattı. Moğol safları arasından binbir güçlükle geçmeyi başaran dervişlerin bildirdiklerine göre, Harezmşah'ın Otrar'a gönderdiği yirmibin kişilik Kıpçak ordusu,

ihanet ederek, Moğollar'ın safına geçmişti. Herkes bakışlarını Harezmşah Muhammed'e çevirdi. Salondakiler onun çehresindeki mimiklere bakarak gelen haberin iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu anlamaya çalışıyordu. Eliyle sakalını şöyle bir karıştıran şah:

— Artık beklemeye gelmez! - diye fısıldadı. Sonra ayağa kalkıp imamın duasını bitirmesini bekledi. Arkasından da sarayın sessiz koridorlarına doğru yöneldi.

- II -

— Hey Kurban Kızık! Hey şakacı! Artık toprak sürmekle uğraşmayacaksın. Harezmşah, seni kahraman ordusuna başkumandan yapıyor, - diye bağırdı atlı yiğit, eyerden aşağı inmeden, Kurban'ın dış kapısının alt tokmağını eliyle şaklatarak.

— Yine başımıza ne belalar açılacak? - diye bağırdı Kurban'ın iki büklüm olmuş yaşlı anası, bostandan topallayarak çıkıp, kapıya doğru gelirken.

— Hemen dışarı çık, Kurban! Güpegündüz uyunur mu be? Yine boza içmişsindir, imansız!

— Bozayı düşünecek zaman mı?- diye itirazda bulundu yaşlı kadın.- Bütün gece, daha bir damla su gelmeden, arkın başında ilk önce Kurban bekledi. Sonra kendi evleğini suladı. Bu arada, suyu kendi bostanlarına akıtmak isteyen yirmi kadar komşusuyla da vuruştu. Şimdiyse, boylu boyuna uzanıp dinleniyor yavrucak.

Yaşlı kadın gözden kaybolduktan bir kaç saniye sonra, dış kapıda Kurban göründü. Uyku mahmurluğuyla gözlerini ovarken, karşısında at sırtında dikilip duran süvariyi ürkek nazarlarla süzdü.

— Hoş gelmişsen, bek cigit! Kasaba aksakalına bir şey mi lazım oldu?

— Seni aksakal değil, Harezmşah çağırıyor. Atını ve kılıcını da al. Yecüc meciiclerle savaşacak herkesi çağırıyor padişah!

Uzun boyunlu, esmer yüzlü Kurban, birden kamburunu doğrultup:

— Benimle alay etme, bek cigit! - diye çıkıştı.- Benden savaşçı mı olurmuş? Çapa ve kürek tutmaktan başka bir şey beceremeyen bu ellere kılıç yakışır mı?

— Eline neyin yakışıp yakışmayacağına ne sen karar verirsin, ne de ben. Beni daruga gönderdi ve köyün bütün yaşlılarına şu emri iletmemi söyledi: Atı olan atını, devesi olan devesini alıp, hemen köy meydanına getirecek. Dinle beni ihtiyar: Yarın beyinin huzurunna gideceksin. Senin gibilerin savaşa gidip gitmeyeceğine o karar verir. Gelmeyecek olursan, cezasını kellenle ödersin. Sözüm âyân mı?

— Dur hele, bek cigit! Söylesene kim bu yecüc mecüc-ler?

Fakat yiğit onun sorusuna cevap vermeden, kır atının dizginini kırıp, arkasını toz dumana boğarak, diğer bostan sahiplerinin evlerine doğru gitmek üzere gözden kayboldu.

— Kurban! Oğlum! Beyler ne istiyorlarmış senden? - diye sordu kapının eşiğine çöküp kalmış anası.

— Belli ki kudurmuşlar! Şu bizim sarıkız da bugüne kadar bir türlü geberip gitmedi be ana! Bak, gördün mü gebermiş olsaydı, şimdi daruga beni çağırmazdı.- Kurban yerdeki otları midesine indirmekle meşgul olan sarı kısrağa baktı. Boyu ancak şalvarının boyuna ulaşan küçük oğlu, atın yularını tutmaktaydı.

— Hey Kurban Kızık, ne oldu? - diye sordu yan avulda çalışmakta olan komşuları meraklı adımlarla koşup gelerek.

Kurban, cevap vermedi. Vücudu, hala yorgunluktan bökülüyordu. Elini kısrağın sırtına atıp, tek tek sayılabilecek şekilde dışarı çıkmış kaburgalarını okşadı.

— Bize kızma, Kurban! Kendin de biliyorsun, köpekler bir parça kemik için birbirlerini yerler, sonra da güneşe karşı ürürler, - dedi komşular. Bir ağız su için öz karleşin sana dişini gösterir. Peki daruga neden sana o cigiti göndermiş?

— Savaş.. - diye cevap verdi Kurban hırlamalı bir sesle.

— Savaş?! - diye tekrarladı dört komşu da aynı anda şaşkın şaşkın.

— Savaş da nerden çıktı şimdi? - dedi içlerinden biri.- Harezmşah dünyanın en güçlü hakimiyken, gölgesi bütün dünyayı kaplamışken, bu ne savaşı böyle? Kim onunla savaşmaya cesaret eder ki?

— Peki, bizden ne istiyorlarmış? Biz asker değiliz ki! Biz buğday ekeriz, sonra gelip beyler elimizde avucumuzdakini alıp götürürler. Bize de bir lokma bile bırakmazlar.

— O cigit ne dedi?

— Herkes vatanı korumak için savaşa gidecekmiş,- diye karşılık verdi Kurban.– Atı olan atıyla, devesi olan devesiyle birlikte beyin huzuruna gidecekmiş.

— Öyleyse ben de çolak çocuğu toplar dağlara kaçarım. Neyi koruyacak mışım? Bu toprakları mı? Topraklar bizim değil ki, beylerin! Beyler çok istiyorlarsa, askerlerini toplayıp, kendileri gitsin vuruşmaya!

— Harezmşah'ın paralı Kıpçak askerleri var. Savaşmak, onların işi. Bugüne kadar hep bizim gırtlağımızı sıktı imansızlar. Dünyayı bize zindan ettiler..

— Demek şimdi ihtiyaç duyuldu ki, bize kadar geldiler.

— Bakın! Bakın! Aha yeni bir bela daha geliyor!

Birkaç atlı, karşı yoldan tozu dumana katarak yaklaşmakta; dört araba da arkalarından onları takip etmekteydi. Atlılar, gelip Kurban'ın dış avlu kapısının önünde durdular. Arabadan ellerinde beyaz sopalar bulunan birkaç hadim atladı.

— Buraya gelin! - diye emretti atlılardan biri. Kurban ve diğer köylüler, elleri göbeklerine bağlanmış vaziyette, atlıya yaklaştılar.

— Beni tanıyor olmalısınız. Ben bölge vergi tahsildarıyım. Hazine dairesi başkanı Mustafi bütün hâsiblere ferman gönderdi. Ülkemiz bir savaşa giriyor. Kafir Tatarlar, bozkır tarafından üzerimize doğru geliyorlar. Eğer topraklarımıza girerlerse, herkesi kılıçtan geçirir, sığır ve buğdaylarımızı alıp giderler. O zaman bizler de aç kalırız.

— Ama biz zaten açız, - dedi Kurban'ın yaşlı anası.

— Amma şimdi düşman geliyor, - diye devam etti hâsib. - Hepimizi,- eliyle boynunu bıçakla kesiyormuş gibi göstererek, - böyle keserler. Yani sizin anlayacağınız, beşyüzbin kişilik bir ordu hazırlamak için daha çok para ve iaşe gerek. Bu yüzden padişahımız efendimiz, vergi toplanmasını ferman buyurdular.

— Fakat biz vergimizi daha yeni ödemiştik.

— Bu yılın vergisini herkesin ödediğini ben de biliyorum. Şimdi toplayacağımız vergi ise gelecek yılınki. Şimdi ödeyeceksiniz. Şu birinci evden başlıyalım. Bu kiminki?

— Benim, hâsib cenapları! Benim! - dedi Kurban Kızık.- Ama zırnık vermem. Çünkü verecek bir şeyim kalmadı! Sadece bir tek tavuğum kaldı, o da yumurta vermiyor.

— Böyle diyeceğini zaten biliyordum. Hep böyle dersiniz. Hey gençler! Şu evi ve özellikle de kileri bir güzel arayın bakalım!

Dört genç, avludan içeri girerek, evin altını üstüne getirdikten sonra kilere indilerse de, orada da birşey bulamadılar. Sadece birisi sözü edilen tavuğu yakalamıştı.

— Sana iki gün mühlet. Bugün de başlangıç olarak elli sopa yiyeceksin. Bir çuval buğday getirene kadar da, her gün bu sopa faslı tekrarlanacak. Sonra bu toprak elinden alınıp, elinde avucundakini kahraman ordumuza cömertçe dağıtacak bir başkasına verilecek.

Kurban Kızık, olduğu yere çöküp kaldı.

— Ne istiyorsa, şahımız ne istiyorsa, hepsini yapacağım!.. Kısrağıma binip yecüc mecüclerle savaşmaya gideceğim. Çalışacağım, köprü kuracağım, yol açacağım. Fakat Allah aşkına, beni çocuklarımın gözü önünde dövmeyin. Olmayan ekmeği de istemeyin. Daha parmak kadar küçücük dört çocuğum var. Bir de gözü yaşlı, kambur anam. Onların karnını doyurmak zorundayım, ama neyle ben de bilmiyorum. Lütfen bana acıyın, hâsib cenapları!

Kurban, hâsibin atının dizginini tutup, acıklı tavırlarla yalvarırken, bir an kendisinin bir pislik bile olmadığını; ama tıpkı bir aç köpek gibi karşısında duran sarı kısrağının daha da şanssız olduğunu düşündü.

— Sen, şaklaban Kurban Kızık.. - dedi hâsib.- Sen de biliyorsun ki Allah Teala, ezelde insanları farklı seviyelerde yaratmış. En yükseğe şahı oturtmuş, onun altında beyler, sonra tacirler ve en son olarak da çiftçiler yer alırmış. Herkes kendi vazifesini yapmalı. Şah emreder, diğerleri ise onun emirlerini yerine getirirler. Ya peki, bir çiftçi, bir maraba ne yapar? Padişahı için çalışır, beyi için çalışır ve ürettiği buğdayın istenilen miktarını onlara verir. Demek ki bizim bir çuval buğdayı hazırlayacaksın. Yahşi.. seni bugün dövmeyeceğim, ama yarın derini yüzerim.

Hâsip, atına kamçıyı basarak, bir sonraki avula doğru seyirtti.

Atlılar, tozu dumana katarak gözden kayboldıktan ve meraklı komşular da çekildikten sonra, yığıldığı yerden ayağa kalkan Kurban Kızık, buralardan çekip gitmeyi kafasına koymuştu.

Önce, ana yol ağzında dükkanı bulunan ve aynı zamanda cami imamlığı da yapan tacir dostuna gitti. İmam, gelenlerle Kurban Kızık arasında geçen konuşmaları dinledikten sonra, beyin haklı olduğunu, heryerde savaş hazırlıkları yapıldığını belirtti. Onun anlattığına göre, doğudan batıya doğru bir göç yaşanıyordu. Avcı göçebe Kırgızlar, Kara Kitay veya Uygurlar yahut diğer bir Tatar kabilesi, kurak geçen birkaç yıldan sonra, sürüleri de ölünce bu taraflara bastırıp geliyorlardı.

Yine sağda solda dolaşan dedikodulara göre, doğudan gelen bu kabilenin savaşçıları, birbuçuk insan boyunda; kılıç kesmez, ok işlemez kişilerdi ve onlara karşı çıkmanın hiçbir yararı yoktu. Onlara karşı korunmanın tek yolu, ya çok yüksek ve muhkem surlarla çevrili şehirlere sığınmak yahut bataklığa çekilmekti.

Kurban, düşünceli bir halde evine döndü. İçine biraz mısır karıştırılmış buğday saplarını, saman gibi ufalaya-

rak, kısrağın önüne koydu. Sonra bir kenara atılıp kaldığı için paslanmış tırpanı kırığını alarak, bir sırığın ucuna çaktı. Böyleee bir mızrağı olmuştu. Şimdi demirciye gidip ona yardım etmek ve birkaç kuruş kazanmak gerekiyordu. Çünkü demirci, bu günlerde şahın emrine "lebbeyk" demeye hazırlanan yüzleree köylünün silahlarını tamir etmekle uğraştığından, dükkan ana baba günüydü. Kurban, demircinin dediği işleri bitirdikten sonra avucuna sayılan dokuz bakır dirhemi alıp, doğruca çerçi dükkanına vardı ve birkaç parça koyun sakatatı aldı.

Akşamleyin, Kurban'ın yakındaki toprak ağasının tarlasında bütün gün çalışan karısı eve dönmüştü. Zavallı kadıncağız, onca yorgunluğun üzerine ocak yakıp, bir miktar mısır lapası hazırladıktan başka, üç beş bazlama ve kuyruk dumbasıyla takviyeli birkaç çörek pişirdi.

Bütün aile yer sofrasının çevresine toplanıp, yemeğe başlamak için sessizee bekleşirken, Kurban, aile fertlerini tek tek süzdü.

Tam karşısında oturan ak rumalçalı anasının, şakak kemikleri börtleyip çıkmış; yaralı serçenin fersiz gözleri gibi sönük bakışları, luneları içine batmış; sırtı kamburlaşmış ve adeta iki büklüm olmuştu. Bir an onun gençlik yıllarını göz önüne getiren Kurban, anasının bir zamanlar hafif esmeree, fakat güzel bir kadın olduğunu hatırladı. Gözleri, simsiyah ve parlak, kaşları ise her zaman sürmeliydi. Ama kızgın güneş altında mısır tarlalarında veya diz kapaldarına kadar suyun içine gömülerek, belini doğrultmadan akşama kadar fideleri elden geçirdiği pirinç tarlasında çalışmaktan, gün batarken mısır saplarını sırtında taşımaktan sırtı kamburlaşmış, omuzları küçülüp büzülmüştü.

Ya karısı.. Zavallı kadıncağız.. Şu genç yaşına rağmen, kızıl yanaklarında ve göz çevrelerinde kırışıklıklar belirmişti. Bütün gün tarlada oturarak, biraz daha fazla koza ayıklayıp, birkaç kuruş daha fazla kazanabilmek için didinip duruyordu. Pamuk dikenlerinin insafsızca parçaladığı nazik parmakları, ellerinin şaka şaka yarılmış derisiyle yaşlı kadınları andırıyordu.

Sofranın çevresine tesbih danesi gibi dizilmiş dört çocuk, toprak tenceredeki mısır lapasından biraz daha fazla nasiplenebilmek için sabırsızlanıyorlardı, fakat anaları kavga etmesinler diye yemeği aralarında taksim etmişti. En büyükleri Hasan, henüz onbir yaşındaydı. Babasıyla birlikte Buhara'ya gelmek için sızlanıp duruyordu. O, sadece Buhara'yı görmek istemiyor; aynı zamanda ince ve sivri mızrağıyla, belindeki kılıcıyla, gün altında parıl parıl parlayan kalkanıyla at üstünde bütün haşmetiyle ilerleyen babasını seyretmek istiyordu.

Kurban Kızık, o gece hemen hemen hiç uyumadı. Sabaha kadar karısıyla beraber oturup, kendisinin yokluğunda evi nasıl çekip çevireceği, palızların nasıl ve ne zaman sulanacağı, komşulardan gerektiğinde yardım alınıp alınmayacağı, gündüzleri onların yardımına koşması gerektiği gibi bir sürü konuya açıklık getirdi.

— Ya peki yecücler buraya da gelirlerse?- diye sordu karısı.- Nereye kaçacağız? Sonra bir daha nasıl görüşeceğiz?

Kurban, karısını sakinleştirmeye çalıştı. Acaba mel'un düşman sadece İslam'ın kalbi Buhara'yla yetinmez miydi? Kimbilir, belki de Harzemşah Muhammed, güçlü ordusuyla Deşt-i Kıpçak üzerinden kıvrılıp, düşmana stepte ağır bir darbe indirir, o takdirde de Kurban, kendisine çok iyi bir at edinir, yedeğinde de üzeri savaş ganimetiyle dolu diğer bir atı çekerek, ailenin her ferdine hediyelerle birlikte geri dönerdi.

Kurban Kızık, sabah erkenden, daha güneş ufuktan yüzünü yeni gösterirken en yakın bostana gidip, beygirinin sırtına alabileceği kadar ot yükledi. Yükün fazlalığı ve kabalığından, zavallı hayvanın sadece dört ayağı görünebiliyordu. Getirdiği otları ve çalı çırpıyı ince ince doğrayıp, damın yan tarafındaki samanlığa basan Kurban, karısı ve anasına samanlıktaki otların altına sakladığı bir miktar mısır ve öğütülmemiş buğdaydan kimseye balısetmemelerini sıkı sıkıya tembihledi. Sakladığı şeyler, uzun sü-

re idare etmezdi, ama herhalde onlar bitinceğe kadar Kurban da dönmüş olurdu.

— Nasıl gideceksin onca yolu? - diye sordu anası ve karısı.- Ne paran var, ne ekmeğin! Sen de atlarla birlikte aç kalacaksın. En iyisi şuradaki mısırları al!

— Korkmayın, bir şey olmaz! - diye cevap verdi Kurban.- Yiğidi yol doyururmuş!

-III-

Kendi eliyle yaptığı mızrağı sıkıca kavrayan Kurban Kızık, yola koyuldu. Hangi yöne doğru gideceğini öğrenmek için, beyin çiftliğine uğradı. Çiftliğin kahyası, onu bir güzel haşlayıp, İnanç-han'ın süvari birlikleriyle birlikte çoktan gitmiş olduğunu bildirdi. Sefere gecikmiş olanlarla birlikte, Buhara yoluna kadar durmadan at koşturmak zorundaydılar.

Yol boyunca, kimisi piyade, kimisi atlı öbek öbek köylülere rastlıyorlardı. Kimisi de iki tekerlekli arabasına eşyalarını ve çocuklarını doldurarak meçhul bir yolculuğa çıkmıştı. Yaşlı erkek ve kadınlar, buğulu gözlerle ve hüngür hüngür ağlayarak, savaşa gönderdikleri yakınlarını uğurluyorlardı. Atlı araba katarlarının kimisi, şehir tarafına doğru yol alıyor; kimisi, aksi bir yöne saparak, güney dağ yolunda ilerliyordu.

Henüz baharın ilk günleriydi. Güzden ekilmiş ekinler, tarlalara yeşil bir palto giydirmiş; gün ışıkları, daha şimdiden yakıp kavurmaya başlamıştı. Yollar kupkuru olduğundan, o tarafa bu tarafa at koşturanların çıkardığı toz bulutu, gelip geçenlerin üzerine çöküyordu. Köyün çıkışında, demircilerle karşılaşan yolcular, onlarla sıkı bir ağız dalaşına başlamışlardı. Kimisi atını nallatmak, kimisi kılıcını bileletmek, kimisi mızrağını sivriltmek istiyordu.

İkinci günün akşamına doğru, Buhara-i Şerif'in göğü yararcasına yükselen surları, surların gerisinde, gün ışığı altında parıl parıl parlayan minareler, gümbazı yaldızlı kubbeler uzaktan göze çalınırken, Kurban Kızık, tıka ba-

sa doldurduğu heybesini siyah eşeğinin sırtına yüklediği için kendisi yaya yürüyen, kara gözlü, siyah sakallı bir dervişle dost olmayı başarmıştı. Onüç yaşlarında bir çocuk da, dervişi tıpkı bir gölge gibi takip ediyordu. Durmadan şarkılar mırıldanan derviş, kafirlere karşı savaşmaya giden yiğitlere şans ve başarılar diliyor; kimi savaşçılar, dervişin keşkülüne bazlama veya birkaç avuç buğday bırakıyordu.

Gece basturdığında, şehrin çevresinde binlerce ocak yakılmıştı. Kurban, dervişin peşinden yürürken, basık tepelerin arkasından nereden çıktığı bilinmeyen bir takım sesler işitildi: "huu-huu!". Sonradan bunun dervişlerin yaşadıkları bir hânegâh olduğu anlaşıldı. Hânegâhın içi yolcularla dolup taşmıştı. Kimisi dervişlere birkaç kuruş vererek dua okutuyor, kimisi kendisini ölümden kurtaracak bir muska yazdırmaya çalışıyor; onlar da adeta önceden hazırlanmış muska ve hamaylileri uzatılan ellere dağıtıyorlardı.

Kısrağını duvarın yanına bırakan Kurban, bir keneviri dibinden yolup, atı Rıjuh ile karakulak arasında taksim etti. Bu arada derviş de heybesindeki bazlamaları çıkarıp, demir kapta pişirdiği un bulamacıyla akşam sofrasını hazırlamıştı.

"Yiğidi yol doyururmuş!" - sözünü hatırladı Kurban birden.

Kurban, bütün bir gece boyunca, atının yularını sıkıca kavrayarak, uykusuzlukla boğuşa boğuşa geçirdi. Duvarın yanına bağdaş kurarak oturmuş olan birkaç kişi, şimdi iyi bir parayla çok güzel ve besili atlar satın alacaklarından, sonra onların sırtında Buhara'dan uzaklaşıp, kafirlerin ulaşamayacakları İran dağlarına veya Hindistan'a gideceklerinden bahsediyorlardı.

Sabaha doğru, Kurban, öylesine derin bir uykuya dalmıştı ki, birinin gelip, atın yularını kestiğini ve Rıjuh'u alıp götürdüğünü dahi farketmedi.

— Dediklerine göre Allah, savaşa giden savaşçının atını çalan yüzsüz hırsızı cezalandırırmış,- dedi derviş.- Ama şu

ana kadar, bencileyin biçare Hacı Rahim'in kara eşeğini hırsızlar çaldığı için, galiba Allah bir tek beni cezalandırdı. Ne yapalım, bari adımlarımızı âheste atıp, Buhara-i Şerif'in o güzel manzarasıyla gözümüzü nurlandıralım.

Kurban, mızrağını omuzuna atarak, derviş ve genç yol arkadaşıyla birlikte "ebedi gökyüzünde parlayan yıldız Buhara-i Şerif'i" temaşa etmek için yola koyuldu.

Birbirine dostluk kemeriyle bağlanmış üç arkadaş, başı sonu görünmeyen kalabalığa karışarak, toz toprak içinde Buhara'ya girdiler.

Çok eski zamanlardan kalma yüksek surlar, onbir giriş kapısıyla kesiliyordu. Bir zamanlar, bu kapılardan dünyanın dört bir yanından gelen kalabalık kervanlar girer çıkardı.

Ana giriş kapısının önünde, büyük bir kalabalık toplanmıştı. Muhafızlar, şehirden içeri girenlere yüksek sesle hitab ederek bağırıyorlardı:

— Şehrin tahkimi için, savaşçıların beslenmesi ve kılıçların hazırlanması için yardım edin! Elleriniz cimrilikten titremesin, kendinizi bugün cömertlik nişanıyla ödüllendirin!..

Yaşlı mollalar ve ulema, sırtlarında deri heybelerle kalabalık arasında dolaşıyor ve insanları vatanın savunması için, mukaddes fedakârlık mücadelesine katılmaya davet ediyorlardı.

Kapının hemen ilerisinde ise, ticari amaçlı kulübeler kurulmuştu. Bu dükkanlarda, aranılan her şeyi bulmak mümkündü. Tacirler, böyle bir günün önlerine serdiği fırsatı kaçırmamak için, ucuz kumaşlar, yol için gerekli öte beriler, yolda uyumak için katlanmış keçeler veya kolay kolay eskimeyen metal simitler satıyorlardı.

Hemen her yerde, çoluğunu çocuğunu arabasına yükleyip gelmiş kaçaklar, kan görmek istemeyen veya kendisini emniyete almak isteyen muhacirler göze çarpıyordu. Ana şehir surlarını iç şehir Şehristan'ın surlarından ayıran ikinci duvara ulaşan üç yolcu, uğultu içinde o tarafa bu tarafa savrulan kalabalığı geçerek, meydan kısmı yüksek sa-

raylar, cami gümbazları ve medrese pişlaklarıyla süslü merkeze ulaştılar. Buradaki medreselerde birkaç bin şakird, şeriat ilimlerini tahsil etmekte; uzun yıllar göz nuru döktükten sonra Arapçayı sökerek, kalın kalın kitapları okumak için çaba sarfetmekteydiler. Elbette bunlar, daha sonra gözde camilere imam olacaklardı.

Biraz ilerideki caminin avlusu ise, ağzına kadar cemaatle doluydu. İmamın sesiyle birlikte rüku ve secdeye varan cemaat, son duayı yapıp namazı bitirdiğinde, yandaki yüksek merdivenlerden kızıl kuyruklu doru bir at dizgininden çekerek götürdükleri görüldü. Alnındaki kökretesi nazar boncuklarıyla süslenmiş, cebesi altın kopçalarla bezenmişti. Birden camiden başına beyaz sarık bağlamış, sarığı üzerine elmas iğneler takılmış siyah sakallı, uzun boylu biri, vezmin adımlarla dışarı çıktı. Kalabalığı süzerek, adımlarını tek tek atan bu heybetli adam, emir'ül-mü'minin Harezmşah Muhammed'den başkası değildi.

Şah, elini kaldırıp uğultunun kesilmesini işaret etti. Daha sonra, ta dış revaklardan sokaklara kadar taşan insan seline hitaben bir konuşma yaptı:

— Bütün müselmanlar, tek bir millettir. Bizim en iyi koruyucumuz, keskin kılıçlarımızdır. Peygamber efendimiz sallallahu aleyhi vesellem buyurmuşlarkim, "Ben sizlerden bir İslam ordusu meydana getirdim ve müselmanları bütün yerin ve göklerin hakimi yaptım". Mü'minler, bütün dünyanın hâkimi olmak zorundadırlar. Benaberîn korkacak bir şey yoktur! Lakin Kur'an-ı Mecid'de de buyrulmuşturkim, "ve inne li külli nefsin ma saâ" yanikim, her kişi çalışıp çabaladığı şeyin karşılığını görür. Benaberîn, düşmanı kılıçlarınızla parça parça edeceğinize yürekten inanmalısınız. Kendini peygamberin hadis-i şeriflerisnin hükm-ü âlisine teslim eden bir mü'min müselmanın karşısında kim durabilir? Ey müselmanlar!.. Düşmanı her nerede bulursanız öldürün, onları kovun!.. Allah Teala, kafirlere karşı bizlere zafer nasip eylesin!

— Amiiin!..- diye karşılık verdi kalabalık hep bir ağız-

dan. Sonra orada burada, bazı gruplar, yüksek sesle bağırmaya başladılar:

— Kafirlere ölüm! İmansızları defedin!

Kınalı kuyruklu doru atına binen Harezmşah, konuşmasını sürdürdü:

— Bizlerin vazifesi, sizlere va'z-ı hasene vermektirkim, bizler burada vazifemizi eda etmiş bulunuyoruz. İmdi, Tengri Dağları'nın karla kaplı eteklerinden aşağı doğru süzülüp gelen imansızları karşılamak üzere Semerkand'a gidiyoruz.. Allah hepsinin belasını versin! Düşman, bizim korkusuz ordumuzun kılıcı üzerine atılarak, kendini ölüme gönderiyor.. İmdi ey müselmanlar! Sizleri Allah'a emanet ediyorum! İlâhi âmîn!..

— Asker Muhammed çok yaşa! Kafirleri kahreden Harezmşah Muhammed'e salam olsun! - diye bağırıştı kalabalık Harezmşah'a ve Kıpçak hassa askerlerine yol vererek.- Bizim en iyi koruyucumuz sensin!..

- IV -

Buhara'dan çıkan Harezmşah Muhammed, birden atının başını Semerkand'a giden ana yoldan Kelif tarafına çevirdi. Yüzünü ipek bir şalla örtmüş olan şah, hiç konuşmadan yol alıyor, atını biteviye kamçılıyor; mevkebi de hiç duraklamadan onu takip ediyordu. Yollarına çıkan yolcular, atlara çiğnenmemek için, kendilerini su arkının bulunduğu tarafa ancak atabiliyorlar; diz çöküp selam verirken, hızla yanlarından geçip giden bin kişilik ordunun sanki İblis tarafından kovalanmakta olduğu zannına kapılıyorlardı.

Vezir-i azam, sultanın oğlu Celaleddin'e dönerek, galiba padişahın yolu şaşırdığını belirtti. Fakat Celaleddin, hiç oralı bile değildi.

— Bana ne! Padişah cehhennem ateşinin içine de dalsa, ben babamın arkasından giderim!

— Kimin bu çiftlik? - diye sordu Harezmşah, tepinip duran doru atını durdurarak.

— Timur Melik'in av çiftliği. Koca bağları ve içindeki vahşi, nâdir hayvanlarıyla ünlüdür, - diye cevap verdi yanında bulunanlardan biri.

— Şunu yakından bir görmek isterdim! - dedi Muhammed.- Peki, yiğit Timur Melik'i neden burada göremiyorum?

— Daha kendisini Hocend'e vali tayin ettiğiniz o gün atına atlayıp yola çıktı.

— Ne acelesi varmış! Ben ona bu kadar acele etmesini söylememiştim ki.. Şimdi onsuz canım sıkılıyor..

Hassa yüzbaşısı, atını topuklayıp, sultanı karşılamak için öne çıktı. Tepinip duran atının dizginini veren Muham-

med, yaya olarak çiftliğe doğru yürüdü. Ağır demir kapı kapalıydı. Hizmetçiler, saraya koşup, kocaman kilidi getirerek kapıyı açtılar. Köleler, hemen yolcuların atlarını alıp, arpa ve kuru yoncayla karınlarını doyurdular. Bu arada askerlerden bir grubu, dört nala yakındaki köye giderek, küçük bir koyun sürüsünü önlerine katıp getirdiler. Seferlerde padişahın yanından hiç ayrılmayan bekavullar, hemen ocaklar çatıp, öğle yemeği hazırlamaya giriştiler.

Sultan, vezirin adımlarla, çiftlik bağının tam ortasına kurulmuş olan kameriyenin merdivenlerini tırmandı. Celaleddin ve çiftliğin yaşlı kahyası da, padişahın peşinden merdivenleri tırmandılar.

Henüz baharın ilk günleri olduğu için, yeşil yapraklarını çıkarmamış ağaçlar arasından koca bağ rahatça gözlenebiliyordu. Birkaç vahşi keçi, gün ışığı altında otlanıyor, kocaman boynuzları olan vahşi bir teke de karşılarında dikiliyordu.

— Şu ileride, bağın öte tarafındaki ışkınlar arasında iki domuz ailesi var,- diye izahat verdi kahya. - Demir parmaklıklar arasında ise, çok yırtıcı iki leopar bulunuyor. Şu yakınlarda dağda yakalanıp getirildiler. Alicenap efendim Timur Melik, bu leoparların, kafes içinden domuzların ve keçilerin üzerine kükreyerek, nasıl atıldıklarını seyretmekten büyük zevk alır. Bazan da avlanmaları için onları bırakır. Onun okladığı hiçbir yırtıcı yerinden kıpırdayamaz.

— Çekil başımdan! - dedi sultan kaba bir sesle.

Sonra, oğlunyla başbaka kalınca, yavaş bir sesle:

— Çok endişeliyim. Her üç taraftan da çaparlar geldi. Her tarafta kara haber,- dedi Celaleddin'e.

— Savaştayız ne de olsa! - diye karşılık verdi Celaleddin, gayet sakin bir sesle.

— İlk çapar, sarı kaplan Çingiz-han'ın Otrar'ı ele geçirdiğini, İnalcık Kayır-han'ı yakaladığını ve intikamını almak için de gözlerine ve kulaklarına kaynatılmış gümüş döktürdüğünü haber verdi. Şimdi de bu tarafa doğru geliyormuş. Beni ararmış.

— Bırak gelsin! Biz de onu bekliyoruz.

— Felaket bu kadar yakındayken, hâlâ dünya umurunda bile değil!

— O kadar askerimiz varken, teşviş için bir sebep yok.

— İkinci çapar güneyden geldi. Tatar birliklerini gördüğünü söylüyor.

— Herhalde fazla büyük olmayan bir birliktir. Şimdi baharın ilk günleri. Asıl büyük ordu karlı, dağların arkasında olsa gerek.

— Ama bu ordu, dağı aştıktan sonra, bizim Hindistan'a çekilme yolumuzu tıkayacaktır.

— Niye çekilecek mişiz ki?!

— Başka bir haber daha var. Moğol ordularını Kızılkum sahralarında görmüşler.

— Sahraya, on bin atlıdan müteşekkil Türkmen ordusu pusuya yatmak için gönderilmişti.

— Bu senin Türkmenlerin Moğolları durduramaz.

— Eğer öyleyse, bu durumda Çingiz-han birkaç güne kadar Buhara surları önünde görünecektir. Biz de buna hazırlanalım.

— Belki de bu kızıl vahşi kendi birlikleriyle Buhara'ya doğru yol alırken, başka birlikler de bu çevrede bizi arıyorlardır. Buradan hemen gitmek derkâr! - diye fısıldadı Muhammed korkulu gözlerle, sanki birileri âniden çıkıp saldıraya geçecekmiş endişesiyle çalılıkları süzerek.

Celaleddin cevap vermedi.

— Ne diye cevap vermezsin?

— Sen beni kafası çalışmaz biri olarak görüyorsun. Ne diyebilirim ki?

— Konuşmanı emrediyorum.

— O halde konuşacağım, ama istersen beni affedersin, istersen kellemi vurdurursun. Eğer bu mel'un Çingiz-han buraya gelecek olursa, ordumuzun yüksek surların arkasına çekilmesi değil, dışarı çıkıp onu araması şart. Savaşın kapıya dayandığı şu günlerde, savunmasız zavallı köylülerin derisini soymak için oraya buraya dağılan cesur Kıpçak hanlarını toplar, savaş meydanına sürerdim. Şehir ka-

pısından içeri girmelerini kesinlikle yasaklardım. Bir askerin en iyi koruyucusu, keskin kılıcı ve güçlü atıdır. Kızıl kaplan buraya mı gelecek? Bu daha iyi. Yani biz onun gideceği yolu biliyoruz. En iyisi, atlarımızın dizgini kırıp, peşine düşmek ve artçılarını kılıçtan geçirmek; bir yandan da yolunu kesip dört bir taraftan üzerine çullanmaktır. Bütün develerini keser, etlerini sarı derilerinin içine doldururuz. Yüzyirmi bin askerin Semerkand surlarının arkasına çekilip saklanmasından ne fayda? Yaptıkları tek şey, yağlı koyunları kesip yemek.. Tabii bu arada atları da durmadan güç kaybediyordur...

— Babanın buyruklarına karşı mı çıkıyorsun? Zaten bunu uzun zamandır farkediyordum. Sen benim ölümümü bekliyorsun.

Celaleddin, bakışlarını yere çevirerek, tok bir sesle:

— Düşündüğün gibi değil,- dedi. - Dünya sallanırken, böyle zor anlarda, seni yalnız bırakmam. Fakat senin sevgili İskenderi'nin hatırasına yemin ediyorum ki, kafası çalışmaz biri olarak ben, öyle kolaylıkla ve kararlılıkla teslim olmam. Eğer bir işaretinle savaş meydanına atılıp, düşmanla göğüs göğüse çarpışmaya girmeyecekse, bu koca ordu sana ne lazım? Eğer şu yüksek surlar, arkasına sığınan kadın ve çocukları korumak için değil de, başlarını kadınların şalvarının içine gizleyerek düşmandan kaçan silahlı ordularını korumak içinse, ne gereği var! Benim kellemi vurdurabilirsin, ama lütfen dediğim gibi yap. Baba, Semerkand'a gidip, harekete geçelim.

— Sadece İran veya Hindistan'a!..

— Hayır! Önümüzdeki iki seçenek var: Ya erkekçe savaşmak, ya da sürgünde alçakça ölmek. Biz, Tatarları durdurmak için açık alana çıkmalıyız.. Tıpkı gece gölgesi gibi onları izler, hepsini sırtlarından şişleriz.. Sen de ulu bir sergerde olarak şöhret yaparsın!.. Hemen harekete geçelim baba, hemen!..

— Sergerde sen değilsin,- dedi ulu sultan elmas yüzüklerle donatılmış parmağını kaldırarak. - Sen cesur bir

yiğitsin, ama ancak gözünü ölümden sakınmadan düşman üzerine atılan birkaç bin beyinsiz yiğidin kumandanı olabilirsin.. Bense, beyinsiz bir asker olarak değil, cesur biri olarak hareket edebilirim. Her şeyi düşünmek, her şeyin hesabını inceden inceye yapmak zorundayım. Benim kararım başka. Birlikte Kelif'e gidip, orada Ceyhun nehrinin öte tarafında kendimizi emniyete alacağız.

— Yani vatanımızı bırakacak mısın? O zaman sadece sürülerini elinden almak için gırtlağına bastığımız, ama tehlike anında Tatarlar'ın insafına terkedeceğimiz bu zavallı halk, Harezmşahın bütün sülalesine lanetler yağdırır!

— İran'da daha büyük ve taze bir güç toplayacağım.

— Hayır padişah! Şimdi, şu anda elinde bulunan orduyla harekete geçmek zorundasın. Surların arkasına gizlenmiş, kumandansız yeni bir orduyu eğitmek için çok geç. Bir gün içinde zafer kazanabilmek için gerekli orduyu hazırlamak yirmi yıl alıyor. Semerkand'a gidelim! Has yiğitlerimle senin hemen yanıbaşında ben çarpışacağım, ben!..

— Hayır, hayır! Sana hemen Belh'e hareket etmeni ve orada yeni bir ordu toplamanı emrediyorum. Şans benden yüz çevirdi.

— Şans? - Öfkeyle bağırdı Celaleddin.- Şans da neymiş? Yoksa bu şans güçlüleri mi terkediyor? Kaderden kaçış olmaz! Baba! Düşmanın peşinden gitmeliyiz, yetişip saçlarından tutarak, dizleri üzerinde sürüklemeliyiz.. Bak o zaman şans nasıl dönüyor!

— Alâ! Hep cesur bir yiğit olarak anılacaksın! Ama asla Harezm meydanındaki çarmıktan kelleni kurtaramayacaksın!..

Hızlı hızlı kameriyeden aşağı inen Harezmşah, titrek adımlarla sarayın balkonuna çıktı. Etrafını bir kez daha kolaçan ettikten sonra, naz-ı nimetlerle donatılmış olan büyük sofraya bağdaş kurup oturdu. Dua edildikten sonra, birkaç lokma alan sultan Muhammed, yemeği falan bir yana bırakıp, hemen yola çıkılması için atların hazırlanmasını emretti.

- V -

Otrar'da oğulları Ügedey ve Çağatay'ı bir miktar orduyla bırakan Çingiz-han onlara:

— Kumandan İnalcık Kayır-han'ı canlı yakalayıncağa kadar Otrar'ı kuşatma altında tutacaksınız. Onu huzurıma elleri ayakları zincirlenmiş olarak getireceksiniz. Ona ölümlerden ölüm beğendireceğim,- dedi.

Büyük oğlu Cuçi'ye de Cend ve Yengikent'i zaptetmesini bildirerek, kalan ordusunu çeşitli yerlere sevketti.

Alak-noyon, beş bin kişilik bir orduyla Kıpçak birliklerinin bulunduğu Berraket şehrine geldi. Üç gün süren kısa bir çatışmadan sonra şehir sakinleri, yaşlıları Alaknoyon'a göndererek teslim olduklarını ve affedilmelerini istediler. Alak-noyon, şehrin bütün sakinlerini açık bir araziye topladı. Savaşçıları bir tarafa, sanatkârları bir tarafa, diğer kalanları da başka bir tarafa ayırdı. Savaşçılar, silahlarını gösterilen yere bırakınca, Moğol askerleri, topuz, kılıç ve oklarla saldırıp hepsini yok ettiler. Esirler arasında güçlü kuvvetli olanları bir kenara ayırıp, binlik, yüzlük ve onluk gruplar meydana getirdiler. Daha sonra da bunların başına birer kumandan koyup, başka şehirlerin kuşatılması sırasında tıpkı sığır sürüleri gibi surların üzerine sürdüler. Böylece ilk ölenler daima esirler oldu.

Yol boyunca, diğer Moğol grupları ve müttefik birlikler de onlara katılıyordu. Öyle ki, kısa süre sonra, Alaknoyon'un emrinde seksen bin kişilik bir kuvvet birikmişti. Bu ordu, çok geçmeden Seyhun'un hızlı ve köpürmüş dalgalarla akan sularıyla sulanan Hocent şehrinin surları

önünde belirdi. Fakat yüksek surların aşılmazlığına güvenen şehir halkı, teslim olmayı reddetti.

Şehir valisi ve şehirdeki ordunun kumandanı, kısa süre önce oraya tayin edilen Timur Melik'di. Güçlü kuvvetli, attığını vuran, bileğine sağlam olan Timur Melik, çok iyi bir savaşçıydı. Seyhun'un orta yerinde bulunan ve nehri iki kola ayıran ada üzerinde muhkem bir kale kurdurmuş, bol miktarda silah ve yiyecek depo etmişti.

Moğollar, şehri kuşatma altına aldıktan sonra, ellerindeki Müslüman esirleri kırbaç ve kılıç zoruyla Hocent surlarına doğru sürdüler. Şehir sakinleri, kendi kardeşleri ve dindaşlarıyla çarpışmak istemediklerinden, müdafaayı bıraktılar. Bunun üzerine Timur Melik, bileğine sağlam bin yiğidiyle bütün kayıkları da yanına alarak, adaya çıkıp kalesine kapandı. Böylece şehir halkı, yaşlı birkaç kişiyi Moğol kumandana gönderip af dilediler ve kale kapısını açtılar. Fakat Moğollar, hemen şehri yerle bir ettiler. Ada üzerindeki kaleyi, mancınık ve mızrak atan makinalarla dövmeye başlayan Moğollar, bunun bir fayda vermediğini anlamakta gecikmediler. Çünkü atılan taşlar ve mızraklar kaleye kadar ulaşmıyordu. Bunun üzerine Moğollar, Hocent sakinleri tamamen dışarı çıkarıp, Benaket'ten getirdikleri esirlerle birlikte elli bin kişilik bir işçi gücü oluşturdular. Sonra bunları nehrin iki tarafına taksim edip, üç fersah (21 km.) mesafeden taş getirterek, nehrin mecrasını değiştirmeye zorladılar.

Bu arada Timur Melik de boş durmuyordu. Hemen oniki büyük tekne hazırlatarak, bunların üzerini ateşe karşı dayanıklı kilii keçeyle kaplattı. Ayrıca teknelerin yan taraflarını da oklara karşı kapattırdı. Bir yandan da hemen her gün nehrin her iki tarafına altışar tekneyle savaşçılar gönderiyor; bileğine oldukça sağlam bu yiğitler, karaya çıkıp Moğolları kılıçtan geçiriyor, ama Moğolların yoğun ok atışları teknelere herhangi bir zarar veremiyordu. Hatta bir gece, Timur Melik, ani bir hurue gerçekleştirerek, Moğol saflarına öyle bir dalmıştı ki, paniğe kapılan Moğol birlikleri dört bir yana kaçışmışlardı.

Bu durum karşısında, Moğolların beraberlerinde getirdikleri Çinli mühendisler, yeni, fakat daha uzun menzilli bir mancınık yapmayı başarmışlardı. Taş ve daha çok mızrak fırlatan bu yeni mancınıklar sayesinde Moğollar, artık Timur Melik'in ordusuna ağır darbeler indirebiliyorlardı. Durumun kendisi için ümitsiz olduğunu gören Timur Melik, bir gece yetmiş kayık ve tekne hazırlatarak erzak ve askerlerini yükledi. Sonra bütün tekne ve kayıklarda, aynı anda ateş ve fenerler yaktırıp, azgın dalgaların sürüklediği ateş seli halinde nehirde seyretmeye başladı.

Moğol ordusu, nehrin her iki tarafından onları ok yağmuruna tutuyordu, ama Timur Melik arada bir kıyıya yanaşıp karaya çıkıyor, panik saldırıları gerçekleştiriyor veya kıyıdakileri güçlü ok yağmuruna tutarak, fırsattan faydalanıp yoluna devam ediyordu. Moğollar'ın Benaket'te nehir üzerine gerdikleri zinciri de güçlü bir darbeyle parçalayan Timur Melik, yoluna devam etmeyi başarmıştı.

Ne var ki, artık nehirle yola devam etmenin fayda sağlamayacağını anlayan Timur Melik, Bar-Halıgkent'te büyük bir at sürüsünün bulunduğunu haber alınca kıyıya çıkıp, yiğitlerini atlara bindirerek bozkıra doğru yol aldı. Moğollar peşlerindeydi, fakat Timur Melik'in askerleri zaman zaman durup düşmanın içine panik dalışları gerçekleştiriyor, sonra yoluna yeniden devam ediyordu.

Kimse teslim olmak istemiyordu. Moğol kamplarına yapılan gece saldırıları ise, cesur savaşçıların sayısını giderek azaltmış, pek az kişi hayatta kalmıştı. Sonunda yanında sadece birkaç kişi kalan Timur Melik, yine de çarpışa çarpışa bozkır içlerine çekilmeye devam etti.

Timur Melik'in bütün silah arkadaşları ölüp, tek başına kaldığında, sadağında topu topu üç adet ok kalmıştı. Peşinden gelen Moğolardan üç tanesi, ona yetişmişti, ama bir tanesi atılan okla gözünden vurulup düşünce, Timur Melik diğer ikisinin üzerine hücum etti. Onunla başa çıkamayacaklarını anlayan iki Moğol askeri, atlarını topuklayıp selameti kaçmakta buldu.

Timur Melik, sadağında kalan iki okla kumlu çölde yoluna devam edip, Kara Hançer'e bağlı Türkmen birliklerinin bulunduğu yere ulaşmayı başardı. Onlardan yeni bir at alarak, yoluna devam eden Timur Melik sonunda Harezm'e ulaşıp, tekrar Çingiz-han'a karşı savaş hazırlıklarına başladı.

- VI -

Bu mel'un millet öyle hızlı hareket ediyordu ki, bizzat gözüyle görmeyen birinin buna inanması zordu.

(Clavilo, XV.Yüzyıl)

Bu esnada Otrar, yakılıp yıkılmış harebelerle kaplı bir şehir görünümüne bürünmüştü. İç kaleye çekilmiş bulunan İnalcık-han ise, sınırlar üzerinde Moğollarla amansız bir mücadele sürdürüyordu. Dokuz tuğlu beyaz sancağını açan Çingiz-han, birliklerine topyekün bir saldırıya hazırlanmaları emrini vermişti.

Oğullarını ve başkumandanlarını yanına çağırttı. Hepsi gelip büyük bir keçenin üzerine bağdaş kurarak oturdular. Çingiz-han, her birine hangi şehrin üzerine yürümesi gerektiği, ne yöne gideceği konusunda talimatlar veriyor, fakat hiç kimse öfkeli başbuğuna beyaz sancağın hangi tarafa götürüleceği sorusunu soramıyordu.

— Benim yokluğumda,- dedi Çingiz-han, - bütün ordu, dikkatli kumandan Büğürci-noyon'un kumandasında olacak. Öncü birlikler Cebe-noyon'un düzenleyeceği saldırılarda en önde gidecekler ve Sübüday'ın kuşatmalarında rol alacaklardır. Biz de bu arada, Buhara ile Semerkand arasındaki vadide Harezmşah Muhammed'i karşılayacağız. Ona üç yönden saldıracağız. Harezmşah'ın esasi kuvvetlerini yok ettikten sonra, bütün Müslüman ülkelerinin tek hâkimi ben olacağım.

Bir maşrapa kımızı sonuna kadar içen Çingiz-han, sürekli beyaz sancağı taşıyan hassa subayı Sülde'ye de biraz

ikram ettikten sonra, atına atlayıp ordusuyla beraber tekrar sefere koyuldu. Bölüklerden biri, Seyhun nehrinin yukarı akımını takip ederek ilerlerken, bir diğeri aşağı akımı boyunca yol almaya başladı. Çingiz-han ise, kervan yolunu takip edip, Kızılkum çölüne daldı.

Şubat ayının parlak güneşi, gündüzleri kor gibi yanan ışınlarıyla ortalığı yakıp kavurmuyor, geceleri ise her taraf buz kestiğinden meydana gelen killi köreşeler dar patikayı yürünmez hale getiriyordu. Uzun bacaklı atlarıyla gözüpek Türkmen savaşçılarının bu yörelerde dolaştıkları söylentisi çıkmıştı. Bunlar, kum tepeleri arasından pars çevikliğiyle ortaya çıkıyor; düşman saflarına dalıyor, kesip biçiyor ve sonra esirleri kementlerle yerlerde sürükleyerek bir anda ortadan kayboluyorlardı.

İlk önceleri Moğol ordusu, çöl üzerinden doğrudan Harezm'in başkenti Gurgenc üzerine yürüdüğünü sanıyordu. Fakat aradan iki gün geçip, Seyhun'un bulanık sularını arkada bıraktıklarında, güneşin arkalarından değil, soldan doğduğunu görmüş; atlarının batıya değil güneye, yani meşhur Semerkand ve Buhara'ya doğru yol almakta olduklarını anlamışlardı.

Çingiz-han, askerleri arasında, fakat rahvan yürüyüşlü, siyah, güçlü bacaklı doru atının sırtında gidiyordu. Bütün ordu, Tatarlar'ın tabiriyle, "kurt yürüyüşü" denilen bir tarzda ilerliyordu. Atının üzerinde heykel gibi kıpırdamadan ilerleyen Çingiz-han, hayvanın dizginini gevşetmişti. Gözleri yarı kapalı, yüzü ise ince bir ipek tülle örtülüydü. Uyuklayıp uyuklamadığı, yahut bir şeyler düşünüp düşünmediği belli değildi. Arada bir gözlerini hafifçe açıp, çevresine bakınıyordu.

Çingiz-han, bu sefer sırasında, kendini rahat ettirecek hiçbir şey almamıştı. Otağ kurdurmuyor, ancak yere serilen keçe üzerinde uyuyordu. Sadece uyurken miğferini çıkarıyor, ak saçlarla kaplı başını kulaklıklı sansar şapkasıyla örtüyordu. Yere uzandığı zaman karşısına oturan dört hassa askeri, elleriyle keçe gererek hakanı rüzgara, yağmura veya kara karşı koruyorlardı.

– VII –

Derviş Hacı Rahim, küçük yol arkadaşı Doğan ve Kurban Kızık, bütün bir gün Buhara'da dolaşarak geceyi geçirebilecekleri bir yer aradılar. Akşama doğru herkes dükkanının kapılarını kilitleyerek bir an önce kendini evine atıyor; yüksek surların arkasına gizlenen sokaklarda in cin top oynuyordu. Üç arkadaş beyhude yere evlerin kapılarını tıklatıyor, geceyi geçirebilecekleri bir oda istiyor, fakat aldıkları tek cevap "yerimiz yok, başka kapıya" oluyordu.

Şehirdeki bütün hanlar ve aşhaneler kapanmıştı. Han sahipleri, sığınmacıların kucak kucağa yattığı tıka basa odalarda, bir gece konaklamak için, kişi başına avuç dolusu para istiyorlardı. Şehir düzenini sağlamakla görevli öfkeli "dayılar", ellerinde uzun sopalar bulunan muhafızlarla birlikte sokak sokak dolaşıp, aylak aylak dolaşanları sıra dayağından geçiriyor yahut nezarethanelere atıyorlardı.

Sonunda üç yolcu, dar bir sokağın ortasında, şehir surlarına bitişik bir yerde harabe halinde kulübelere rastladı. Kurban Kızık, üzerinde kaba otların bittiği dama çıkarak, çalı çırpı ve samanların arasında yatmayı teklif etti. Önce kendisi yukarı tırmanıp, sonra yol arkadaşlarının çıkmasına yardımcı oldu. Birbirlerine sokularak, dervişin bin yamalı geniş cüppesine bürünüp uzandılar.

Gece çıkan dondurucu rüzgar, üzerlerine oradan buradan topladığı kar tanelerini üfürüyor, orada burada tek tük ışıklar yanıyordu, fakat geç saatlere doğru onlar da söndü ve şehir derin bir sessizliğe gömüldü. Sokaklarda, sadece dev-

riye gezen bekçilerin sert ayak sesleri ve orada burada havlayıp duran bekçi köpeklerin ulumaları işitiliyordu.

Ertesi sabah, müezzinin ince minarenin şerefesinden sabah ezanını okumaya başlamasıyla birlikte ayağa fırlayan üç kafadar, halkın korku içinde oraya buraya koşuşturduğu yüksek surların üzerine çıktılar.

Doğu kapısının önünde uzanan vadideki bir tepeye, görülmemiş büyüklükte sarı bir otağ kurulmuştu. Otağın çevresinde, kalabalık süvari kitlelerinin hareketi gözleniyordu. Kimi birlikler ise, şehrin surlarına kadar yaklaşmış, çevreyi kolaçan ediyordu. Görünüşleri, Buharalılar için oldukça tuhaftı; kısa boylu atları, bir ceylan çevikliğiyle koşuyor, aniden duruyor ve sonra başka bir yöne, aynı süratle yeniden atılıyordu. Askerlerin başlarındaki metal miğferler ve sırtlarında çelik zırhlar, koyu bulutların arasından atılıp çıkan gün ışıkları altında parıl parıl yanıyordu. Biraz sonra ortaya çıkan yeni birlikler ise, ellerinde kazma ve kürek bulunan binlerce köylüyü kırbaçlayarak, surlara doğru sürüyorlardı.

— Kim bu bodur atlı tuhaf insanlar?- diye sordu Kurban Kızık.

— Ne soruyorsun?- diye çıkıştı mızrağını toprağa saplayarak dikilmekte olan asık suratlı bir savaşçı.- Onların Müslüman olmadıklarını, bizden olmadıklarını görmüyor musun? Bunlar, halkın Tatar dediği yecüc mecücler. Şu koca otağda da büyük hakanları oturuyor. Herhalde, bize bakıp bakıp gülüyordur. Allah belasını versin!

Kurban Kızık, yakınmaya başladı.

— Şehir kapıları kapalı! Artık dışarıya da bırakmazlar! Zavallı çocuklarım bensiz ne yaparlar? Allah bilir, bir yıldan önce çıkamam buradan!

Çelik miğferli, gümüş sadaklı şehir hacibi, bu sırada sur üzerine çıkınıştı. Kurban Kızık, ellerini göğsüne koyarak terbiyeli bir şekilde ona doğru koşup eteğini öptü.

— Bek-cigit İnanç-han cenapları, beni tanıdınız mı? - dedi.- Ben sizin marabanız, icarcınız Kurban Kızık! Selam..

— Senin ne işin var burada? Neden tarlanda değilsin?

— Padişahın fermanına binaen kafirlerle savaşmak için Buhara'ya yaya olarak geldim. Yolda kısrağımı çaldılar. O mel'un hırsızların elleri kırılır inşaallah! İki gündür burada dolaşıp, kumandanım olacak bir yüzbaşı arıyorum kendime. Ama kimse beni istemiyor, kimse benimle konuşmuyor. Eğer kimsenin savaşçıya ihtiyacı yoksa, o zaman kim gelip kellesini padişah için tehlikeye atar, kim yecüclerle çarpışır?

— Senden bu güzel sözleri işittiğime sevindim, Kurban Kızık,- dedi İnanç-han.- Görüyorum ki, tarlada çalışmaktan dolayı kolların güçlü, sırtın kambur. Savaşta büyük bir bahadır olabilirsin. Seni birliğime alıyorum. Peşimden gel.

Böylece Kurban, derviş ve küçük yaşlı yol arkadaşından ayrıldı.

İnanç-han'ın peşinden yürüyen Kurban, atların sıra sıra dizildiği, bukur-bukur sesler çıkararak kaynayan kazanlardan çevreye pirinç ve baharat kokusunun yayıldığı bir meydana ulaştı. "Burada insanların kıçına bir tekme vurup kovmuyorlar, bir de karnını doyuruyorlar" diye geçirdi içinden Kurban Kızık.

— Hey Oraz çavuş! - diye bağırdı İnanç-han, uzun boylu, asık suratlı, simsiyah sakallı Türkmen'e dönerek. Türkmen, hemen koşarak gelip, İnanç-han'a tâzim kıldı.- Al sana aslan gibi bir savaşçı vereyim. Adı Kurban Kızık. Tarlada çok iyi çalıştığına göre, er meydanında da iyi bir asker olacaktır.

— Ona at mı verelim, yoksa piyade mi savaşsın?

— Ona iyi bir kılıç, güzel bir at ve başka ne lazımsa ver. Allah yardımcınız olsun!

İnanç-han, çekip gitti. Oraz çavuşun emrinde on kişi vardı ve hepsi de yanmakta olan ateşin yakınına çömelmişlerdi. Elinde kocaman bir çömçe bulunan askerlerden biri, Kurban'a selam mahiyetinde takıldı:

— Böyle kocaman bir mızrak getirmen iyi oldu. Pilavı kaynatmak için odun yetmiyordu.- Sonra Kurban'ın elin-

deki uzun, ağır mızrağı alıp, sapını baltayla ufak parçalara ayırdıktan sonra ocağa attı.

— Aha şu at senin,- dedi Oraz, Kurban'ı diğer atlardan ayrı bir yere bağlanmış kır bir aygırın yanına getirerek.- Çok huysuzdur. Sakın ola ki kuyruk tarafından yaklaşma, bir çifteyle seni öbür dünyaya gönderir. Baş tarafından yaklaş ve hemen dizginini tut. Neyse, kısa zamanda sana alışacaktır. Bir kötü tarafı varsa, kolay kolay dizginlenmemesi ve dörtnala koşmasıdır. Bu yüzden dizgini muhkem tutasın. Merak etme, savaşta seni doğruca Tatarlar'ın üzerine götürür.

Kurban, karşısında kulaklarını kısıp, dişlerini çıkaran ve tepinip duran ata korkulu adımlarla yaklaştı. İçinden "Allah yardımcım olsun" diyerek, ateşin başına döndü. Ona eski ve enli bir kılıçla, sarı konçlu bir çizme veren Oraz tarafından akşam yemeğine davet edilen Kurban, artık kendisinin de diğerleri gibi yiğit bir savaşçı olduğuna inanıyordu.

Akşam yemeğinden sonra bütün askerler, kendi atlarına yem ve saman vermeye başlayınca, Kurban da aynı şeyi yaptı.

— Şimdi iş başına! - dedi Oraz çavuş ve sesini yükselterek: - Atlara! - diye bağırdı.

Huysuz aygırına güçlükle binen Kurban, diğer arkadaşlarıyla birlikte Buhara'nın dar sokaklarına daldı.

— Bir hurue hareketi yapacağız,- dedi yanındaki asker.- Ama acaba çoğumuz geri dönebilecek mi?

Bölük, şehir ana giriş kapısının önünde durdu. Geniş meydanda, gruplar halinde gelen birlikler toplanmaya başlamışlar ve çok geçmeden, sayıları beş bine ulaşmıştı.

Bölük kumandanları, atlarını sürüp İnanç-han'ın önünde toplandılar. İnanç-han, onlara şu direktifi verdi:

— Büyük Tatar hakanının oturduğu sarı otağa saldıracağız. Hepsini kesin! Esir almak yok! Biz, Tatar kampına ani bir baskın düzenlemekle görevliyiz. Ordumuzun geri kalanı ise, kafirlerle kolayca başa çıkacaktır. Gazanız mübarek ola!

Demir kaplı ağır giriş kapısı gıcırdayarak açıldı ve süvariler şehirden çıkmaya başladılar. Savaş alanına doğru yaklaştıklarında, Kurban, karanlıkta sadece önde ilerleyen yiğitlerin gölgelerini görebiliyor; biraz uzakta ise, Tatar kampında yanan binlerce ateşin parıltıları göze çalınıyordu. Yavaş yavaş hızlanan atlar, birkaç saniye içinde dörtnala koşmaya başladılar. Kurban'ın zaptedememekten korktuğu kır aygır gemi azıya alarak, diğer atları yarıp geçti.

Yel gibi uçarak Tatar kampına giren beş bin atlı, korkunç bir öfkeyle ateşlerin yandığı noktaya daldı. Önlerine geleni devirip, oraya buraya rastgele bırakılmış yüklerin ve eyerlerin üzerinden atlayarak geçtiler.

Bir anda neye uğradıklarını şaşıran Tatarlar, atlarına atlayarak, dört biri yana dağıldılar. Diğer süvarilerin arasında kalan Kurban, eski ve ağır kılıcını çekip önüne gelene vurmaya, bir yandan da naralar atmaya başladı. Süvariler kimini ikiye biçip, kiminin bacağını doğruyor, ama hepsi de ulu Tatar hanının bulunduğu sarı otağa ulaşmak istiyordu.

Fakat Kurban Kızık, arkadaşlarının birden atlarının başlarını başka bir yöne çevirip, Tatarları takip etmekten vazgeçtiğini farkedince, atını topukladı. Kır aygır, diğer süvarilerin peşine takılıp, dört nala koşmaya başladı. İçinden Allah'a yalvarıp dualar eden Kurban'ın tek korktuğu şey, atıyla birlikte bir kanalın içine yuvarlanmaktı.

Uzun süre dört nala at koşturan süvariler, bir süre sonra dizginleri gerip atlarını yavaşlattılar, sonra da rahvan yürüyüşe geçtiler. Bütün bir ordu, Buhara'dan batıya doğru uzanan ana yola sapmıştı. Bütün gece yol aldıktan sonra, sabaha doğru İnanç-han durumu açıkladı.

— Burada biraz mola verip, Ceyhun sahillerine gidecek ve orada Harezmşah'ın ordusuna katılacağız.

Fakat, aradan çok geçmeden, bir takım gürültüler ve çığlıklar işittiler. Çığlıkları müteakip ortaya çıkan Tatarlar, öfkeli çehrelerle kamp kurmuş olanların üzerine dolu

dizgin at koşturuyorlardı. Güçlükle atlarına atlayan Buharalı süvariler, kahramanca vuruşmayı bir yana bırakıp, kendilerini bekleyen ölümden uzaklaşmak için hayvanları topukladılarsa da, bütün birlikler neredeyse tamamıyla Tatarlar tarafından imha edildi.

- VIII -

İnanç-han'ın beş bin kişilik ordusu, Buhara-i Şerif'i korumak yerine firar utancını asker şerefine tercih edince, şehrin en büyük camiinde bir araya toplanan gözde beyler, imamlar, ulema ve zengin tüccarlar, aralarında uzun uzun konuştuktan sonra şu karara vardılar:

— Baş eğen kişi, itaati reddeden kişiye göre hayatını daha kolaylıkla kurtarır. Bu yüzden, varıp Çingiz-han'a boyun bükelim.

— Dağ taş insan kayıyor! - dedi bazıları.- Tatar hanına varıp boyun bükersek, ihtimal huzuruna göndereceğimiz aksakalları dinler ve şu kadim şehrin, "gökyüzünün parlayan yıldızı" olan şu meşhur şehrin boyun büken halkına acır.

Sonra, ipekli ve simli kumaştan yapılmış elbiselerini giyen şehir beyleri, imamlar, ulema ve zengin tacirler, onbir kapının altın anahtarlarını yanlarına alarak, toplu halde surlardan dışarı çıkıp, sarı otağa doğru yürüdüler. Hakanın tercümanı, atını koşturarak gelip, onları karşıladı. İçlerinden bazıları, bu adamı tanıyordu. Daha önce Gurgenc'in en zengin taciri olan Mahmut Yalvaç'tan başkası değildi gelen. Mahmut Yalvaç, büyük kervanlarıyla çeşitli ülkelere sık sık seyahat ettiği için, birçok dil öğrenmiş, şimdi ise Tatar hanının tercümanı olmuştu.

Aksakalların ileri gelenlerinden biri söz aldı:

— Şehrimizin kadim surları öyle muhkem ve yüksek ki, onu zaptetmek için uzun yıllar boyu muhasara edip, çok emek harcamak gerekir. Ama biz, halkın kanının boş

yere dökülmesini önlemek, miletin açlıktan kırılmasına mani olmak ve ulu hakan Çingiz-han'ın kahraman askerlerinin beyhude yere ölmesine yol vermemek için, şehri savaşsız teslim etmeye karar verdik. Eğer Moğol hakanı teslim olanlara dokunmayacağına söz verirse..

— Bekleyin! - dedi tercüman. Sonra umursamaz bir halde sarı otağa gidip, yine umursamaz bir halde korkudan tir tir titreyen aksakalların yanına döndü.

— Ulu hakanın kararını dinleyin aksakallar,- dedi.-: Surların sağlamlık ve aşılmazlığı onları savunan kişilerin yiğitliğine ve gücüne bağlı bir şey. Eğer savaşmadan teslim olacaksanız, o halde şehir kapılarını açıp, içerde beklemenizi emrediyorum.

Yüksek mevkili yaşlılar, sakallarını sıvazlayarak, başlarını sallayıp birbirlerine bakıştılar. Sonra mahzun bir şekilde şehre döndüler. Onları bu şekilde gören şehir halkı, kendilerini artık kötü bir felaketin beklediğini hissetmişti.

Gerçekten de Buhara surları öyle yüksek ve muhkemdi ki, içindeki barışsever halkı aylarca koruyabilirdi. Ama bugün, ağızlardan savaşmak isteyenin aklını oynatmış olduğundan başka laf çıkmıyordu.

Kalenin savunma işini üzerine alan kumandan ve beraberindeki askerler, aksakalları ve imamları bir güzel haşladıktan sonra, şehir anahtarlarını onlara teslim ederek, son nefeslerine kadar vuruşmaya karar verdiler. Sonra Şehristan'ın ortasında kalan küçük bir kaleye çekildiler.

Şehrin onbir kapısı da aynı anda açıldı. Bin Tatar atlısı, şehrin dar sokaklarına daldı. Muntazam birlikler halinde taksim olmuşlardı ve her birlik, şehrin bir mahallesiyle meşgul oluyordu.

Evlerinin basık damlarına çıkan şehir sakinleri, korkulu gözlerle, uzun yeleli, kısa bacaklı atlara binmiş sakalsız Tatar savaşçılarını seyrediyorlardı. Şehir, tıpkı bir mezarlık gibi sessizliğe gömülmüştü. Sadece uzun yüzlü, tüyleri toz toprak içindeki kızıl gözlü bazı köpekler, damdan dama atlayarak, sokak aralarında dolaşan vahşi insanların gelişindeki felaketi sezmiş gibi acı acı havlıyorlardı.

Moğol savaşçılar bütün ana sokakları tuttuktan sonra, atları gibi kendileri de tepeden tırnağa zırhlara bürünmüş beyaz atlı hassa birlikleri şehre girdi. Bin seçkin savaşçı arasında, Kızılkum çöllerinden kopup gelmiş bir ateş parçası gibi görünen doğunun hâkimi duruyordu. Bahadır görünümlü bir Moğol, ucuna at kuyruğundan yapılmış dokuz tuğ bulunan beyaz sancağı elinde tutarak, öne doğru ilerledi. Kıpkızıl, alev gözlü, eyersiz bir atı çekmekte olan iki savaşçı da, onu takip ediyordu. Az arkada ise, geniş göğsü adi bir deri savutla örtülü atın sırtında, uzun ve siyah elbise giyinmiş ulu hakan ilerliyordu.

Çingiz-han'ın suratı asıktı. Belinde, deriden yapılmış geniş ve süslü bir kemer; kemer üzerinde ise, siyah kabzalı bir kılıç vardı. Kulaklıkları yan tarafa kıvrılmış, tepesinde ok ucu gibi sivri demir parçası bulunan siyah miğferin altındaki uzun ve aksakallı asık suratı, yarı kapalı gözleriyle şu karşılarında duran insan, başında değerli taşlarla süslü çok pahalı bir sarık ve sırtında simli kumaştan mutantan elbiseler bulunan Harezmşah'a hiç benzemiyordu.

Çingiz-han, üç tarafı hassa birlikleri tarafından koruma altına alınmış ana meydana, özel koruma muhafızlarının dikkatli bakışları altında girdi. Şehrin ileri gelenleri, ruhaniler ve üst düzey görevliler, caminin yüksek basamaklarına dizilmişlerdi.

Moğol hükümdarı camiye doğru yaklaşırken, merdivenlerde bulunanlarla, meydanda toplanmış olan halk, Harezmşahın önünde defalarca eğilmiş olmanın verdiği alışkanlıkla yere kapandı. Sadece birkaç yaşlı ulema, hiçbir hükümdarın önünde eğilmemelerini gerektiren ilimlerine yaraşır bir şekilde, ellerini göğüslerine koyup, saygıyla tâzım kıldılar.

— Padişah Çingiz-han çok yaşa! Doğunun güneşine selam olsun! - diye bağırdı aksakallardan biri ince sesiyle. Çevredeki kalabalık da hep bir ağızdan onun sözlerini tekrarladı.

Çingiz-han, gözlerini hafif kısarak, başını kaldırdı. Elindeki kırbacı sıkarak, caminin yüksek minare ve güm-

bazlarına baktı. Sonra atını taş merdivenlerden yukarı doğru sürdü.

— Bu yüksek ev, şahir hâkiminin evi mi?- diye sordu hakan.

— Hayır, bu tanrının evi,- şeklinde cevap verdi imamlar.

Çevresi koruma subayları tarafından sıkı bir kuşatma altına alınmış olan Çingiz-han, cami kapısından içeri girdi. Değerli halıların üzerinden geçip, insan boyundaki taş rahle üzerine ters olarak konulmuş devasa Kur'an'ın yanında atından indi. Sonra, küçük oğlu Tuli-han'la birlikte, imamların hutbe okudukları mimberin basamaklarından birkaçını tırmandı. Beyaz ve yeşil sarıklı aksakallar, korkulu gözlerle karşılarında dikilip duran sarı ve sert sakallı, asık suratlı kişinin şehir halkının akibeti hakkında vereceği kararı bekliyorlardı

Çingiz-han, parmağını kaldırıp yaşlı imamlardan birine işaret etti.

— Niye bu adam başına birkaç kat kumaş sarıyor?

Tercüman, soruyu ihtiyara tercüme ettikten sonra, onun verdiği cevabı hakana aktardı:

— İmam diyor ki, ben Arabistan'a Mekke'ye gittim ve orada Allah'a dua edip, Peygamber Muhammed'in tabutuna yüz sürdüm. Bu koca sarığı da o yüzden giyiyorum.

— Bunun için bir yere gitmeye gerek yok ki, - dedi Çingiz-han.- İnsan her yerde Tanrıya dua edebilir.

Bu cevap karşısında ne cevap vereceklerini bilemeyen imamlar, çenelerini kapatıp sustular. Çingiz-han devam etti:

— Sizin şahınız çok suçlu. Bu yüzden ben, Tanrının bir gazabı ve kılıcı olarak, onu cezalandırmaya geldim. Emrediyorum ki, bugünden sonra, kimse şah Muhammed'e ne bir damla kan, ne bir avuç un vermeye!

Çingiz-han, minberde iki basamak daha yükselerek, caminin kapısına etten bir duvar örmüş olan askerlerine seslendi:

— Dinleyin benim muzaffer askerlerim! Kampımızda ekmek, atlarımıza ise verecek yem kalmadı. Ama buradaki ambarlar ağzına kadar buğday dolu ve bizlere açık. Atlarınızın karnını buğdayla doyurun!

Meydanı dolduran Moğol askerleri hep bir ağızdan bağırdılar:

— Buhara ambarları emrimize amade! Ulu hakan atlarımızı buğdayla beslememizi emrettiler.

Çingiz-han, minberden aşağı indikten sonra:

— Bu ihtiyarların her birinin başına bir bahadır verilsin- dedi.- Ve onlar, hiçbir şey gizlemeden, bütün zenginlerin evlerini, ambarlarını ve mallarla dolu dükkanlarını tek tek göstersinler. Bikşiler, bütün zengin tacirlerin isimlerini bu ihtiyarlara sorup bir kağıda yazsınlar. Vaktiyle Otrar'da öldürülen benim tacirlerimden gaspedilen bütün malları, bana geri iade edecekler. Söyleyin, o zenginler hemen buraya yiyecek ve içecek getirsinler. Çünkü benim savaşçılarım karınlarını doyurmak, içip eğlenmek isterler. Ben de bugün burada, Müslüman Tanrısının evinde Buhara'nın zaptını kutlayacağım.

Moğol savaşçılarla gözden kaybolan Buhara yaşlıları, çok geçmeden bakır kazanlar, çuval çuval pirinç, koyun butları, ağzına kadar bal, yağ ve yıllanmış şarap dolu güğümler yüklenmiş develerle geri döndüler.

İKİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

BURADAN MOĞOLLAR GEÇTİ

-I-

Ya çalarız düşman başını taşlara
Ya onlar asar bizi yüksek sırlara

(Eski bir Acem şarkısından)

Moğol ordusunda, Çingiz-hanın kurduğu çok sıkı bir disiplin hakimdi. Her süvari onluk, yüzlük ve binlik bölükler içindeki yerini bilirdi. Her bin kişilik birim, sağ veya sol kanat kumandanından emir alan itaatkâr voyvodalara bağlıydı. Sağ veya sol kanat kumandanları ise, emirleri doğrudan Moğol hakanından alırlardı.

Zengin ve kalabalık Buhara şehrinin hemen her sokağına dalan Moğol süvarileri, önlerinde kendilerine rahberlik eden Buhara aksakalları ve daha önce Moğol göçebeleri arasında ticaretle meşgul olduklarından onların dillerini öğrenmiş bulunan Müslüman tüccar tilmaçlar, ev ev dolaşıyorlardı. Bu tilmaçlar, her sokakta durup, yüksek sesle, korkuya kapılarak evlerine çekilen halka, şehrin yeni hâkiminin emirlerini duyuruyorlardı. Ayrıca, sokaklarda devriye gezen karaullar[1] da şehre zaten bir düzen getirmişlerdi.

Moğollar tarafından şehre vali olarak tayin edilen Tair-han, Buhara eminine oturmuş; buradan, Çingiz-han'ın şehir aksakallarına verdiği direktiflerin yerine getirilmesi

1 Karaul kelimesi Moğolca "harau" veya "haragu" kelimesinden alınmışır. Koruma, müdafaa ve düzen anlamına gelmektedir.

meselesine nezaret ediyordu. Bu aksakallar, şehrin bütün zengin tacirlerinin isimlerininin detaylı bir listesini çıkarmışlar, daha önce Harezmşah'ın orduları için hazırlanmış gizli stok ambarlarının yerlerini göstermişler; ayrıca, içleri ağzına kadar değerli ticari emtia ile dolu depoları da bir bir saymışlardı.

Şehrin dört bir yanından deve, at ve arabalarla taşınan mallar, büyük bir meydanda toplanıyordu. Can telaşına düşen şehir sakinleri, bu malları kendi istekleriyle getiriyorlardı. Çuvallar dolusu buğday, ham bez, elbise, halılar, değerli kap kacak, sepetler dolusu meyveler ve başka şeyler.. Daha sonra bunlar camilerin içine istif ediliyor; toplanan şeylerin üçte biri, hakan-ı a'zam, Çingiz-han-ı muazzamın hissesi olarak bir kenara ayırılıyordu.

Çalışacak gücü olanların tamamı, henüz teslim olmaya yanaşmayan İhtiyar Kışlu'nun kapandığı iç kalenin çevresine, boydan boya hendek kazmakla vazifelendirilmişti. Kendisine bağlı askerlerle bir türlü teslim olmaya yanaşmayan Kışlu, son fert ve son nefese kadar çarpışmaya karar vermişti. İç kale müdafileri arasında, diğer hanlar da vardı. Mesela, Çingiz-han'ın gazabından kaçarak Harezmşah'ın hizmetine girmiş bulunan Moğol bahadır Gürhan dahi bu müdafiler arasındaydı.

Bin kadar genç ve yaşlı Buharalının hendek açma çalışmalarına nezaret eden Moğol savaşçılar, onları daha hızlı çalışmaya zorluyorlardı. Bu gidişle iki güne kadar, üzerinde silahlı müdafilerin dolaştıkları yüksek ve kalın kale surlarına ulaşabileceklerdi.

— Biz üzerimize düşen işi süratle bitirdik,- diye konuşuyorlardı Buharalılar.- Şimdi, Moğolların bu yüksek surların tepesine süratle tırmanıp tırmanamayacaklarını göreceğiz.

Bu arada marangozlar, Moğolların talimatıyla, birçok uzun merdivenler hazırlamışlardı..

Moğol askerler, kamçılarını şaklata şaklata kalabalığa yaklaştılar.

— Ne bekliyorsunuz? Ne bakınıyorsunuz? Hadi! Merdivenleri surlara dayayıp yukarı tırmanın!

Buhara sakinlerinden hiçbiri, yukarıdakilerin aşağıya kerpiç yağdırdığı, kaynar su ve katran döktükleri surlara yaklaşmaya cesaret edemiyordu. Fakat kılıçlarını çeken Moğol askerler, atlarını kalabalığın üzerine sürerek, devamlı surette onları surlara doğru itiyorlardı. Ancak, bu gayretlerinin bir fayda sağlamadığını görünce, hiç acımadan önlerine çıkanın kellesini uçurmaya başladılar. Biçare halk, gözlerini yumarak ileri doğru atıldı. Arkadan ise Moğollar, ha bire yetiştiklerinin el ve ayaklarını kılıçla doğramaya devam ediyorlardı.

Tilmaçlar, kalabalığı surlara tırmanmaları konusunda bir kez daha uyarınca, bir Buharalı:

— Sura tırmansan öldün, aşağıda kalsan yine öldün! - diye bağırdı.- En iyisi kaleye, kendi yiğitlerimizin yanına gidelim. Belki onlar bize acırlar da, direnmeye son verirler!

Buharalılar, merdivenleri alıp, duvara dayadıktan sonra, yukarı doğru tırmanya başladılar. Bir yandan da yukarı seslenerek:

— Hey biraderler! Biz de sizler gibi Müslümanız. Silahlarınızı bırakıp, teslim olun! - diye bağırıyorlardı.

Yukarıdaki savaşçılar, önce aşağıdakilerin biraz yaklaşmasına müsaade ettiler, fakat sonra tepelerine taş yağdırıp, diğrenlerle merdivenleri itmeye başladılar.

— Korkak köpekler sizi! - diye bağırıyorlardı.- Geri dönüp Moğollar'ı öldürün! Göreceksiniz nasıl cihad ederek öleceğiz! Ama asla teslim olmayacağız! Siz de düşmana boyun eğmeyin!

Sırtını mazgala vererek, sur üzerinde dikilip duran Moğol bahadır Gürhan da, ağır bir taş kaldırıp aşağıdakilere fırlattı:

— Bu Moğol köpekleri, neden bu koyun yüreklilerin arkasına sığınıyorlar? Gerçekten yiğit kişilerse ortaya çıksınlar! O sirke suratlı moruk Çingiz-han nerede? Sarı çıyan! Çocuk katili!

Gürhan, elindeki enli kılıcın kırılması üzerine ağır bir balta alarak, Moğollar tarafından okla tesirsiz hale getirilinceğe kadar yukarı tırmananları biçmeye devam etti.

Bu arada Moğollar da, Çinli mühendislerin yaptıkları uzun menzilli mancınığı kale önüne getirmişlerdi. Kısa süre sonra, üstüpü ve katrana batırılmış alevli büyük kargıları ve ateş kangallarını kalenin içine doğru yağdırmaya başladılar. Moğollar, esasen karşılarındaki rakiplerinin, kendilerinden dört misli daha az olması sayesinde galip gelebilmişlerdi. Gerçi kaledekiler, çarpışmalar sonunda tamamıyla kılıçtan geçirilmiş, fakat teslim olmaya yanaşmamışlardı. Eğer şehrin diğer kalelerindekiler de bunlar gibi direnmeye kalkışırlarsa, Moğollar, değil yarım yılda, belki bir yılda bile bu yaşlı şehri ele geçiremeyeceklerdi. Neyse ki diğer Buharalılar, kendi hazırladıkları bu felakete katılmaktan kaçınmışlardı.

Buhara sakinleri, Moğollar'a verecekleri haracı verdikten ve bunlar camilere tıka basa doldurulduktan sonra, yeni bir buyruk çıktı:

"Bütün şehir sakinleri, kadın ve çocuklarını yanlarına alarak, şehirden çıkıp, bir meydanda toplanacak. Kimse evinden elbise dışında hiçbir şey almayacak!"

Tilmaçlar, şehir halkına durumu izah etmeye çalışıyorlardı:

— Hiçbir şeyiniz için endişelenmeyin. Her yerde nöbetçiler var. Geride bıraktığınız mallar, olduğu gibi korunacaktır. Sizleri dışarıda bir meydanda toplamaktan maksat, tek tek sayım yapıp, vergiye tâbi olacakları tesbit etmektir. Kim bu emre karşı çıkar ve şehirde kalırsa, bulunduğu yerde öldürülecektir..

Sabahın erken saatlerinde, bütün Buharalılar, gruplar halinde, şehirden çıkmaya başladılar. Erkekler, çocukların ellerinden tutmuş; kadınlar, bebekleri kucaklarında; yıllardır oturduğu minderden kalkamayan aşırı yaşlılar ise ayaklarını sürüye sürüye, birbirlerine tutuna tutuna, gösterilen meydana doğru ilerliyorlardı.

Bu arada, Moğol devriyeler de sokak sokak dolaşarak, kapıları çalıyor ve bağırıyorlardı:

— Derhal! Hoş-hal![2]

Halk, şehrin onbir kapısından çıkarak, surları çepeçevre kuşatan arazide toplanmıştı ve kimse geriye dönüp bakmaya cesaret edemiyordu. Bütün ahali açık arazide toplandıktan sonra, şehirde bulunanların sayısının Moğollardan birkaç misli kalabalık olduğu anlaşıldı.

Çok geçmeden, Moğol askerler, tereümanlarla birlikte kalabalık arasında dolaşarak, meslek erbabı olanları tesbit etmeye başladılar. Daha sonra, sanatkârları, ayrı bir grup olarak, bir kenara aldılar. Bunu, genç, güçlü ve ata binebileeek olanların bir kenara ayrılması takip etti. Arkasından, genç ve güzel kadınlarla, kız ve erkek çoeuklarını da alıp bir kenara çıkardılar. Herkes bunların akrabalarından ebediyen koparıldıklarını anlamıştı. Kadınlar ve çoeuklar götürülürken, kalabalık arasında bağırıp çağırmalar, içli feryatlarla ağlamalar başladı. Fakat Moğolların öyle korkunç bir görüntüsü vardı ki, Buharalılar, karşı çıkmayı akıllarından bile geçiremiyorlardı.

Meydandaki manzara, gerçekten korkunçtu. Buharalılar bile böyle bir manzarayla ömürlerinde karşılaşmamışlardı. Vahşi çığlıklar atan Moğollar, ellerinde kementle, gözlerine kestirdikleri kadın ve genç kızları yakalıyor; tıpkı mezbahaya boğazlanmaya götürülen bir sığır veya keçi gibi itekleyerek veya bazan, yerlerde sürüyerek, çekip götürüyorlardı. Bazıları da, hızlı yürümeyenleri, mızrak veya kılıçla iteliyordu.

Kadın ve çoeuklara yapılan bu zulme dayanamayan bazı Buharalı erkekler, toz toprak arasında, en yakınındaki Moğoldan kurtulmak için üzerlerine çullanmaya başladılar. Fakat, göğüslerine saplanan bir mızrak veya kılıçla kesilen bir kol, yahut topuzla kırılan bir boyunla, bu hareketlerinin bedeleni ödediler.

2 Çabuk olun, korkmayın!

Şehirden çıkarılan kalabalık arasında, yıllarını medresede ilim tahsil ederek geçirmiş, halkın çocuklarına bildiklerini öğretmiş, mevlana ve mollalar da vardı. Bunlardan ikisi cesaretlerini toplayıp halkı tahrik etmeye çalışıyordu:

— Bu kafirler camilerimizi kirlettiler, Kur'an-ı Mecid'in yapraklarını atlarının ayakları altına atıp çiğnediler! Ey müselmanlar! Ey müselmanlar! Genç genç kızlarımıza, dokuz yaşındaki kız çocuklarımıza gözlerimizin önünde tecavüz ederlerken sabredecek miyiz?

Şehirde Rukneddin İmamzâde adıyla tanınan bir diğer molla, onları susturmak için ileri atıldı:

— Sus be adam! Kapa çeneni! Bu Allah'ın bize gönderdiği bir gazap! Saman, rüzgara karşı dayanamaz! Sus!

Fakat yaşlı Rukneddin, halkı uzun süre teskin edip, sükuncti sağlayamazdı. Yapılan tecavüzler karşısında, kısa süre sonra, onun da sabrı taştı ve oğluyla birlikte Moğol askerlerinin üzerine saldırınca, hemen oracıkta kılıçtan geçirildi. Fakat bu olay, halkı galeyana getirmişti. Karılarının gözleri önünde tecavüz ediliyor olmasının verdiği utanç ve öfkeyle, başlarına yağan kılıç darbelerine rağmen ileri atıldılar ve kanlarıyla toprağı sıladılar.

Ortalık, ana baba gününe dönmüştü. Moğol askerler, hâlâ kadın ve kızları yerlerde sürükleyip götürüyor, kimisi sabırsızlanıp tecavüze yelteniyor; küçük yaşlı kız ve erkek çocuklar "kurtar beni baba!", "baba n'olur beni bırakma!" diye bağırıyordu. Ne yazık ki meydanda toplanmış bulunan erkekler, zaten onlara yardım edecek kadar güçlü değildiler. Şairin dediği gibi, "kılıcın kara kabzasını sıkıca kavramak istemeyen, onun kendisine saplanmasına razı demektir!".

Bu keyfi katliam, yaşlı erkeklerin sakallarından tutularak yerlerde sürüklenmeleri, iki büklüm olmuş biçare kadınların böğürlerine indirilen şiddetli tekmelerle oldukları yerde kıvranmaları, fakat en kötüsü, çoğu küçük yaşlı kız çocuklarının en yakın yerdeki ağaçlar altına, kuytu

yerlere çekilerek, kulakları yırtan feryatları arasında tecavüz edilmeleri, ancak birkaç saat sonra son bulmuştu.

Hemen her ağacın altında on, onüç yaşlarındaki küçük kız çocukları bacaklarının arasından akan kanlara aldırmadan Moğol askerleri tarafından yerde sürükleniyor; kimi askerler ise, tecavüz edilenler arasında çok hoşlarına gidenleri kuytu yerlere çekerek tekrar kirletiyorlardı. Yüzleri fazla güzel olmayan, çelimsiz kız çocukları, gelinler ve genç kadınlar ise, tecavüz edildikten sonra, karınlarına saplanan bir mızrak veya kılıçla oldukları yerde cansız uzanmaktaydılar..

Moğollar, bir kenara ayırdıkları insanlarla şehre dönüp, eşyaları atlara ve arabaları yükleyerek sur dışına çıkardıktan sonra, evleri ateşe verdiler. Kocaman alevler, bir evden öbürüne sıçrıyor, yılan gibi havada kıvrılarak her tarafı ateş altında bırakıyordu. Buhara üzerinde yükselen alev ve dumanlar öylesine kesifti ki, gün ışıkları bile görünmez olmuştu. Bu felaketten tek kurtulan bina, büyük camii ile, kerpiçten yapılmış bazı sarayların surları olmuştu.

Tepeden tırnağa yağmalanmış ve yakılıp yıkılmış Buhara, Moğollar tarafından terkedildikten sonra, yıllarca insan eli değmeden öylece kaldı. O koca harabeyi, artık baykuşlar ve çakallar mekan tutmuştu.

- II -

Çingiz-han, Ejderha yılının (1220) ilkbaharıyla birlikte, Buhara'dan Semerkand'a doğru yönelmişti. Ordusu, Zarafşan nehrinin her iki sahilini de tarayarak ilerliyordu. Kendisine o civarda karşı çıkacak herhangi bir ordu olmadığı için, Çingiz-han askerlerini, kale kapılarını açmayan Seripul ve Debusiye şehirlerini kuşatmaya göndermişti.

Daha sonra Semerkand'a gelen Çingiz-han, kendine istirahat yeri olarak, Harezmşah Muhammed'in şehrin dışında bulunan Göksaray'ını seçmişti. Dört oğlunun kumandasında bulunan birlikler, burada toplanmış; Moğol askerlerinin kılıç ve kargılarla, sığır sürüsü güder gibi, önlerine kattıkları savaş esirleri sarayın civarındaki açık araziye sevkedilmiş; birlikler, daha sonra şehir çevresini, giriş çıkışları engellemek için tahta perdeyle çevirmeye başlamışlardı.

Harezm şehirleri arasında en muhkemi, Semerkand'dı. Eski yüksek surlar, öyle kolay aşılacak gibi değildi. Bütün kapılar demirdendi ve her kapının iki yanında, içi gözüpek savaşçılarla dolu, yüksek kuleler vardı. Şehir içindeki garnizonda, yüzonbin asker bulunuyordu. Bunların altmış bini Türkçe konuşan Kıpçak askeri, geri kalanları Tacik, Gurlu, Kara Kitay ve diğer başka kabilelere mensuptular. Bundan başka, Harezmşah Muhammed'in çok ümit bağladığı, oniki korkunç görünümlü fil de vardı. Ayrıca, çoğunluğunu sanatkar ve kölelerin teşkil ettiği halktan da bir ordu kurulabilecek kadar gönüllü mevcuttu.

Eğer bu ordunun başında, Kayır-han veya Timur Melik gibi kabiliyetli ve gözüpek bir kumandan olmuş olsay-

dı, şehir halkı, mevcut iaşesi tükeninceğe kadar en az bir yıl dayanabilirdi. Fakat, Harezmşah Muhammed, şehre kendi dayısını kumandan tayin etmişti. Tugay-han adındaki bu adam, daha önce hiç kumandanlık yapmamıştı ve tek özelliği Türkan Hatun'un kardeşi olmasıydı.

Çingiz-han, şehir çevresinde iki gün boyunca dolaşarak, surları, mazgalları, kapıları, içi suyla dolu derin hendekleri inceleyip, zayıf müdafaa noktalarını tesbit etmeye çalıştı.

Moğollar, gerçek sayılarını gizlemek ve kuşatma altındakileri korkutmak maksadıyla, esirlerden askeri birlikler teşkil ederek, her on kişiden birinin eline bayrak verip, surların önüne sürdüler. Semerkand halkı, şehrin çöldeki kum daneleri gibi sayısız düşman tarafından kuşatıldığını zannetmeye başlamıştı.

Yine de Türk kumandanlardan Alper-han, Sevinç-han ve Balan-han, Kıpçak birlikleriyle şehir kapısından bir huruc hareketi yaparak, Moğollar'a saldırdılar. Gırtlak gırtlağa cereyan eden çarpışmalar neticesinde, her ne kadar Müslümanlar birkaç Moğol esir aldılarsa da, savaş meydanında bin civarında ölü bırakarak, kaleye dönüp, müdafaaya çekildiler.

Ertesi gün, Kıpçak askerler, artık kaleden çıkmak istemiyorlardı. Fakat şehir sakinlerinden oluşan gönüllü birliklerin yaptığı çıkış hareketi, güya Moğollar arasında paniğe yol açmış ve düşman geri dönüp kaçmaya başlamıştı. Halbuki bu, bir aldatma hareketiydi ve onları takip eden gönüllüler, çok geçmeden, kendilerini bir tuzağın ortasında bulacaklardı. Gönüllüler, dört bir yandan üzerlerine saldıran Moğol askerleri tarafından kuşbaşı doğrar gibi kılıçtan geçirildi. Canını kurtarıp, şehir surlarına ulaşan küçük bir grubun dışında, kimse kurtulamamıştı.

Üçüncü gün atına binen Çingiz-han, Semerkand muhasarasının kumandasını bizzat üzerine aldı. Askerlerini şehir surları boyunca dağıttıktan başka, her kapının karşısına da birlikler bıraktı. Moğollar, şehirden çıkanları kes-

kin ve hedefini şaşmaz oklarla hırpaladıktan sonra, bütün gün sabahtan akşama kadar kahramanca vuruştular. Akşama doğru, her iki taraf da kendi kampına çekildi.

O gece Semerkand'ın en gözde kişileri, başkadı, şeyhülislam, büyük camilerin imamları ve zengin tacirler bir araya toplanarak, sert geçen tartışmalı müzakerelerden sonra, teslim olma kararı aldılar. Bunlar, sabah kaleden çıkıp hakanın kampına doğru ilerlediler. Hakandan af dileyen ve şehir halkına dokunulmaması konusunda söz almak isteyen bu kişilere Çingiz-han, "eman verdiği ve korkmadan evlerine dönebilecekleri" vaadinde bulundu. Elçilik heyeti, şehre bu müjdeyle dönünce, Kıpçak hanları ve özellikle de Tugay-han sevinerek, alelacele şehirden çıkıp, Moğol ordusu karşısında boyun bükerek, hakanın hizmetinde olduklarını bildirdiler. Çingiz-han, karşısındaki Kıpçak askerlerinin bu korkak halini görünce, ister istemez güldü.

Ertesi sabah açılan şehir kapılarından içeri dalan Moğol askerleri, Harezmşah'ın başkentini böylece ele geçirmiş oluyorlardı. Moğol kumandanlar, topladıkları esirlere şehir surlarının yıkılması emrini verdiler.

Herkes, hakanın verdiği sözü tutacağını, kimsenin malına canına dokunulmayacağını sanıyordu. Halbuki hakan, sözünü tutmaya hiç niyetli değildi. Hemen, erkekleri, kadınları ve çocukları, yüzerli gruplar halinde şehir dışındaki bir meydanda topladılar. Kadın, erkek, çolık çocuk, yaşlı genç herkes korkudan titriyor, birbirine sarılıyor ve karşılarında emir bekleyen korkunç görünümlü Moğol askerlerin ne yapacaklarını merak ediyordu. Çok geçmeden, Moğol kumandanlarından biri askerlere yüksek sesle bağırdı:

— Başlayın!

Ulur gibi tuhaf sesler çıkararak, müdafasız insanların üzerine atılan Moğollar, önce herkesi tepeden tırnağa yağmaladıktan sonra, kadınları bir kenara ayırıp biraz öteye götürerek tecavüz etmeye başladılar. O gün bu yağmalama ve tecavüzden nasibini almayan birkaç kişiden biri

şeyhülislam, diğeri da başkadıydı. Ne işse Moğollar onlara kokunmamışlardı. Fakat bu defa tecavüz işini, Buhara'da bu işten nasibini almayanlar gerçekleştirmişler; kumandanlar Burada'da sırasını savanların yeni bir şehir fethine kadar sabretmelerini bildirmişlerdi.

Moğol askerlerinin istedikleri gibi yağma ve tecavüzde bulunma emri aldıklarını öğrenen halk, korkuyla evlerine kapandı, fakat ertesi gün hepsini dışarı çıkararak bir meydanda toplayıp, acımasızca kılıçtan geçirdiler.

Otuz bin kişilik Kıpçak ordusu da, kadın ve çocuklarını yanlarına alarak, başlarında Harezmşah Muhammed'in dayısı Tugay-hanla birlikte, düşman hizmetine girmek maksadıyla kaleden ayrıldı. Moğollar onlara, kendileriyle denk tutacakları sözü vererek silahlarını bırakmalarını söylediler. Çingiz-han'ın hizmetine giren kişinin, Moğollar gibi giyinmesi gerektiğini; bu yüzden, üzerlerindeki elbiseleri çıkartmaları lazım geldiğini bildirdiler. Sonra, hepsinin saçlarını yarıya kadar kestiler. Arkasından, onları bir vadiye yerleştirip, çadır kurarak orada çoluk çocuklarıyla birlikte kalmalarına müsaade ettiler. Fakat ertesi gün, birden üzerlerine atılarak, mallarını yağmalayıp, hepsini ayırım gözetmeden kılıçtan geçirdiler. Geride kalanlardan biri, tabanı yağlayıp kaçmaya çalışan Kıpçaklara bakarak "bunlar da erkek olacak; savaşmayı da beceremiyorlar, kaçmayı da!" diye mırıldanacaktı.

O gece, iç kalede kapanan garnizondan bin kişilik bileğine sağlam bir grup, Alper-han'ın kumandasında kaleden çıkıp, gece karanlığından faydalanarak Moğol askerlerinin yanından hızla geçip gitmeyi başarmıştı. Bunlar, bilahere Celaleddin'in ordusuna katılacaklardı.

Kalede kalanlar, müdafaya devam ediyorlardı, fakat Moğollar Çekerdize barajının setlerini yıkınca, sular yükselip, surları yutmaya başladı. Böylece Moğollar da zahmetsizce içeri girip, bulduklarını kılıçtan geçirdiler.

Artık şehir tamamen ele geçirilmiş, tepeden tırnağa yağmalanmıştı. Moğollar, kalan halkı tıpkı Buhara'da ol-

duğu gibi, tekrar bir alana toplayıp, sanatkârları ayırdıktan sonra, kalanların büyük kısmını acımasızca kılıçtan geçirdiler. Bu değerli sanatçılar, Çingiz-han'ın oğullarına köle olarak verilip, Moğolistan'a gönderildi. Fakat çok mahir olmayan bazı sanatçıları, götürmeye gerek görmediler. İşte, bilahere Semerkand'ı yeniden kuranlar da bunlardı.

- III -

Moğollar Harezm'i yakıp yikarken, Harezmşah Muhammed çok uzaklardaydı. Küçük bir birlikle, Ceyhun sahilindeki Kelif şehrinde, olayların bundan sonraki seyrini takip ediyordu.

— Benim amacım, - diyordu yanındakilere,- Moğollar'ın Ceyhun'un bu tarafına geçmesini engellemek. Yakında, İran'da büyük bir ordu toplayıp, ol kafirleri buradan kovacağım!

Nehrin içine kılıç gibi uzanmış kayalıkların üzerinde yüksek bir kule, onun çevresinde de, birkaç kerpiç kulübe vardı. Eski taşlardan yapılmış bir sur ise, bu kuleyi çepeçevre sarmaktaydı.

Harezmşah, buraya geldiğinde son derece üzgün ve bitkin bir haldeydi. Kulenin damında, daima kuzey yönünü gözetleyen bir nöbetçi bulunuyordu. Tepelerin üzerine yerleştirilen gözcüler, geceleri ateşle; gündüzleri ise, dumanla düşmanın yaklaştığını haber vermekle vazifelendirilmişti.

Harezmşah, bazen nehir kenarında oturarak, uzun bacaklarını suya sokuyor; dalgaların kıyıya çarpışını, köpürerek hızla akan suyun taşıdığı öte beriyi seyrediyordu. Ordusunun büyük kısmı, yavaş yavaş Kelif'te toplanmaya başlamıştı.

Semerkand kuşatması başladığı sırada, Harezmşah birincisinde on bin, ikincisinde yirmibin süvari olmak üzere, iki defa kuşatma altında bulunanlara yardım göndermiş; fakat her iki ordu da, kaleye kadar varmayı göze alamadığından, Semerkand'ın düşmesinin an meselesi oldu-

ğunu, gönderilen yardımın bir yararı olmayacağını söyleyerek tekrar Kelif'e dönmüşlerdi.

Bir gece, Buhara'dan çıkarak kaçmayı başaran İnançhan, yaralı ve bitkin ikiyüz kadar askerle Kelif'e ulaşmıştı. Onları Ceyhun sahillerine kadar takip eden Tatarlar, orada neredeyse tamamını kılıçtan geçirmiş, ancak küçük bir kısmı kurtulmayı başarmıştı. Kırban Kızık da, kurtulan şanslılar arasındaydı.

Şah, Buhara'nın müdafası için bıraktığı koca ordunun, hiçbir şey yapamadan ve düşman karşısında hiçbir varlık gösteremeden yokolup gittiğini öğrendiğinde, adeta korkudan titremişti. Harezmşah, artık bir şey düşünemiyor ve çevresine toplanan, her emrini yerine getirmeye mıntazır bey ve hanlardan bakışlarını kaçırmaya çalışıyordu. Oradan buradan, ihanet ederek Çingiz-han tarafına geçen hanların haberlerini işiten Muhammed, kurmuş olduğu imparatorluğun çatırdayarak yıkıldığını, kendisine itaat eder gözükenlerin çoğunun, aslında koynunda beslenen yılanlar olduğunu anlamıştı.

Harezmşah Muhammed, büyük tekneye bindi. Askerler, içi altın ve değerli taşlarla dolu, dar deri torbaları tekneye taşıdıktan sonra, onun çok sevdiği doru atını da bindirdiler. Ancak, tekne kıyıdan açıldıktan sonra dalgaların şiddetine dayanamayarak akıntıya kapıldı. Kürekçiler, canlarını dişlerine takarak, binbir güçlükle, tekneyi karşı kıyıya ulaştırmayı başarabildiler. Fakat koca tekne, su altından nehre doğru çıkıntı veren kayalardan dolayı, sarı kumlarla kaplı sahile bir türlü yanaşamıyordu. Bu durum karşısında vezir, kürekçi olarak çalışan uzun boylu askerlerden birine, şahı sırtına alıp sahile çıkarmasını emretti. Asker, çaresiz, şahı sırtına alıp kıyıya taşıdı.

Kayaların üzerine oturan şah:

— Adın ne senin, nerelisin? diye sordu kendini karaya çıkaran askere.

— Ben, bir çiftçi ve marabayım. Adım, Kırban Kızık. Ailemi, İnanç-han'ın bana icara verdiği bir parça toprak-

ta bıraktım. İnanç-han'la birlikte Buhara'dan kaçarak kurtulanlardanım. Huruc yaptığımız o gece, Tatar hanın sarı çadırının önündeydim. Onu kılıçla parça parça etmeyi düşündüm, ama nedense bizim yiğitler arkalarını dönüp Ceyhun tarafına yöneliverdiler. Mecbur kalıp, onların arkasına takıldım. Sonra da buraya yayan yapıldak zar zor geldik.

— Niye sana şakacı Kurban diyorlar?- dedi şah.- Hiç de neşeli bir halin yok.

— Çünkü ben, her zaman bana göre doğru olanı söylerim. Ama doğruyu söylerken de, akibetinin ne olacağını hiç düşünmem. Bu yüzden de, işine gelmeyenler bana "şakacı" adını taktılar.

— Beni daha önce herhangi bir yerde görmüş müydün?

— Yok, görmesine görmedim, ama gıyabında çok kalay bastım sarta. Özellikle de vergi memurların gelip, elimdeki avucumdakini alırken "bu şahın hakkı" dedikleri zaman. İşte o zamanlar, sizi çok anıyorduk..

Harezmşah, hafifçe gülümsedi. Vezirinden bir altın dinar getirmesini isteyerek, onu Kurban'a verdi.

— Bu Kurban asker, benimle birlikte gelecek. Beni nehirden sırtında taşıyarak o çıkartı ve bana daima doğruyu söyleyecek biri.

— Emrinize amadeyim ulu padişah, - dedi Kurban.- Size hizmet etmek zor değil. Yapacağım bütün iş, büyük bir çuval buğday taşımaktır nasıl olsa. Yalnız, bir ricam olacak. Müsaade etseniz de, şu ileride bıraktığım çizmelerimi alsam.

— Git, al.

Sonra padişah atına binip, bacağına kirli bir şalvar geçirmiş bulunan uzun boylu, yanık tenli, ince uzun boyunlu Kurban'ın büzülmüş omuzlarını zorlayarak içi altın ve mücevherlerle dolu torbaları kıyıya taşımasını seyretti. Bütün keseler taşındıktan sonra, Kurban'ı da alan tekne, tekrar öbür sahile doğru süzülmeye başladı.

Harezmşah, doru atının üzerinde dik yolu tırmanırken, sahilden bir takım gürültüler ve endişeli bağırışmalar işitildi. Herkes, parmaklarıyla kuzey tarafındaki tepelerden, beş yerde birden yükselen kalın dumanları gösteriyordu. Korkuyla beklenilen işaretti bu: Düşman, büyük kuvvetlerle yaklaşıyor!

— Bütün tekneler, hemen akıntı boyunca yol alsın!- diye emretti Muhammed.- Tatarların bu tarafa geçmesine müsaade edilmesin!- Padişah, atını topuklayıp, ileri doğru atıldı.

Harezmşah'ın izini aramak için yola çıkmış bulunan yirmi bin Tatar atlısı, kumandanları Cebe-noyon ve Sübüday-bahadır'ın kumandasında Ceyhun sahillerine ulaşmıştı.

Onların sahile gelmelerine kimse engel olmaya kalkışmadı. Fakat sahil boş, Kelif mezar sessizliğine bürünmüş; bütün şehir halkı o tarafa bu tarafa kaçışmıştı. Sahilde bir tek kayık bile bırakılmamıştı, ama Tatarlar, Çingiz-han'ın "ne pahasına olursa olsun durmayın" talimatına uyarak, hemen ağaçları kesip, sallar hazırladılar. Sonra bunları, öküz derisinden yapılmış meşin iplerle birbirine bağlayarak, silah ve elbiselerini koydular.

Üzerlerinde bir tek iç donları kalan Tatarlar, atları suya sürüp, kuyruklarından tutunarak, bir elleriyle de salları çeke çeke, karşı sahile geçtiler. Böylece, yirmi bin kişilik ordu, bir gün gibi kısa bir zamanda, salimen karşı kıyıya ulaşmayı başarmıştı.

Ama Harezmşah, artık uzaklardaydı ve süratle batıya doğru yol alıyordu. Muhammed'le beraber bulunan ordunun büyük kısmı, Kıpçak askerlerinden oluşuyordu. Bunlar, aralarında şaha karşı bir komplo hazırlığı konusunda anlaşmışlar, ama birileri, şahı bundan haberdar etmişti. Bu yüzden Harezmşah, her gece gizlice çadırını değiştiriyordu. Sonunda bir sabah, çadırının Kıpçak oklarıyla delik deşik edildiğini kendi gözleriyle görmüştü.

Harezmşahı bekleyen tehlikeler, giderek artıyordu. Bu yüzden nereye gittiğini kendisi de bilmiyordu, ama sürek-

li yol değiştiriyor; kimi yerlerde ise, savaş istemeyen şehir halkı kale kapılarını kendi padişahının yüzüne kapatıyordu. Zaten, birçok şehir korku yüzünden boşaltılmış; halk, dağlara kaçışmıştı.

Harezmşah, ancak Nişapur şehrinin yakınında bulunan bir dağın tepesine ulaştığında, bütün dertlerinden uzaklaşıp, kendisini eğlenceye ve işrete verebildi. Fakat Tatarlar, sürekli onu takip ediyor, her yerde onu arıyorlardı. Tatarlar'ın yakında olduğu haberini alan Muhammed, yanındakilere ava çıktığını söyleyerek, hangi yöne gittiğini özellikle belirtip, küçük bir grup atlıyla birlikte dağdan ayrıldı.

Yolları üzerinde bulunan Tus, Zave, Rey ve başka bazı küçük şehirleri yağmalayarak Nişapur'a gelen Tatarlar, Harezmşah'ın hangi yöne kaçtığını soruşturmak için, dört bir yana küçük birlikler sevkettiler. Her kasabaya, her köye uğrayıp, yakıp yıkıyorlar; insanları yerlerde sürüklüyorlar; yaşlı, kadın ve çocuk demeden, kimi bulurlarsa kılıçtan geçiriyorlardı.

Muhammed Harezmşah, yine önemli ölçüde kuvvet toplamaya başlamıştı. Devletabat vadisinde, Hemedan civarında yanında yirmibin süvari toplanmış; fakat Tatarlar, aniden basturarak, çevresini sarmışlardı. Çıkan çarpışmalarda, Harezmşah'ın ordusunun büyük kısmı kılıçtan geçirilmiş; kendisi ise, adi bir köylü elbisesiyle, ama güçlü bir at üzerinde çarpışmalara bizzat iştirak etmişti. Harezmşah'ın Tatarlar'la en son karşılaşması olacaktı bu. Aslında İslam ordusu Tatarlar'a karşı üstün gelmişti, ama Harezmşah Muhammed, zafer peşinde değildi ve tek düşündüğü, bir an önce oradan uzaklaşabilmekti.

Şahı tanımayan birkaç Tatar, oklarını fırlatmışlar, atını yaralamışlardı, ama yine de Muhammed kaçıp dağlara saklanmaya muvaffak olmuş, izini kaybettirmeyi başarmıştı.

Oradan daha batıya doğru yol alan Tatarlar, Zencan ve Kazvin'e uğramışlar; buradalardaki Beg-tegin ve Küç-

Buka-han komutasındaki Harezm ordusunu mağlup ettikten sonra, Azerbaycan üzerinden Mugan bozkırına saparak, orada Gürcüler'le çatışmaya girmişlerdi.

Tatarlar, uğradıkları her yerde, fazla duraklamadan sadece kendilerine yeterli miktarda elbise ve yiyecek alıyorlar, fakat buldukları altın ve gümüşlerin tamamını heybelerine doldduruyorlardı. Başbuğları Çingiz-han'ın buyruğunun önemini hatırlayarak, gece gündüz, durup durmaksamadan sürekli Harezmşah Muhammed'in izlerini arıyorlardı. Her uğradıkları yerleşim birimindeki en güzel atları topladıkları için, her süvarinin iki atı, hatta bazılarının birkaç atı vardı. Bu yüzden yol boyunca, bir attan diğerine atlayarak, hiç durmadan yol alabiliyorlar; hiç umulmadık bir anda, umulmadık bir yerde, düşmanın karşısına çıkıveriyorlardı.

- IV -

Harezmşah Muhammed, Dian kasabasına gelince, Amul dağları civarında bir yere gizlice yerleşti. Kendisini ziyaret eden bölge emîrleri, saygıyla karşısında eğilip, hizmetinde olduklarını bildirdiler. Şahın mevkebinden hemen hemen kimse kalmamıştı. Manen yıkılmış, hastalıktan eli ayağı tutmaz hale gelmiş bulunan şah, kendisine bağlılıklarını bildiren ve kayıtsız şartsız emrinde olduklarını açıklayan yaşlı emîrlerle müşavere ettikten sonra, onlara şu soruyu yöneltti:

— Bu dünyada Tatar belasından uzak durabileceğim sakin bir yer var mı?

Çevresindeki emîrler, kendi aralarında konuştuktan sonra, padişah için en iyi yolun bir tekneye atlayarak, Abeskun Denizi[3] adalarından birine kaçmak olduğu görüşünde birleştiler. Onların bu tavsiyesini makul bulan padişah, Hazar Denizi'ndeki üzerinde canlı yaşamayan ve çölden ibaret olan küçük bir adaya çıktı.[4]

Kısa süre sonra Muhammed'in oğullarından Üzleg-şah, Ak-şah ve Celaleddin Mengüberdi de, adaya geldiler. Harezmşah Muhammed, burada yeni bir ferman yazıp, daha önce en küçük oğlu Üzleg-şah'ı veliaht tayin ettiği fermanını iptal ettiğini, yerine Celaleddin'i veliaht olarak atadığını bildirdi.

— Şu anda ülkeyi kurtarırsa, ancak Celaleddin kurtarabilir, - diye kararını bildirdi Muhammed.- Çünkü o düşmandan korkmaz; aksine, vuruşmak için düşmanı kendisi

3 Abeskun Denizi : Hazar Denizi.

4 XIII yüzyılda Hazar Denizi'nin su seviyesi bugününden düşük olduğu için üzerinde birçok ada vardı. Bugün ise o adalar su altında kalmış bulunmaktadır.

arar bulur. Eğer Allah, Celaleddin'in zaferinden sonra tekrar bu ülkede bana hükümdarlık yapmayı nasip ederse, yemin ediyorum ki, sadece iyilik ve adaletle hükmedeceğim.

Şah, daha sonra Celaleddin'e kabzası elmas kakmalı kendi kılıcını ve sultanlık menşurunu verdi. Diğer kardeşlerine de ona itaat edip, sözünden çıkmamaları tavsiyesinde bulundu.

Harezmşah'ın kılıcını eline alan Celaleddin:

— Harezm mülkünün idaresini, Tatarlar'ın işgal ettiği bir sırada ele alıyorum,- dedi.- Şu anda, sadece adı kalmış ama kendisi fırtınaya tutulmuş hazan gibi, dört bir yana dağılmış olan Harezm ordusunun kumandanlığını yüklenmiş bulunuyorum. Ama, İslam ülkelerinin üzerine çöken şu karanlık gecede, dağa çıkıp savaş ateşini yakacağım ve eli kılıç tutanları yeniden bir araya toparlayacağım.

Celaleddin, babasının elini öpüp duasını aldıktan sonra, tekrar yeni bir mücadele için yola koyuldu. Yanındaki herkes gittikten sonra Harezmşah Muhammed, Abeskun Denizi'ndeki küçük adada, bir başına kalmıştı.

Üstünkörü katranlanmış tekne sahilden uzaklaşırken, denize doğru uzanmış kumlu burun üzerinde dikile kalan Harezmşah Muhammed, derin düşüncelere dalmış; dalgın ve mahzun gözlerle, uzaklaşmakta olan tekneyi seyrediyordu. Türkmen denizciler, kül rengi koca yelkenleri şişirmişlerdi. Şahın çocukları ve Astrabad emîrleri, hâlâ şah kendilerini seyrettiği için, elleri göbeklerine bağlanmış vaziyette kıpırdamadan dikiliyorlardı.

Rüzgarın etkisiyle iyice şişmiş yelkenlerin sağladığı güçle hızla yol alan tekne, çok geçmeden, dağlarından yükselen sisler arasında gözden kayboldu.

Şu anda Harezmşah'ın, ülkesi ve baştan beri kendisine karşı isyan halinde bulunan tebaasıyla hiçbir bağı kalmamıştı. Artık Tatar hücumları da, sarı çıyan Çingiz-han'ın korkunç gölgesi de umurunda değildi. Mel'un Cebe ve Sübüday da, zaten Muhammed'in izini takip ederek, buraya kadar gelemezdi.

Artık şu adada, parlak kumlar üzerinde bir başına kaldığına göre, sakin kafayla oturup, geçmişin nefis muhasebesini yapabilir; hatalarını, sevablarını ortaya dökerek, geleceğin planlarını kurabilirdi. Yanında, tam bir ay yetecek yiyecek ve içecek vardı. Astarabad emîrleri, kum tepeleri arasında kendisine keçe bir çadır kurmuş, bir çuval pirinç, kurutulmuş koyun kızartması, kap kacak, kırba kırba su, balta ve diğer gerekli şeylerin hepsini bırakmışlardı. Artık şah, bir derviş olacak ve kendi yemeğini kendisi hazırlayacaktı.

Tekne tamamen uzaklaşıp, gözden kaybolmuş olmasına rağmen, Harezmşah, hâlâ dikildiği yerde duruyor; daldığı düşüncelerden bir türlü sıyrılıp çıkamıyordu. Neden sonra, sıcak kumlar üzerine çöküp, yakıcı güneşe rağmen, denizden esen serin yelin sağladığı rahatlıkla uzun süre öylece kalakaldı.

Harezmşah, bir süre sonra kulağına çalınan bir takım mırıltı ve fısıltılarla daldığı hayalden uyandı: "O büyüktür, O güçlüdür.."

Üzerinde bir tek canlı bulunmayan, dikili bir ağaç, şifa için bir karış gölge bulunmayan, kumdan ve çakıldan başka hiçbir şeye rastlanmayan bu çölümsü adada, bu sesler de ne oluyordu? Yoksa, yine düşmanlar mı? Aman Allah'ım!..

Şah, gözünü açtı. Allah Allah!.. Şu karşıdaki tepede gördüğü karartılar, siyah adi kalpak ve oynayıp duran başlar, insan başı değil miydi? Şahın yanında ne kılıç, ne okyay, ne de mızrak vardı. Tek baltası ise, çadırda kalmıştı. Şah, yerinden fırlayıp, tepeye doğru seyirtti. Üstü başı yırtık, ayakları çıplak birkaç kişi, killi kumlarla kaplı sahile doğru kaçtı. Hele içlerinden birisi, topallaya topallaya, tıpkı dört ayaklı bir hayvan gibi kaçmaya çalışıyordu ve oldukça korkunç bir manzarası vardı.

"Astarabad emîrlerine, beni kimsenin olmadığı bir adaya yerleştirmelerini emretmiştim. Bu insanlar da kim?"- Muhammed, endişeli bir şekilde, hızlı adımlarla çadırına döndü. Çadır, sisler arasında hayal meyal seçiliyor, fakat önündeki küçük meydanda, yarım daire şeklinde bağdaş kurmuş on kadar ucube yaratık, oturup duruyordu. İnsan görünümünü kaybetmiş bu çehreler, neyin nesiydi?

— Kimsin sen? - diye bağırdı yerde oturmakta olanlardan biri.- Buraya neden geldin? Biz her yerden kovulduğumuz için bu lanet yere geldik.

— Peki siz kimsiniz?

— Biz.. biz, Allah'ın huzurundan defettiği, peygamberin asayla kovaladığı insanlarız. Bu adaya bugün geldik ve burada balık avlıyacağız.

— Halimizi görmüyor musun? - diye çıkıştı bir diğeri.- Hepimiz eüzzamlıyız, ölü insanlar gibi herkesten kaçıp gizleniyoruz. Bak şuna.. bütün parmakları eridi. Şu ötekinin el ve ayaklarını kütük doğrar gibi doğradılar. O yüzden bir ayı gibi dört ayağının üzerinde yürüyor. Şu berikinin gözleri oyuldu. Şunun dili kesik..

Muhammed, susarak ta uzaklardaki kıyıda bir nokta gibi görünen tekneye hasretle baktı.

— Hepimiz, bize yardım etmesi için Allah'a dua ediyorduk. Herhalde bize acıdığı için seni göndermiş olmalı.

— Benim size nasıl bir yardımım dokunabilir ki?

Oturanlardan biri, ayağa kalktı. Bu, diğerlerinden biraz daha güçlü ve yüksek boyluydu. Elinde bir de balta vardı.

— Ben, bu kardeşlerin şeyhiyim ve burada, bu lanetliklerin küçük hükümdarlığında, herkes bana itaat etmek zorunda. Kim emirlerimi yerine getirmezse, öldürülür. Sen, güçlü ve sağlıklısın. Bu yüzden, seni eemaatimize kabul edeceğiz. Sen de bize yiyecek bulacak; su ve odun taşıyacaksın. Çünkü aramızda herkes, bunları yapacak durumda değil. Allah'ın bize lutfettiği bu çadırda tencere, pirinç, un, bir çömlek yağ ve bir kap da kızartılmış koyun eti gördük. Şimdi bizimle yaşayacağına göre, bütün elbiselerini çıkaracaksın. Biz de onları sırayla giyeceğiz. Çünkü, sana elbise lazım değil.

Harezmşah, hemen arkısını dönüp, hiç düşünmeden sahile doğru koştu. Hemen onun peşine takılan eüzamlılar, küçük tepenin üzerine çıkıp, gözleriyle çevreyi süzmeye başladılar. Kumlu sahile gelen Muhammed, oradaki denizin getirmiş olduğu kuru çalı çırpıyı toplayarak he-

men bir ateş yaktı. Koyu bir duman tabakası, kıvrıla kıvrıla, göğe doğru yükselmeye başladı.

"Bu dumanı sahilden görecekler ve hemen beni karaya çıkaracak bir kayık göndereceklerdir,- diye geçirdi içinden Muhammed, sisler arasında uzaktan bir nokta gibi görünen yelkenli tekneyi düşünerek.- Savaş varsa var, Tatarlar gelecekse gelsinler. Ama hiç olmazsa, orada canlı ve sıhhatli insanlar var. Onlar, birbirlerini doğruyorlar, ağlıyorlar, gülüyorlar.. Onlarla yaşamak, şu adadaki canlı ölüler arasında yaşamaktan bin kere daha iyi."

İki hafta sonra, daha önceden sözleştikleri gibi kıyıya bir tekne yaklaştı. Teknede, Harezmşah'ın güvendiğim dağım dediği Timur Melik ve birkaç asker vardı. Fakat bunlar, Harezmşah'ı hemen bulamadılar. Çünkü anadan uryan bir vaziyette sahile kaçmıştı. Başının üzerine konan bir karga, gözlerini gagalayıp duruyordu.

Adayı baştan sona dolaşan Timur Melik, bir kenarda korku içinde sessiz sedasız oturan cüzzamlıları görünce, yanlarına gelip, adada neler olduğunu sordu.

— Bir takım insanlar, bizim kaldığımız adaya padişah dedikleri bu adamı bırakıp gittiler, - diye cevap verdi bazıları.- Yaşlılardan işittiğimize göre, cüzzamlı biri padişah veya sultanların giydikleri elbiseleri ele geçirip giyerse yaraları iyileşir, sıhhatine kavuşurmuş. Sırf bu yüzden, bu adamın elbiselerini soyduk. Kendisini sofranıza çağırdık, su götürdük, ama tenceremiz kaynadığı sürece o yiyip içmeyi reddetti ve şimdi olduğu gibi, hiç konuşmadan oturmayı tercih etti. Hepimiz elbiselerini sırayla giydik. Fakat biz de şaştık kaldık. Bu adam, sultan falan değil. Çünkü hiçbirimizin yaraları iyileşmedi.

— Bırakın da şunları doğrayalım!- diye bağırdı yiğitlerden biri.

— Ama kılıçlarımızı bunların pis kanlarıyla kirletmeyelim,- diye söze karıştı diğer bir asker. Sonra yayına bir ok gerip, cüzzamlıların şeyhinin göbeğine nişan alarak fırlattı. Oku yiyen cüzzamlı şeyh, deli danalar gibi böğürerek, yerinden fırlayıp kaçmaya başladı. Diğerleri de onun peşinden gittiler.

— Bırakın onları! - diye bağırdı Timur Melik.- Allah, zaten onların belalarını vermiş. Ben onlardan daha bedbahtım! Bütün ömrümü, Harezm şahlarının şanını yüceltmeye adadım. Harezmşah Muhammed'in yeni bir İskender-i Sani olup, korkusuz İslam ordusuyla zaferden zafere koşacağına inanarak, kan döktüm. Şimdiyse, aldığım yaralardan utanıyorum. Şu sahrada bir serap haline gelen kof bir gölge için pisi pisine geçip giden gençliğime ağlıyorum. Aha şu karşınızda boylu boyunca uzanıp yatmakta olan kişiye iyi bakın. Dünyayı zaptedecek kadar büyük ve güçlü bir ordusu vardı. Ama şimdi, gözlerini gagalayıp duran bir kargayı kovalamaktan bile aciz. Herşeyi unutmuş gibi yatıyor. Edep yerlerini örtecek bir iç donu bile yok. Daha kötüsü, yatacak mezarı da yok. Artık askerliğe paydos!.. Gözyaşlarım, yüreğimi dağlayıp duran günahlarımı yıkamaya yetmez..

Timur Melik, eğri kılıcını kınından sıyırıp, dizinin üzerine koyarak iki parça etti. Başındaki kavuğun üzerindeki tülbenti açıp, Harezmşahın eesedini sardıktan sonra, bildiği duaları sırasıyla okudu. Bu arada yiğitler de hançerleriyle bir mezar açıp, bir zamanlar dünyanın en güçlü Müslüman hükümdarı olan, şimdi ise sessiz sedasız terk-i dünya eyleyen Harezmşah Muhammed'i defnettiler.

Yiğitleriyle beraber adadan ayrılan Timur Melik, babasının öldüğünü haber vermek amacıyla, Sultan Celaleddin'i aramaya koyuldu.

Rivayete göre yıllar sonra sıradan bir derviş kıyafetine bürünüp, Arabistan, İran ve Hindistan'da diyar diyar dolaşmıştır.[5]

5 Bazı tarihçiler aradan yıllar geçtikten sonra Timur Melik'in Orta Asya'ya bir derviş kıyafetiyle döndüğünü, Hocent'teki savaş sırasında okla gözünden yaraladığı Moğol asker tarafından teşhis edildiği, şehir hâkiminin onu huzuruna getirttiği, Timur Melik'in söylediği ağır sözler ve yaptığı hakaretlere dayanamayıp başını vurdurduğunu rivayet ederler.

- V -

— Daha güçlü çekin kürekleri! Kımıldayın be!

Burnuyla suları yararak, akıntıya kendini bırakmış olan tekne, Ceyhun'un azgın dalgalarıyla hayli boğuştuktan sonra nihayet kıyıya yanaştı.

"Yadellerde şahın atlarına bakmak ha! Hayır! Kendi vatanında aç ölmek, ondan çok daha iyi! - diye kafasından geçirdi Kurban.- Aşhanenin kapısı önünde, elinde ipek kafes içindeki bıldırcınla bekleyip durarak da insan mutlu olur. Padişah, bana bir altın dinar hediye etti. Böyle bir gün, hayatta bir defa olur. Ama bu dinarı eve kadar nasıl götüreeeğim? Tabi ki ağzımın içinde, dilimin altına saklayarak. Padişah, tekneyi Harezme kadar götürmemi emretmişti, ama hayır!.. Oraya gitmeyeceğim. Yok.. Kurban, artık şah için savaşmak ve kaçmak istemiyor. Gerçi bu şekilde son denize kadar kaçabilirim, ama ya sonra? Kurban, kendi kulübesine dönmek, kendi çocuklarını görmek istiyor.."

Kurban, Harezmşah Muhammed'in atıyla tepeye çıkıp, çevreyi süzdüğü kayalıklara bir kez daha dönüp baktı. Sonra, suya atlayıp kıyıya ulaştı. Kalenin alt tarafındaki tepede bulunan bir takım insanlar, aklı başlarından gitmiş gibi, birbirini itip kakarak tekneye doluştular.

— Tatarlar yakında! Hemen uzaklaşalım, hemen!- diye bağırışıyorlardı.

Kimsenin Kurban'la uğraşacak hali yoktu. Hemen sahil boyunca koşarak, diğer kayıkçıların yaşadığı kulübelere ulaştı. Oradaki samanlar arasında, kendi torbasıyla çizmelerini bulup aldı. Bir kez daha başını kaldırıp sahil ta-

rafına baktığında, insanların teknelere doluştuklarını, bütün tekne ve kayıkların tek tek sahilden ayrılmakta olduklarını görünce, fazla oyalanmadan hemen koşup, yeni bir grubun arasına karıştı.

Sonra, kale yanındaki tepenin üzerine çıkıp, çevresini kolaçan etmeye başladı. Sarı taşlarla kaplı vadide, rengarenk elbiseler giymiş insanların ölüm korkusuyla o tarafa bu tarafa kaçışmalarını seyrederken, daha uzaklarda yükselen bir toz bulutu dikkatini çekti.

"Tatarlar.." diye kafasından geçirdi Kurban. Sonra kuru bozkıra dalıp, taş ve dikenlerin çıplak ayaklarını yırtmasına aldırmadan, oradan uzaklaşmaya başladı.

"İleride bir tepe var. Onun arkasında dereler olması lazım. Tatarlar, kaleler ve kasabalarla uğraşıyor. Kurban'ı kim n'etsin?"

Üzerinde uzun sıralar bulunan bir mezara kadar durmadan koşup, arkasına gizlendi. Biraz soluklandıktan sonra, çevreyi kolaçan etmeye başladı.

Gittikçe yaklaşan toz bulutu arasında, atlarını çatlatırcasına süren süvarileri, gün ışığı altında yal yal parlayan zırhlarını gördü. Tatar süvariler, yine insanı ürküten, tüyleri diken diken eden savaş kıykırıklarını atıyorlardı: Khukhu-khu!

Birkaç süvari, kalabalıktan ayrılarak, sağa sola kaçışanların yollarını kesmek üzere dağıldılar. Çok geçmeden, kılıçlar gün ışığı altında parıltılar saçarak, kalkıp kalkıp inmeye, her kalkıp inişinde bir kelle yerde yuvarlanmaya başlamıştı. Kısa süre sonra, çevrede Tatar süvarilerinden başka ayakta dikilen beden, beden üzerinde duran baş kalmamıştı. Tatarlar, tekrar geri dönüp saflardaki yerlerini aldılar.

Kurban, sürüne sürüne kuru derenin içine kadar inip, tekrar kaçmaya başladı.

Bütün gün çölümsü vadide yol alan Kurban, arada bir terkedilmiş kulübelere rastlıyor; orada burada, kimi tek başına, kimileri grup halinde yürüyen insanlarla karşılaşı-

yordu. Kurban'ın nereli olduğunu öğrenenler, yaşlı gözlerle Buhara'nın ne olduğunu, Harezmşahın kaçıp kaçmadığını soruyorlar; çadırlarına davet edip, külleme yapılmış bazlamalarını onunla paylaşarak, can kulağıyla anlattıklarını dinliyorlardı.

Kurban, bir defasında birkaç Tatarla tek başına nasıl çarpıştığını, Harezm ordusunun nasıl kırıldığını, atını nasıl öldürdüklerini; şimdi ise hiçbir şey istemediğini, tek derdinin kulübesinin önündeki kavak ağaçlarının gölgesine uzanıp, çoluğunu çocuğunu görmek olduğunu anlatıyordu..

Anlattığı hikayeye kendisi de neredeyse inanmaya başlamıştı ki, sıra, padişahı sırtına alıp, nasıl sahile çıkardığını anlatmaya gelince, sustu kaldı. Çünkü çevresine toplanmış olan şu insanlar, ülkesini ateşler içinde bırakıp kaçan, erkekler gibi savaş meydanında çarpışarak ölmeyi göze alamadığı için, halkını yeciic mecüclerin eline bırakıp giden padişahdan nefret ediyor, ona lanetler yağdırıyorlardı.

Kurban, başka bir gün, yine dere içinde ilerlerken, bir grup insan görünce, hemen yanlarına gitti. Sıkışarak, yaktıkları ateşin başında ona da yer veren bu insanların sohbet sonusu sadece Tatarlardı.

— Biz filan köydeniz,- diye anlatmaya başladı birisi.- Bir gün, on kadar insan sokakta toplanmış, oradan buradan konuşuyorduk. Birden, bir Tatar köyümüze çıkageldi. Doğruca atını üzerimize sürüp, başladı insanları tek tek kesmeye. Kimse cesaret edip de tek başına bir insana karşı el kaldırmayı göze alamadı. Neyseki, bizim gibi kendini duvar ardına atmayı başaranlar kurtulabildi.

— Ben de başka bir şey duydum, - diye söz aldı bir başkası.- Tatarın biri, bir köye gelmiş. Baksa ki tarlada biri kendi halinde çalışmakta. Tatarın yanında herhangi bir silah yokmuş. Fakat insanın ödünü patlatacakmış gibi korkunç bir sesle bağırmış : Kafanı yere koy ve sakın kımıldama! İşte böyle! Adam, hemen başını yere koymuş.

Tatar da diğer atına atlayıp, çevresine bakınmış, bir kılıç bulmuş ve geri dönüp adamın kellesini kesmiş..

Ateş çevresinde epey bir süre oturup, memleketlerinde olup bitenleri birbirlerine hikaye ettikten sonra, Kurban'a bir parça bazlama ve bir kâse sıcak bulama verdiler.

Birden yukarıdan kaba ve hırlamalı bir ses duyuldu:

— Hey, siz! Ayağa kalkın ve hemen birbirinizin ellerini arkaya bağlayın!

Yukarıda, derenin kenarında, doru at üzerinde bir Tatar süvari dikilip duruyordu.

— Yandık! Ecel günümüz geldi çattı! - diye mırıldanan bu insanlar kemerlerini çözüp birbirlerini bağlamaya başladılar.

— Durun!- dedi Kurban.- Görüyorsunuz ki o bir kişi. Yani hep birlikte onu öldürüp kaçamaz mıyız?

— Ama korkuyoruz!

— Eğer biz birbirimizin elini bağlarsak, o adam gelip, hepimizi kolayca öldürür. Gelin, biz onu öldürelim. Belki bu şekilde kurtulabiliriz.

— Hayır, hayır! Kim bunu yapmaya cesaret edecek?

Sonra hepsi, sırayla, korka korka, birbirinin ellerini bağlamaya devam etti.

Kurban bağlarını gevşetip, düğümlü bir ipi koynuna yerleştirdikten sonra, yalandan iki büklüm vaziyette, dizlerinin üzerinde imekleyerek Tatar süvariye yaklaştı.

Başında dikilip duran Tatar süvari, aslında hayli yaşlı biriydi. Seyrek ak saçları, ta sakalına kadar uzanıyordu. Rüzgarın etkisiyle çatlamış yüzü, kırış kırış olmuştu. Çekik ve sönük gözleri, zaten zar zor seçiyordu.

— Bu ne? - diye sordu süvari boynuna geçirilen düğümle birlikte aşağı doğru eğilirken.

Kurban, hemen Tatarın başını ve ellerini sıkıca yakaladı. Korkuya kapılan at bir tarafa kaçıp gitti. Kurban, sıkıca yapıştığı Tatar'ı bırakmadan, derdeste edip altına aldı. Sonra belinden bıçağını çekip, tıpkı bir koyun boğazlar gibi boğazladı.

Kurban, ayağa kalkıp çevresine bakındı. Biraz önce ateş çevresinde oturanların hepsi sağa sola kaçışmış, derenin bir kenarına saklanarak olup biteni gözlemekteydi. Derken, ikisi cesaretini toplayıp ortaya çıktı.

— Artık nefes almıyor,- dedi biri Tatarın üzerine eğilip kontrol ettikten sonra.

— Şimdi, bu adamın nesi varsa, aramızda adil olarak bölüşeceğiz,- dedi diğeri ve ölünün üzerindeki kürkü ve gömleğini soymaya başladı. Sonra, hep birlikte atla ilgilenerek, Kurban'a onu yakalaması konusunda yardımcı oldular. Kurban:

— Siz istediğinizi alın, ama bu doru at benim olacak,- dedi.- Siz de görüyorsunuz, bir Moğol atı değil, bizim atlardan, köylü atı. Onunla toprağımı süreceğim.

— En iyisi kur'a çekelim,- dedi bir başkası, eliyle atın dizginlerini sıkı sıkı kavrayarak.

— Bakın, bakın! Tatar yaşıyor, aha ayağa kalkıyor! - diye bağırdı Kurban. Bunu duyan kişi dizgini bırakıp tabanları yağlayıverdi.

Kurban, çok ağır olan bir parçanın dışında daha önce atın üzerinde bulunan bütün torba ve heybeleri topladı. Sonra kendini eyere yerleştirip, bağırdı:

— Ne yiğitlermişsiniz be! Korkuluktan korkan tarla fareleri! Eğer mangal gibi yüreğiniz olsaydı, sadece Moğol ve Tatarları değil, topraklarınızı elinizden alan Harezmşahı, beyleri, hanları da önünüze katar kovalardınız. Ama siz, hamam böceklerisiniz! Gölgeden bile korkarsınız! Dünyada bir tek Tatar kalsa, elbette sizi tek başına doğrar! Bana teşekkür edin ve dünyanın en büyük bahadırı Kurban Kızık'ı yâd edin!

Kurban, onlara el salladıktan sonra, atını topuklayıp gözden kayboldu.

- VI -

Kurban Kızık, Buhara'ya yaklaştıkça daha çok yakıp yıkılmış köy, daha fazla parça parça edilmiş cesetlerle karşılaşıyordu. Daha önce cesetlerle karnını doyuran köpekler, artık bu cesetler iyice koktuğu ve yanına yaklaşılmayacak şekilde kurtlandığı için uzak duruyorlar, bir kenarda acı acı ulıyorlardı.

Kurban Kızık, çölün ıssız bir yerinde, Tatar'ın atının terkisindeki deri torbalardan birini açtı. O, bu keselerde ganimet olarak alınmış altınlar bulacağını sanıyordu. Fakat torbayı yere dökünce içinden çeşitli boyda üç adet demirci tokmağı, örs, üzengi, bir parça kızartılmış et ve on kadar bazlama çıktı. Peki altın nereye gitmişti? Kurban, ters çevrilmiş mitilin altında başka bir deri kese daha buldu. Kesenin içinde altın yoksa da, bir avuç kadar gümüş ve bakır para vardı. Kurban, yine de bu paralarla ve bir de şahın kendisine hediye etmiş olduğu altın dinarla bir yıl rahat rahat geçinebilirdi.

Bazı tarlalarda hâlâ köylüler çalışmaktaydılar. Bunlar Kurban'ı görünce, artık arklardan çok az ve nadiren su akmasından, kimi tarlaların kuruduğundan, buna karşılık bazı köylerin sular altında kalmış olduğundan yakındılar. Hemen her yerde yeni yeni dereler oluşmuştu.

Kurban, kendi köyünün bulunduğu yerden pek uzakta olmayan terkedilmiş bir köyde, Kuvanç adında bir tanıdığına rastlamıştı. Bu adam, ilerdeki bir taş yığını göstererek ağlamaya başladı:

— Aha evimden geriye kalanlar! -dedi gözlerinden akan yaşları silmeye çalışarak. -Etrafa çıkıp çocuklarıma

sesleniyorum, ama kimse gelmiyor. O gün.. Moğolların bastırıp geldiği gün, tarladaydım. Köyden dumanların yükseldiğini, köylülerin canhıraş kaçtıklarını görünce, ben de onların arkasından koştum. Karımın ve çocuklarımın onlarla birlikte olduğunu sanıyordum. Ama gece evimi aramak için döndüğümde, aha şu taşlardan ve sıcak küllerden başka bir şey bulamadım. Moğolların çocuklarımı götürüp götürmediğini, yahut onların alevler arasında yanıp yanmadığını dahi bilmiyorum. Acep geri dönerler mi?..

İyice telaşa kapılan Kurban, yoluna devam edip, karanlıkta, önünden kıvrıla kıvrıla tarlasına su götüren arkın geçtiği yaşlı kavak ağacını bulmayı başardı.

Su, yine gürül gürül arktan akmaya devam ediyordu. Kurban, sessiz gecede, ay ışığı altında evine doğru yaklaştı. Avlu kapısı, ardına kadar açıktı. Atından inip, onu bir yere bağladıktan sonra içeri girdi. Evin kapısının üzerine çaprazlama bir tahta çakılmıştı. Etraftan çıt çıkmıyor; ne bir hışırtı duyuluyor, ne de bir yaprak kımıldıyordu.

Hatta sevgili köpeği bile efendisini karşılamaya gelmemişti..

Kurban, yerden biraz ekin sapı toplayarak atına verdi. Sonra, yılların verdiği alışkanlıkla, duvarı tırmanıp dama çıktı. Eski mısır koçan ve sapları hâlâ yerinde duruyordu. Düşünüp dururken sanki görünmeyen biri kulağına Kuvanç'ın "Acep geri dönerler mi?" şeklindeki sözlerini fısıldıyordu.

Damdan aşağı inen Kurban, hızla atın yanına geldi. Önüne bırakılan bütün sapları yiyip bitirmiş olan at, tepinip duruyordu. Kurban, deri torbadaki büyük tokmağı alıp, bütün gücüyle kapıya indirdi. Sonra kırılan kapıdan içeri girdi. İçerisi zifiri karanlıktı. Eliyle ocak kenarındaki sekiyi yoklarken, parmaklarının bir vücuda dokunduğunu hissetti. Daha sonra elini yerde yatan kişinin yüzünde gezdirince, onun anasına ait olduğu anlatı. Ölü gibi yere uzanmış olan anası, çok yavaş bir sesle fısıldadı:

— Senin geri geleceğini biliyordum oğul.. Hep dediydim, Kurban bizi bırakmaz dediydim..

— Öbürleri nerede?

— Herkes oraya, dağa kaçtı. Ben evi bekliyeyim diye burada kaldım, ama büsbütün takatten kesildim. Herhalde beni öldü sanıp, kapıyı üzerimden çivilediler. Hey oğul.. oğul.. artık sen döndün ya.. her şey yeniden yoluna girer oğul..

Kurban, el yordamıyla testiyi bulduktan sonra, gidip arktan su alıp getirdi. Sonra biraz çalı çırpı toplayıp, ocakta ateş yaktı. İçinde darı bulunan kabı ocağın üzerine yerleştirdi. Artık kulübenin içi aydınlık ve sıcaktı. Bir deri bir kemik kalmış, halsizlikten yerinden kıpırdayamaz duruma düşmüş anası hâlâ yerde boylu boyuna yatmaktaydı. Zayıflıktan burnu sivrilip çıkmıştı. Susuzluktan şaka şaka yarılmış dudaklarını güçlükle aralayıp fısıldadı:

— Nihayet geldin ha oğul!

Kurban, atı yandaki çayırlığa götürüp, yularını yere çaktığı bir kazığa bağladıktan sonra yayılmaya bıraktı. Hemen yakında, neredeyse bir el içini andıracak kadar küçük, sürülmüş bir evlek tarla vardı. Bu küçücük tarla, bir aileye nasıl bakardı? Üstelik de alınan mahsulün yarısını beylere çıktıktan sonra!? Hoş zaten şu anda o da vahşi otların istilasına uğramıştı. Hemen bitişikte komşuların evlekleri uzanıyordu, ama onlar yaban otlarını temizlemişlerdi. Peki onlar nereye gitmişti? Yaşlı demirci Saka-Kuli'nin saray yavrusu evi vardı. Çevresi duvarlarla çevriliydi. Ama şimdi bu evin çevresindeki ağaçların dalları, bir yangından çıkmış gibi sırtarıyordu.

Derken, ileriden tek başına biri, yavaş adımlarla tarlaya doğru yaklaşmaya başladı. Arada bir durup, küreğiyle arkı temizliyor ve muhtemelen tarlasına su götürmeye çalışıyordu.

— Hey!- diye bağırdı Kurban.

Adam hödükleyerek, elini kaşlarının üzerine götürüp, çevresine bakındı.

— Vay, Kurban Kızık, sen ha! - Sonra her ikisi de birbirine koşup, sarılıp kucaklaştılar. Artık torun toslak sahibi olmuş yaşlı Saka Kuli'den başkası değildi bu.

— Ne günlere kaldık! - dedi ihtiyar, gözlerinden akan yaşları silerek.

— Çoluk çocuk nasıllar? İneğin sağ mı? Eşeğin çalışıyor mu? Koyunların otluyor mu?- diye sordu Kurban.

— Kürklere bürünmüş bir takım adamlar geldi. Komşunun sürüsünü, benim dört belik koyunumu ve torunlarımdan birini alıp götürdüler. Kalanlar dağa kaçtılar. Hep onları yolunu gözlüyorum. Tabii açlıktan ölmedilerse. Neyse ki inekle eşek kurtuldu.

— Peki bizimkiler nerede? - diye sordu Kurban ve alacağı cevap için nefesini tuttu.

— Sen yine şanslısın. Karın, dün gece dönüp, benim harabe haline dönen evde geceledi. Aha tarlanın öte tarafından buraya doğru geliyor.

Kurban, başını kaldırınca, uzaktan âşina kızıl elbiseyi tanıdı. Ama neden bu kadın sallanarak yürüyordu? Kurban, birden silkinerek kendine geldi ve ciddi bir adam pozuna büründü. Ne de olsa bu ailenin reisi oydu. Bütün aileyi elinin altında toplamak, yeniden harabe haline gelen ocağını tüttürmek zorundaydı.

— Pekala Saka Kuli,- dedi ihtiyara.- Sen de bir inek ve eşek, bende de bir at var. Gücümüzü birleştirerek toprağımızı sürelim. Savaşın da, hücumun da canı cehenneme. Dün başımızda Kıpçak beyleri vardı, bugün Moğol hanları. Onlardan ne zaman kurtulacağız? Ama bizler çiftçiyiz. Bekleyemeyiz. Bizim işimiz ekip biçmek. Eğer biz ekmeğimizi kendimiz kazanmazsak, kim gelip de bize bir lokma ekmek verir?

— Doğru söyledin! Zaman kaybetmeye gelmez, toprak bizden tohum bekler, çapa bekler, su bekler!

- VII -

Felaketlerle dolu Ejderha yılının ilkbaharında, bütün Maverâünnehir artık neredeyse Çingiz-han'ın hâkimiyeti altına girmişti. Oldukça münbit toprakları hükümdarlığı sınırlarına katmış olan Moğol hakanının tek derdi, şimdi sağlanması gereken düzen ve barıştı. Bu amaçla her şehre bir Moğol garnizonu bırakılmış, yerli halktan bir vali tayin edilmiş, herkesin ulu hakanın koyduğu düzene uyması amaçlanmıştı.

Korkuya kapılmış ve ümidini kaybetmiş olan çiftçiler bile, yavaş yavaş topraklarına, ekip biçtikleri tarlalarının başına dönmeye başlamışlardı. Ama istenilen düzen ve barış, henüz sağlanmış değildi. Moğolları takip eden pekçok aç insan, vatansız sığınmacılar ve aylak dolaşanlar, köylere dadanmışlardı ve önlerine çıkan yerleşim birimlerini yağmalıyorlardı.

Yine de Harezmşahların zengin başkenti Gurgenc'in bulunduğu iç Harezm ve Ceyhun nehrinin aşağı akımları henüz fethedilmiş değildi. Çingiz-han, bu bölgenin fethini en sona bırakmıştı, fakat iç Harezm de bu arada Moğol ordularının tarafından fethedilen şehirlerle çevrelenmiş bulunuyordu.

Çingiz-han, artık bu topraklara el atma zamanının geldiğine karar vermiş ve bölgenin fethini Cuçi, Çağatay ve Ügedey'e havale etmiş; ordusunun önemli bir kısmını da bu üçünün yönetimine terketmişti. Çağatay ve Ügedey, Ceyhun'un güney sahilinden Harezm'e doğru yola çıkmışlar; fakat babasına karşı hep isyankârlık eden Cuçi, kasıtlı olarak işi ağırdan almış ve Cend şehri civarında kamp kurarak, av partileri düzenlemekle meşgul olmuştu. Cuçi, bu-

rada yaban eşeklerinin sırtında ava çıkıyor, köylülerden, sadece hakanların sahip olduğu türden beyaz renkli, uzun boyun ve bacaklı, akıtmalı atları toplıyordu.

Çingiz-han, kendine bağlı merkez kuvvetlerle Ceyhun nehri kenarında kamp kurarak, kışı orada geçirmeye karar vermişti. Buradan, daha önce Harezmşah Muhammed'e danışmanlık yapmış üst düzey görevlilerden Danişmend Hacib'i Gurgenc'e elçi olarak göndermişti. Karşısındaki düşmanın gücünü bölmeyi amaçlayan Çingiz-han, Danişmend Hacib vasıtasıyla dünya kadınlarının anası Türkan Hatun'a, hakanın onunla değil, oğluyla savaştığı mesajını iletmiş; ona, kendi anasına nasıl saygı duyuyorsa aynı hisleri beslediğini bildirmiş, ayrıca şayet Türkan Hatun kendi isteğiyle itaat arzederse, kendisine ve yönetimi altında bulunan şehirlere dokunmayacağı sözü vermişti.

Ama son derece sinsi ve kurnaz bir kadın olan Türkan Hatun, Çingiz-han'ın bu tür ayak oyunlarına kanacak kadar saf değildi. O, Moğol hükümdarının sadece kendi milletinden olanlara karşı dürüst davrandığını, diğer insanlarla ise, elinde bir düdükle tavşan kaç tazı tut oyunu oynadığını, yakalattığı tavşanları kebap yapmak için sabırsızlandığını biliyordu..

Danişmend Hacib'in Türkan Hatun'un aklını çelmek için Gurgenc'te bulunduğu sırada, Kelif'ten gelen bir tekne, şehir surlarına yaklaşmıştı. Bu teknede, padişahın sadık kullarından olan İnanç-han vardı ve Harezmşah'tan anasına bir mektup getirmişti. Mektupta Muhammed anasına, kendisinin Ceyhun nehri sahilindeki garnizondan hareketle büyük bir ordu toplamak için Horasan'a geçtiğini yazıyor, ayrıca ondan Çingiz-han'a kesinlikle inanmamasını, haremi ve çocuklarını alarak kendisine gelmesini istiyordu.

Türkan Hatun, oldukça endişelenmekle birlikte oğlunun bu mektubuyla sevince boğulmuş ve gözlerinin kenarından akan yaşlar, hâlâ kendisini güzel göstermek için sürdüğü sürme ve allığı akıtıp yanaklarına boyamıştı. Ha-

rezm'de kalmanın artık tehlikeli olduğuna kanaat getirdikten sonra, büyük bir kervan hazırlanmasını emretmiş, Harezmşah'ın kadın ve çocuklarını da yanına almıştı.

Deşt-i Kıpçak'ta yaşayan Yemek kabilesinin Bayat boyundan olan ve Sultan Tekeş'le evlendikten sonra kendi kabile boylarını Harezm'e getiren Türkan Hatun, daha merhum kocasının zamanındayken ülkede ikilik çıkarmaya başlamış, nedense bir türlü sevemediği hatta tiksinti derecesinde nefret ettiği Türkmen boylarına karşı Kuman, Kanglı ve Kıpçak boylarını desteklemişti. Tekeş'in ölümünden sonra şimdiki Harezmşah Muhammed başa geçince, onun Türkmenlere sırtını dayamasına müsaade etmemiş, Kıpçak hanları vasıtasıyla şah üzerinde baskı unsuru oluşturarak, onu elinde adeta bir kukla gibi kullanmıştı. Çingiz-han'ın basıp gelişine kadar, esasen Harezmşahlar devleti, iki başlı bir yönetime sahipti. Bir yanda Türkan Hatun ve ona bağlı Kıpçak, Kanglı hanları, diğer yanda Türkmenler'e sempatik gözükmeye çalışmakla birlikte, anasının tesir sahasından bir türlü dışarı çıkamayan Muhammed Harezmşah.

Kocasının ölümünden sonra gittikçe huysuz bir kadın olup çıkmış, bütün bir Harezm'i yat deyince yatıran, kalk deyince kaldıran şeddat bir zalime olmuştu. Kıpçak beylerini kese kese altınlarla, koyunlarına Harezm'in en güzel kızlarını, henüz kırk gülünden bir gülü açılmamış körpe dilberlerini sokarak veya bazen tehditlerde bulunarak adeta birer kuklaya çevirmiş, oğlu Muhammed'i ise kâle almaz olmuştu.

Türkan Hatun'un sarayda en çok nefret ettiği iki kişi vardı. Biri, Harezmşah Muhammed'in Türkmen hanımından olma oğlu Celaleddin, diğeri Celaleddin'in anası Ay Çiçek Hatun'du..

Büyük kervanın son hazırlıkları yapılmıştı. Ertesi sabah erkenden gizlice yola çıkılacak, kervanın hangi yöne gittiği bile kimseye bildirilmeyecekti. O gece endişeden ve korkudan sabaha kadar gözünü kırpmayan Türkan Ha-

tun, sabah ezanıyla birlikte celladı çağırarak, ona bazı gizli talimatlar verdi. Baş cellat, sarayın bodrımında rehin olarak tutulan han çocuklarını ve şehzadeleri bir tekneye doldurup, Ceyhun'un serin sularına açıldıktan sonra hepsinin ellerini arkalarına bağlayarak, boyunlarına bağladığı ağır taşlarla birlikte büyük bir zevkle derin sulara itiverdi. Öldürülen yirmi iki şehzade arasında Selçuklu Sultan'ı Tuğrul'un oğlu, Belh meliki İmadeddin, oğlu ve Termiz meliki Behram-şah, Bamyan hakimi Alaaddin, Vahş meliki Cemaleddin Ömer, Sığnak melikinin iki oğlu gibi, ülke genelinde önemli zevatın çocukları ve bazı prensler de vardı. Baş cellat, onları Ceyhun nehrinin derin sularına bırakırken, diğer yandan da sarayda Türkan Hatun'un beraberinde götürmek istemediği yüzlerce halayık, nedime, hizmetkâr, cellatlar tarafından kılıçtan geçiriliyordu. Kervan yola çıkmak için hazır olduğu sırada, Moğollar'ın bastırıp gelmesi halinde, kervanın hangi yöne gittiğini söyleyebilecek hemen hemen hiçbir canlı sağ bırakılmamıştı.

Kale kapısı açılıp, önden gidecek bin atlı yola çıktıktan sonra, Türkan Hatun'u taşıyacak sayebanlı muhteşem arabanın tekerlekleri yavaş yavaş hareket etti. Onu, Harezmşah Muhammed'in hanımlarının bindirildikleri otuz kadar araba takip ediyor; onların arkasından ise Türkan Hatun'un küp küp altınlarını, nadir mücevherlerini ve paha biçilmez hazinelerini taşıyan arabalar, ağır izler bırakarak yol alıyor; daha arkada iaşe arabaları, en arkada da yine beş yüz atlı onları takip ediyordu.

Türkan Hatun, rehineler arasından sadece Türkmen topraklarında bulunan Yazır şehrinin hâkiminin oğlu Ömer Han'ı sağ bırakmıştı. Çünkü Ömer Han, çölü ve takip edilecek güzergahı iyi bildiği için, ona canlı lazımdı.

İri yarı, tek gözü görmeyen Ömer Han'ın asıl adı Sabur Han'dı. Yıllar önce kardeşi Hindu Han iktidarı ele alınca, kardeşinin gözüne mil çekilmesini emretmiş, fakat fermanı yerine getiren kişi, acıdığından mı, yoksa sempatik bulduğundan mı bilinmez, Ömer Han'ın kör olmasını

engelleyecek şekilde hafif yukardan dağlamış, sonra zindana atmış ve Hindu Han ölünceğe kadar Ömer orada çilesini tamamlamıştı. Ömer, serbest kalınca Harezm sarayına gitmiş, kendisine destek bulacağını zannetmiş, ama aradığını bulamayınca Sabur Han adını alarak, kellesini kurtarmayı başarmıştı. Uzun yıllar Türkan Hatun'un her emrini yerine getirmiş ve güya güvenini kazanmıştı. Sabur Han adıyla gerçek kimliğini gizlediğini ve Türkan Hatun'u kandırdığını sanıyordu, ama çok geçmeden yanıldığını, Türkan'ın kendisinin Türkmen asıllı olduğunu bildiğini anlayacaktı.

Koca kervan, üç gündür yol almasına rağmen, hâlâ İlal kalesine ulaşamamıştı. Kızıl kumlar arasında, yakıcı gün ışıkları altında, çok yavaş hareket eden kervanın emniyetinden sorumlu birliklerin kumandanı, arada bir atını çatlatırcasına sürerek Türkan Hatun'un ihtişamlı arabasına yaklaşıyor, destur verilip perde açıldıktan sonra asayişin berkemal olup olmadığı hakkında bilgi veriyordu. Tatarların kervanı takip edip etmediklerini bilmediklerinden, hemen hiçbir yerde bir iki saatten fazla konaklamıyorlar; bu yüzden, hazır ve soğuk yiyeceklerde idare ediyorlardı.

Türkan Hatun'un yanında, sadece ihtiyar veziri Muhammed b. Salih vardı. Türkan Hatun, arada bir çok sevdiği torunu Üzlek-şah'ın oğlunu yanına alıyor, onunla sohbet ediyor, yanaklarından öpüyordu. Nefret ettiği Türkmen gelini Ay Çiçek Hatun ve ondan olan torunlarını ise kervana almamıştı.

Türkan Hatun, arabanın ipek perdesini aralayıp, hemen yanıbaşında at üzerinde pinekleyerek yol alan askerlerden birine seslendi:

— Derhal bana Sabur Han'ı çağırasın, derhal!

— Canım bilen, Hüdavend-i Cihan![6]

Asker, atını topuklayıp, bir solukta kervanın en baş kısmında rehberlik etmekte olan Sabur Han'ı alıp geldi.

6 Dünya kadınlarının anası.

— Buyrun Hüdavend-i Cihan,- dedi Sabır Han,- emrinize muntazırmen.

— Daha ne kadar yolumuz kaldı cenab-ı Sabır Han?

— Atlar yorgun, yükümüz de fazla, o yüzden çok yavaş yol alıyoruz Hüdavend-i Cihan. Eğer günde iki defadan fazla konaklamazsak, üç gün sonra İlal kalesinde olacağız inşaallah.

— Hımm... Peki Tatarlar konusunda ne söz, ne haberler var?

— Tatarlar, Gürgenc'e doğru yaklaşmaktalarmış, fakat Cuçi-han Cend etrafında oyalanıp kaldığı için, kuvvetleri bölünmüş. O yüzden de saldırmaya serat edemiyorlarmış.

— Hımm.. Peki bütün Muhammed'den bir haber gelmedi mi?

— Padişahımız efendimiz, şu anda Horasan taraflarında ordu toplamakla meşgullermiş. İlal kalesine çekilip, orada kendisinden haber beklememizi emir buyurmuşlar.

"Bilmiyor.. Daha Harezmşah Muhammed'in Abeskun'da küçük bir adada perişan vaziyette öldüğünü, gözünü kargaların oyduğunu bilmiyor. Darısı senin başına cadaloz!"

— Amma.. - diye kekeledi Sabır Han.- Amma, ben pek sevinçliyim Hüdavend-i Cihan.

— Bizler burada can derdine düşmüşken, seni böyle sevinçli kılan nedir cenab-ı Sabır Han?

— Sayeban-ı merhamet Hüdvend-i Cihan!- diye söze başladı Sabır Han.- Dün gelen bir ulak, çok güzel bir haber getirdi, ama duyunca öfkeleneceğinizden çekindiğimiz için, size söylemeye cesaret edemedik.

— Neymiş o güzel haber?

— Büyük nebireniz[7] Celaleddin, çevresine topladığı Türkmen yiğitlerle, iki gün önce Moğollar'ı iki yerde kılıçtan geçirmiş. Bütün beyler ve askerler, onun sancağı altında toplanıyorlarmış. Timur Melik dahi..

7 Nebire :Torun

— Yalgan bu söz Sabur Han! Yalgan!..

— Sayebân-ı merhamet Hüdavend-i Cihan, çaparın söylediğine göre.. - Sabur Han sözünün devamını getirmeye bir türlü cesaret edemedi.

— Sözle[8] be adam, ağzına kira mı istiyorsun?!

— Hanımım! Sayebân-ı merhamet hanımım! Billah ben, sadece duyduğumu söylüyorum, benim bir suçum günahım yok, Hüdavend-i Cihan!

— Sözle!

— Çaparın dediğine göre, padişah efendimiz cenab-ı âlileri, Allah ona uzun ömürler versin.. -Sabur Han padişaha uzun ömürler dilerken bıyık altından hafifçe gülümsedi.- Padişahımız efendimiz, birkaç gün önce yeni bir ferman yazıp, Celaleddin'i veliahd tayin etmiş, menşurunu da vermiş!

"Bu adam ne dedi? Muhammed Üzleg-şah'ı veliahdlıktan azletmiş, Celaleddin'i veliaht tayin etmiş dedi mi? Eyvah!.. Eğer bu haber doğruysa, bütün ümitleri çil çil sönüp gitti demektir. Halbuki, şu anda dizinde mışıl mışıl uyuyan sevgili torununun babasını veliahd tayin ettirmek için az mı uğraşmıştı.."

— Bu hem yalgan![9] Yalgan! Def bol şom ağızlı ölgür![10] Yokal[11] mürted!

Aynı gün akşama doğru, sarayda yüksek mevki sahibi kişilerden olan hadım Bedreddin Hilal, Türkan Hatun'dan destur aldıktan sonra arabaya yaklaşıp:

— Hüdavend-i Cihan, - diye söze başladı.- İlal kalesine gidersek Moğolların kuşatması altına düşeriz ve hiçbir kurtuluş şansımız kalmaz. Eğer ki benim sözüme kulak verecek olursanız, henüz vakit varken, doğru Gazne tarafına gidip Celaleddin'e, torununuza sığınalım. Duyduğuma göre çok güçlenmiş ve Moğollar'ı kılıçtan geçiriyormuş.

---

8 Sözle : Konuş, anlat.

9 Bu dahi yalan.

10 Ölgür : Canı çıkasıca.

11 Yokal : Yok ol, defol.

— Sen hem def bol, nâvekâr!- diye bağırdı Türkan Hatun.- Ben, Türkan Hatun, Hüdavend-i Cihan, Mâverâiinnehir'in güçlü şahnası, ol aşağılık Türkmen Ay Çiçek'in rahminden düşme Celaleddin'e sağınacağım ha! Olacak şey mi bu, it eniği! Ondan yardım isteyeceğime Moğol kılıcıyla ölürüm daha iyi! Yokal, gözüm görmesin seni, yokal! Miirteeed!!..

Hadım Bedreddin, sahibi tarafından azarlanmış it gibi, orada biraz daha kalırsa, şu şeddat kadının ağzından çıkacak bir sözle celladın keskin kılıcını ensesinde hissedeceğini bildiğinden, hiç sesini çıkarmadan başını önüne eğip, hızla oradan uzaklaştı.

Türkan Hatun'un elleri, sinirden titremeye başlamıştı. Aradan bir iki dakika geçtikten sonra arabanın yanı başında ilerleyen askere seslendi:

— Tez menge baş candarnı çarla![12]

Moğolların her an peşlerinden gelip yetişme korkusuyla, Türkan Hatun molaları dahi iptal ettiğinden, yanına gelenler kendisiyle mecburen at üzerinde konuşuyorlardı. Çok geçmeden baş cellat atını sürerek gelip tâzim kıldı.

— Yakın gel! - diye emretti Türkan Hatun.- Beni iyi dinle, artık İlal kalesine yaklaşmış olmalıyız. Yarın öğle molasından sonra şu Sabur Han denilen nâvekârı, bir kenara çekip, -Türkan Hatun eliyle boynunu gösterdi- angladın mı?

— Angladım, Hüdavend-i Cihan, angladım. Canım bilen![13]

— İmdi yokal!

Ertesi gün, öğle molasından sonra kervan tekrar yola koyulduğunda, akbabalar, Sabur Han ve birkaç kişinin cesetleriyle kendilerine nefis bir ziyafet çekmeye başlamışlardı bile.

---

12 Hemen bana baş celladı çağır.

13 Canım bilen : Zevkle.

- VIII -

Mazenderan bölgesinde, Yazır'a yakın bir yerde, yüksek bir kayalık üzerinde yer alan İlal kalesi, belki de Harezm'in zaptı en zor kalelerinden biriydi. Etrafı kayalıklarla çevrili olduğu için mancınıktan atılan taşlar oraya kadar yetişmiyor, ama buna karşılık kaledekilerin yüksekten attıkları taşlar, düşmana büyük darbeler indiriyordu.

Bölgeye çok sık yağmur düştüğü için, kalede o güne kadar su sıkıntısı yaşanmamış; bu yüzden de birkaç küçük sarnıçla idare edilmişti. Fakat ne hikmetse, Türkan Hatun ve mevkebi kaleye geldiğinden beri korkunç bir kuraklık başgöstermişti.

Moğollar kaleyi kuşatma altına aldığından beri, yaklaşık üç ay geçmişti, ama ne aşağıdakiler yukarı tırmanabilmiş, ne de kaledekiler teslim olmuştu. Fakat düşman kale çevresini taştan çitlerle çevirdiğinden, dışarıyla irtibatı tamamen kesilmişti. Kaledeki su ve erzak, bitmek üzereydi. Dün sarnıçtaki son sular da alınmış, askerlerin susuzluktan dudakları çatladığı halde, birkaç sürahi su Hüdavend-i Cihan ve mevkebine ayrılmıştı.

Kuşatmanın dördüncü ayı dolmak üzereydi, fakat hâlâ oğlu Harezmşah Muhammed'in öldüğünden haberi olmayan Türkan Hatun, onun Horasan taraflarından topladığı büyük bir ordusuyla gelerek anasını kurtaracağını zannediyor; bu yüzden Moğollar'ın teslim olmaları halinde kimseye dokunulmayacağı yolundaki tekliflerini reddediyordu.

Kale kumandanı Kemaleddin, ince minareden imamın cılız bir sesle okuduğu ezanla birlikte çakmanını mazgalın

yan tarafına serip, ellerini taşa vurararak teyemmüm etti. Sonra sabah namazını kılıp, kaleden aşağıya doğru baktı.

Kuraklık yüzünden çevrede bir tek yeşil ağacın bile kalmadığı, kuşların terkettiği aşağı tarafta, binlerce esir açlık ve sefalet içinde gruplar halinde birbirine sokulmuş uyumaya çalışıyordu. Başlarında, ellerinde ok ve yayla hazır bekleyen Moğol askerlerin korkusundan seslerini dahi çıkartamayan esirler, yine de Kemaleddin'e kaledekilerden şanslı görünüyorlardı. Hiç olmazsa onların yemek ve su problemi yoktu. Halbuki, kendisi de dahil olmak üzere, bütün askerlerin susuzluktan dudakları çatlamış, kirden vücutlarında yaralar çıkmış; açlıktan ise karınları içine geçmişti. Gerçi Moğolların bugüne kadar yaptığı zulüm ve katliamları işittikten sonra, Türkan Hatun istese dahi kendisi teslim olmak niyetinde değildi, ama aşağıda ellerinde boş kaplarla "su! su!.." diye inleyen yüzlerce zavallı insanı görmeye artık daha fazla tahammülü kalmamıştı.

Kemaleddin, bakışlarını yan tarafa çevirerek, kalenin sol aşağı kısmında sabah güneşi altında gümüşi ışıklar saçarak, kıvrıla kıvrıla akmakta olan çaya bakarken, farkında olmadan birkaç kez yutkundu.

Biraz sonra, kale imamı Muhiddin, adımlarını güçlükle atarak Kemaleddin'in yanına geldi. Onun da dudakları susuzluktan çatlamıştı. Üstündeki cüppe, kir pas içindeydi. Belki bir aydır, her gün bir dilim kuru ekmekle idare etmekten onun da yanakları birbirine geçmiş, elmacık kemikleri fırlayıp çıkmıştı.

— Esselamu aleyküm cenab-ı emîr,- dedi imam cılız bir sesle.

— Hoş gelmişsiniz imam efendi, hoş gelmişsiniz.

— Bak a cenab-ı emîr,- diye söze başladı imam.- Din-i mübîn-i İslam'ın emrine göre kesretin[14] menfaati kılletin[15]

14 Çoğunluğun.
15 Azınlığın.

menfaatine müreccahtır.[16] Benâberîn[17] siz burada Türkan Hatun'u ve gırtlağına kadar günaha batmış Harezmşah Muhammed'in haremini koruyayım derken, kalede yüzleb[18] insan açlıktan ve susuzluktan nabûd boluşuyaptı.[19] Nasıl olsa, yiyeceğin ve suyun büyük kısmını kendilerine ayırdılar. Diğer insanların ölmesi, tüyü çıkmamış sıbyanın açlıktan inleye inleye ruhunu teslim etmesi onların umurlarında bile değil. Siz de iyi bilirsiniz ki, bugüne kadar Mâverâünnehir müselmanları, bu zalim sultanı ve şeddat anasını bir güne bir gün ilgilendirmedi. Şimdi de ilgilendirmiyor. Herhalde Moğollar bunlardan daha zalim değildir! Son bir aydır hergün birkaç insan, üç beş çocuk açlıktan ve susuzluktan ölüyor. Anaların kökreginde[20] çocuklarını emzirecek süt kalmadı. Sen askersin; bugün olmasa yarın, bir yerde şehadet şerbetini içmek senin yazığın.[21] Bana gelince, ben zaten hak yolunun yolcusuyum. Teslim olalım! Yağmurun yağacağı falan yok! Bu günahkâr kadının, bu müttehemin günah kesafetinden korkarım Allah bizi de lanetledi. Onun ayağının bastığı yerde ot bitmiyor. Zalimleri koruyanlar da, onlarla birlikte cehenneme giderler. Gönlümdekileri ve dinimizin emrini sana söyledim. Gerisi senin vicdanına kalmış vesselam!..

İmamın sözlerini can kulağıyla dinleyen Kemaleddin, derin düşüncelere daldı. İçeride içecek suyu, yiyecek yemeği olan Türkan Hatun ve beraberindekiler, aslında kendisini fazla ilgilendirmiyordu. Onun tek korktuğu, teslim olsalar bile, Moğolların askerleri acımadan kılıçtan geçirecği gerçeğiydi.

"Hayır!.. İmam doğru söylüyor. Muhammed Harezmşah'ın gelip onları kurtaracağı falan yok. Teslim olmazlar-

16 Tercih edilir.
17 Dolayısıyla.
18 Yüzlerce.
19 Kırılıyor.
20 Göğsünde.
21 Kaderin.

sa, burada zaten açlık ve susuzluktan kırılıp gidecekler."

— Sözlerin doğru imam efendi. Teslim olmaktan başka çare yok. Ölürsek de ölürüz. Üç gün önce, üç gün sonra, ne farkeder? Hiç olmazsa kaledeki masum insanlar belki kurtulabilirler. Pekela, şimdi beyaz bir bezi sopa ucuna bağlayıp dışarı çıkın ve teslim olmak istediğimizi, hiçbir şartımızın olmadığını, tamamen merhametlerine teslim olduğumuzu söyleyin. Allah'ın hakkımızdaki kaderi neyse, o olsun..

— Doğru bir karar verdin, cenab-ı emîr.. Hemen çıkıyorum. Belki şu masumları kurtarırız.

Kale kapılarının açılıp, askerlerin teslim olduğunu öğrenen Türkan Hatun'un elleri titremeye, dudakları birbirine vurmaya başladı. Ama artık direnmenin kendisine bir faydası yoktu. Birkaç dakika düşündükten sonra kendisine getirilen matem elbiselerini giyip, torunları Üzleg-şah'la Ak-şah'ın oğullarını ve bunak veziri Muhammed Salih'i alıp merdivenlerden yavaş yavaş aşağı indi.

Onlar kale kapısından çıkıp, titrek adımlarla aşağı doğru ilerlerken, birden gökyüzünde bulutlar oluşmaya, birkaç dakika sonra da gök gürlemeleri arasında sicim gibi yağmur inmeye başladı.

"Ya Allah! Ya Hallâk! Bu ne? Dört aydır bir damla yağmur düşmezken, şu uğursuz kadın kaleyi terkeder etmez, bardaktan boşanırcasına yağan bu yağmur da nereden çıktı? Bir mucize mi bu?.."

Emîr Kemaleddin ve imam, kale surları üzerinde, yağan şiddetli yağmura aldırmadan, sis perdesi altında yavaş adımlarla Babıçag-noyon'un otağına doğru Moğol askerleri arasında ilerlemekte olan Türkan Hatun'a bakıyorlardı. Kemaleddin, birden iki elini ağzının kenarlarına gerip, var gücüyle aşağıya doğru bağırdı:

— Bugününden beş beter olasın! Senin narına yandık uğursuz menceleki!!..[22]

22 Orospu.

İKİNCİ BÖLÜM

-I-

Tohum ekmezsen, ekin biçemezsin; ölümü göze almazsan, düşmanı yenemezsin.

(Saadi)

Harezmşah'la vedalaşan Celaleddin ve üvey kardeşleri Üzleg-şah ile Ak-şah, yanlarında yediyüz savaşçıyla birlikte Mangışlak'a gelmişlerdi. Mangışlak halkı, onlara dinlenmiş atlar vermiş, böylece genç hanlar Karakum'a, oradan da Harezm'in başkenti Gurgenc'e ulaşmışlardı.

Üç şehzade, buradaki beylere Harezmşah Muhammed'in önceki fermanını iptal edip, Celaleddin'i veliahd sultan olarak atadığını açıkladılar. Üzleg-şah dahi bu hakikati tasdik etmesine rağmen, Kıpçak beyleri, kendi soylarından gelmeyen birini başlarında sultan olarak görmeyi kabullenemediler ve aralarında gizlice Celaleddin'i öldürme konusunda anlaştılar.

Kelif'den gelen İnanç-han, Celaleddin'i bu konuda uyardı.

— Yılanların çıyanların doldurduğu, can güvenliğinin bulunmadığı bu şehirde ne işim var benim! - diyen Celaleddin, o gece Timur Melik ve üçyüz Türkmen atlısıyla birlikte gizlice şehirden ayrılıp, Karakum üzerinden güneye yöneldi.

Bu küçük grup, birkaç gün zarfında, kervanların normalde onaltı günde aldıkları yolu, güç şartlar altında katederek Nesa'ya ulaştı. Önden gönderilen ulak, bir iki gün sonra, Kapet Dağ civarında yabancı adamların barın-

dıkları çadırları ve atları gördüğünü bildiren bir haberle dönüp geldi. Sayıları yediyüz civarında olan bu insanlar muhtemelen Moğollardı.

Timur Melik:

— Her ne kadar atlarımız yorgun ise de, evelallah bileğimizde Moğol kampını yerle bir edecek kadar gücümüz var. Tek ihtiyacımız düşmanı kılıçtan geçirebilme kabiliyeti,- dedi.

— Güçlü olan ganimeti alır! - diye karşılık verdi Celaleddin.

Celaleddin, bileğine sağlam Türkmen atlılarıyla Karakum kumları arasından düşman üzerine âniden saldırıya geçti. Her iki taraf arasında gırtlak gırtlağa bir boğuşma başlamıştı. Türkmenler karşısında tutunamayacaklarını anlayan Moğollar, bozularak nehrin üzerindeki köprüden karşı tarafa geçtikten sonra köprüyü yıktılar, ama yine de ancak çok azı canını kurtarabildi.

Türkmenler'in Moğollar'a karşı üstünlük ve zafer kazandıkları ilk çatışmaydı bu. Halbuki, o güne kadar Moğollar öyle bir dehşet saçmışlar, öyle bir hava vermişlerdi ki, kimse onların yenilebileceğini tasavvur dahi edemiyordu.

Celaleddin:

— Eğer Moğollar kamplarını açık alanda kurmayıp, Nesa kalesine çekilmiş olsalardı, biz şu yorgun atlarla onların karşısına bile dikilemezdik,- dedi.- Hadi hemen onların atlarını toplayın da yola koyulalım. Daha uzun bir yolumuz var.

Türkmen süvarileri, civardaki bütün Moğol atlarını toplayıp, patika yoluyla Nişapur'a doğru yola koyuldular.

Birkaç gün sonra, Kıpçak hanlarının kendilerine de ihanet etmesinden korkan Üzleg-şah ile Ak-şah da, Gurgenc'den Nesa'ya geldiler. Yanlarında kalabalık bir güruh olmasına rağmen, birden Moğol devriye birlikleri tarafından çevreleri kuşatılarak acımasızca kılıçtan geçirildiler.

Bu arada, hiçbir yerde durmadan yol alan Celaleddin, Nişapur, Zuzen ve Herat üzerinden daha uzaklara doğru

at koşturdu. Yol üzerindeki bir dağ kalesinin kumandanı ona, surların muhkem olduğunu, bu yüzden orada kalması halinde hiçbir tehlikenin söz konusu olamayacağını bildirince, Celaleddin:

— Bir kumandan, surların arkasına saklanmak yerine, açık araziye çıkıp döğüşmelidir,- diye cevap verdi.- Bir kale ne kadar muhkem olursa olsun, Moğollar onu fethetmenin bir yolunu bulurlar.

Sultan Celaleddin Bust şehrine geldiğinde, artık çevresinde Harezmşah'ın oraya buraya dağılan ordusundan toplanmış büyük bir kuvvet vardı. Celaleddin, burada Emin el-Mülk'ün birlikleriyle birleştikten sonra, Kandahar'ı kuşatmış olan Moğol ordusunu mağlup edip, Harezmşah'ın sağlığındayken kendisine verdiği Gazne'ye geldi. Burada çevresine toplanan beylere sadakat yemini ettirdi. Artık elinin altında otuz bin kadar Türkmen savaşçı vardı. Bir o kadar da Afgan, Karluk ve diğer kabile mensubu savaşçı saflarına katılmıştı.

Elindeki altmış bin kişilik orduyla artık rahatlıkla Moğollar'ın karşısına çıkabileceği kanaatine varan Celaleddin, Kabul'u sulayan Lugar nehri sahillerine, Pervan'a yakın bir yere kamp kurdu.

Buradan Toharistan'a bir akın düzenleyerek, Varian kalesini kuşatmış olan Mukacek kumandasındaki Moğol birliklerini kılıçtan geçirdi. Çarpışma sırasında bin kadar ölü veren Moğollar, Pencir nehrini geçtikten sonra köprüyü yıkmak suretiyle canlarını kurtarıp, Çingiz-han'ın huzuruna vardılar.

Bu zaferden sonra Sultan Celaleddin, Çingiz-han'a çok kısa bir mektup gönderdi:

"Çarpışma yerini seç. Seni orada bekleyeceğim!"

Çingiz-han, mektuba herhangi bir cevap vermedi ama Mukacek'in hezimeti, Celaleddin'in ardardına kazandığı zaferler gözünü korkutmuştu. Bu gözüpek Türkmen yiğidi, kendisine meydan okumayı göze aldığına göre, hafife alınacak biri değildi. Mektubu tekrar tekrar okurken, el-

lerinin ve bacaklarının titrediğini hisseden Çingiz-han, çevresindeki beylere korkusunu belli etmemeye çalışmakla birlikte, ilk hamlede doğrudan Celaleddin'in karşısına çıkmaya cesaret edemedi. Onu bir kere daha denemek istiyordu. Bu yüzden, uzun uzun düşündükten sonra, üvey kardeşi Şiki Kutuku-noyon kumandasında kırk bin kişilik bir ordu sevketmeyi daha uygun buldu.

Sultan Celaleddin, Moğollar'ı karşılamak üzere kamptan ayrıldı. Savaş, Pervan vadisinde 7 km.lik bir alanda başlayacaktı. Celaleddin, savaş başlamadan önce orduya şu mesajı duyurdu:

— Yiğitlerim! Davullar vuruluncağa kadar atlarınıza binmeyin! İşaret verilince atlarınıza binin ve o zamana kadar atların dizginlerini sırtınızdan kemerlerinize bağlayarak piyade olarak savaşın!

İki gün devam eden çarpışmalar sonunda Moğol savaşçılarının yorulduğunu gören Şiki Kutuku-noyon, düşmanla mertçe bir savaşla başa çıkamayacağını anlayınca, ertesi gün bir hile yoluna başvurmaya karar verdi. Keçe korkuluklar hazırlatarak, yedek atların üzerine bağlattı. Başlangıçta bu hile başarılı olmuş ve İslam ordusu düşmanın takviye kuvvetler aldığını zannederek paniğe kapılmıştı, fakat Celaleddin'in merdane teşvikleri sonucu tekrar cesaretlerini toplayarak, düşmanla çarpışmaya karar verdiler.

Sonunda Celaleddin davulların çalınmasını emretti. Bütün ordu şimdi atlara binmişti. Celaleddin, bizzat başta durarak, düşman üzerine hücuma geçti. Sel gibi üzerine akan süvariler karşısında tutunamayacaklarını anlayan Moğollar, geri dönüp kaçmaya, can korkusuyla atlarını çatlatırcasına sürmeye başladılar. Fakat Moğolların atları yorgun, Türkmen atları ise taze güce sahipti. Bu yüzden Celaleddin'in onlara yetişip, hepsini kılıçtan geçirmesi zor olmadı. Tarlalar, yollar, elhasıl her yer Moğol savaşçıların cesetleriyle dolmuştu. Şiki Kntuku-noyon hayatta kalmayı başaran çok az bir kuvvetle başı önde, mahcup bir vaziyette Çingiz-han'ın huzurına vardı.

Pervan açıklarındaki savaşın yankıları, tez zamanda her yerde duyulmuştu. Bu durum karşısında Belh'i kuşatma altında tutmakta olan Moğol ordusu, alelacel kuşatmayı kaldırarak kuzeye yöneldi. Moğol istilası altında bulunan bazı şehirlerde ise, halk, isyan bayrağı açarak Moğol garnizonlarını kılıçtan geçirdi.

Üstüste uğradığı yenilgiler karşısında şaşkına dönen, bir o kadar da korkudan uykuları kaçmış olan Çingiz-han, artık bu Türkmen yiğidiyle açık bir savaşta başa çıkamayacağını anlamış; tek çıkar yol olan hileye başvurmaktan başka çare kalmadığı kararına gelmişti. Hemen düşman kampına gizli casuslar göndererek, hanlara, Celaleddin'i terkedip kendi safına geçmesi halinde sürülerle develer ve küp küp altınlar vereceği vaadinde bulundu.

Bu arada, Celaleddin'in kampında, ganimet paylaşımı yüzünden bir arbede çıkmıştı. Bir Arap atı yüzünden Kıpçak hanlarından biri ordu içinde en büyük birliğe sahip Agrak'ın yüzüne kamçı ile vurdu. Celaleddin, bu olaya seyirci kalmakla yetindi ve ne yaptıysa onları barıştıramadı. Bu olay üzerine Afgan birliklerinin kumandanı Muzaffer Melik, Karluk birlikleri kumandanı Azam Melik ve Halac birliklerin kumandanı Agrak, Çingiz-han'ın vaadlerine kanarak, Kıpçak hanlarının diğer kabile mensuplarını kırbaçlamalarını ve kaba davranmalarını da bahane etmek suretiyle Celaleddin'in kampını terkettiler. Hatta hanlardan biri ayrılırken şöyle diyecekti:

— Bu Türkler (yani Kıpçaklar) daha önce Moğollar'dan korkarlardı. Moğolların bildikleri diğer insanlara benzemediklerine, onların yenilmez olduklarına ve kılıcın onları kesmediğine inanmışlardı. Bu yüzden, bu dünyada Moğollar'la kimsenin savaşamayacağına kanaat getirmişlerdi. Ama şimdi, biz Moğollar'ı kılıçtan geçirince, Moğollar'ın da tıpkı bizim gibi insanlar olduğunu, onların da bizim gibi kanları aktığını görünce, burunları bir karış havada dolaşmaya ve Moğollar'la çarpışacak olan bizleri aşağılamaya başladılar..

Ne yazık ki Celaleddin bu durum karşısında bir şey yapamadı. Çingiz-han'ın bu durumda onları tek tek avlayıp, saf dışı bırakacağını söylediyse de, kimse onu dinlemedi ve böylece ordusunun yarısını kaybetmiş oldu. Şimdi sadece Emin el-mülk'e bağlı Türkmen kuvvetleri Celaleddin'e sadık kalmıştı.

Şiki Kutuku-noyon, mahcup bir vaziyette Çingiz-han'ın huzuruna vardığında, kellesini kaybedeceğini sanıyordu, ama nedense Çingiz-han durumu son derece sakin karşılayıp, sadece şunları söylemekle yetindi:

— Kutuku-noyon, şimdiye kadar hep zafer kazanmaya alışmıştı. Şimdi yenilginin acısını tatmış biri olarak, bundan sonra daha dikkatli olacaktır.

Fakat artık bekleyecek zaman değildi. Çingiz-han, bir şeyi çok iyi anlamıştı. Eğer bütün güçlerini toplayıp, aynı anda Celaleddin'in üzerine çullanmazsa, bu gözüpek Türkmen yiğidi bütün ordusunu yutacaktı. Ani bir kararla, toplayabildiği kadar topladığı altmış bin kişilik bir ordusuyla hemen yola çıktı. Öyle ki, hızlı yürüyüş sebebiyle, asker yolda yemek pişirme imkanı dahi bulamıyordu. Doğruca Gazne'ye gelen Çingiz-han, arabaların ilerleyebileceği yol bitince, bütün ağırlıklarını orada bırakıp, dağ yolunyla ilerlemeye başladı.

– II –

Sana 'benim atım' demeyeceğim. Sana 'kardeşim' diyeceğim. Çünkü bana kardeşten daha yakınsın.

(Dede Korkut Kitabı)

Celaleddin, yanında kalan onbin kişilik bir ordusuyla, Çingiz-han'ın altmış bin kişilik ordusunun karşısında duramayacağını anlayınca, güneye yöneldi. Dört bir yanı dağlarla çevrili, gürül gürül akan azgın Sind nehri sahillerine ulaştığında, Çingiz-han iyice yaklaşmış bulunuyordu. Celaleddin, burada hemen tekneler yaptırarak ordusunu karşı tarafa geçirme kararı aldı. Yapılan derme çatma tekneyle, önce anası Ay Çiçek, hanımı ve cariyelerini karşıya geçirmek istedi. Fakat dalgaların şiddetinden tekne kayalara çarpıp batınca kadınlar bu tarafta kaldılar.

Birden, ağzından köpükler saçan atını dört nala süren bir çapar, soluk soluğa gelerek, Celaleddin'e o meş'um haberi ulaştırdı:

— Sultan Celaleddin! Moğollar çok yakınımızda!

Artık gece bastırmıştı ve zifiri karanlıkta azgın dalgalarla coşup köpüren Sind nehrini geçmek mümkün değildi. Celaleddin'in yine de geçilebilecek uygun bir yer aramakta olduğunu haber alan Çingiz-han, hemen ordusuyla çevresini kuşattı. Celaleddin, Moğol ordusunun karşısında hilal şeklinde dizildiğini, arkasında ise azgın nehrin bulunduğunu görünce, durumunun ümitsiz olduğunu anlamıştı.

Bu arada Çingiz-han, Üner Kulic ve Kukus Gulic'i sultanı sahil tarafından sıkıştırmak için gönderirken, bütün ordunya kimsenin sultanı oklamaması, mutlaka canlı yakalanması gerektiği talimatını vermişti.

Celaleddin yediyüz kadar en savaşçı yiğidiyle beraber ölüm kalım mücadelesini göze almıştı. Çingiz-han'ı tepe üzerinde durarak savaşı idare etmeye çalıştığını görünce, bileceğine sağlam seçkin yiğitleriyle o tarafa doğru atıldı. Yıldırım gibi ilerleyen ve önüne geleni bir hamlede deviren bu azgın süvariler karşısında paniğe kapılan Moğol ordusu, o tarafa bu tarafa kaçışmaya başlamıştı. Celaleddin'in muhteşem, yal yal yanan, kana belenmiş kılıcını sallayarak üzerine doğru geldiğini gören Çingiz-han, aşağıda en güvendiği Moğol birliklerinin bile can telaşına düştüğünü farkedince, hemen doru atına atlayıp kaçmaya başladı.

Eğer Çingiz-han'ın yedekte beklettiği on bin kişilik dinlenmiş ordu yan taraftan ani bir saldırıda bulunmamış olsaydı, ihtimal Çingiz-han o gün orada hayatını noktalayacaktı. Fakat yan tarafdan güçlü bir darbe yiyen Celaleddin'in hızı kesilmiş ve Çingiz-han onun için ulaşılamayacak bir yere çekilmişti. Çaresiz, sağ kalan yiğitleriyle geri çekilen Celaleddin, Emin el-mülk'ün idaresindeki sağ kanadın düşmanla gırtlak gırtlağa savaştığı bir sırada, gelip anası ve karısıyla vedalaşmak istedi. Fakat anası Ay Çiçek'in:

— Beni düşman eline bırakacağına kendi ellerinde boğ, oğlum! Beni bu yırtıcıların eline bırakma! - diyerek ağlaması karşısında daha fazla tereddüt etmeden anasını, hanımını ve cariyelerini nehrin derin sularına attırdı. Daha sonra yanındakilere bütün hazineyi Sind nehrinin azgın sularına atmalarını emretti.

Bu arada düşman, İslam ordusunun sol kanadını da dağıtmıştı. Kılıcını eline tekrar alan Celaleddin, düşman safları arasına kudurmuş bir kaplan gibi dalmıştı. Çevresinde çok az bir kuvvet kalmıştı, fakat o hâlâ kesiyor, biçiyordu. Atının başını çevirdiği taraf, kan deryasına dönüyor; kesilen kafalar yerlerde yuvarlanıyor, kollar havada uçu-

şuyordu, fakat Celaleddin kesip biçmeye doymuyordu. Kendisini koruyan yiğitlerin sayısının gittikçe azıldığını ve safların seyrekleştiğini gören Celaleddin, büsbütün kudurmuş gibiydi. Çevresine şöyle bir bakındıktan sonra, geri dönüp yedekte bekleyen en sevdiği Türkmen atının eyerine çıktı. Zırh ve kalkanını bir yana attı. Şimdi elinde sadece o meşhur kılıcı vardı. Bir an gözlerini yumup, derin bir nefes aldıktan sonra bir nağara atarak, tekrar düşman üzerine atıldı. Yine kesip biçiyor, önüne çıkanlar birbir yere yuvarlanıyordu, fakat düşman o kadar çok, çevresindeki yiğitlerin sayısı da öylesine azalmıştı ki, artık her şeyin bittiğine kanaat getirerek, atını nehre doğru sürüp, yüksek bir kayalıktan kendini Sind nehrinin karanlık ve azgın suları arasına bıraktı.[23] Epey bir süre dalgalarla boğuştuktan sonra karşı sahile ulaşmayı başardı. Sahile çıktıktan sonra karşı tarafa baktı. Çingiz-han'ın atının sırtında kendisini seyretmekte olduğunu görünce, kılıcını eline alıp ona doğru hışımla salladı.

Savaşın başından beri gözleriyle hep Celaleddin'i takip eden Çingiz-han'ın, onun karşı sahilde kendisine doğru kılıç savurduğunu ve tehditlerde bulunduğunu görünce, şaşkınlıktan ister istemez eliyle ağzını tuttu. Sonra oğullarına Celaleddin'i göstererek:

— İşte! -dedi.- Bir babanının olacaksa böyle oğlu olmalı!

Moğol askerler, nehri geçip onu ve diğer kurtulanları takip etmek istedilerse de, böylesi cesur ve yiğit bir düş-

23 Timur'un torunu Mirza Uluğbey, "Dört Ulus Tarihi" isimli eserinde bu savaşı tasvir ederken Sultan Celaleddin için şu sözleri kullanır: ".. Tatar kafirlerden pek çoğunu öbür dünyaya gönderdi. Öylesine dillere destan bir savaş çıkardı ki, eğer Zaloğlu Rüstem sağ olsaydı, duyduğu hayranlıktan dolayı onu sırtında taşırdı. Eğer İsfendiyar sağ olsaydı, ona kullık etmekten zevk duyardı". (Bkz. Mirza Uluğbey, Dört Ulus Tarihi, Taşkent, 1994, s.182) (çev.)

manını kaybetmek istemeyen Çingiz-han, izin vermedi. Fakat Celaleddin'in ordusundan arta kalanların acımasızca kılıçtan geçirilmelerini emretti.

Moğollar, bu arada Celaleddin'in yedi yaşındaki oğlunu yakalamışlardı. Askerler, çocuğu Çingiz-han'ın huzuruna getirdiler. Çocuk, yan gözle hakana öyle nefret ve kin dolu bir bakış fırlattı ki, bu sülalenin yaşaması halinde kendine ve bütün Moğollara bu dünyada yaşama hakkının kalmayacağı kanaatine varan Çingiz-han:

— Düşmanımızın neslini kökünden yok etmeliyiz,- dedi.- Böylesi güçlü Müslümanların torunları yarın benim torunlarımı boğar. Bu çocuğun ciğerini çıkarıp tazıma yedirin!

Hakanın önünde bütün hünerini gösterecek olmaktan ağzı kulaklarına varan cellat, büyük bir zevkle hançerini çekip, Çingiz-han'ın bakışları altında, parmak kadar çocuğun diri diri ciğerini sökerek hakana takdim etti.

Çingiz-han, yaşlı bir savaşçı gibi bir kaç kez "khu-khu-khu!" diye bağırdıktan sonra doru atına atlayıp, kayalık tepeye doğru seyirtti.

Bu olayın ardından Celaleddin, iki yıl kadar Hindistan taraflarında kaldıktan sonra İran'a, oradan Irak'a ve Azerbaycan taraflarına geçti. Moğollar'la devamlı savaştıysa da, onları tamamen mahvedecek kadar güçlü bir orduya asla sahib olamadı. Fakat o yaşadığı sürece Çingiz-han'ın oğulları rahat yüzü görmeyecek, geceleri uykuları kaçacak; bu yüzden onu adım adım takip edeceklerdi.

- III -

O gece, Buhara'da Mahmud Yalvaç, Hacı Rahim'i Moğol kılıcı altında can vermekten kurtardıktan ve onu koruyucu kanatları altına almaya karar verdikten sonra, derviş artık onun peşinden ayrılmıyor, kendisini bir gölge gibi takip eden Doğan da adım adım onu izliyordu.

Mahmud Yalvaç, Mâverâiinnehir'in yeni hâkimi, Çingiz-han'ın oğlu Çağatay'ın baş danışmanı olarak tayin edilmişti. Çağatay, vaktinin büyük bir kısmını av partileri ve işret meclisleriyle geçiriyor; Mahmud Yalvaç ise, Moğol askerlerinde toplanan ganimetin taksimi, esirlerin ve sanatkârların değerlendirilmesi, boş kalan bey ve han konaklarının paylaştırılması, yeni vergiler salınması ve vergi memurlarının tayini gibi işlerle uğraşıyordu.

Mahmud Yalvaç, köylerini terkeden çiftçilere haber göndererek, topraklarına geri dönmelerini, buğday ve pamuk ekinelerini; önceki bey ve hanların geri dönüp, ellerindeki avuçlarındakini alamayacaklarını bildirdikten başka, şehirleri terkedip dağlara kaçan halka da geri gelmeleri halinde can güvenliklerinin sağlanacağı garantisini verdi. Bundan başka kervanların yolunu kesen, Moğol ordusunun ardına takılarak köyleri talan eden serkeş takımını da disiplin altına aldı. Esasen Mâverâiinnehir'de değişen bir şey yoktu. Önceden Türkmen, Tacik ve Kıpçak beylerine ürettikleri ürünün yarısını veren köylüler, aynı şeyi şimdi Moğol prens ve hanlarına ödeyecekler, onların mülkiyetine geçen tarlalarla yarıcı olarak çalışacaklardı.

Mahmud Yalvaç, Hacı Rahim Bağdadi'yi kendisine münşi olarak tayin etmişti. Hacı Rahim, boş zamanlarında

bol bol gazel yazıyor, akşama kadar yanık sesiyle yazdığı gazelleri okuyor; ama bir yandan da, diğer münşilerin başında durarak devlet işlerinin muntazam şekilde kaleme alınmasına, buyrukların iyi bir üslubla yazılmasına nezaret ediyor, her türlü yazışma onun kontrolünden geçiyordu.

Mahmud Yalvaç, bu hizmetlerinden ötürü Hacı Rahim'e herhangi bir maaş ödemiyordu ve hatta bir defasında ona şöyle demişti:

— Ne yapacaksın maaşı? Servet peşinde koşanların elleri altın tozuyla kirlenir..

— Şair bir dervişin elleri değil ama,- diye cevap vermişti Hacı Rahim,- eski cüphesi uzun yıllardır toz toprak içinde.

Mahmud Yalvaç, onun bu cevabı üzerine yeni bir elbise hediye etmiş, sonra her mesai günü için gıda maddesi, çay ve bazı ihtiyaçlarını karşılasın diye bir gümüş dirhem verilmesini emretmiş; devlet yazışmalarının yapıldığı kağıtlar kirlenmesin diye de her gün banyo yapması konusunda kolaylıklar sağlamıştı.

Hacı Rahim'in yaşadığı, sahibi tarafından terkedilmiş olan küçük evin bahçesinde, hemen yandaki caminin pencerelerine sarkan şeftali, nar, erik, kayısı ağaçları ve asmalar da vardı. Ürünler neredeyse bir yıldır toplanmadığı için meyvelerin kimisi dallarda kalmış, kimisi yere düşüp çürümeye başlamıştı. Bu sakin evde, Hacı Rahim'le birlikte mutlu bir hayat süren bir başkası daha vardı: Hacı Rahim'in cebir ve Arapça öğrettiği gölgesi ve küçük kardeşi Doğan.

Hacı Rahim'in yerinde bir başkası olsa, kendisine sağlanan bu imkanlara şükredip oturması gerekirdi, ama o alışmadığı bu işten dolayı sıkılmaktaydı. Görünüşe göre, yaptığı bu işe alışması da imkansız gibiydi. Görevli bulunduğu baş danışmanlık binasına, her gün yüzlerce kişi binbir türlü şikayetle geliyor, bunlar güya barış içinde yaşayacakları vaadilen Moğollar'ın kendilerine zulmettiklerinden yakınıyorlardı.

Bu şikayetler çoğaldıkça, Hacı Rahim daha bir sıkılıyor ve yaptığı işten zevk almaz oluyordu. Sonunda "Yeter, derviş! - dedi kendi kendine. -Vatanını işgal edenlere hizmet eden insan da mel'undur!" Sonra Mahmud Yalvaç'a giderek, duygularını samimi olarak anlatmaya karar verdi.

Hacı Rahim, Mahmud Yalvaç'ın dillere destan sarayına vardığında, Yalvaç, bahçesindeki nar ağaçlarının serin gölgesinde günlük gailelerden uzak bir şekilde dinlenmeye çalışıyordu. Mahmud Yalvaç, dostunun anlattıklarını dinledikten sonra:

— Demek, yaralarını sarmaya çalışan ve çaresizlik içinde kıvranan anayurdunu terketmek istiyorsun? - dedi.

— Esaret altındaki bir halka hizmet etmek istemiyorum..

— Yoksa sen, esaret altındaki bir milete hizmet ettiğim için bana da kızgın mısın? Sana vereceğim cevap şudur: Ulu hakanımız Çingiz-han'ın Çinli bir başdanışmanı var. Adı Yeh-lü Ch'u-tsai. O, her zaman korkmadan Çingiz-han'a doğruları söyler. Bir defasında Çingiz-han'a "Eğer bütün halkı öldürürsen, sana ve torunlarına kim vergi ödeyecek?" diyerek onu katliamdan vazgeçiren de o olmuştur. Nitekim onun bu sözü üzerine ulu hakan, yüzbinlerce esiri serbest bırakmıştır. Benim de Çingiz-han'ın oğlu Çağatay nezdinde yapmaya çalıştığım budur. Maksadım, şu Müslüman ahaliyi Moğolların aç gözlü yağmasından ve keyfi katliamından kurtarmaktır. Sen Çağatay'ı yakından gördün mü? Gözlerinden hainlik ve nefret fışkırıyor. Her gün, huzuruna çıkan herhangi birini "kellesini alıverin" diyerek ölüme göndermekten büyük bir zevk duyar bu yılan gözlü! Bense, her gün yalvarıp yakararak, birilerini onun öfkesinden korumaya çalışıyorum.

— Pekala anayurdumda kalıyorum,- dedi Hacı Rahim.- Ama bana başka bir görev ver. Artık üzerine kan lekeleri bulaşmış elbiselerin çetelesini tutmaktan, insanların gözyaşlarını seyretmekten bıktım usandım.

— Tamam. Sana daha önemli bir görev vereceğim.

— Sizi dinliyorum, taksir.[24]

— Duyduğuma göre Çingiz-han'ın büyük oğlu, kuzey ve batı bölgelerinin fatihi Cuçi-han, Harezm'in kuzeyinde kalan topraklar kendi ulusuna düştüğü için oraları itaat altına almaya gidiyormuş.

— Size şunu söyleyebilirim ki, Gurgenc'in demirci ve bakırcıları da, tıpkı Buhara ve Semarkand sakinleri gibi, savaşmadan şehri teslim etmezler.

— Ona bir mektup göndermem gerekiyor. Fakat Kızılkum sahralarında Moğollar'a saldıran, onları kılıçtan geçiren bir grup türemiş. Duyduğuma göre, başlarında da kara ata binmiş Kara Burgut denilen biri varmış. Bugüne kadar bir türlü ele geçirilemedi. Birden kum tepeleri arasından hücum edip, yakıp yıktıktan, insanları öldürdükten sonra bir çırpıda gözden kayboluyormuş. Halk ona şeytanın yardım ettiğine inanıyor.

— Bu kara süvari de gösteriyor ki, - dedi Hacı Rahim,- Müslümanlar arasında hâlâ bileğine sağlam yiğitler var.

— Sana Cuçi-han'a götürülmek üzere bir mektup vereceğim. Bu mektubu öyle bir saklayacaksın ki, ne Moğol karaulları, ne de "kara süvari" onu üzerinde bulabilsin. Aksi halde, sen de kelleni kaybedersin, ben de.

Hacı Rahim, bakışlarını yere çevirdi. "Bu mektupta, götüren ve gönderen kişinin kellesi kesilmesini gerektirecek ne yazılmış olabilir?" diye geçirdi içinden. Sonra başını kaldırıp, batmak üzere olan güneşin nar ağacının yaprakları üzerinde rakseden solgun ışıklarını bir süre seyretti. Mahmud Yalvaç, sakin bir şekilde oturuyor, fakat gözleriyle dervişin kafasından geçenleri okumaya çalışıyordu. Hacı Rahim ise, bir eliyle sakalını sıvazlayıp, çevresini seyrediyordu. Nihayet, bir iki dakika sonra:

— Pekala, - dedi Hacı Rahim,- mektubu Cuçi-han'a götüreceğim ve kimse de onu daha önce okuyamıyacak. Bastonumun içini oyup, mektubu oraya yerleştireceğim,

24 Taksir: Orta-Asya'da özellikle devlet büyüklerine karşı "efendim" anlamında kullanılan hitap sözü.

ama acaba büyük hana kadar ulaşabilecek mi? O, şu anda Deşt-i Kıpçak'ta savaşmakla meşgul. Oralar tehlikelerle dolu. Burada senin bahçende, senin kudretli kollarının himayesindeyken herhangi bir tehlike yok. Peki, senin himayenden çıktığım zaman başıma neler gelecek? Ben "kara siivari"nin yiğitlerinden değil, beni ele geçirecek Moğol karaullarının konuşmama bile fırsat vermeden öldürmelerinden korkarım.

Mahmud Yalvaç, elini hafifçe oynatarak, parmaklarına konan kara sineği kovaladı. Fakat sinek gelip tekrar aynı yere konuyor, parmak ucuna kadar yürüyüp, oradan uçup gidiyordu.

— Sen de tıpkı şu sinek gibi binlerce savaşçının arasından sıyrılıp çıkacaksın. Târik-i dünya bir derviş gibi tekrar o eski cüppeni giyecek, cefakâr eşeğini yanına alacak, heybenin gözlerini kitapla doldıracaksın. Moğol devriyelerin seni yakalamaması için sana şahin işlemeli altın peyzayı vereceğim.

— Peki küçük dostum Doğan n'olacak?

— Onu da bir şakirdinmiş gibi yanına alacaksın. Böylelikle Cuçi-han'ın kampında savaşmayı da öğrenmiş olur. Hadi yolun açık olsun!

— Endişelenme, verdiğin işi becereğim.

— Gideceğin yere varınca, benim için de dua et. Ne de olsa, sana can ve vefa borcu olan, ayağı mezara dayanmış yaşlı bir insanım.

– IV –

Hacı Rahim ve Doğan, akşama doğru yola koyularak, pazardan boş sepetlerle evlerine dönen bir grup köylünün arasına karıştılar. Vakit ilerleyip, yol alındıkça, yol arkadaşları birer ikişer kendi köylerine giden yollara sapıyorlardı.

Hacı Rahim, her zamanki haliyle çok sevdiği Arapça şarkıları mırıldanmaya başlamıştı. Son zamanlarda boyu posu hızla gelişen Doğan, artık mavi celmesinin altında yetiştin bir delikanlı gibi görünüyordu. Siyah saçları uzamıştı ve omuzlarına kadar iniyordu. Sırtında torba, elinde bir asayla yollarına çıkan tepelere süratle tırmanıyor, çevreyi kolaçan ediyor, tehlikeli bir durum olup olmadığını gözden geçiriyordu. Gurgenc hapishanesinde geçirdiği sıkıntılı aylardan sonra kavuştuğu şu hayattan son derece memnun bir hali vardı.

Hacı Rahim'in siyah eşeği, uzun kulaklarını kâh dikip, kâh bırakarak güçlü bacaklarıyla durmadan yol alıyordu. Sırtındaki heybe ise ağzına kadar kitaplar, Arapça ve Farsça divanlar ve birkaç gün yetecek kadar yiyecekle doluydu.

Yol boyunca, bazen tozu dumana katarak yanlarından hızla geçen eli bayraklı Moğol devriyelerine rastlıyorlar, bazen de sırtlarına içi buğday dolu çuvallar atılmış develer, ağızlarından köpükler saça saça, âheste adımlarla ilerliyorlardı. Bir defasında, Moğol devriye grubundan bir asker diğerlerinden ayrılarak yanlarına gelmiş ve Hacı Rahim'e:

— Kimsin ve nereye gidiyorsun? - diye sormuştu.

Hacı Rahim, hiç istifini bozmadan, hemen külahının kıvrımı arasında sakladığı şahin figürlü altın peyzayı göstermiş, bunu gören Moğol'un havası birden inmiş ve "Bayartay! Uragş!"[25] diye bağırıp, gerisin geriye diğer arkadaşlarının yanına dönmüştü.

Fakat bir süre sonra, sahrada giderlerken, yandaki tepenin arkasından pat diye önlerine çıkan dört atlı, patika yolun ağzına dikilivermişti.

— Dur!- diye bağırdı atlılardan yüzünde yara izi bulanan yaşlıca biri.- Adın ne?

— Allah'ın selameti üzerine olsun, yiğidim!- diye karşılık verdi derviş.- Adımı ne yapacaksın?

— Seni tanıyorum! Elimden kurtulamazsın! Sen, şerefsizce Moğollar'a hizmet eden Mahmud Yalvaç'ın katiplerindensin. Şehrin yağmalanması konusunda ona yardım ettin, ama şimdi benim keskin kılıcımın tadına bakacaksın!

— Söylediğin sözlerden sadece iki tanesi doğru, ama geri kalanları düpedüz yalan!

— Nasıl yalanmış? - diye bağırdı ihtiyar kılıcını kınından sıyırarak.

— Benim Mahmud Yalvaç'ın katibi olduğum ve onun sayesinde ölümden kurtulduğum ve onu gördüğüm doğru. Yoksa, kim ondan kaçmayı başarabilir ki? Ama ben, hiçbir zaman kimseyi yağmalamadım. Sadece Moğollar'ın yağmaladıkları malların uzun uzun listesini hazırladım ve Mahmud Yalvaç'a şikayette bulunanların arzıhallerini yazdım.

— Sen, derviş.. eğer şimdi burada o kalpağını kellenle birlikte kaybetmek istemiyorsan,- diye konuşmasını sürdürdü ihtiyar atlı bağırarak,- hemen peşimizden gelecek ve sakın kaçmaya kalkışmayacaksın.

— Ben, her zaman beni çağıranın peşinde gitmişimdir, - diye karşılık verdi derviş istifini bozmadan.- Ama sen bana adını söylemedin. Eğer bizi eşek cennetine gönde-

25 Bayartay! Uragş! - Görüşmek üzere, devam et!

rirsen, ben kıyamet günü Allah'ın huzurunda kimden davacı olacağımı bilmek isterim.

— Allah seni yargılamadan önce, bizim "kara süvari" yargılayacak,- dedi diğer bir atlı söze karışarak.- Bizim reisimizle şaka etmeye gelmez!

Ana yoldan sapan atlılar, doğruca kuzeye yönelerek, sarı kumlar arasında kıvrılıp giden patikayı izlemeye başladılar. Yol boyunca, tek tük sert dikenler ve orada burada öbek öbek ılgın ağaçlarına rastlanıyordu. Doğan, Hacı Rahim'e dönerek:

— Yoksa, sonumuz mu geldi? - diye fısıldadı.- Niye bu gereksiz yolculuğa razı oldun ki! Halbuki Semerkand'da ne güzel keyfimiz gıcırındaydı!

— Bir daha sızlandığını görmiyeyim, - dedi derviş.- Bugün henüz bitmedi, yarın da ne olacağı belli değil.

Epey yol gittikten sonra, hep birlikte kuzeye yöneldiler. Sonra, iki kavak ağacının belli belirsiz kesiştiği bir noktaya geldiklerinde, durdular. Atlılardan biri, tepenin üzerine çıkıp, uzun sürç çevresine bakındıktan sonra eliyle batı tarafını göstererek bağırdı:

— Çabuk o tarafa, çabuk! Güneş batmak üzere.

Ortalık iyice kararmıştı. Hacı Rahim, diğerleriyle birlikte bir ocaktan yayılan ateşe doğru yaklaştı. Şimdi kuru bir derenin içindeydiler. Derviş ve Doğan'ın elleri, gece karanlığından faydalanıp bir kenara sıvışmasılar diye iple arkadan bağlanmış, ipin diğer ucu da halka yapılarak boyunlarına geçirilmişti. Onları çekerek yanmakta olan ateşin başına götüren yaşlı süvari, dizüstü çökmelerini söyledi. Hacı Rahim'in eşeğini de getirip, yanlarına bıraktılar.

Ocağın karşısına küçük bir seccade serilmişti. Halının üzerinde, bağdaş kurmuş vaziyette, asık suratlı ve hafif zayıfça bir Türkmen oturmaktaydı. Bronz renkli alevlerin ışığı altında, parlak yuvarlak gözleri ve çehresi zar zor seçiliyordu. Seccadenin hemen kenarında ise, bir kılıç ve hançer vardı.

"Bu mağrur yiğidi bir yerlerden tanıyorum ama.. - diye geçirdi Hacı Rahim kafasından Türkmen'in çehresini süzerek.- Her neyse "kara süvari" dediklerinin bu olduğuna bahse girerim."

Üzerinde siyah bir çakman, ensesine doğru sarkmış siyah bir külah vardı. Az ileride ise, onun uzun bacaklı doru atı dikilip duruyordu. Ateşin çevresinde, ondan başka on kadar yiğit daha oturmaktaydı. Bunların üstlerindeki elbise oldukça hırpaniydi, ama bütün silahları gümüştü. Getirilen esirlere, sadece birisi gülümseyerek, ama diğerleri ters ters ve öfkeli nazarlarla bakıyorlardı.

Yiğitlerden biri, karakaçanın sırtındaki yün heybeyi yere indirip, içinden bazlama, üzümlü kek, bir tane kavun ve çökelek çıkarttı. Ardından içinde un bulunan torbayı, dikkatlice çıkarıp yere koyduktan sonra, kitapla dolu üçüncü heybeyi indirdi.

Yiğit, kitaplardan birini eline alıp, orasını burasını biraz karıştırdıktan sonra birkaç satır okuyup:

— Acaba burada bazı hadislerden ve şişko göbekli imamların talebelerinin kafasını ütülemek için yazdıkları bir takım safsatalardan mı bahsediliyor?- dedi.

— Hayır, şerefli yiğit, - diye karşılık verdi Hacı Rahim. - Elinizdeki kitap, dünyayı fetheden Büyük İskender'le ilgili..

— Onun kahramanlıklarla dolu cenkleri hakkındaki hikayeleri dinlemek isterdim. Ama buna vakit yok. Çünkü birazdan Azrail gelip senin ruhunu alıp götürecek.

Hacı Rahim'in yanına yaklaşan ihtiyar, onu eşeğin yanına iteleyip, yavaş hareketlerle belindeki, genellikle koyun kesmekte kullanılan, ince bıçağını çekip, güçlü bileğiyle dervişin gırtlağına yapıştı.

— Hele biraz bekle, babalık! - diye bağırdı birisi. - Reis diğer kitaplarda neler yazılı olduğunu öğrenmek istiyor.

Korkudan yüreği ağzına gelmiş gibi olan derviş, hırlamalı bir sesle:

— O kitapların birinde, çöllerin meşhur kaplanı, kervanların korkulu rüyası Kara Burgut'un kahramanlık destanları anlatılıyor.. - dedi.

— Bekle! Bırak onu ihtiyar! - diye emretti karakçıların reisi önündeki kitapları dikkatle karıştırıp, içindeki resimlere, savaş tasvirlerine bakarak.

Hacı Rahim'i bırakan ihtiyar, homurdanarak uzaklaştı.

Hacı Rahim, bir yandan boynunu ovalarken, bir gökyüzünde pırıl pırıl parlayan yıldızlara, bir ocakta kıvılcımlar çıkararak gürül gürül yanan ateşe; bir yerde oturan asık suratlı kişilere ve bir de çevresindeki kum tepelerine bakıp, düşünmeye başladı: "Buradan kurtuluş ne mümkün? Beni kıtır kıtır keserlerle kessinler, ama bu haydutların hiç olmazsa şahın hemşehrisi olduğu çehresinden belli olan şu çocuğa acımaları gerekir. Neyini kaybetmekten korkuyorsun be derviş? Sahrada bir kayanın tepesini süsleyecek veya bir kartalın pençelerinde ordan oraya sürüklenecek şu eski cüppeni kaybetmekten mi?.."

Bu arada Doğan fısıltıyla seslendi:

— Herhalde sonumuzun geldiğini görmüyorsun?

— Gün henüz bitmedi,- diye karşılık verdi derviş.- Önümüzde uzun bir gece var. Ne olacağını kim bilebilir ki?

"Kara süvari", elindeki kitabı önündeki seccade üzerindeki sarı deriden yapılmış cildinin içine yerleştirdikten sonra:

— Şafak yıldızının çıkmasına fazla kalmadı,- dedi.- Bu imansızların kellesini almak için acele etmemize gerek yok. Biraz süre verelim de, bize bu arada bilmediğimiz kahramanların destanlarından bahsetsin.

Doğan, yine fısıldadı:

— Dizleri üzerine çökmüş, ölüme mahkum biri gibi, onlara hikayeler mi anlatacaksın? Hiç bir şey anlatma. Bırak hemen öldürsünler!

— Acele etme,- dedi Hacı Rahim. - Gece uzun.. yarınsa hiç hesapta olmayan şeyler olabilir.

— Başla anlatmaya! - diye emreden sert bir ses işitildi. - Bazan kafeste öten bülbül, dalda öten bülbülden daha güzel şakırmış.

— O halde dinleyin,- diye söze başladı Hacı Rahim.- Şimdi size İskender Zülkarneyn'den veya Zaloğlu Rüstem'den yahut Zorab'dan değil, sahranın meşhur haydutu Kara Burgut ve onun Türkmen yavuklusu Gül Cemal'in hikayesini anlatacağım.

"Gül Cemal" adını işiten karakçı reisi, birden pat diye başını kaldırıp, dervişe baktı. Bakışları sertleşmiş, kaşları dikelmişti. Yan tarafına uzanıp, elini şakağına vererek, pür dikkat dervişin anlatacağı hikayeyi dinlemeye hazırlanmıştı.

-V-

— "Uçsuz bucaksız Türkmen sahrasındaki fakir bir aulda, Gül Cemal adında zavallı bir çoban kız vardı,- diye başladı Hacı Rahim hikayesini anlatmaya.- Bu Gül Cemal, dünya kadar şarkı bilirdi.

Gül Cemal, kuzuları suya götüren mahzun şarkıların yanısıra, onları iştahlı bir şekilde yayılmaya sevkeden ve uzaklaşmamalarını sağlayan neşeli ve huzur dolu şarkılar da bilirdi. Çevrede kötü niyetli kurtlar dolaşmaya başladığı zaman, keder dolu şarkısını okur; onu işiten kuzular yaklaşan tehlikeyi sezer ve Gül Cemal'in bulunduğu tepeye toplanırlar; uzun tüylü üç çoban köpeği, hemen salyalarını akıtarak gelirler ve kurtları kovalarlardı.

Gül Cemal, bu şarkıların hepsini, uzun yıllar çobanlık etmiş olan ve çok güzel kaval çalan dedesi Korkud Çoban'dan öğrenmişti. Korkud Çoban, ilerlemiş yaşına rağmen, bütün ömrünü sefalet içinde geçirmiş, aullarda çobanlık etmiş, kendisinin olmasa bile bir çadırdan başka çadıra göçerek karnını doyurmuş, aulların kenarına kurulan ayrı bir çadırda gecelemişti.

İlk karısı öldüğünden beri yalnız yaşıyordu. İki oğlu, Harezmşah'ın dağlı Afganlılarla girdiği savaşlarda ölmüştü. Uzak bir köye gelin giden kızı ise, bir gün kucağında bir çocukla çıka gelmişti. Zavallı kızcağız, birkaç gün hasta yattıktan sonra öldü. Yüzü, çürük ve yara bere içindeydi. Ona ne olduğunu kimse bilmiyordu. Fakat Korkud Çoban meraklılara:

— Allah'ın takdiri böyle olsa gerek! Her kız, iyi bir kocaya düşmez! - diye cevap verdikten sonra, eliyle kızının yüzünü sıvazlayıp, gözlerini kapattı.

Korkud Çoban, kızını defnettikten sonra torununu sırtına bağlayıp, yine kırlarda koyunlarını gütmeye devam etti.

Yavaş yavaş büyümeye başlayan Gül Cemal, artık dedesinin yanında koşup oynayabiliyordu. Dedesi, kavalıyla şarkılar çalıyor, kız incecik sesiyle ona eşlik ediyor; kuzular ve köpekler de peşlerinden geliyordu. Gül Cemal'in boyu serpilip gelişince, Korkud Çoban artık kırlarda sürünün arkasından gidemeyeceğini belirtip, eski çadırında oturacağını açıkladı. Artık, koyun ve kuzuları onun yerine torunu Gül Cemal güdüyordu. Bir süre sonra Korkud Çoban'ın yaşlı kızkardeşi de, tüyleri dökülmüş kara bir eşeğin sırtında çıka geldi ve çadıra yerleşti. Aulda herkes, Korkud Çoban'ın sahrada bir cine rastladığını ve torunu Gül Cemal'i onunla evlendirmeyi vaadettiğini söylüyordu. Kimileri, ihtiyarın çölde bir gömü bulduğunu anlatıyor, kimileri de başka hikayeler uyduruyorlardı. Fakat gerçek olan bir şey vardı ki, bir gün Korkud Çoban çadırının önünde eski bir bakır kazan bulmuştu. Sürekli bu kazanı kaynatır, gelip geçenlere çay ikram ederdi.

Sonunda, ihtiyar için o önemli günler gelip çatmıştı. Artık kocaman bir kız olan torununu bir kocaya vermeliydi. Böyle güzel bir kız için çeyiz olarak bir deve, at, inek ve koyunlar verecek kimseler hemen çıkardı. Hiç olmazsa o zaman dede Korkud Çoban, keçesinin üzerinde oturup afiyetle kımızını yudumlayacak, gündüz bulutları, gece yıldızları seyredip mutlu olacaktı. Koyun sürülerine ise elbette kız kardeşi, torunu ve damat bakacaktı.

Ama Korkud Çoban, torununu kocaya vermek için acele etmek istemiyordu. Damat adayları çoğaldıkça, o da istediği çeyiz miktarını sürekli artırıyor, bu yüzden gelenlerin çoğu ihtiyarın açgözlülüğüne lanetler yağdırıp eli boş dönüyordu. Ama gelenlerin içinde bir tanesi vardı ki, önce sinirlenerek çekip gitmiş, fakat bilahere tekrar dönürcü olmuştu. Ana kervan yolunun meşhur kaplanı, kervanların korkulu rüyası haydut Kara Burgut'tan başkası değildi bu.

— Eğer onlar kızı sevmiş olsalardı,- diye söze başladı Kara Burgut, - çeyiz konusunda pazarlık edip durmazlardı.

Sonra, yaşlı Korkud ne kadar isterse, o kadar vereceğini vaadetti. Fakat Kara Burgut, her gece çadıra gelişinde, ihtiyar Korkud bir türlü son sözünü söylemiyor, daha düşünmekte olduğu şeklinde cevaplar veriyordu.

Her halde şeytan, ihtiyarın kulağına fitne sözleri fısıldayıp duruyordu ki, o böyle Kara Burgut'u oyalayıp dururken, bir gün Harezmşah'ın adamları gelip anlda ne kadar at, koyun, deve ve sığır varsa, bu yılın ve gelecek yılın vergisi olarak almış, üstelik en güzel kızların padişah harcı olduğunu söyleyerek, Gül Cemal'i de beraberlerinde götürmüşlerdi.

Kara Burgut, bir gece yarısı Korkud Çoban'ın çadırına çıka geldi. O gece, keçe kenarına oturup, sabaha kadar, gelenlerin kimler olduğu, nasıl atlara bindikleri, ne tarafa gittikleri gibi bir yığın soru sordu. İhtiyarın ağzından yeterince laf aldıktan sonra:

— Artık onların kim olduklarını öğrendim,- dedi. - Onlar, benim elimden kurtulamazlar. Harezm Denizi'nin ötesine de kaçsalar, onları yakalarım. Gül Cemal'i her yerde arar bulur, sana getiririm Korkud dede. Sonra büyük bir düğün yapar, onu çadırıma kendi hanımım olarak getiririm. Sana daha önce bir deve, taylı bir kısrak, buzağılı bir inek ve dokuz koyun vaadetmiştim. Şimdiyse vaadimi dokuz misline çıkarıyorum. Ama sen de torununu benden başkasına vermeyeceğine söz ver.

Sonra ihtiyarın dizine içi gümüş tengelerle dolu bir heybe bırakan Kara Burgut, atına atlayıp, gecenin karanlığında gözden kaybolmuş.."

Hacı Rahim, buraya gelince susup, öksürmeye, rahatsızlanıp sızlanmaya ve sağa sola dönmeye başladı.

— Sonra n'oldu? Haydut kızı buldu mu?- diye sordu ateşin çevresinde oturmakta olan yiğitler.

— Vay-üley! Herkesin tek derdi kahraman haydutla güzel kıza ne olduğu! - diye karşılık verdi Hacı Rahim. -

Daha fazla devam edemeyeceğim. Çünkü ipler elimi kesti ve on şekilde durmaktan yoruldum.

— İplerini çözün! - diye emretti kara süvari.

— Küçük kardeşimin iplerini de çözün! İpler elini kesti yavrucağın! - dedi Hacı Rahim sırtını dönüp gözlerini kapayarak.

İhtiyar, yine homurdanarak, esirlerin ellerini çözdü. Artık Hacı Rahim ve Doğan, kumların üzerine rahat bir şekilde kurulmuşlardı. Derviş, hikayesini anlatmaya devam etti:

— "Ertesi gün Kara Burgut bozkırda giderken, aynı padişahın oğlu Celaleddin'e rastladı. Delikanlı bir ceylanın peşinden giderken, refakatindeki askerler arkada kalmışlardı. Açlıktan ve susuzluktan bitkin bir haldeydi. Sonra Celaleddin, yorgunluktan bitkin hale gelmiş atının dizginini çekerek, Korkud Çoban'ın çadırına geldi. Korkud Çoban, Celaleddin'i güzelce misafir edip, atının karnını doyurdu. Bu arada Kara Burgut da çıka geldi. Düşmanının oğluyla hiçbir taşkınlık yapmadan uzun süre sohbet etti. Sonra ayrılırlarken, şehzade, Kara Burgut'u Tilleli bağındaki sarayına davet etti. O zaman haydut karşısındaki kişinin şahın oğlu olduğunu anladı. Fakat çöl kanunları, sığınan misafire nazik davranılmasını emrettiğinden, Kara Burgut kırgınlığını belli etmeden, davetine icabet edeceği vaadinde bulundu.

Kısa süre sonra Kara Burgut, başkente kendisini davet eden veliahdın sarayına gitti. Ama bu arada şehzade veliahtlıktan azledilmişti. Çünkü o, sıradan insanlarla dostluk kurduğu, sefil dervişlerle sohbet ettiği ve sahralı göçebelerle sıkı fıkı olduğu için, babası tarafından sevilmiyordu. Oğlunun kendisine karşı bir komplo hazırlamasından endişe eden şah, onun her adımını takip ettiriyordu. Bu yüzden sarayının çevresine nöbetçiler ve casuslar yerleştirmişti ve bunlar, Celaleddin'e kimin gelip gittiğini anında padişaha bildiriyorlardı.

Kara Burgut Tilleli sarayına vardığında, Celaleddin onu saygıyla karşıladı. Şerefine zengin bir sofra hazırlayıp,

musiki eşliğinde birlikte yemek yediler. Akşamleyin, Kara Burgut çöle dönmek için izin istediğinde, şehzade sabaha kadar kalması konusunda ısrar etti ve sabahleyin şehir dışına çıkıncağa kadar kendisine koruma vereceğini bildirdi.

— Kara Burgut'a saldırmaya kim cesaret edebilir?- dedi haydut. - Benim kılıcım, yirmi yiğidin kellesini almaya yeter. Tabiî bana saldırmaya cesaret edebilirlerse..

Sonra bağın kapısından çıkıp gitti. Fakat yolda ona pusu kuran şahın askerleri, üzerine balık ağı atarak, elini kolunu kıpırdatamaz hale getirdiler. Sonra sımsıkı bağlayıp kadının huzuruna götürdüler.

Gece, baş cellat Cihan Pehlivan, Kara Burgut'u sorgulamaya başladı. Vücuduna iğneler batırıp, türlü işkenceler yaparak, şehzadenin sarayına niçin gittiğini öğrenmeye çalıştı.

— Tatar hanının ahırındaki en güzel atı çalıp ona getirmeyi vaadetmiştim,- diye kabaca cevap verdi Kara Burgut.

Sonunda, onu sorgulamaktan ve işkence ederek kıvrandırmaktan usanan Cihan Pehlivan, bu inatçı yiğidin "Müebbed Mahkumlar Kulesi"ne kapatılmasını emretti.

Kara Burgut'u karanlıkta yüksek kuleye getirdiler. Gardiyanlar, onu zincirlerle sıkıca bağladılar. Bu arada biri kulağına eğilip fısıldadı: "Sağ elini gevşek bıraktık. Artık demir kancayı kendin halledersin." Sonra Kara Burgut ellerini sıkan ipin gevşediğini, daha doğrusu birileri tarafından kesildiğini hissetti. Meçhul yardımcı yüzünü göstermiyor ve hep tetikte duruyordu. Kara Burgut, itaatkâr bir tavırla kuleye girip, yukarı çıkan merdivenleri tırmanmaya başladı. Yukarıda, üç meşale yanıyordu ve küçük bir kapı açılmıştı. Kara Burgut'u, bütün gücüyle direnmesine rağmen, içeri itip kapıyı kapattılar. Meşaleler söndürülünce, haydut hemen gevşemiş iplerden kurtulup, var gücüyle kancaya asıldı ve boşlukta sallanmaya başladı. Bu arada dışarıda birileri neşeli neşeli konuşuyordu: "Bir köpek daha eksildi!"

Sabah olup gün ışıkları ortalığı biraz aydınlatınca, haydut, çatı katında bulunduğunu anladı. Aşağıda derin ve karanlık bir boşluk vardı. Boşluğun dibinde karanlık gölgeler kıpırdıyor, insan kemikleri göze çalınıyor ve tuhaf tuhaf böğürtü sesleri geliyordu. Eğer gizli dost yine yardıma gelmezse, kancada asılı kalmaya uzun süre dayanamayacak ve aşağı düşecekti."

— Sonra ne oldu? - diye sordu çevresinde oturanlar merakla, Hacı Rahim sinsip dalgın dalgın ateşi seyretmeye başlayınca. - Kara Burgut'a ve Gül Cemal'e n'oldu? Tez anlat şunu!

— Herhalde bizim ufaklığa biraz ekmek ve su verirsiniz ha? Ben de boğazımı bir ıslatsaydım iyi olurdu, sabahtan beri ağzıma lokma koymadım..

— Ona bazlama verin. Nar ve yanımızda bulunan her şeyden ikram edin,- diye emretti kara süvari. - Devam et derviş, güneşin doğmasına az kaldı..

Hacı Rahim kendisine verilen bir kâse ayranı içtikten sonra anlatmaya devam etti:

— "Bu arada, şahın oğlu, hiçbir şeyden habersiz, bağında gözü gibi sevdiği atlarına bakmakla meşguldü. Birden, her yerde sinsi sinsi dolaşarak şehzadeye gizli bilgiler getiren tek gözlü biri yanına yaklaşıp, çölden gelen misafirin bağdan ayrıldıktan sonra yakalanıp, "Müebbet Mahkumlar Kulesi"ne hapsedildiğini anlattı.

Genç şehzade, öfkeden küplere binmişti. Kendine bağlı bütün yiğitlere savaşmak üzere atlanmalarını emretti. Yüz kadar süvariyle doğruca kuleye gelen Celaleddin, burada muhafızları ve gardiyanları saf dışı bıraktıktan sonra, yiğitler koca bir baltayla giriş kapısını parçaladılar. Celaleddin, süratle yıkarı tırmandı, fakat orada kırılması gereken ikinci bir kapı daha vardı.

Kapıyı açtıklarında gördükleri tek şey, sonsuz bir boşluk ve karanlıktı. Duvar üzerindeki küçük kancada ise biri asılıp duruyordu. Yiğitler, kancadaki kişiyi dikkatlice çekip merdivene aldılar. Celaleddin, meşalelerden birini

alıp, aşağı baktı. Aşağıda, karanlıkta ışıl ışıl parlayan gözler ve acaip bir takım böğürtülerden başka bir şey yoktu. Şehzade, kıvrıla kıvrıla yanmakta olan meşaleyi aşağıya bıraktı. Meşale aşağıya düşünce, insan yiyen kocaman köpeklerin sağa sola kaçıştıkları görüldü.

— Yemin ediyorum ki,- dedi şehzade, - eğer bir gün şah olursam bu köpekleri öldürmeyeceğim ve bu kuleyi yapanları bulup onlara yedireceğim.

Celaleddin, hızla aşağı inip, atına atladı. Eyerlenmiş başka bir at da Kara Burgut'u bekliyordu. Bu arada, şehrin öte tarafından da bir çok silahlı genç gelmiş ve taş kapıyı zorlamaya başlamışlardı. Kısa süre sonra, kapı açılıp Kara Burgut çöle doğru yola koyulmak üzereyken, Celaleddin ona dönüp:

— Seni sarayıma gizlice davet ederken, şahın cellatlarının eline düşebileceğini hiç aklından geçirmedin mi? - dedi. - Seni Tilleli bağında tekrar ağırlamak isterdim, ama bu defa da baş cellat Ciban Pehlivan'ın eline düşmenden korkuyorum..

— Böyle bir şeyin başıma geleceği aklımdan bile geçmemişti,- diye cevap verdi Kara Burgut. - Şimdi çöle dönmeme izin verin. Her ne kadar orada, boğucu kumlardan, vahşi otlardan ve çorak sulardan başka bir şey yoksa da, bol bol hürriyet ve mutluluk vardır. Hem havası da sizin şu güzel saraylarınızın, yüksek kulelerinizin ve kalın surlarınızın havasından daha güzeldir.

— Seni tutmayacağım. Ama hiç olmazsa benden isteyeceğin herhangi bir dileğini yerine getireyim.

— Sizden bir tek dileğim var. Bana işkence edenler, beni balık ağıyla yakalayanlar, kılıç ve hançerimi almışlardı. Bir gün gururla taşıdığım o emanetlerimi geri alıncağa kadar, yiğitlerinden birinin kılıcını emanet olarak verseniz..

Genç şehzade, hemen kendi belindeki kabzası firuze, yakut ve değerli başka taşlarla süslü kılıcı çıkarıp, Kara Burgut'a verdi.

— Onu şerefle taşı ve sadece kabilemizin düşmanlarına karşı kullan. Ama kimseye zararı olmayan kervan yolcularına karşı onu kınından sıyırma. Eyerinde oturduğun şu doru at da sana hediyemdir. Onunla ülkenin düşmanlarına karşı sefere çıkarsın.

— Bir ricam daha olacaktı,- dedi Kara Burgut.

— Söyle!

— Şahın sarayında olup biten her şeyi bilen bir kişi olarak, Gül Cemal adındaki bizim Türkmen kızına ne olduğunu bana söyleyebilir misin? Şahın haydutları, onun ancak şah sarayına yakışacağını söyleyerek zorla alıp götürmüşler.

— Biliyorum. Bu Gül Cemal için şah, sarayın bahçesinde özel bir beyaz Türkmen çadırı kurdurmuş. Fakat kız çok gururlu ve inatçıymış. Şahın bütün inatçı kölelerinin başına gelen şeyin, onun da başına gelmesinden korkarım.

— Çok sağolasın benim âlicenap halaskârım!- dedi Kara Burgut.- Eğer bir gün bana ihtiyacın olursa haber sal, dağları taşları aşıp sana gelirim.

Kara Burgut, doru atını topuklayıp, çöle doğru giden yola koyuldu.

— Peki Gül Cemal'e n'oldu? - diye sordu ateş çevresinde oturanlar merakla.

— Gül Cemal, hâlâ hayatta ve şu anda Gurgenc'in o meşhur taş kulesinde bulunuyor. Çünkü onu oraya şahın anası Türkan Hatun hapsettirdi. Gerçi Türkan Hatun, onun kellesinin vurulmasını emretti, ama cellatlar ve gardiyanlar, böyle güzel bir kıza kıyamadıklarından, diğer masum tutuklularla birlikte tutuyorlar.

— Söylesene bana derviş, sen bütün bunları nereden biliyorsun? - diye sordu kara süvari seccadenin üzerinde doğrularak. - Çünkü bütün anlattıkların hikaye değil, aynıyla gerçek..

— Bütün dünyayı karış karış dolaşan biz dervişler, insanlar arasına karışır ve her şeyi işitiriz. Ayrıca çöl rüzgarı da kulağıma bu hikayeyi fısıldamış olabilir.

— Yiğitlerim! - dedi kara süvari çevresinde oturanlara dönerek.- Hazırlanın! Hemen Gurgenc'e doğru yola çıkıyoruz.

— Eğer Gurgenc'e girmek istiyorsan acele et,- dedi Hacı Rahim.- Çünkü şu anda Tatar hanının oğulları, kalabalık ordularla şehri kuşatma altına almak üzereler. Eğer şehrin çevresini zincirlerle abluka altına alırlarsa, oraya girmen zor olur.

— Ve sen derviş, sen de benimle birlikte geliyorsun,- dedi kara süvari. - Sana da, nafaklığına da birer at vereceğim. Üç gün sonra Gurgenc kapısına vasıl olmuş oluruz. Yiğitlerim, siz de köylerinize dönüp, tekrar çağırmamı bekleyin. Tekrar döner miyim, yoksa Azrail orada enseme mi yapışır Allah bilir vessalam!..

- VI -

Türkan Hatun ve kalabalık maiyeti, kaleden ayrıldıktan sonra bardak boşanırcasına boşalan yağmurda sırılsıklam ıslanmışlardı. Yerler vıcık vıcık çamur olmuş, ayakkabılarının içine kirli sular dolmuş, giydikleri siyah matem elbisesi yağmurdan üzerlerine yapışıp kalmıştı.

Moğol askerlerin "ıragş! uragş!" sesleri arasında, bacakları titreyerek güçlükle yürüyen Türkan Hatun, boş yere çevresine bakınıp kendisine yardım edecek, en azından koluna girecek birilerini arıyordu.

E kurban olduğum Allah! Bir şahnaya, bütün danya kadınlarının anasına, koca bir Harezm'i zir titreten bir hükümdar kadına böyle mi davranılırdı? Bunlar ne biçim insanlardı? Baht kendilerinden yüz çevirmiş ve şu acınacak hale düşmüşlerse, böyle mi davranmak gerekirdi? Neticede, mızraklarını dürterek alıp götürdükleri kadın, sıradan bir cariye veya bir odalık değil, bugüne bugün koca Harezm'in şahnası, hüdavend-i cihanıydı. Hayır! Bunlara, bu kaba, cahil vahşilere kızmak gerekmez. Bunlar daha bir şey bilmiyorlar. Çingiz-han'ın kendisine gizlice gönderdiği elçiden, yazdığı mektuptan, Harezmi, Gurgenc'i, Horasan'ı ve Mazenderan'ı Türkan Hatun'ın idaresine bırakacağından haberleri yok bunların..

Türkan Hatun ve maiyetindekiler, Babıçag-noyon'ın muhteşem mavi otağına yaklaştıklarında, kaleden çıktıklarından beri gördükleri kötü muamelenin sona ereceğini, hemen üzerlerindeki ıslak elbiseleri alıp, yeni ve kuru giysiler verileceğini düşünüyorlardı.

Otağın kalın perdesi aralanıp içeri girdiklerinde, ak keçe üzerinde bağdaş kurup oturmakta olan Babıçag-noyon, hiç yerinden kıpırdamadan Türkan Hatun'u tepeden tırnağa süzdü. Sonra önündeki kımız kâsesini tepesine dikip, elinin tersiyle bıyık ve sakalına bulaşan beyaz köpükleri sildi.

— Demek, Harezmşah Muhammed'in meşhur anası Türkan Hatun bu ha? - dedi alaylı bir şekilde gülümseyerek. - Duyduğumuza göre, yüzlerce masum insanı köpeklerine yediren, binlerce yastığı kurutan bu şeddat kadına biz de şanına yakışır bir şekilde davranalım bari! Nöbetçi! Bunları hemen yandaki çadıra alın. Ulu hakan Çingizhan'ın huzuruna çıkıncağa kadar hiçbir şey verilmesin bu zalimlere!

Türkan Hatun, loş otağda karşısında oturan korkunç görünümlü kumandanın adını bilmese de, abus çehresine ve bağırarak konuşmasına bakarak, hakkında iyi şeyler söylemediğini sezmişti. Yağmur damlalarının çarptığı çehresinden aşağı doğru akan allık ve sürmeler, yüzünü tanınmaz bir hale getirmiş, kremler gittikten sonra bütün ecinleri ortaya çıkmıştı.

— Tercüman yok mu burada? Bir tercüman çağırılsın,- dedi Türkan Hatun çevresine bakınarak.

— Ne diyor bu cadı? - diye sordu Babıçag-noyon. - Tercüman nerede? Tez gelsin!

Biraz sonra, yağmurda sırılsıklam ıslanmış olan yaşlı Müslüman tercüman içeri girdi.

— Ben bir padişah anasıyım ve aynı zamanda şahnayım. Padişahlar arasında kadimden beri cari olan âdete göre şanımıza şakışır bir muamele isteriz. Bunu aynen söyleyin tercüman oğlum, - dedi Türkan Hatun ayakta güçlükle durmaya çalışarak. - Allah Teala böyle takdir etmiş. Aynı şey onların da bir gün başına gelebilir. Hem ulu hakan bana mektup gönderip vaadetmişti ki..

Tercüman, Türkan Hatun'un sözlerini kesip Babıçag-noyon'a aktardı.

— Bana kalsa onu şıracıkta kendi ellerimle boğardım, ama ne yazık ki ulu hakanımız, onu otağında ayaklarının dibinde merhamet dilenirken görüp, zevklenmek istediler. Söyle ona: Bizler askeriz. Bir ülkeye saldırırız. Yeneriz veya yeniliriz, ama hiçbir zaman kendi milletimizden olan insanlara haksız yere zulmetmeyiz. Bu şeddat kadının yaptıkları hakkında kulağıma çok şeyler çalındı. Bu yüzden benden iyi muamele beklemesin. Ben aldığım emre göre hareket ediyorum. Yandaki çadıra alınacaklar ve kalede işimiz bittiği zaman, doğruca ulu hakanın huzuruna götürülecekler. Onlar hakkında kararı verecek olan ben değilim. Ulu hakanın vaadine gelince, bu onun eski bir hilesidir. Ha-ha-ha!..

Tercüman, Babıçag-noyon'un sözlerini çevirdikten sonra Türkan Hatun, karşısında kendisini paramparça etmek için sabırsızlanıp duran şu yırtıcıyla cidalleşmenin anlamsızlığını anlayarak, başka bir şey söylemedi. Fakat, otağdan dışarı çıkarken, tercümana yaklaşıp kulağına fısıldadı:

— Harezmşah Muhammed'den bir haber yok mu? Ordusuyla bu tarafa doğru yola çıkmamış mı?

Bir Müslüman olarak tercüman, kendi dininden ve milletinden olan bir şahnanın bu hale düşmesine üzülüyordu, ama yapabileceği bir şey yoktu. Zavallı kadın, oğlu Muhammed'in Abeskun'da perişan vaziyette öldüğünü galiba duymamıştı. Şu anda onu ayakta tutan tek ümid, oğlunun büyük bir ordusuyla gelip, Moğollar'ı tepeleyeceği ve kendisini kurtaracağı idi. Bu haberi ona nasıl söylerdi? Zaten kendisi de bu haberi sadece bir Türkmenden duymuştu. Doğru olup olmadığını, o da bilmiyordu. Emin olmadığı bir şeyi, bir şahnaya nasıl söylerdi?

— Sana söyledim. Muhammed şahdan bir haber yok mu?

Tercüman, gamlı gözlerle Türkan Hatun'a baktı, fakat bir cevap vermedi. Zaten artık istese de konuşamazdı, çünkü diğer çadırın perdesi aralanmış, esirler içeri doldurulmaya başlanmıştı.

Türkan Hatun, üç gün sonra Çingiz-han'ın muhteşem sarı otağına getirildiği zaman, karşısında hiç olmazsa oğlu yaşlarında, genç, kara sakallı, müşfik birini bulacağını sanıyordu. Halbuki som altın koltuğun üzerinde oturan kedi gözlü, sivri, melle sakallı, asık suratlı bu adam, karşısında yaşlı bir kadın bulunmasına rağmen, yerinden dahi kıpırdamamış, hatta oturması için yer dahi göstermemişti.

Biraz sonra, şişko göbeğini oynata oynata, vezmin adımlarla yürüyen tercüman Mahmud Yalvaç içeri girip, Çingiz-han'ın karşısında dizüstü yere kapandı.

— Ona söyle, otağımın girişindeki eşiğin ağzında oturacak ve yemek olarak da benim önüne fırlattığım kemikleri kemirecek! - dedi sert bir sesle Çingiz-han. - Gelinlerine, torunlarına ve beraberindeki diğerlerine ne yapacağımı ise sonra kararlaştıracağım.

Mahmud Yalvaç hakanın sözlerini Türkan Hatun'un yüzüne bakmadan çevirdi.

— Ulu hakana söyleyin ki, - dedi Türkan Hatun, - Danişmend Hacib'i bana gönderdiğinde bazı vaadlerde bulunmuştu. Daha önce yönetimimde olan yerleri yine bana bırakacak, anasına nasıl davranıyorsa bana da öyle davranacaktı.

Mahmud Yalvaç, söylenenleri hakana aktardı.

— Söyle ona, bugüne kadar ülke içinde iki başlı bir yönetim sergileyerek oğlunun mahvına yol açan kendisi değil mi? Tebaasına zulmeden, binlerce masumun kanını içen o değil mi? Anammış! O benim anamın tırnağı dahi olamaz. Benim anam hiçbir zaman devlet işlerine karışmadı. Hiçbir zaman iktidarı oğluyla bölüşmeye kalkmadı. Hiçbir zaman emir verip, birilerinin kellesini aldırmadı. Ve hiçbir zaman benim beylerimi, noyonlarımı, nökerlerimi bana karşı kışkırtmadı. Kısacası elinin hamuruyla erkek işine karışmadı! Eğer o da benim anam gibi biri olsaydı, şimdi ona sağ yanımda yer gösterir, öz anam gibi bağrıma basardım..

Türkan Hatun, duyduklarına önce inanmak istememiş, fakat bir iki saniye sonra gözlerinin önü kararmaya, dizlerinin bağı çözülmeye başlamıştı.

Eyvah!.. Bu sarı çıyandan merhamet dilenilir mi? Daha bir kaç önce, kendisine elçi gönderip olmadık vaatlerde bulunan, şimdiyse vaadini unutan bu kurnaz tilkiden güler yüz beklenir mi? Burgut! Kara kuzgun! Karşısındakini ne sanıyor bu edepsiz?..

Türkan Hatun birden olduğu yere yığılıp kaldı.

★ ★ ★

Türkan Hatun, bir hafta sonra bir gece geç saatlere doğru gözünü açtığında, loş otağda kimsenin olmadığını anladı. Otağ içindeki altın kandile dizilen kalın mumlar, yarıya kadar erimişti. Yerler beyaz keçe kaplı, tavandan aşağı doğru rengarenk ipek papuklar sarkıyor, karşıda ise yüksekce bir yerde kocaman, som altın bir taht duruyordu. Tahtın önündeki basık masa üzerinde altın ve gümüş kaplar, kımız sürahileri, şarap kâseleri, tabak tabak meyveler, birkaç yerinden dişlenip bırakılmış koyun butları, henüz el sürülmemiş bıldırcın kızartmaları öylece bırakılmıştı.

Susuzluktan dili damağına yapışmış olan Türkan Hatun, midesinin açlıktan guruldadığını hissetti. Oturduğu yerden hafifçe doğrulup koridora doğru bir göz attı. Kimsecikler yoktu. Sadece, yan taraftaki bölmede iri yarı biri horlayarak uyuyordu. Ağzından yayılan şarap kokusundan, sızıp kaldığı belliydi. Yavaşça yerinden kalkıp, masaya doğru ilerledi ve birkaç yerinden dişlenmiş koyun budunu alıp koynuna soktu. Koridor tarafından gelen bir takım gürültüler ve ayak sesleri üzerine, hemen yerine dönüp, gözlerini yumarak uyuyormuş numarası yaptı. İçeri giren Çinli hizmetçiler, bir çırpıda masayı toplayarak, çıkıp gittiler. Türkan Hatun, bir süre daha çevreye kulak kabarttıktan sonra, artık kimsenin gelmeyeceğine inanarak, koynuna sakladığı budu çıkarıp, bir yandan yanaklarını göz yaşlarıyla yıkarken, bir yandan da aç kurt gibi kemirmeye başladı.

Halbuki kısa süre öncesine kadar, bütün Harezm'in kaderi, onun ağzından çıkacak bir çift söze bağlıydı. Sarayda herkes, bütün halayıklar, cariyeler, hizmetkârlar,

gölgesini görseler fare deliğini bir kese altına seve seve alırlardı. Sevsin sevmesin, Harezmşah Muhammed dahi ondan çekinir, bir dediğini iki etmezdi. Zaten oğlu, anasının işine pek karışmazdı. Türkan Hatunsa, muhteşem sarayında hemen her akşam Kıpçak beylerinin şerefine ziyafetler tertipler; bu ziyafetler sırasında su gibi şarap içilir; Hintli, Arap, Acem ve Türkmen rakkaseler ince bellerini oynatarak dans ederler; devrin en ünlü şairleri, dünya kadınlarının anası Türkan Hatun için yazdıkları kasidelerini okurlar, ona övgüler yağdırırlar; hizmetkârlar önünde yerlere kadar eğilerek servis yaparlardı. Türkan Hatun'un meclisine çağırılan Kıpçak beyleri, sinilerle önlerine getirilen ördek kebaplarını, koyun butlarını, bıldırcın dolmalarını iştahla yerler, ayakta duracak halleri kalmayıncağa kadar midelerini şarapla doldururlar, sonra mestane gözlerle şahna analarının ayaklarına kapanıp, tırnaklarını öperlerdi. Türkan Hatun işte o zaman mest olur, beylerine kese kese altınlar, değerli taşlarla donatılmış nadide mücevherler hediye eder, sonra da her birinin kaldığı odaya on gülünden bir gülü açılmamış, anası öpmemiş, körpecik kızları peşkeş gönderir, beylerinin mutlu olması için ne lazımsa yapardı..

Şimdiyse.. bir göçebenin, bir vahşinin otağının ayak ucunda, loş ışıkta oturuyor; tıpkı bir hırsız gibi varıp aç karnını doyurmak için nefret ettiği o vahşinin sofrasından et çalıyordu.. E kurban olduğum Allah! Neden önce mutlu günleri verip, şimdi esire bir halde bir barbarın sofrasından kemik yalayan biri durumuna düşürdün? Türkan Hatun'un suçu günahı ne idi? Kime ne kötülük etmişti?.. Heyhat!.. İster misin bütün bunlar Necmeddin Kübra'nın kargışından[26] dolayı başlarına gelmiş olsun? Yo, hayır! Bu imkansız. Allah şahit, Türkan Hatun, Necmeddin Kübra hazretlerine her zaman saygı duymuş, onları gözetmiş, sevgili müridi Mecdüddin Bağdadi hazretlerine sarayında izzet ikram göstermişti. Sonra.. sonra

26 Kargış : İntizar, beddua.

bazı çekemezler ve kendini bilmezler, esasen saltanatın baş düşmanı mel'un Bağdat halifesi Nasır'ın casuslarının çıkardığı asılsız dedikodılar yüzünden oğlu Muhammed'in gazabına çarpılmıştı Mecdüddin Bağdadi hazretleri.. Yok.. hayır.. Göze geldi. Nazı nimetler içinde yüzen devletleri, refah içinde yaşayan halkı, oğlu, torunları, gelinleri, hepsi göze geldi..

İki gün önce Mahmud Yalvaç'ı yalnız bulmuş ve ondan her şeyi detaylarıyla öğrenmişti. Oğlu Muhammed'in nasıl öldüğünü, torunları Üzleg-şah'la Ak-şah'ın Tatarlar tarafından nasıl parça parça edilip, kellelerinin mızraklara saplanıp şehirlerde dolaştırıldığını, elhasıl her şeyi öğrenmişti. Dün de Çingiz-han denilen şu Allah'ın belası gelinlerini ve kız torunlarını, oğullarına, kumandanlarına dağıtmış, parmak kadar Kamahi-şah'ı gözünün önünde boğdurmuştu..

Hele Allah'ın cezası şu Çingiz-han yok mu? Baksana, utanmadan anası yaşındaki kadına, kendisi gibi padişah olan bir anaya kapısında kemik yalayan bir itmiş gibi davranıyor. Kendisini otağının ayak ucunda oturttuğu yetmiyormuş gibi, bir de dün tutup bütün beylerine ziyafet verdi. Türkan Hatunu, hüdavend-i cihanı sabahtan akşama kadar aç bırakıp, kasıtlı olarak onların yanında önüne kemik fırlattı.

Eyvah! Bu dünyada kısmet ve nasibi bu kadarmış! Ecelinden beş gün önce ölmek diye buna derlermiş meğer!.

Türkan Hatun, budun bir kısmını yemiş, karnını doyurmuştu; ama göz yaşlarına bir türlü hakim olamıyordu. O gece sabaha kadar sürekli içini çeke çeke ağladı, ağladı, ağladı.

Gün çıkarken yüreğine saplanan bir sancıyla kıvranmaya başlayan Türkan Hatun, artık bir daha güneşin doğuşunu göremeyecekti.

- VII -

Türkan Hatun'un Gurgenc'i terketmesinden sonra şehir Kıpçak beylerin hakimiyetine terkedilmiş; bu beylerin kimisi, bir aylığına; kimisi, bir günlüğüne İslam ülkesinin hakimi olmuş; sonunda aralarında anlaşarak Kıpçak beyi Humar Tegin'i "beyaz keçe üzerinde" havaya kaldırıp, yeni sultan olarak ilan etmişlerdi.

Humar Tegin, son derece dindar biriydi. Tahta oturur oturmaz, namaz kılmayanları toplatarak meşhur Gurgenc kulesinde yaktıracağını açıklamış; eli sopalı dayılar, sokak sokak dolaşarak halkın namaz kılıp kılmadıklarını kontrol etmeye başlamışlardı. Yeni sultan, ayrıca şehrin iç emniyet işlerini kendi hemşehrisi Alaaiddin el-Hayyati'ye bırakmış, bir takım yeni ek vergiler koymuştu. Buna rağmen yine de serkeşlikler artmış, özellikle un ve pirinç depoları yağmalanmaya başlamıştı. Humar Tegin, Moğollar'ın Buhara, Semerkand ve Merv'i yağmalamakla yetindiklerini, ülkelerine geri dönüş hazırlığında olduğunu ilan ederek halk arasındaki kargaşayı nisbeten bastırabilmişti..

Moğollar'ın elinden kurtulmayı başaran Kara Hançer, Ceyhun nehri sahillerine ulaşmıştı. Zincirlerle çevrelenen bölgede, bazen Moğol birlikleri görünüyor ve hunlar, doğruca kuzeye, Gurgenc'e doğru gidiyorlardı. Çaresiz tekrar kumsala dönen Kara Hançer, burada uzun bir yürüyüş yapmak ve her tarafta Moğol askerleri kaynadığı için korkuyla Kızılkum'a doğru kaçışan göçebelerin bir yığın sıkıcı sorularına cevap vermek zorunda kalmıştı.

Kara Hançer'le birlikte Türkmen giysilerine bürünmüş, başlarına uzun külahlar geçirmiş karayağız bir çocukla sakallı bir derviş de vardı.

Gece, ondördündeki hilalin zayıf ışığı altında, geniş nehrin sığ bir yerinden karşıya geçmenin yollarını arıyorlardı. Yüksek kamışlarla kaplı bölgedeki domuz patikasını takip ederek, suya yakın bir yere ulaşmışlardı. Burunları yukarı doğru kalkmış, içi insan, at ve koyunla dolu birkaç büyük kayık karşıya geçmeye çalışmaktaydı. Onların "bizi de alın" seslerine verilen tek cevap "Yer yok, Allah yardımcınız olsun!" oluyordu.

Neyseki kayıkların birinden "Bir Müslüman, bir dindaşını zor günde bırakıp gitmemeli" şeklinde bir ses duyuldu ve aynı kayık, biraz sonra kıyıya doğru yaklaştı. Kayık sahibi, onları bizzat Gurgenc'e kadar götürmeye razı olmuştu.

— Bizi karşıya geçirmek için ne istiyorsun? - diye sordu Kara Hançer.

— Boşversene! - dedi kayık sahibi. - Böyle bir günde para ve eşya kimin umurunda? Kimsenin parayı falan düşündüğü yok, herkes kafayı üşütmüş bir halde. Sen şu anda zor durumdasın, bense bir felaket yaşadım. Evimi yerle bir ettiler. Ailemi kılıçtan geçirdiler. Ne yapayım artık parayı? Hadi atlayın!

Geniş ve kaba görünüşlü kayık, yolcuları aldıktan sonra hemen sahilden uzaklaşıp, Ceyhun'un bulanık, çamurlu sularında süzülmeye başladı. Bazan sahilin sağ tarafında Moğol devriyeleri görünüyor, o zaman kayık sol sahile yakın bir şekilde seyrediyordu. Nihayet dört gün sonra kayık, büyük kanala ulaşmayı başarmıştı. Bu kanal, Gurgenc'i ikiye bölüyordu. Şehrin eski kısmının bulunduğu yer, yüksek surlarla çevriliydi. Yeni Gurgenc ise, yemyeşil bağlar arasındaki basık damlı evlerden ibaretti.

Kara Hançer, kuşağının arasından deri bir kese çıkararak, on adet altın dinarı sayıp, kayıkçının geniş avucunun içine koydu.

— Seninle bir daha karşılaşır mıyım, bilmiyorum. Hiç olmazsa adını söylesen!

Kayıkçı, gülümseyerek başındaki kızıl türbanı hafifçe araladı.

— Adım Kerim Gulam. Demirciyim. Ama sen söylemesen de ben senin adını biliyorum. Bu ince bacaklı, kuğu boyunlu doru at, ancak hakkında hikayeler anlatılan, uğruna şarkılar yakılan birine ait olabilir. Eğer burada kafirlerle çarpışmak niyetindeysen, seninle gelmeye hazırım.

Kara Hançer'in onu dinlediği bile yoktu. Çünkü o, kanal tarafından yaklaşmakta olan toz bulutuna vermişti bütün dikkatini.

Toz bulutları hafifçe dağılıp, atların silüetleri belirince, üzerlerindeki süvarilerin Kıpçak atlıları olduğu anlaşıldı. Süvariler, sürekli bağırıyor; atları kamçılıyor, uğultulu ve hırlamalı sesler çıkarıyorlardı. Süvarilerin başında, iri, beyaz bir atın eyerinde güçlükle duran ve her an yıkılacakmış gibi görünen biri vardı. Üzerindeki beyaz türban ve sarı cüppe kan lekeleriyle kaplanmıştı. Boynundan bir okla yaralanmış; atından akan kanlar, tırnaklarına kadar yayılmıştı.

Kıpçaklar, patırtı gürültü içinde köprüye doğru yöneldiler.

— Yakındalar! Bizi takip ediyorlar! Kaçın! Canınızı kurtarın! - diye bağırıyorlardı can havliyle.

Kara Hançer, şehir giriş kapısının yan tarafında atlara işkence edenleri gördükçe huysuzlaşan doru atının dizginlerinden tutmuş, dikilmekteydi.

Kıpçaklar içeri girdikten sonra, Kara Hançer ve arkadaşları da kendilerini içeri attılar. Büyük bir gürültüyle yavaş yavaş kapanan kapı, yan tarafındaki nöbetçiler tarafından arkadan sıkıca sürgülendi.

Nöbet mahallinin önünde dikilen bir atlı, gelip geçenlere yüksek sesle bir şeyler anlatıyordu:

— Yeni sultan Hümar Tegin, bizi ikiyüz Moğolu yakalamak için gönderdi. Moğollar, sürülerimizi önlerine katmış götürüyorlardı. Bizi görünce fareler gibi korkuya

kapılarak, sürüyü falan bırakıp atlarını kamçıladılar. Onların bize bir ölüm tuzağı hazırladığını nereden bilebilirdik! Tilleli bağının önlerinde, bu kafirlerden binlercesi üzerimize saldırdı. Dört bir yanımızı çevirmiş, üzerimize yağmur gibi ok yağdırıyorlardı. Atları bile okluyorlardı. Bütün kahraman yiğitlerimiz orada canlarını erdiler. İşte koca bölükten geriye kalanlar bunlar. Sultan bu savaşa neden sadece bizi gönderdi?

— Peki, siz neden korkak bir domuzu başınıza sultan seçtiniz? - diye bağırdı Kara Hançer.

Herkes, sesin geldiği tarafa baktı. Sultana karşı bu tür kelimeleri kullanmaya cesaret eden bu adam da kimdi?

Kara Hançer, konuşmasını sürdürdü:

— Allah ve ödleklik, şıllık şahna Türkan Hatun'u ve avenelerini Harezm'den kovdu. Koca götlü şah Muhammed kaçtı. Şimdi de onların yerine köpekler ulıyor! Kopan fırtına bütün çakalları memleketten ne güzel temizlemişken, tutup yeni bir korkağı, Humar Tegin'i sultan seçtiniz. Böylece kurda kuzuyu teslim etmiş oldunuz. Ve siz, onun tayin ettiği kumandanın arkasından gidip, şimdi de perişan vaziyette geri döndünüz. Şehrin müdafasını ellerine teslim ettiğiniz adama bir bakın!.. Siz, köle olmaya layık bir halksınız! Siz, sırtınızdan sopa eksik olmadan yaşayamaz..

Kara Hançer'in yol arkadaşı olan iki kişi, yavaş sesle onu uyardılar:

— Yavaş Kara Hançer! Her taraf Kıpçak kaynıyor. Onlar şahla aynı kabileden. Gidelim buradan!

Giriş kapısının önündeki askerler ve nöbetçiler, Kara Hançer'in sözleri karşısında donup kalmışlardı.

— Amma da dav yürekli[27] yiğitmiş! Fakat söyledikleri doğru. Peki, bu Humar Tegin, daha önce hangi savaşa katılmış, hangi akıllı bir davranış sergilemiş? Yaptığı tek şey şahna Türkan Hatun'un kuyruğunun arkasından gitmek. Böyle bir sultanla bir yere varamayız..

27 Dav yürekli : Korkusuz, manda yürekli.

Kara Hançer, hızlı adımlarla Gurgenc'in ana caddesinde ilerlerken, şahin bakışlarıyla da gelip geçen kalabalıkları süzüyordu. Yanındaki yol arkadaşlarına dönüp:

— Şimdi siz doğruca pazara gidip, Merdan'ın çayhanesini bulun. Kime sorsanız gösterir. Orada beni bekleyin. Artık yalnız olmam gerekiyor,- dedi.

Pazardaki dükkanların hemen hemen yarısı kapalıydı. Artık, daha önce ipek ve zarif kürklü elbiselerini satıldığı restelerde, dükkan sahipleri müşteri ayartmakla uğraşmıyordu. Aksine, hepsi gruplar halinde toplanmışlar; bundan sonra ne olacağını tartışıyorlardı.

— Eğer düşman şehri kuşatırsa, kimseye bir çekirdek bile satamayız. Kafirler vahşi kurtlar gibi üzerimize üşüşürken, dünya malına kim bakar? Sonra, bakalım biz kellemizi kurtarabilecek miyiz?

Harezmşah'ın sarayının arkasında yer alan "Ebedi Unutulmuşlar Kulesi"nin bir tarafı, ana meydana bakıyordu. Kuleye yaklaşan Kara Hançer, başını kaldırıp göğe doğru yükselen duvar üzerindeki küçük hava deliklerine baktı. "Acaba o sahra çiçeğini hangi hücreye kapattılar? Acaba hayatta mı? Yaşıyor olsa bile, yüzünün emsalsiz güzelliği, gözlerinin parlaklığı hâlâ devam ediyor mu? Küçük yumuk elleri, yine eskisi gibi yumşacık mı? Bu Allah'ın belası kulede erkekler kafayı üşütür, kadınlar da yaşlı bir cadıya döner.. Kimbilir, belki Gül Cemal'i de o kancalara asmışlardır.." Birden göz önüne o gün gördüğü korkunç manzarayı getiren Kara Hançer, suratını ekşitti. Hayatının tek ümit çırasını öyle korkunç bir halde görmektense, savaşta ölmek bin kere daha iyiydi..

Kulenin giriş kısmındaki basık demir kapının önünde, yaşlı kambur gardiyan, yine paslı mızrağının üzerine abanmış vaziyette pineklemekteydi. Hemen yan tarafında bulunan lime lime olmuş halının üzerinde, birkaç kuru bazlama ile ağaç kâsenin içinde iki kara bakır dirhem vardı. Böyle bir günde, kimsenin haklarında hüküm verilmiş kişileri düşünecek hali yoktu. Çünkü herkes, kendi canı-

nın derdine düşmüştü. Halbuki, cansız duvarların orasına burasına serpiştirilmiş parmaklıklı küçük deliklerden, bir deri bir kemik kalmış eller dışarı uzanıyor, yardım isteyen çığlıklar işitiliyordu:

— Şu biçareye yardım edin! Güneş yüzü görmeyen şu garibe bir parça ekmek verin!

— Hey, ihtiyar! Yanıma yaklaş! - dedi Kara Hançer gardiyana.

Pat diye gözünü açan ihtiyar, beyaz sakallarını şöyle bir kaşıyıp, yerinden doğrulmaya bile gerek görmeden, karşısındaki delikanlıya baktı.

— Ne lazım?

Kara Hançer yanına yaklaşınca ihtiyar gardiyan yerinden doğrulmak zorunda kaldı.

— Şu parayı al ve bana çokca yeni mahkum getirip getirmediklerini söyle.

— Çoksa çok, bu seni ilgilendirmez.

— Ama herhalde eski hükümlülerden çok az kimse kalmıştır.

— Kirden, keneden ve açlıktan ölmemişse bile, kanca-da can vermiştir.

— Al sana bir dinar daha. Şimdi söyle bana, mahkumlar arasında kadınlar da var mı?

— İki yaşlı kadın var. Yeni sultan, büyücülük yaptıkları ve kendisini hasta etmeye çalıştıkları gerekçesiyle hapsetti onları.

— Genç bir kadın yok mu?

— Başıma bela mısın be adam? Kimsin sen? Kadı mısın, cellat başı mısın, yoksa caminin yaşlı imamı mı? Seninle konuşamam. Belki de bir haydutsun ve diğer kellekeserleri kurtarmak istiyorsundur. Al paralarını geri ve çek arabanı buradan!

Kara Hançer, elindeki kırbacı kaldırıp, ihtiyarın suratına şaklatmak üzereyken pamuk gibi yumuşak bir el, bileğini tuttu. Kara Hançer, başını çevirip baktı. Saçları omuzlarına kadar inmiş, eski bir elbiseye bürünmüş; uzun

boylu, parlak gözlü bir ihtiyar, karşısında dikilip duruyordu.

— Belli ki, buradaki yeni düzeni bilmediğin için şu zavallı ihtiyarla tartışıp duruyorsun. Yürü gidelim buradan. Sana her şeyi açıklayacağım: Bak, sen o giriş kapısının önünde konuştuğundan beri, sultanın on candarı her yerde seni aramaya başladı. Şimdi buraya da gelecekler ve üzerine çullanacaklar.. Beni dinlersen, buradan hemen gidelim. Beni takip et.

Kara Hançer, atını çekerek, esrarengiz ihtiyarın arkasından yürümeye başladı. Dar bir sokağa saptıktan sonra ihtiyar, adımlarını açarak, ıssız bir sokağa daldı ve orada durdu.

— Şimdi sana antalacaklarıma şaşırma. Bir yıldır bu hapishaneye gidiyor ve mahzene atılan efendime ekmek götürüyorum. Adı, Mirza Yusuf. Harezmşah Muhammed'in müverrihiydi. Şah, ona iyi davranırdı. Fakat cadaloz Türkan Hatun, Harezm'de ipleri ele geçirince, zavallı efendim Mirza Yusuf'u insafsızca mahzene kapattırdı..

— Peki, suçu neydi?

— Suçu, yazdığı kitapta ondan "Harezm hükümdarının eteğindeki kara leke" diye bahsetmiş olması ve yaptığı bütün rezillikleri kayda alması. Şahnanın imamları jurnallemişler onu. Bense, şimde şehirde kapı kapı dolaşıp, hapisteki zavallı efendime ekmek alabilmek için sadaka topluyor, vahşi bozkırlıların şehre girmelerini bekliyorum. Çünkü onlar halkı kılıçtan geçirip, cellatlar korkak fareler gibi kaçışınca, hapishaneye gelerek, şu insafsız ihtiyar celladı kendi ellerimle boğup, bütün mahkumları, bu arada efendim Mirza Yusuf'u da kurtarmayı düşünüyorum. Sonra da kendi ülkeme çekip gideceğim.

— Uzak diyarlardansın galiba!

— Uzak! Urus diyarından. Bana burada Saklab diyorlar; bizim oralarda olsaydı, Slavko dede derlerdi.

Kara Hançer, başını salladı.

— Söylesene bana, bek cigit, kimi arıyorsun? - diye devam etti ihtiyar.- Belki sana yardım edebilirim.

— Hapishanede çok kadın var mı? Gardiyan, sadece iki kadın olduğunu söyledi.

— Yalan söylemiş! Kılelenin yukarı kısmında, çatı katındaki küçük hava diliğini farketmedin mi? Orada küçük bir hücre var. Harezmşah'a yakınlık göstermedikleri için, haremden kovulan birkaç kadını oraya hapsetmişlerdi.

— Peki, onların arasında bir Türkmen kız var mıydı?

İhtiyar düşünmeye başladı.

— Ben, her şeyi sana öğrenir gelirim. Şu gardiyan, parayı çok sever. Öyle hırpani giyindiğine bakma, çok zengindir. Mahkumlara dağıtılmak üzere verilen sadakaların yarısını cebine indirir. Bir villası, bir bağı ve içinde sekiz hanım bulunan bir haremi bile var.. Sana yardım etmeye çalışacağım. Şu ağaçların altındaki eski kapıyı görüyor musun? Bir zamanlar o kapının arkasındaki evde efendim, müverrih Mirza Yusuf yaşardı. Evini ben temizler, kitaplarının tozunu ben alırdım. Bir de bakmak için yanına aldığı kimsesiz bir kızcağız vardı. Adı Bent Zankica. O da efendinin notlarını tutar, kitaplarını istinsah ederdi. Ama Buhara'ya gitti ve bir daha kendisinden haber alınamadı. Ben de bir başıma kaldım..

— Sana inanıyorum ihtiyar Saklab ve kesinlikle benim ölmemi istediğini zannetmiyorum. Yarın sabah burada olacağım..

-VIII-

Harezm'e gelen Moğol ordusu, hemen başkenti kuşatma altına almadı. Önce Gurgenc'e yakın köylere dağılan Moğollar, buralardaki köylüleri esir alıp, kamplarına getirdiler.

Çingiz'in oğullarından Ügedey ve Çağatay, şehir dışındaki Tilleli sarayına yerleşmişler; kumandanları Kadan, Bögürci, Tulan-Cerbi, Tacibek ve diğerleri ise hemen mancınık, katapult ve tekerlekli kaplumbağalar hazırlamaya girişmişlerdi. Uzak diyarlardan getirilen Çinli mühendisler ise, şehrin kolayca fethini sağlayacak hücum makinaları yapmayı vaadetmişlerdi.

Fakat en büyük sıkıntıları, mancınıklara koyup fırlatacak taş bulmaktaydı. Çünkü o civarda taş yoktu. Bu defa Çinliler, civardaki kalın dut ağaçlarını kesip, tomrukları uzun süre suda beklettikten sonra atmayı teklif ettiler.

Bazı Moğol birlikleri, şehrin çeşitli semptlerine yayılarak, kaleden huruc eden Kıpçak ordusuyla çarpışıyor, sonra süratle geri dönüp kuşatmadaki yerlerini alıyorlardı. Gurgenc ordusu henüz dikkatliydi ve sınırlar arkasında kendini çok rahatlıkla savunabiliyordu.

Şehirde, ordunun başında Sultan Humar Tegin vardı. Buhara müdafii Oğul Hacib, Er-Buka Pehlivan ve Ali Durugi gibi kumandanlar da ona yardımcı oluyorlardı. Toplanan askerî meclisde, Sultan Humar Tegin, Moğolların el altından gönderdiği bir mektubu gösterdi. Mektupta, halka kapıları açıp Moğollar'a güvenmeleri, kimseye kötülük edilmeyeceği yazıyordu.

— Niye onlarla anlaşmıyorsunuz? - dedi sultan.- Bütün şehir halkını bir katliama maruz bırakmaktan ve şehrin yakılmasına sebep olmaktansa, onlara biraz fazlaca vergi verip, işi tatlıya bağlamak daha iyi.

Fakat Oğul Hacip ve diğerleri sultanın bu görüşüne karşı çıktılar:

— Padişah hazretleri Moğollar'ın Buhara, Semerkand, Merv ve diğer şehirlerde yaptıklarını unuttular mı acaba? Oralarda da halk bağışlanma dilemiş ve silahlarını bırakmıştı. Ama n'oldu? Moğollar, en becerikli sanatkârları bir kenara ayırıp Moğolistan'a gönderdiler, kalanları ise topuzlarla vura vura öldürdüler.

— Yine de Moğolların ne istediklerini öğrenmeliyiz.

O gece, Sultan Hımar Tegin, küçük bir grupla Gürgenc'den çıkıp Çağatay ve Ügedey'in konakladığı Tilleli sarayına gitti. Ellerini göğsüne koyarak, bir dilenci gibi karşılarına dikildiler.

— Bize ne getirdin? - diye sordu gülerek Ügedey.- Nerde şehrin altın anahtarları?

— Doğunun ulu ve güçlü hakanı Çingiz-han'ın huzurunda saygıyla eğiliyor ve ona diğer beyler gibi hizmet etmek istiyorum.

— Bize Gürgenc şehri lazım, senin gibi dönekler değil! - diye karşılık verdi Çağatay asık bir suratla.- Senin gibi kendi halkını satan ve hatta ona karşı çıkmaya can atan birinin sözüne güvenebilir miyiz? Alın şunu başımdan!

Hemen içeri giren cellatlar, Hımar Tegin ve beraberindekileri yakalayıp, kanlarıyla kirlenmesin diye elbiselerini çıkararak boğup, çakal ve köpeklerin leş yemeye alıştıkları dereye attılar.

Çingiz-han'ın büyük oğlu Cuçi-han ordusuyla çıkıp geldiğinde, Gurgenc hâlâ sıkı bir kuşatma altındaydı. Üç bin Moğol asker ve binlerce savaş esiri, kuşatma makinalarını surlara yaklaştırmak için hendek üzerine köprü kurmaya çalışıyorlardı. Birden, şehir giriş kapısı açılarak, Ka-

ra Hançer kumandasında bir grup Türkmen yiğidi dışarı fırladı. Bunlar, köprü kurmaya çalışan Moğollar'ın üzerine çullanıp, hepsini kılıçtan geçirdikten sonra, yarım kalmış köprüyü de parçaladılar. Elde edilen bu başarı kuşatma altındakileri hayli cesaretlendirmişti.

Bu olaydan sonra Moğollar, bütün güçleriyle hücuma geçtiler. Civar köylerden topladıkları binlerce esiri, surları koruyan içi su dolu hendekleri doldurmaya zorladılar. Çünkü, ancak bu hendekler dolduktan sonra kuşatma makinaları surlara yanaşabilirdi. Kapatult makinaları, ağaç gülleleri ve içi kızgın yağla dolu Çin çömleklerini surlara doğru fırlatmaya başladı. Atılan yangın kangalları, şehrin birçok yerinde ahşap evlerin tutuşmasına yol açmış ve yangın kısa zamanda öyle büyümüştü ki, artık onu söndürmek imkansızdı.

Cuçi-han'ın kuzeyden saldıran orduları, daha çok başarılı olmuştu. Çünkü esirler, şehir surlarının hemen altına lağımlar kazmışlar; bu deliklerden içeri giren Moğollar, kısa bir boğuşmadan sonra, kuzey kulesinin tepesine büyük hakanının devasa beyaz bayrağını asmayı başarmışlardı.

Fakat bu olay, Çağatay'ın kıskançlığını celbetmişti. O da surlar üzerine asker üzerine asker sevketmiş; ancak, savunmacılar yukarıdan attıkları kerpiçlar, kazanlarla döktükleri kaynamış su ve yağlarla düşmanı geri çekilmeye mecbur bırakmışlardı.

-IX-

Kara Hançer, ağaçlar arasındaki eski kapıya birkaç defa uğranuş, fakat ihtiyar Saklab'ı bulamamıştı. Ancak, bu son gidişinde nihayet onu bulabilmişti. İhtiyar, eskisi gibi lime lime olmuş elbiseler içinde değildi. Üzerinde çizgili bir cüppe, başında da mavi bir celme vardı ve tanınmayacak kadar değişmişti.

— Beni bağışla bek cigit,- dedi Saklab.- Daha önce yaptıklarımın ve bildiklerimin hepsini sana anlatamazdım. Gardiyan, gerçekten ağzı sıkı biri. Sanırım, o da cellatlardan korkuyor veya onlarla işbirliği içinde. Onunla uzun uzun konuştum. Şöyle şöyle yapalım, hapishanedekileri bırakalım dedim, bana fena şekilde öfkelendi. Günde bir çift bazlama karşılığında evinde hizmetçi olarak çalışmayı teklif ettiğimde, bu teklifimi severek kabul etti ve sekiz hanımına gözkulak olmakla görevlendirdi beni.. Bir gün, kötü kalpli baş hanımını dövünce bana ödül olarak bu elbiseyle, şu eski celmeyi hediye etti.

— Bana ne başka kadınlardan ve cüppeden be adam! - diye köpürdü Kara Hançer.- Ben sana beş altın vermiştim. Ne yaptın? Gerekli bilgileri öğrendin mi, yok mu?

— Elbette öğrendim! Nazar Baba konuşmuyor diye, karıları da konuşmayacak değildi ya! Onlar, onun ağzından zaten bize gerekli bilgileri almışlarmış, ben de onların ağzından laf aldım. Bu kulede, surların içine açılan gizli dehlizlerle ulaşılabilen kırlangıç yuvalarına benzer bazı hücreler varmış. Kulenin ortasındaki tomruklar çürüknüş ve zemin altında bodruma giden bir koridor varmış.

— Cin gibi adammışsın!

— Fakat bu hücrelere ulaşmak zormuş. İplerle birbirine bağlanmış ağaç merdivenleri aşmak gerekiyor. Daha önce gardiyan Nazar Baba bir defa o merdivenleri tırmanmış, ama şimdi o da korkuyor.

— Peki, bu hücrelerde kim kalıyormuş?

— Harezmşah'ın gazabına çarpılan insanlar. Tavana yakın hücrelerden birinde ise, genç bir Türkmen kızı bulunuyormuş.

— Adını söyle! - diye bağırdı Kara Hançer ihtiyarın omuzunu sertçe sıkarak.

— Adının Gül Cemal olduğunu söylediler.

— Şimdi beni ona götüreceksin.

— Şu anda bu mümkün mü? Sarayın giriş kapısının arkasında ikiyüz cellat aylak aylak oturuyor. Onlar parçalayacak birilerini arıyor, sense doğruca zindana girmek istiyorsun! Bak, sonra sen de hapse düşersin..

— Kapa çeneni ödlek tilki! Şimdi hapishaneye git ve beni orada bekle. Ben şimdi şu tarafa gidip herkesi ayaklandıracağım!.. - Kara Hançer, atına atlayıp, tozu dumana katarak dar sokaklarda hızla ilerledi.

Doğruca şehrin sanat erbabının bulunduğu semte gelen Kara Hançer, orada bir grubun demirci ustalarıyla münakaşa etmekte olduğunu gördü. Meydanda toplanan kabalalığın ortasına gelip, yüksek sesle konuşmaya başladı:

— Ey müselmanlar! Ey demir yumruklu, bakır göğüslü demirciler! Hanlar ve beylerin sizinle alay ettikleri yetmedi mi? Önce Harezmşah Muhammed gücünüzü sorup aldı, şimdiyse sandık sandık altınlarla İran'a kaçtı. Arkasından, aynı şeyi onun şıllık anası yaptı. Şimdi de kendi kendini sultan ilan eden Hımar Tegin, düşman safına geçip, sizlere ihanet etti. Belki de sırların zayıf noktalarını onlara anlatmıştır ve bugün yarın düşman içeri girecektir. Ne zamana kadar gözlerinizi yumup, yeni bir zalim sultanın başınıza geçerek, size zulmetmesine müsaade edeceksiniz? Ne bekliyorsunuz? Yürüyün sarayı basalım, bu gü-

nah yuvasını yerle bir edip, arkasından hapishanenin demir kapılarını kıralım ve içerideki zavallı tutukluları serbest bırakalım. Çünkü orada yatanlar, haydut ve katiller değil, şahın hoşuna gitmeyecek gerçekleri söyleyen insanlardır!

— Gidelim! Basalım! Harezmşahın sarayını yerle bir edelim,- diye bağırdı demirciler- Hapishaneyi de yıkalım!

— Çekiçlerinizi, baltalarınızı, tokmaklarınızı ve zincir kırmak için gerekli olan bütün aletlerinizi alın. Bodrumda ölmek üzere olan kardeşlerimizi kurtarmak için ne gerekiyorsa alın!

Bütün demirciler, silah ustaları, bakırcılar ve diğer meslek erbabı, çekiç, balyoz, kılıç, mızrak ne bulduysa alarak saraya doğru yola çıktılar.

Birkaç cellat, yollarına dikilerek onları engellemek istediyse de, öfkeli kalabalık tarafından tepelenip, ayak altına serildiler. Demirciler sarayı yıkmakla uğraşırken, birkaç kişi de hapishanenin kapısını kırmaya çalışan Kara Hançer'e yardımcı oldu. Tor-top edilip bağlanan gardiyan Nazar Baba, göz yaşları içinde yeminler ederek, bugüne kadar tutuklulara tıpkı kendi çocuklarıymış gibi baktığını ileri sürüyor, serbest bırakılması için yalvarıyordu.

Demirciler, kısa sürede demir kapıyı açmayı başardılar.

Demircilere yaklaşan Doğan:

— Hemen aşağı inin, bodrum katına! - diye bağırdı.- Orada, hasta ve sakat arkadaşlarım kalıyor. Bazıları, yerlerinden bile kıpırdayamaz. Çünkü bacaklarını kestiler..

Birçak kişi, merdivenlerin aşağı doğru kıvrılıp uzandığı zifiri karanlık bodruma indi. Burada birbirine zincirlenmiş tutuklular kalıyordu. Hepsinin üstü başı kir içinde, elbiseleri lime lime olmuş, tırnakları bir karış uzamış, saçları ise omuzlarına dökülmüştü. Yıllardır gün ışığı görmemiş bu insanların kimisi gülerek, kimisi ağlayarak elleriyle gözlerini kapatıyorlar; tekrar gün ışığına, dünya yüzüne çıkmayı nasip eden Tanrı'ya şükrediyorlardı.

— Pazara gidin, - diye bağırdı kalabalık arasından biri.- Herkes Harezmşahın kendi tebaasına nasıl zulmettiğini görsün! Tacirlerden size yeni gömlek ve şalvar vermelerini isteyin.

Kara Hançer, elindeki gürleye gürleye yanan meşalenin zayıf ışıkları altında kuleye daldı. İçerisi soğuktu ve ağır bir küf kokusu, her tarafı kaplamıştı. Bir eliyle de korkudan titreyerek ilerleyen ve bildiği duaları ardardına sıralayan gardiyanı itekliyordu. Doğan'ı takip eden diğer demirciler ise mahkumların bulundukları hücrelerin kapılarını ağır tokmaklarla döğe döğe açıyorlardı. Acınacak kadar perişan durumda olan, bir deri, bir kemik kalmış kadınlar, omuzları çökmüş vaziyette duvarlara tutuna tutuna dışarı çıkıyorlardı.

Kara Hançer, yine aynı çatı katına gelince, gardiyan demir kapının önünde durdu. Bir metre kare kadar genişlikteki hücre, demir bir parmaklıkla korunuyordu.

— Burada şahın haremindeyken "ömür boyu hapse mahkum" edilen bir kadın yatıyor, - dedi gardiyan.- Duyduğuma göre, Sultan Muhammed'e el kaldırmaya cür'et etmiş!

— Ne bekliyorsun? Açsana!

— Bana kızma cigidim, amma bu hücrenin kilidi bizzat padişahın kendisindeydi.

— Demek sende anahtar yok?

— Yok, hazretim! Yok, kurban olduğum!

— O zaman canın cehenneme! - Kara Hançer titreyip duran gardiyanın arkasına şiddetli bir tekme yapıştırdı. Boşluğa yuvarlanan gardiyan, feryatlar çıkararak "güm" diye tok bir sesle aşağı düştü. Aşağıda, gözleri karanlıkta çıra gibi yanan aç köpekler, birbirini ite kaka taze yemeklerinin üzerine çullanırken, çıkardıkları acaip seslerle sanki Kara Hançer'e dua eder gibiydiler.

Kara Hançer, duvar içine yapılmış küçük hücreye dikkatlice göz gezdirdi. İçeride, sadece yukarıdan sızan cılız gün ışığı altında eski bir halının saçakları görünebiliyordu.

"Peki nerede bu kız? - diye düşündü.- Hücre boş. Yoksa öldü mü?"

Birden, önünde karanlık bir gölge belirdi. Gölgenin çehresini seçmek mümkün değildi. Sadece, kocaman siyah gözleri, karanlıkla ümitle parlıyordu.

Kara Hançer, hasretle beklediği visal ânında söylemek üzere bazı eski şarkıların sözlerini ezberlemişti, ama şimdi korkuya kapılmış bir arı gibi, hepsi aklından çıkıp gitmişti. Dudaklarını güçlükle oynatıp:

— Benim! - diyebildi.

Sıkılgan ve ince bir fısıltı işitildi:

— Seni tanıyabilmem için yüzünü yaklaştır.

Kara Hançer, biraz yaklaşıp, elindeki meşaleyi yukarı tuttu.

— Vahşi kaplanın pençesiyle yarılmış bu çehreyi nerede olsa tanırım. Bu sensin. Kimseden ve hiçbir şeyden korkmayan o yiğitsin sen..

— Kapıdan uzaklaş. Birazdan serbest kalacaksın.

Kara Hançer, karşısındaki güçsüz gölgenin aşırı şekilde zayıflamış bir kıza ait olduğunu, lime lime olmuş halının üzerinde güçlükle dikildiğini farketmişti. Yukarıdan sızan gün ışıkları, onun esmer ve neredeyse çıplak sayılacak vücudunu yeterince aydınlatıyordu. Kızın iri kara gözleri, mahzun ve dalgın bir şekilde bakıyordu.

— Müsaade et, Kara Hançer, - dedi demircilerden biri.- Demirciler, bu tür kapıları Karakum yiğitlerinden daha çabuk kırarlar.

Demirci, elindeki ağır balyozu bütün gücüyle demir kapının kilidine indirdi. Kapı, kilitle birlikte parçalanarak, ardına kadar açıldı. Gül Cemal, elleriyle yüzünü kapatmış vaziyette, hâlâ olduğu yerde oturuyordu.

— Bütün elbiselerim çürüdü. Bu şekilde karşına çıkamam.

Kara Hançer, arkasındaki genç demirciye döndü:

— Bir kadına bakmak zorunda değilsin,- dedi. - Çapanını ona ver. Ben sana ipeklisini hediye ederim.- Kara

Hançer, geri dönüp çapanı Gül Cemal'e verdikten sonra, dar ve kırık dökük merdivenlerden kulenin tepesine tırmandı.

Bütün şehir alevler içinde kalmış, gökyüzü kalın bir duman tabakasıyla örtülmüştü. Şehir surları önünde, alevler arasından, o tarafa bu tarafa koşuşturan askerlerin karartıları görünüyordu. Öbür taraftan ise, kule tarafına doğru Cuçi-han'ın dokuz tuğlu beyaz sancağı göze çalınıyordu.

Avlıya gözlerini ovalaya ovalaya çıkan Gül Cemal'in üzerindeki mavi erkek çapanı, ona zayıf ve sıska bir çocuk görünümü veriyordu. Şaşkın şaşkın çevresine bakınıyor ve şehirde neler olup bittiğini anlamaya çalışıyordu.

— Neler oluyor Gurgenc'de? Şehir surları önünde dolaşan bu tuhaf kılıklı adamlar da kim?

— Savaş buraya kadar sıçradı, - diye cevap verdi Kara Hançer.- Düşmanlar, Gurgenc'i kuşattılar.. Bundan sonra sen ve ben daima yan yana savaşacağız. Düşmanın alevi ve mahzun gözlerinden dökülen yaşlar bizi birleştirdi.

— Bu korkunç kulede ben her şeyi unuttum. Aklımda kalan tek şey, nefret etmek. Yaralı bir dişi kaplan gibi seninle her yere geleceğim, ama asla eski tasasız Gül Cemal olarak değil..

Kara Hançer, artık onun söylediklerini dinleyecek halde değildi. Elleriyle gözlerini kapatarak, duman ve toz bulutlarının yükseldiği yöne doğru baktı.

— Bu aptallar ne yaptılar böyle! Bak, gördün mü, koca Ceyhun nehri yatağından çıkmış, üzerimize doğru geliyor.. Evleri yıkıyor.. koca binaları küçük bir oyuncak gibi ufalıyor.. Şu yüksek kavak ağaçlarına bak.. Dibinden testereyle kesilmiş gibi devriliyorlar.. Bu insafsız geri zekalılar, binlerce yıldır azgın suları tutan eski seddi yıkmışlar.[28] Şimdi nehir, önüne geleni sürükleyecek ve binlerce

28 "Moğollar baraj seddini kendi elleriyle yıktıktan sonra bütün şehir sular altında kaldı. Bütün binalar su altında kaldı ve onların yerini nehir suları doldurdu." (İbn el-Esir, XIII. Yüzyıl tarihçisi)

insanın yaşadığı şehri yutacak.. Gül Cemal, hemen bu eski kuluden uzaklaşmalıyız. Çünkü suların darbesine dayanamaz bu bina..

Şehrin büyük bir kısmı, Moğollar tarafından sürekli itilen savaş esirlerinin korkunç gürültüsüyle sarsılmaktaydı. Yine de şehir sakinleri, ölümüne savaşmaya devam ediyor, fakat mahalleler tek tek Moğolların eline geçiyordu. Açık arazide at üzerinde savaşmaya alışmış olan Moğollar, yanan binaların, devrilen ağaçların enkazlarıyla dolu dar sokaklarda savaşmakta oldukça zorlanmakla birlikte, inatla saldırıyorlar ve uzun oklarıyla şehir müdafilerini etkisiz hale getiriyorlardı.

Şehir ahalisi arasında en şiddetli direnişi gösteren de sanatkârlardı. Çünkü onlar, esir edilmeleri halinde, içlerinden en güçlü ve maharetli olanların Moğol ülkesine gönderileceğini, kalanlarınsa kılıçtan geçirileceğini biliyorlardı.

Kadınlar ve genç kızlar da surların üzerinde, evlerinin damlarında, kocaları, babaları ve kardeşleriyle birlikte savaşıyorlardı. İçlerinden atılan oklarla yaralananları bu kadınlar hiç korkmadan bir duvar dibine veya uygun bir yere çekiyor, yeni bir ok daha yemelerini engellemeye çalışıyorlardı.

Gurgenc'in kahramanca müdafaası, köhne Harezm'in yıkılış tarihinde âdet dışı bir şekilde ve pek de müessif bir tarzda tasvir edilmiştir. Halbuki Moğollar'ın merhametine sığınan diğer şehirler, dişe dokunur bir direniş göstermedikleri için, kayda değer bir iz bırakmadan haritadan silinip gitmişlerdir. Gurgenc savaşı sırasında Moğollar, surların önünde pek çok ölü vermiş; ölenlerin kemikleri tepeler oluşturmuş ve bunlar uzun yıllar boyu şehir harabeleri arasında öylece kalmıştır.

Şehrin bütün mahalleleri ele geçirilmiş, fakat bir tek semti, hâlâ direnmekte devam etmekteydi. Müdafilerin çoğu yaralanmış veya savaşacak gücünü yitirmişti. Sonunda teslim olmaya karar verdiklerinde, doğruca Cuçi-

han'ın huzuruna götürüldüler. Cuçi-han onların bağışlanma taleblerine şu karşılığı verdi:

— Neden bunu daha önce düşünmediniz? Neden savaşçılarım şehre girdiklerinde teslim olmaya yanaşmadınız? Binlerce en seçkin savaşçımı kaybettikten sonra, geri kalan ordumun sizden hınç almasını, şehri yağmalamasını engelleyebilir miyim? Sizlere kesinlikle acınmayacak!..

Moğollar, şehirde hâlâ sağ kalmayı başaranların üzerine atıldılar. Savunmacılardan kimini esir alıyor, kimini kılıçla doğruyorlar, ne bulurlarsa yağmalıyorlardı.

Harezm'in incisi Gurgenc'in, ağabeyi Cuçi-han'ın eline geçmesini istemeyen Çağatay'ın emriyle Moğol askerleri, büyük baraj seddini yıkmışlar, böylece bütün şehir sular altında kalmıştı. Öyle ki, şehrin yeri, yıllar sonra bile sular altında kalacaktı. Tatarlar'ın eline düşmekten veya onların kılıçlarıyla hayatını kaybetmekten kurtulanlarsa, ya azgın suların altında can verdiler, ya da harabeler arasında ölüp gittiler. Koca şehirde azgın dalgaların gazabından kurtulmayı başaran, sadece kerpiçten yapılmış olan eski Keşki Ahçak sarayı ile, iki adet şah türbesi olmuştur.

Azgın sular, Harezm'in diğer birkaç şehrini de yuttu. Nehrin mecrası ise yönünü değiştererek, sahra üzerinden Hazar Denizi'ne dökülmeye başladı.

Gurgenc müdafasının en kızgın anlarında, Haci Rahim de surlar üzerinde direnenler arasında bulunuyordu. Vaktiyle Araplardan yaralıları tedavi etme usullerini iyi öğrenmiş olduğundan, bulduğu bütün yaralılara yardım etmiş, fakat baraj yıkılıp da şehir sular altında kaldığında Sultan Tekiş'in yüksek türbesinin üzerine çıkıp canını kurtarmayı başarmış, bilahere kayığıyla oradan geçen Kerim Gulam tarafından kurtarılmıştı. İkisi, el ele vererek sular altında kalan şehirde kurtarabildikleri kadarını kurtarmışlar, ama Kara Hançer'le Gül Cemal'i bir daha görememişlerdi. Haci Rahim, daha sonra uğradığı başka şehirlerde, gezginci ozanların Karakum çöllerinde Moğolları avlayan Kara Hançer hakkında söyledikleri destanları defalarca dinlemişti.

Bir gün, pazarda yine bir ozan, Kara Hançer destanını okurken, onun büyük bir dalganın altında kaldığını, sonra Gül Cemal'i kurtarmak için dalgalarla uzun süre boğuştuğunu, fakat bir süre sonra ikisinin de azgın dalgalar arasında kaybolduklarını.. daha sonra başka bir yerde birbirine sarılmış iki ceset bulunduğunu, bunların Kara Hançer ve Gül Cemal'e ait olduğunu, Türkmen kızının küçücük elinin Kara Hançer'in güçlü penceleri arasında kaldığını anlatıyordu..

Ozan destanını şu sözlerle bitiriyordu:

— Gerçek aşk dediğin işte böyle olur; sonsuza dek, ölümüne birbirini seven bir çift yürek..

Fakat destanı dinleyen genç kızlar göz yaşlarına boğulunca, ozan sözünü başka bir şekilde bağlıyordu:

— Tanıdık bazı dostlar da başka şeyler anlattılar. Rivayete göre, Kara Hançer'in Ceyhun suları altında öldüğü haberi doğru değilmiş. Doru atının kuyruğuna tutunarak ve Gül Cemal'in elinden tutarak kurtulmayı başarmış. Sonra sevdiği kızı Karakum'un içlerine, Bala İşem koyularının yanındaki çadırına götürmüş. Orada uzun yıllar mutlu bir hayat sürmüşler. Darısı başınıza!..

-X-

Hacı Rahim, Moğol askerlerince kılıçtan geçirilmiş cesetler arasında güçlükle ilerleyerek, Cuçi-han'ın kampına ulaşmayı başarmıştı. Kalpağının kıvrımına iliştirdiği şahin desenli altın peyza onu, Moğolların ulu hakanına bağlı kuzeybatı ulusunun hakiminin beyaz otağına kadar salimen ulaştırabilmişti. Hacı Rahim, Moğol hakanı Çingiz-han'ın çevresinde bulunan kişiler arasında, onunla tartışmaya cesaret eden tek kişinin Cuçi-han olduğunu duymuştu. Fakat Çingiz-han'ın bu birinci oğluna fazla güvenmediğini, onu kendisine komplo hazırlamakla suçladığını da işitmişti. Bu yüzden hakan, onu kendisinden olabildiğince uzakta tutmak amacıyla, uzaktaki bir ulusun başına getirmiş; daha fazla toprak fethetmekle görevlendirmişti. Yine duyduğuna göre hakan, Cuçi-han'a şöyle diyesiymiş: "Sana batıda, Moğol atının bacaklarının gidebileceği kadar uzak toprakların tamamını veriyorum."

Cuçi-han, beyaz otağdaki basık tahtta, bacak bacak üstüne atarak oturmuştu. Uzun boyu, ayı pençelerini andıran ayaları ve yeşilimtrak soğuk bakışlarıyla babasını andırıyordu. Uzun bıyıkları ve ince kara sakalıyla, diğer sakalsız Moğollardan bariz bir şekilde ayrılıyordu. At yelesi gibi zevkle örülmüş saçları, ince bir belik halinde, sağ kulağının üzerine atılmıştı. Tahtın önünde, yere diz çökmüş vaziyette çömelmiş birçok Harezmli han, ulema, tacir ve sıradan vatandaş ondan bağışlanma ve şefkat bekliyordu.

Yüksek sesle "Ya-hu-u, ya-hak!" diyerek, ayaklarını merhamet dileyenlerin omuzlarına sürtercesine ilerleyen

Hacı Rahim, doğruca Cuçi-han'ın tahtına yaklaşıp, asasına dayanmış vaziyette karşısına dikildi.

Cuçi-han, öfkeli nazarlarla, bıkkın bir şekilde dervişi şöyle bir süzdükten sonra:

— Ne istiyorsun, Kıpçak şamanı? - diye sordu.

Hacı Rahim, vezir-i azam Mahmud Yalvaç'ın özel bir mektubunu getirdiğini bildirdi.

— Niye böyle geciktin? O mektubu çoktandır bekliyordum.

— Kuşatma altındaki Gurgenc'de mahsur kaldım da.

— Yani sen de düşmanlarımla birlikteydin öyle mi?

— Evet, bir tabib olarak yaralılara yardım ettim.

Hacı Rahim, bastonunun balmumuyla kapatılmış uç kısmını açarak, üzeri kırmızı damgayla mühürlenmiş, rulo halinde bir kağıt çıkardı. Cuçi-han'ın katibi, mektubu eline alıp şaşkın şaşkın bakakaldı.

— Burada sadece üç kelime yazılı: "Bu adama güven!"

— Bu kadarı yeterli! Herşey anlaşıldı! -dedi Cuçi.- Oğlum Batu-han'ı getirin!

Hemen koşar adımlarla otağdan çıkan nökerler, bir solukta geri döndüler. Önlerinde, dokuz yaşları civarında bir çocuk vardı. Çocuğun elinde, küçük bir yay ve üç adet kızıl ok vardı.[29] Çocuk, babasını görünce, kendisini elinden tutup getirmekte olan iki ihtiyardan kurtulup, koşar adımlarla Cuçi-han'ın önüne geldi ve yere diz çöktü. Yerdeki halıyı öptükten sonra doğrulup, çakmak çakmak yanan gözleriyle babasına baktı.

— Bu benim oğlum Batu-han! - dedi Cuçi, çocuğun başını okşayarak.- Mahmud Yalvaç'tan oğluma okuma yazmayı öğretecek, yeni tebaam Harezm halkının dilini belletecek bir hoca göndermesini istemiştim. Sen bu işi yapabilecek misin?

— Oğlunuza Türkmence, Farsça ve Arapça kitapları okumasını öğretir, onu mutlu kılacak bütün bilgilerle donatırım, - diye karşılık verdi Hacı Rahim.- Sadece cami-

29 Üç kızıl ok : Büyük hakan kabilesinin alâmeti.

lerdeki imam ve mollaların yaptıkları gibi mukaddes kitapları açıklıyamam. Çünkü ben, özellikle dünya gezginlerin yazdıkları kitaplarla ilgilendim. Ve bu kitaplarda, iyilik ve kötülük, vatan sevgisi, her insanın yapması gereken vazifelerle ilgili bilgiler vardır..

— Bütün bunlar, faydalı ve güzel şeyler! - dedi Cuçi.- Ancak böyle bir hoca, benim oğlumu bozkırın vahşi postundan kurtarıp, bütün halkların efendisi yapabilir. Batu, yeni hocanın sözünü dinleyeceksin! Sana gelince mirza, gerektiğinde hiç çekinmeden oğlumu dövebilirsin..

Çocuk, başını çevirip babasına baktı:

— Eğer bu mirza bana kahramanlık ve savaş destanlarını anlatırsa, belki o zaman kendisini dikkatlice dinlerim.

Hacı Rahim, çocuğa cevap verdi:

— Sana Romalı kumandan İskender Zülkarneyn'in fetihlerini anlatacağım. O sıralar gerçekten çok genç olan bu hükümdar, öyle çok ülke fethetmiş ki, bu fethettiği ülkelerde pek çok padişahlar, çok güçlü ordular varmış, ama yine de İskender hepsini yenmiş..

Çocuk, dervişe dönerek onu dikkatlice incelemeye başladı.

— Peki, İskender han, bu zaferleri nasıl elde etmiş? - diye sordu Cuçi-han.

— Rivayete göre, aynı soruyu İskender Zülkarneyn'in kendisine sormuşlar. O da demiş ki, "Ben fethettiğim ülkelerin halkına zulmetmedim."

Cuçi-han, oğluna bakıp devam etti:

— Eşi emsalı olmayan ulu babam Çingiz-han, dünyanın yarısını fethetti, İskender Zülkarneyn ise diğer yarısını. Bu durumda sana fethedecek ne kaldı Batu-han?

Çocuk, hiç düşünmeden cevap verdi:

— O zaman ben de İskender'in elindeki bütün toprakları fethederim!..

O günden itibaren Hacı Rahim, Batu'nun hocası olarak, Cuçi-han'ın kampında kalmaya başladı ve bir gün gönderilen katiller tarafından babası âniden öldürülünce-

ğe kadar, birkaç yıl boyunca çocuğa bildiklerini öğretti. Söylendiğine göre, katiller bizzat Çingiz-han tarafından gönderilmişti.[30] Ava çıktığı sırada katillerin saldırısına uğrayan Cuçi-han, vurulduğunda henüz ölmemişti, ama ne ağzını açıp bir kelime söyleyecek, ne de kolunu kıpırdatacak haldeydi. Kısa süre sonra da öldü. Bu sırada, batıya sefere çıkmış olan meşhur kumandan Sübüday-bahadır, geri dönmüştü. Sübüday, Batu-han'ı atının terkisine bindirip şöyle dedi:

— Burada kalırsak, efendim Cuçi-han'ın başına gelen felaket, aynen senin başına da gelecek. Benimle Çin'e gelecek ve orada savaşmayı öğreneceksin. Seni kendi oğlum gibi eğitip, iyi bir kumandan yapacağım.

Böylece Batu-han'dan ayrılan Hacı Rahim, tekrar ülke ülke gezen bir haneberduş olmuştu. Gurgenc'de nehrin, şehri sular altına aldığı sırada kaybettiği küçük kardeşi Doğan'ı çok özlemişti. Acaba Doğan, sular altında kalarak ölmüş müydü, yoksa bir Moğol'un kılıç darbesiyle terk-i dünya mı eylemişti? Sürekli kafasında bu sorularla dolaşan Hacı Rahim, bir gün onunla yeniden karşılaşacağı günün gelmesini bekliyordu..

30 Doğulu tarihçilerden Cüveyni (XIII. Yüzyıl) ve diğerleri bu görüştedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KALKA YOLLARINDA

- I -

..cehennem zebanilerini andırıyorlardı. Sakalları yoktu. Sadece dudak altlarında ve gıdıklarında birkaç kıl vardı. Çekik gözlü ve atiktiler. Sesleri ince ve gürdü. Sade bir hayatları vardı, fakat uzun ömürlüydüler.

(Kirakos, XIII. Yüzyıl Ermeni tarihçisi)

Ejderha yılının ilkbaharında ve Sefer (Nisan) ayı içerisinde, Çingiz-han, en zor görevleri başarıyla yerine getiren kabiliyetli iki kumandanını yanına çağırmıştı. Bunlardan biri, yaşlı ve tekgöz Sübüday-bahadır, diğeri genç Cebe-noyon'du.[31]

Hemen "dünyayı titreden adam"ın beyaz otağına gelen iki kumandan, altın tahtın önündeki keçe üzerine kapandılar. Çingiz-han, tahtta sağ bacağını sol bacağının üzerine atmış, sağ eliyle omuzunu tutmuş vaziyette oturmaktaydı. Yuvarlak, lakeli miğferinin üzerine büyük bir zümrüt oturtulmuş, kenarına da gümüşi tilki kuyruğu asılmıştı. Kedi gözlerini andıran yeşilimtrak gözleriyle, önünde yere kapanmış olan kabiliyetli kumandanlarını süzüyordu. Sonunda "hakan-ı a'zam, Çingiz-han-ı muazzam," dudaklarını aralayarak, hırlamalı, yavaş bir sesle:

— Casuslarımın getirdikleri bilgilere göre, - diye konuşmaya başladı, - sarı kulaklı it eniği Harezmşah Mu-

31 Çingiz-han o sıralarda Buhara ve Semerkand'ı zaptedmiş, Hindistan taraflarına doğru sefere çıkmaya hazırlanmaktaydı.

hammed, gizlice ordusunu terketmiş. Kaçarken arkada bıraktığı izlerden, uzun süredir Ceyhun nehrinin sağ cenahında gezindiği anlaşıldı. Bir asırdır Harezmşahlar tarafından biriktirilmiş olan değerli hazine de yanındaymış. Yeni bir savaşa hazırlanmadan onu ele geçirmeliyiz.. Size, yirmi bin asker veriyorum. Eğer şah, gerçekten büyük bir ordu toplamışsa, duruma bakarsınız. Gerekirse savaşır, gerekirse geri çekilirsiniz.. Ama şimdi bana açıkça söyleyin!.. Eğer Tokuçar-noyon'u göndermiş olsaydım, ikinizin kazanamayacağı zaferi, o tek başına kazanırdı. Fakat biz, muzaffer ordumuzun Muhammed'in ordusundan daha güçlü olduğunu düşünüyoruz. Bu yüzden, sakın ola ki, Muhammed'i zincirlere vurmadan karşıma çıkmayasınız!.

Cebe-noyon başını hafifçe kaldırıp sordu:

— Eğer Harezmşah Muhammed, olur da elimizden kaçmayı başarıp, batıya doğru giderse, onu ne mesafeye kadar takip edelim ve sizin altın tahtınızdan ne kadar uzaklaşalım?

— Dünyanın öbür ucuna, son denize kadar kovalayacaksınız!

Bu defa, Sübüday-bahadır, sağlam kalan tek gözünü oynatarak Çingiz-han'ın yüzüne baktı:

— Ya peki, şah Muhammed bir balığa dönüşür ve denizin derinliklerine dalarsa?

Çingiz-han, eliyle burnunun altını kaşıyarak duyduklarına inanamış gibi, Sübüday'a ters ters baktı.

— Siz de balığa dönüşmeden önce yakalayın! Fakat esasen benim endişem Muhammed değil. O korkak farenin bizim için bir tehlike teşkil etmediğini ben de biliyorum. Ama oğlu Celaleddin!.. İşte korkmamız gereken tek düşman odur. Böyle bir babadan, öyle bir arslan parçası nasıl olmuş şaşılacak şey! Keşke onun gibi bir oğlum olsaydı. Sözlerimi hafife almayın. Sind nehri kenarında bana bile soğuk ecel terleri döktüren o yiğidin nasıl savaştığını kendi gözlerimle gördüm. Eğer Afganlar ve hain Kıpçaklar onu terketmemiş olsalardı, belki bugün biz ha-

yatta olamazdık. Doğruyu söylemek gerekirse, teke tek döğüşte aramızda onun karşısına çıkabilecek bir tek kişi bile yok! O da babasıyla buluşmak üzere İran taraflarına gelmiş olabilir. Hepinize söylüyorum: Celaleddin öldürülmediği sürece bu dünyada size rahat uyku haram! Ben şu yaşıma geldim, sayısız ordular yendim, sayısız cenge girdim, ama öylesini görmedim! Bana Muhammed'in yanındaki hazineyle birlikte Celaleddin'in kellesi lazım. O gün savaşta, onun öldürülmemesi için emir vermiştim. Doğrusu, böyle bir yiğidin öldürülmesine gönlüm razı olmamıştı, ama şimdi hata yaptığımı anlıyorum. Şu sözümü de unutmayın: Celaleddin'i mertçe bir savaşta yenemezsiniz. Onu avlarsanız, ancak hileyle avlayabilirsiniz. Gidebilirsiniz.. - Çingiz-han sonra otağdakilere seslendi:- Geri dönüş hazırlıkları başlasın!

Aynı gün, yirmi bin kişilik Moğol ve Tatar ordusu, batıya doğru yola koyuldu.

-II-

Yirmi bin kişilik orduyla İran ve Hindistan taraflarına yönelen Cebe-noyon ve Sübüday-bahadır, her yerde Harezmşah Muhammed'in izlerini aradılarsa da, hiçbir şey bulamadılar. Yakalayıp sıkıştırdıkları kişilerden bazıları, Muhammed'in Abeskun Denizi'ndeki adalardan birine kaçtığı ve orada tek başına perişan bir vaziyette öldüğünü söylemişlerdi.

Aradan bir yıl geçtikten sonra, Cebe-noyon ve Sübüday-bahadır'ın dönmemelerinden endişeye kapılan Çingiz-han, özel sekreteri Uygur İsmail Hoca'nın kulağına bir şeyler fısıldayarak, bir mektup yazmasını söyledi. Sonra mektubun, miğferine şahin tüyü iliştirilmiş bir ulak tarafından götürülmesini emretti. Şahin tüyünün anlamı, acele edin demekti. Onbin kişiden ibaret bir tümeni de Tokuçar-noyon'un kumandasında ulakla birlikte gönderdi.

— Cebe-noyon ve Sübüday-bahadır'ı buluncaya kadar, dünyanın öbür ucuna olsa bile gideceksin. Onları bulduğun zaman, bu mektup herkesin gözü önünde elden ele verilecek. Korkarım yine çok uzaklara gitmiş ve çevreleri otuzüç millet tarafından sarılmıştır. Artık dönme vakti geldi.

Böylece Tokuçar-noyon onbin kişilik bir kuvvetle batıya yönelerek, Cebe-noyon ve Sübüday'ı aramaya çıktı.

Bu arada Cebe-noyon ve Sübüday-bahadır Kuzey İran'da Har, Simnan, Kum, Zencan ve başka şehirleri yakıp yıkmışlar; itaat altına girmeyen sayısız insanı kılıçtan

geçirmişlerdi. Kendilerine değerli hediyeler gönderen Hemedan halkına ise, nedense dokunmamışlardı. Onları, sadece Kazvinliler hayli oyalamışlardı. Canını dişine takarak inatla savaşan Kazvin halkı da sonunda teslim olmuş, fakat şehirleri yerle bir edilmişti.

Artık kış bastırdığı için Rey'de konaklayan Moğol ordusu, her taraftan kendisine gönderilen koyun sürüleri, seçme atlar ve denkli develeri kabul etmiş, baharın gelmesini beklemekteydi.

Sonunda bahar gelip de İran dağları yeşil elbiselerini giydiğinde, Moğol ordusu, Rey'den hareket ederek Azerbaycan taraflarına geldi. Yolları üzerindeki zengin Tebriz şehri sakinleri, çok değerli hediyeler gönderince, Moğollar da barışa razı olmuş ve şehre dokunmadan geçip gitmişlerdi. Moğollar, oradan doğruca Kafkaslar'a gelmiş ve Gence kalesinin önünde kamp kurmuşlar, ancak şehir sakinlerin kendilerine gümüş ve elbise vermeleri üzerine Gürcistan'a doğru yollarına devam etmişlerdi.

Yolları, güçlü Gürcü ordusu tarafından kesilmişti. Bu durum karşısında Sübüday, ana kuvvetlerle ileri hareket etmiş, Cebe-noyon ise beşbin kişilik bir kuvvetle pusuya yatmıştı. İlk çatışmada, Moğollar, hile yoluna başvurarak geri dönüp kaçmışlar; aceleci Gürcüler de bu oyuna gelerek düşmanın peşine düşmüş, fakat pusudaki Tatarlar'ın saldırıya geçmesi üzerine, Sübüday da geri dönmüş ve iki ateş arasında kalan Gürcü ordusu bu savaşta onüç bin kayıp vermişti.

Ne var ki Moğol ordusu, çok inatçı savaşçı halklarla meskun dağlık bölgelerin içlerine doğru ilerlemekten korkmuş ve topladığı ganimetlerle yetinerek geri dönmüştü. Hatta savaşçılar bile kendi aralarında, Kafkas dağları arasındaki boğazlarda sıkışıp kaldıklarından bahsediyorlardı. Tekrar bozkıra döndükten ve atlarını dinlendirdikten sonra, Şemah şehrini yerle bir etmişler, oradan Şirvan'a bağlı Derbend'e doğru yönelmişlerdi. Fakat Derbent kalesi sarp kayalıklar üzerindeydi ve kuzeye ge-

çiş yolunu tıkıyordu. Cebe-noyon, kaleye kapanan Şirvan şahı Raşid'e elçi göndererek şu mesajı iletti:

— Seninle bir dostluk anlaşması yapmam için senin önemli beylerin bana gelsinler.

Bu sözlere kanan Şirvanşah on kabile aksakalını Cebe-noyon'a gönderdi. Cebe, kibirlenip duran beylerden birini, diğerlerinin gözü önünde parçalattıktan sonra:

— Ordumuzun dağlardan aşıp gitmesine rehberlik edecek en iyi rehberlerinizi bize verin, - dedi. - Ancak size o zaman merhamet gösteririm. Eğer rehberler, bizi yanlış yönlere sevkedecek olurlarsa, diğerlerinin akibeti de böyle olacaktır!

Şirvan beyleri Cebe'nin isteğini kabul ederek, Moğol ordusunu dağlar arasından salimen geçirip, Kıpçak vadilerine giden yolu gösterdiler. Böylece Moğollar, rehineleri serbest bırakıp, kuzeye doğru yöneldiler.

- III -

Moğollar, Kuzey Kafkasya'ya gelip, Alan ülkesinin sınırlarından içeri girdiklerinde, uçsuz bucaksız bozkırdan gruplar halinde gelen Lezgi, Çerkes ve Kıpçak savaşçıların Alan ordusuna katıldığını anlamışlardı.

O gün, akşama kadar birbiriyle gırtlak gırtlağa savaşan iki taraftan hiçbiri, diğerine karşı üstünlük sağlayamamıştı. Çünkü tarafların kuvvetleri birbirine denkti.

Bu durum karşısında, yine hile yoluna başvurmak zorunda olduğunu anlayan Cebe-noyon, Kıpçak hanı Kotan'a gönderdiği casusla bir mektup ulaştırdı.

"Biz Tatarlar ve siz Kıpçaklar, aynı kandan, aynı soydanız. Buna rağmen siz, kardeşlerinizin düşmanı olan yabancı kabilelerle birleştiniz. Alanlar bize de yad, size de. Gelin, birbirimize dokunmayacağımız konusunda mertçe bir anlaşma yapalım. Anlaşma bedeli olarak size bir miktar altın ve istediğiniz kadar pahalı giysiler verelim. Siz de buradan çekip gidin ve bizi Alanlar'la başbaşa bırakın."

Moğollar, Kıpçaklar'a çok miktarda atdan başka, pek çok nadide hediyeler de gönderdiler. Bu hediyeler karşısında gözleri kamaşan Kıpçak hanları, o gece Alanlar'ı kaderleriyle başbaşa bırakarak, kuzeye doğru çekip gittiler.

Böylece Alanlar'la başbaşa kalan Moğollar, düşman ordusunu darmadağın ettikten sonra, bütün köylerini ateşe verip, her tarafı yağmaladılar ve önlerine geleni kılıçtan geçirdiler. Çingiz-han'a kamilen itaat ettiklerini bildiren Alanlar'ın bir kısmı Moğol saflarına katıldı.

Artık, Alanlar'ın keskin kılıçlarını sırtlarında hissetmeyen Sübüday-bahadır ve Cebe-noyon, birden kuzey bozkırına yönelerek Kıpçak göçebelerine saldırdılar. Moğollar'la dostlık ve saldırmazlık anlaşması yaptıkları için gönlü rahat dolaşan Kıpçak hanları, birliklerini alarak kendi bölgelerine dağılmışlardı. Moğollar, bunları piyade takip ederek, önemli bir kısmını saf dışı bıraktıktan başka, daha önce hediye olarak verdiklerinden kat kat fazlasını ganimet olarak ele geçirdiler.

Bu sırada, bozkırdan uzakta bulunan Kıpçaklar da Moğol istilasını haber alınca, bütün eşyalarını develerine yükleyerek kimisi ormanlara, kimisi bataklıklara doğru kaçmaya başladılar. Birçoğu ise, Rus ve Macar topraklarına sığındılar.

Moğollar, mavi köpüklü dalgalar tarafından durduruldukları Don nehri sahillerine kadar, Kıpçak kaçakları kovalayıp yakaladıklarını kılıçtan geçirdiler. Kıpçak çobanların bütün sürülerini ganimet olarak aldılar. Daha sonra Hazar Yarımadası'na gelerek, en zengin Kıpçak şehri olan Sudak'a doğru yola çıktılar. Hemen birçok ülkeden bu şehre gemiler gelir; bunlar, binlerce köle, top top kumaşlar, hazır elbiseler getirir ve bunları Kıpçaklar'a kurutulmuş deri, kürk ve benzeri eşyalar karşılığında satarlardı.

Moğollar'ın yaklaştığını öğrenen Sudak halkının kimisi dağlara kaçıp saklandı, kimisi de gemilere binerek deniz yoluyla Trebizont[32] şehrine kaçtı. Cebe ve Sübüday, şehri yağmaladıktan sonra, tekrar dinlenmek üzere Kıpçak göçebeleri arasına döndüler.

Kıpçak bozkırları, bitki örtüsü yönünden zengindi. Otlar, diz boyu yükselmişti; köleler tarafından işlenen bereketli tarlalar ve bağlar, her tür meyve, kavun karpuzla doluydu. Sürüleri besili; koyunlarının sütü yağlıydı. Artık Moğol savaşçılar, burada atlarının tıpkı ülkelerinde, Onon ve Kerulen sahillerinde olduğu gibi alıştıkları bitki örtüsünü bulduğu için iyice semirdiğini söylüyorlar, ama yine

32 Trabzon.

kendi memleketlerinin her yerden daha güzel olduğunu mırıldanıyorlardı. Şimdi bütün dünyayı fethettiklerine göre, Moğollar'ın yapacağı tek şey, ülkelerine, Kerulen sahillerine geri dönmekti. Savaşçıların tek istediği bu idi.

Cebe ve Sübüday, bir süre önce Kıpçaklar'ın Şarukan[33] isimli başkentlerine gelmişlerdi. Şehirde, yarısı toprağın içine gömülü taş binalar, yabancı mallarla ağzına kadar dolu ambarların yanı sıra, tıpkı göçebeler gibi yaşayan Kıpçak hanlarının kaldıkları seyyar yurtlar da vardı. Çünkü Kıpçak hanları, baharla birlikte şehirden bozkıra göçüyorlar, kışa doğru tekrar şehre dönüyorlardı.

Moğollar'ın istilasından sonra bölgenin tehlikeli olduğuna kanaat getiren yabancı tacirler, bozkır halkıyla alışverişi kesmişti. Yağmalanmış ve yakıp yıkılmış Şarukan şehri boşalmış, sonunda Moğollar da Lukomorye'ye[34] gitmişlerdi.

Moğollar, burada rüzgardan korunmak için, kürenlerini tepeler arasındaki basık arazilere kurmuşlardı. Her küren, Kıpçaklar'ın elinden yolunup alınmış birkaç yüz çadırdan ibaretti ve bunlar bir daire teşkil edecek şekilde kurulmuştu. Her kürende bin asker bulunuyordu ve iki küren arasında da binbaşıların kaldığı büyük yurtlar dikilmişti. Her yurdun hemen önünde, demir kazığa bağlanmış, her an sefere çıkmaya hazır eyerli bin at vardı. Diğer atlar ise, Kıpçak çobanların nezaretinde bozkıra otlamaya gönderilmişti.

Moğol askerleri, "Çingiz-han Yasası"nı sıkı sıkıya uygulıyorlardı. Kampın çevresi, sürekli nöbet tutan askerler tarafından korunuyordu. Bozkırda, Bulgar, Urus ve Ugorlar'ın[35] ülkesine giden ana yolları kontrol altında tutan silahlı devriyeler dolaşıyordu. Bunlar, bozkırda seyahat edenleri yakalıyor; komşu kabileler ve ülkeler hakkın-

33 Şarukan : Bazı tarihçilere göre Şarukan (Şarık-ahana) şehri bugünkü Harkov'un yerindeydi.

34 Lukomorye :Azak Denizi sahilleri.

35 Ugor veya Ugr : Bugünkü Macarlar.

da bilgisi olanları Cebe-noyon'a getiriyor, kalanları ise öldürüyorlardı.

Birçok nöker, kendileriyle birlikte uzak diyarlara gelen Moğol hanımlarından başka, yolda ele geçirdikleri esireler arasından seçtikleri hanım ve çocuklara da sahiptiler. Gerek sıradan Moğollar ve gerekse nökerler aynı elbiseyi giydikleri için, ilk bakışta bunları birbirinden ayırdetmek zordu. Nökerler, bazen çarpışmalara iştirak ederlerdi, ama hanımları, genellikle toplanan ganimetler arasından seçtikleri deve, beygir ve katırların bakımıyla ilgilenirlerdi. Kadınlar, bundan başka ellerinin altındaki esirlerin çalışmalarına da nezaret ederler; kölelerle birlikte deve, koyun ve ineklerin sağım işini gerçekleştirir, mola sırasında ise bakır veya toprak kaplarda yemek hazırlarlardı.

Yürüyüşler sırasında doğan veya yolda ele geçirilen küçük çocuklar, sefer esnasında arabalarda veya deri tulumlarda, bazen at sırtına atılan heybelerde karşılıklı olarak, kimi zaman da Moğol savaşçıların omuzlarında olurlardı.

Bozkırda, Moğol kampının hemen yanıbaşında, yolda onlara katılan farklı kabilelere mensup savaşçıların çadırları kurulurdu. Burada da Türkmen'in kıl yurdu, Tangut'un sarı çadırı, Belüci'nin kara çadırıyla, Alan'ın adi şalaşı yanyana idi. Bundan başka, hangi kabileye mensup olduğu bilinmeyen süvariler de vardı.

- IV -

Sübüday-bahadır, otağının, bıkkın bir şekilde sürekli bulanık akan nehrin deniz sahiliyle birleştiği mansabına yakın biri yere, yüksekçe bir tepeye kurulmasını emretmişti.

Artık, biraz dinlenip soluklanma imkanı yakalayacakları için sevince boğulan nökerler, Sübüday'ın emrini büyük bir zevkle yerine getirmişlerdi. Oniki deve sırtında bir miktar seyyar yurt getirilmişti. Develerin üzerinde ise, sivri uçlu keçe külah giymiş, korkudan tir tir titreyen Kıpçak esireler vardı. Yurtlar kurulurken, bunlar, Moğollar'ın isteği üzerine şarkılar söylüyor, sonra içerisini bembeyaz keçeler ve tüylü yollıklarla döşüyorlardı.

Sübüday, homurdanarak sordu:

— Neden üç yurt?

— Birinde düşünmen gereken şeyleri düşünürsün. İkincisine senin çok sevdiğin av parslarını koyacağız. Ama üçüncüsü olmazsa olmaz.. Çünkü onda da çok güzel şarkı söyleyen, iyi danseden en güzel Kıpçak kadınlarını bulacaksın.

Fakat Sübüday, sevineceği yerde, nökerleri azarlayıverdi:

— Ugga! (Hayır!). Tamam, ikincisinde parslarım homurdanıp yatsınlar, ama üçüncüsünde, yaşlı Saklab, benim için en güzel yemekleri pişirsin. Kıpçak kadınları, savaşta bana ayak bağı olmasınlar. Onları yüzbaşılara dağıtın!

Saklab, tencerelerini, ağaç çömçe ve kaşıklarını, uzun ince bıçağını taşıyarak üçüncü yurda yerleşti. Uzun boy-

lu, zayıf, iri kemikli, saçı iki belik edilerek omuzlarına kadar düşmüş olan Saklab, Astrabad yolunda Tatarlar tarafından yakalanmıştı. Nökerler, Sübüday'a "Bu yaşlı köle Rus asıllı, -diye açıklamışlardı,- Harezmşah Muhammed'in mirzalarından birinin aşçısıymış. Şimdi de kendi ülkesine kaçmaya çalışıyormuş. Her dili konuşuyor ve çok güzel yemek yapıyor. Bırakın size de leziz yemekler hazırlasın. Bademli pilav, erikli komposto, kaymak, sütlaç, helva ve baklavalar.. Doğan adlı şu genç çocuk da ona yamaklık yapacak."

Fakat Sübüday-bahadır, buna da sinirlenmişti:

— Yemek hazırlamak için şu yaşlı Saklab yeter. Yardımcı falan istemiyorum. Kazan başında yamak olmayı herkes ister. Doğan adlı bu delikanlıya gelince, ona bir kılıç ve dazlak bir at verilsin. Öncü birliklere alınsın ve savaşmayı öğrensin. Eğer kahramanlık gösterirse, benim atlarımdan iyi bir at, bir eyer ve zırh verilsin. Şayet kötü bir savaşçıysa, zaten ilk çarpışmada onu öldürürler. Önemli bir kayıp değil!..

Üst tarafı beyaz ipekle kaplı, giriş kısmı güneye, denize doğru bakan otağın önüne konulan şişkin minderler üzerine oturmuş olan Sübüday-bahadır, uzun süre tek gözüyle önünde çırınıp duran denize, denizdeki balıklara, sahilde kanat çarpan ve Moğol bozkırındakilere hiç benzemeyen çeşitli kuşları seyretti. Uzaklarda, kocaman dev dalgalar yükseliyor, sisler arasında süzülen yabancı gemilerin yelkenleri göze çalınıyordu. Fakat yabancılar, Moğol istilasını duyduklarından beri, sahile yakın seyretmekten kaçınıyorlardı.

Burada bozkır çok sulu, otlar adam boyu yükselmiş, göller ise ağzına kadar balıklarla dolmuydu. Kıpçaklardan ganimet olarak alınan sürüler, meralarda semirip duruyordu. Öküzler, beyaz derili, uzun boynuzlu; koyunlar yağlı, fakat kuyrukları hep beyazdı. Belki de bu yüzden olacak, Kıpçak yurtlarının neredeyse tamamı beyaz, hatta keçeleri de beyazdı. Moğol ve Tatar savaşçılar, her gün

koyun kesip et yiyorlar; yapacakları bir işleri olmadığı için de, acem halıları üzerinde yan gelip yatıyorlardı. Bazen Moğol binbaşılar, şahinle veya eğitilmiş tazılarıyla ava çıkıyorlar, bazen de kendi Moğol taylarından başka, yolda edindikleri Türkmen, Acem ve Kafkas atlarını ehlileştirmekle uğraşıyorlardı.

Cebe-noyon ise, otağını, Kalka nehrinin yukarı akımlarına doğru uzanan bozkırdaki bir kurgan üzerine kurmuştu. Kurganın çevresi yemyeşil vadilerle bezeliydi ve kuzeye doğru birçok kurgandan oluşan bir zincir uzanmaktaydı.

Her ne kadar batıya Çingiz-han tarafından vazifeli gönderilmişseler de, bu ikisi, kesinlikle bir arada bulunmuyor, esasen birbirlerini kıskandıkları için çekişip duruyorlardı. İkisi de birbirinin açığını kolluyordu. Çingiz-han, bu iki rakibi aynı yöne gönderirken, yine bir kurnazlık düşünmüş olmalıydı. Zaten o güne kadar da defalarca aynı iş için birbirini sevmeyen iki nökeri aynı anda göndermiş, bunların birbirini kontrol etmesini sağlamıştı.

Savaşmaya can atan Cebe-noyon, daima önde giderdi. Birlikleri, bugüne kadar hiç zor durumda kalmamıştı. Her zaman düşmanın arasından sıyrılmayı bilmişti. Zaten ne zaman ölümle burun buruna gelse, Sübüday ortaya çıkıyor ve onu kurtarıyordu..

Cebe-noyon, uzun boylu, samimi, ama asla yüzü gülmeyen, gözleri yuvasına çekilmiş biriydi. Bir defasında, yine Sübüday tarafından kurtarıldıktan sonra, kendisinin hiçbir hata yapmadığını, sadece düşmanın çok fazla olduğunu söylemiş; Sübüday ise yine onu kurtarmış olmaktan memnun bir halde gülümsemiş ve ona, hatalarını tek tek sayıp dökmüştü. Ama Cebe, gururlu, kendinden emin ve çabuk öfkelenen bir tipdi. Atmış adımdan hareket halindeki bir sincabı kafasından vurduğu için, asla karavana ok atmadığını herkes bilirdi. Zaten bu yüzden de kendisine "Cebe" yani ok adı verilmişti. Gerçek ismi başka olmakla birlikte, bütün ordu onu bu adla tanırlardı. Savaş önce-

si kendisi daima yüksek bir tepeye çıkar, araziyi inceler, tehlikeli noktaları tesbit ederdi. Bugüne kadar turgandları tarafından bir kez bile ölümden kurtarılmış değildi.

Sübüday ise, neredeyse bütün saçlarını gıdığının altında toplamış, yaşlı biriydi. Ama, kimse onun kaç yaşında olduğunu bilmezdi. Gençliğinde omuzundan yaralandığında, kangren olan sağ kolu kesildiğinden tek koluyla idare etmek zorunda kalmıştı. Yüzü, sol kaşının üzerinden başlayarak boydan boya yarıktı ve sol gözü, bu yara yüzünden kapanmıştı. Buna karşılık sağ gözü, normalinden büyüktü ve her tarafı rahatlıkla görebiliyordu.

Bütün nökerler, Sübüday'ın zeki ve yaşlı bir tilki gibi kurnaz, ama kapana sıkışmış bir pars kadar öfkeli olduğunu bilirler ve bu yüzden gazabına çarpılmamaya özen gösterirlerdi.

Bir defasında Cebe-noyon ona, son denize kadar gitmek istediğini söylemiş, o ise sadece kafasını sallayarak gülümsemişti:

— Uzağa mı gitmek istiyorsun? Gidersin, ama çok geçmeden dağ keçisi gibi zıplayarak çıktığın yere dönersin. Bakalım bana son bir kez daha seni kurtarmak nasip olacak mı?..

-V-

İşlediğiniz cinayetlerle pis herifleri Rus topraklarına siz davet ettiniz. Şiddet ve zorbalık, Kuman topraklarından başlayarak yayıldı..

(İgor Alayı Destanı'ndan)

Kiev'in hemen karşısındaki Dinyeper nehrinin bozkırla kaplı sol sahilindeki gemi, sabahın erken saatlerinde birden ortaya çıkan Kumanlar tarafından ele geçirilmişti. Aniden güverteye dolışan Kumanlar, kaçmalarına fırsat vermeden, bütün gemi personelini etkisiz hale getirmişlerdi. Gemide bulunanların çoğu, içerideki suyu dışarı atmakla meşguldü. Biraz sonra da pars gibi benekli bir at üzerinde, Kuman hanı, yüz kadar silahlı asker arasında çıkagelmişti. Askerlerden önde ilerleyen biri, hanın at kuyrukları ve bakır dövmelerle süslenmiş tuğunun asıldığı bir sırık taşıyor, diğer biri elinde defle ilerliyor; onları takip eden iki asker ise tiz seslerle borazan öttürüyor, bir başka vahşi görünümlü genç, atını şaha kaldırarak elindeki kırbacı sağa sola sallayıp, hanın geçeceği iskele yolunu açmaya çalışıyordu.

Meraklı kalabalığın önünde, sırtında bir heybeyle dikilip duran yaşlı biri, bütün Kumanlar'ın Karadeniz sahillerine doğru kaçtıklarını, arkalarındansa kim oldukları bilinmeyen ve sadece Tatar denilen korkunç görünümlü, "köse çehreli, küt burunlu, cadılar gibi uzun örme saçlı" insanların takip ettiğini, bu Tatarlar'ı görenin korkudan ödü patladığını anlatıyordu.

— Peki, kim bu insanları kovalayanlar? Anlatsana bize yabancı ruhani. Sen, kültürlü ve kitap okumuş bir adama benziyorsun, - dedi kalabalıktan birisi.

Elindeki uzun asasına abanmakta olan yabancı, anlatmaya başladı:

— Bunlar, bizim memleketimizde henüz adı dahi işitilmemiş "Tatar" isimli cehennem zebanileri gibi kalabalık bir halk. Aralarında, yedi farklı dil konuşurlar. Rivayete göre, çevrelerinde bulunan halkların yarısını esir etmişler, yarısını doğramışlar. Tatarlar, sadece Kumanlar'ı mağlup edip kovmamışlar, onlardan daha güçlü halkları da itaat altına almışlar..

— Peki, nereden çıkmış bu kabile?

— Mukaddes kitaplarda onlardan bahsedilir. Piskopos Mefoli Patariski de onlardan bahseder. Rivayete göre, Makedonyalı İskender, eski zamanlarda bu putperest Gog ve Magog[36] halkını dünyanın öbür ucuna, doğu ile kuzey arasındaki Yetriyevsk çölüne sürmüş. Çevrelerini dağlarla kapatmış ve kıyamete kadar orada yaşayın demiş. Piskopos Mefoli'nin söylediğine göre, ahir zamana doğru dağlar yeniden açılacak ve Gog ve Magog halkı, oradan çıkarak doğuda Fırat'a kadar yayılacak, Diele'den Karadeniz'e kadar bütün yeryüzünü ele geçirecekmiş. Etiyopya hariç..

— Bütün yeryüzünü mü? - diye bağırdı dinleyicilerden biri.- Yani bizim ülkemize de mi gelmeye başladılar?..

İhtiyar devam etti:

— Herhalde çevrenizde olup biteni görmüyorsunuz? Ahir zaman alâmeti bu! Doğudan doğan korkunç bir yıldızın, Hristiyan topraklarına yeni bir ölüm, yeni bir düşman istilası getireceği rivayet edilirdi.. İşte o sözü edilen dağlar arasından çıkan Gog ve Magog putperestleri, üzerimize doru geliyorlar! Artık dünyanın sonu yaklaştı. Kıyâmet çok yakın!..

36 Gog ve Magog: Yecec mecüc.

Bu sözleri dinleyenler, dualar okuyarak istavroz çıkardılar. Yabancı, başındaki keçe külahını çıkarıp, kendisini dinleyenlerin önünde gezdirdi. Bazıları ellerini ceplerine atarak, birkaç nfaklık çıkarıp külahın içine attılar.

Bu sırada sahilin sağ tarafından, katranlanmış kocaman kayıklarla, büyük Kiev prensinin silahlı muhafızları kıyıya yaklaştılar. Bunlar, hemen kalabalığı dağıtarak, iskele girişini temizleyip, yaşlı Kuman hanının gemiye binmesine yardımcı oldular. Üzerinde erguvani renkli, sansar kürküyle süslenmiş ipek çekmen; başında, kenarına kızıl tilki kuyruğu iliştirilmiş sivri uçlu beyaz kalpak; ayağında, kenarları inci bronşlarla süslü sahtiyan çizme bulunan Kuman hanı, sağ eliyle deri kaplı korkuluğa sıkıca yapışarak dikiliyordu. Diğer eli ise elmas kakmalı eğri kılıcının kabzasındaydı.

İri yapılı ve heybetli bir görünümü olan Kuman hanı, oldukça sakindi. Sadece, Dinyeper'in karanlık sularına bakan gözleri, endişeli bir şekilde oynuyordu. Birden, esmeye başlayan rüzgarla nehir canlanmış ve su üzerinde beyaz köpüklü dalgalar oluşmuştu.

Han, herkese cömert davranıyordu. Gemide çalışanlar, parlak gümüş paralarla ödüllendirilmiş ve herkese yeni bir güç gelmişti. Tayfalar, bütün bir gün koca kervanı gemiye taşımakla uğraşmışlardı: Sırtlarında çok değerli eyerler bulunan seçme atlar, korkudan ürken develer, uzun boyunlu ağır mandalar, yabancı ülkelerden getirilmiş yarı çıplak, esmer tenli, kara sakallı yüzlerce köle.. Bütün bunlar Rus knazına hediye olarak götürülüyordu.

Kalabalık arasında, yaşlı Kuman hanı Kotan'ın uçsuz bucaksız Karadeniz bozkırında yüzbin atı olduğu söylentileri dolaşıyordu.

— Kotan, bozkırın efendisi! - diye anlatıyordu birisi.- Tek başına koca bir ordu çıkarabilir. O Kiev'e boşa gelmedi. Çaresizlikten buraya gelmiştir. Diğer Kuman hanları da bütün boylarıyla birlikte Rus topraklarına doğru geliyorlar. Birazdan Dinyeper sahillcri, köprü malzeme-

leriyle dolacak. Ama Kuman birlikleri, nehirde atlarının kuyruklarına tutunarak yüzerler. Zırh ve mızraklarını ise atın üzerine yüklerler.. Peki, n'olacak? Bunlarda hiç akıl yok mu? Bakıyorum, artık Kumanlar neşeli şarkılar söylemiyorlar. Sadece develer gibi homurdanarak, mahzun şarkılar mırıldanıyorlar ve akın akın bozkırdan bizim bu taraflara doğru geliyorlar..

Büyük Kiev knazı Mstislav Romanoviç'in[37] devâsâ konağında, hummalı bir karşılama hazırlığı yapılıyordu. Bütün büyük ve küçük knazlar oradaydı. Hemen herkese, Rus toprakların savunmasına katkıda bulunması için yedek atlı haberciler gönderilmişti.

Kiev knazının, dört bir yandan gelen misafirleri layıkıyla ağırlaması, kolay iş değildi. Çünkü her biri, beraberinde bir sürü silah arkadaşıyla birlikte geliyor; bir knaz ne kadar büyükse, yanında gelen maiyeti de o kadar büyük oluyordu. Knazlık hadimleri, şehirdeki bütün fırıncı ve pastacıları, kıymalı börek ve somun ekmeği yapıp konağa getirmeye zorlamışlardı. Artık şimdiki knazların gücü, yüzyıl önceki Monomahlar devrindeki Kiev knazlarının gücüyle kıyas edilemezdi. Çünkü o dönemde, aşağı yukarı bütün Rus toprakları, Büyük Kiev Knazı'na bağlıydı. Kiev, Pereyaslavl, Simolensk, Suzdal, Rostov ve hatta uzaktaki zengin Novgorod şehri dahi onun emri altındaydı. O zamanlar, bütün knazlar onun emrinden dışarı çıkmadıkları için, Kumanlar fazla taşkınlık yapamazlardı. Bütün Rusya sınırlarında, onun sözü geçirdi. Fakat aradan yıllar geçtikten sonra, Monomah sülalesi yıkılmaya başlamıştı. Knazlar, şehir ve kasabaları kendi oğulları, yeğenleri ve torunları arasında taksim etmişlerdi. Şimdi ise Kiev'i, nçarı akıllı ve zayıf iradeli Mstislav Romanoviç yönetiyordu. Son yirmi beş yıl zarfında Galiçanlar, Vladimirler, Suzdallar birbirlerinin gırtlağına sarıldıklarından, Kiev defalarca yakılıp yakılmış; basiretsiz knazlar yüzün-

37 Mstislav Romanoviç (1214-1223) : Monomahoviç boyundan gelen son Kiev knazı.

den, vahşi Kıpçaklar eski başkenti yağmalamış, yakıp yıkmışlardı.[38]

Kievlilerin defalarca tahrip edilmiş şehirlerini yeniden kurmaları kolay iş değildi. Pekçok ev temelinden sökülmüş, kapı, pencereleri yakılıp yıkılmıştı..

Şimdi ise, bozkır tarafından yeni bir bela geliyordu. Neyse ki, bu bela yıllardır birbirleriyle anlaşamayan, birbirinin gırtlağını sıkmaya çalışan, bir taht parçası için birbirini acımasızca aşıp kesen knazları bir araya getirebilmişti. Artık eski düşmanları Kıpçaklar da, boyunlarını bükerek yardım istemek için Kiev'e geliyorlardı. Bunlar, boyunlarını bükmüş, omuzları çökmüş vaziyette Kiev sarayının karşısındaki taş bankların üzerine büzülüp kalmışlardı. Rus knazları sökün etmeye başlayınca, koşarak atlarının dizginlerini alıyorlar, ellerini göbeklerine bağlayarak yalvarıyorlardı:

— Ordularınızı toplayın! Bizim bozkıra gidin! Bizi koruyun! Öfkeli düşmanları kovmamıza yardımcı olun!

Her biri kendi mevkebiyle gelen knazlar, bükümdar sarayında toplanmışlardı. Yine her biri, kendine tahsis edilen ayrı bir yerde oturuyor, aralarında tartışıyor, bazen konuşulanlara kulak veriyorlardı.

Kıpçak hanı Kotan, saraya her zamanki ihtişam ve debdebeli haliyle gelmişti. Yüzleri sahra güneşiyle yanıp kavrulmuş, çölün soğuk ayazıyla çatlamış sivri kalpaklı vezirleri, elleri göbeklerine bağlanmış vaziyette, kaşları çatık, suratları asık bir halde hanın karşısına dikilmişlerdi. Ömrünü sahralarda dolaşarak geçirmiş yaşlı tercüman, knazlardan kimlerin geldiğini, hangisinin daha güçlü,

38 Kiev en ağır tahriplere 1162, 1169, 1202, 1204, 1207 ve 1210 yıllarında uğramıştır. Özellikle Knaz Yürik Rostislaviç iktidarı ele geçirmek için Kıpçaklar'dan yardım istediği 1204 yılındaki tahribat ağır izler bırakmıştır. Kıpçaklar şehri yakmışlar, sivil halkı kılıçtan geçirmişler, her yeri yağmalayarak, binlerce küçük yaştaki Kievli çocuğu esir olarak alıp götürmüşlerdir.

hangisinin biraz daha güçsüz olduğu konusunda hana izahatlarda bulunuyordu. Kime karşı saygılı olmak zorunda olduğunu öğrenen han, parmaklarının ucuna basarak, iki büklüm vaziyette knazlardan birinin huzuruna varıp, uzun bıyıklarını düzelttikten sonra:

— Yardım et bize kardeşim! - dedi.- Felaket hepimizin üzerine doğru yaklaşıyor! Sırt sırta verip, bu felaketi uzaklaştıralım. Şu küçük hediyelerimizi lütfen hakir görmeyin. Saygılarımı kabul edin. Kimseyi unutmadım, herkese saygımı göstermek için öküzler, atlar, sığırlar ve esireler getirdim.

Vakit öğleye doğru yaklaşmış olmasına rağmen, bütün knazlar hâlâ düzensiz bir vaziyette dikiliyorlar, aralarında gürültülü bir şekilde konuşuyorlardı. Derken, sarayın devasa salonunda birden bütün gürültüler kesilip, ortalık su basmış gibi sessizleşti. Herkes başını kaldırmış, Kiev prensinin özel koruması olmak üzere ilk harekete geçenin kim olduğunu öğrenmeye çalışıyor, bir yandan da Knaz Mstislav Romanoviç'in hâlâ kuzeyden Suzdal knazı Yuri Vsevolodoviç'in gelmesini beklediğini konuşuyorlardı. Üstelik, Galiçya knazı Mstislav Udatnıy da henüz gelmemişti. Halbuki, hepsi toplantıya davet edilmiş, her bir knaza "beklenmedik bir tehlike yaklaşmakta, hemen gelin" diye de haber gönderilmişti.

Çok geçmeden, salonda bulunanlar birden hareketlenmeye başladılar:

— Mstislav Udatnıy geldi! - diye bağırıştılar, birbirlerini dürterek. Bütün gözler, Macar ve Lehler'e karşı üstün zaferler kazanmış knazın sert ve gururlu adımlarla içeri girişini takip ediyordu.

Aradan geçen yıllara rağmen Mstislav Udatnıy, hâlâ oldukça çevikti. Kalabalığın karşısında durarak, siyah gözlerinde cam gibi parlayan gözbebekleriyle, birini arıyormuş gibi uzun uzun süzdü. Sanki hemen savaşa çıkacakmış gibi gün ışığı altında pırıl pırıl parlayan altın miğferini takmıştı ve üzerinde yine altın bir zırh vardı. Sırtına kırmızı bir plaş

atmıştı. Sarayın bir köşesinde dikilmekte olan Kotan-han'ı görünce, doğruca o tarafa yöneldi. Kotan han, hemen alelacel hareketlerle, elleri göbeğine bağlanmış vaziyette, Mstislav'ı karşılamaya çıktı. Omuzlarını birbirine vurarak tokalaştıktan sonra Kotan, başını Mstislav'ın göğsüne koyup pık-pık ağlamaya başladı. Başındaki kalpak yere düşüp, toz toprak arasına yuvarlanmıştı. Herkes, Kuman hanının omuzlarının titrediğini hissediyordu.

— Ağlasın! Bırak ağlasın! - diye homurdandı kalabalık.- Onlar bize zamanında az çektirmediler. Şimdi de geçmiş günahlarını gözyaşlarıyla yıkamak istiyorlar! Tabi, ne de olsa Mstislav Kotan-han'ın kızıyla evli. Bu yüzden ona kol kanat geriyor!

Muhafızlar, hemen koşup Büyük Kiev Knazı'na Mstislav Udatnıy'in geldiğini haber verdiler. Ne var ki Mstislav Romanoviç, amcazadesiyle karşılaşıp, eski defterleri açmak istemediği için, ağırdan alarak odasından çıkmak istemedi. Bu arada, Kotan-han'ı omuzlarından tutup kaldıran Mstislav, onunla sarayın bir köşesine çekilip, yavaş bir sesle oradan buradan konuşmaya başlamıştı.

Kısa bir süre sonra saraydakiler, bir uğultuyla kaynamaya başladı.

— Suzdal knazı geldi! Büyük destek bu! - diye bağırışıyordu kalabalık.- Suzdallılar olmadan bir adım bile atmayız! Ama hayır, bunlar Suzdallılar değilmiş. Rostov knazı genç Vasilko Konstantinoviçmiş gelen..

Saraya, güçlü kuvvetli genç bir asker girdi. Bıyıkları henüz terlemeye başlamış, sakalında tek tük kıllar çıkmıştı. O da, tıpkı Mstislav Galitski gibi savaşmaya hazır vaziyetteydi. Sırtında çelik bir zırh, başında çelik miğfer ve belinde de uzun, enli bir kılıç vardı. Uzak yoldan geldiği için, üstü başı toz toprak içindeydi. Onun hemen yanıbaşında, uzun kıvırcık saçları omuzlarına kadar düşmüş, yaşlı bir ihtiyar vardı. Ham deriden yapılmış ince bir kayış parçası omuzlarının üzerinden deniz kestanesi gibi sarkıyordu.

— Kör ozan bu! Meşhur ozan Gremislav!

Gremislav, vaktiyle voyvodaydı. Kumanları defalarca bozguna uğratmış, ama Ryazan knazı Gleb onu kıskandığından bodruma atmış, gözünün birini kör etmiş ve üç yıl hapiste tutmuştu. İşte Gremislav, ilk defa orada dertli şarkılar söylemeye başlayınca, onu serbest bırakmışlardı. O günden beri de şehir şehir dolaşır, dertli şarkılar söyler, güzel destanlar okurdu.

— Demek, bugün yine Gremislav'ı dinleyeceğiz,- diye konuştu kalabalıktan biri.

Genç knaz Vasilko, herkesi tebessümle selamladıktan sonra yaşlı knazların bizzat ayaklarına kadar giderek, saygılarını sundu. Fakat yaşlı knazlar da ona saygı gösteriyorlar, karşılamaya çıkıyorlardı.

— Suzdal knazı niye gelmiyor? - diye sordu birisi.- Sen ona komşusun, neden gelmediğini biliyor musun? Büyük Suzdal knazı Yuri Vsevolodoviç dayı tarafından akraban olur, onunla konuşmadın mı?

— Hâlâ düşünüyor! Ama gelip gelmeyeceği konusunda bir şey söylemedi.

Sarayın knaz kapısından, on çift sıra halinde muhafızlar çıkmaya başladı. Ellerinde birer mızrak bulunan muhafızların hepsi de zırhlı ve miğferli, seçme askerlerdi. Hemen merdivenin iki yanına sıra olarak, Knaz Mstislav Romanoviç'in çıkmasını beklemeye başladılar. Mstislav, biraz sonra ağır adımlarla kapıdan çıktı. Elinde, altın kartal başlı bir asa vardı. Keskin gözleriye sürekli çevresini süzüyor, fakat çehresi huzursuz bir görünüm arzediyordu. Sakalı, hafifçe ikiye ayrılmıştı. Göğsünde bir haç ve altın bir ikoncuk görünüyordu. Sırtındaki simli kaftan, boydan boya ikona resimleriyle bezeliydi. Knazlar, onun savaş meselelerinden çok kilise işleriyle ve geceleri geç saatlere kadar dua etmekle uğraştığını söylüyorlardı. Knaz, yavaş adımlarla basamakları tek tek inip, sonuncusunda durdu.

— Hoş geldiniz değerli misafirler! - dedi Mstislav Romanoviç tok, fakat endişeli bir sesle.

Saraydaki bütün knazlar, hep bir ağızdan konuşmaya, birbirine iterek sorular sormaya başladılar:

— Bizi neden çağırttın? Vahşi Polovesleri[39] kurtarmak için mi? Canları cehenneme! Bizden uzak olsunlar! Bırak kendi kendilerini kurtarsınlar, biz de seyredelim!

Tombul Kuman hanı Kotan, kalabalığın arasından sıyrılıp, yampiri adımlarla basamaklara doğru koştu. Ellerini yere dayayıp, prensin sim işlemeli eteğini tutup sıkıca yapıştı.

— Alicenap knaz! - dedi ağlamaklı bir sesle.- Sen bana hepsinden daha yakınsın. Tıpkı benim sana yakın olduğum gibi! Senin baban benim de babamdır! Çagoniz-hanın kudurmuş halkını kovmam için bana yardım et! Tatar denilen bu kudurmuşlar, vahşi kurtlar gibi ülkeme saldırıyorlar. Bugün bizim elimizde bulunan bütün toprakları aldılar. Yarın size de, sizin Rus topraklarınıza gelip, elinizden alacaklar. Bizi koruyun! Eğer bize yardım etmezseniz, biz belki bugün yeryüzünden siliniriz, ama yarın sıra siz Ruslar'a da gelecek! Güçlerimizi birleştirmeli, tek bir ordu halinde topraklarımızı savunmalıyız.

— Ağzını hayra aç! Ne saçmalayıp duruyorsun sen! - diye bağırıştı bazıları homurdanarak.

— Susun da konuşsun! Ne havlayıp duruyorsunuz?

Bazıları ise şiddetli itirazda bulundular:

— Polovesler, bizim düşmanımız! Şu anda topraklarımızda yardımsız ve güçsüz bir haldeler. Hepsini kılıçtan geçirip, mallarını müsadere edelim!

Artık herkes birbiriyle ağız dalaşı ediyor; kimi Kumanlar'dan yana tavır takınıyor, kimi onların hemen kılıçtan geçirilmesini savunuyor; uğultu, sarayda dalga dalga yayılıyordu.

Knaz Mstislav Udatnıy, kararlı ve hızlı adımlarla kapı önündeki basamakları tırmanıp, yukarı çıktı.

— Alicenap knazlar, şerefli voyvodolar ve bütün kahraman Rus halkı, beni dinleyin! - diye söze başladı Mstis-

39 Poloves : Kuman.

lav.- Biz hepimiz, aziz Rus topraklarının evladı değil miyiz? Artık eski tartışmaları, iç savaşları ve Polovesler'le yaptığımız savaşları unutalım! Geçmişte biz onları yağmaladık, onlar bizi yağmaladı, astı kesti.. Ama şimdi, hem Polovesler, hem de bizler için ağır günler gelip çattı. Meçhul bir düşman üzerimize doğru gelirken, Poloveslerle dost olmak, düşman olmaktan çok daha iyidir. Eğer şimdi biz onlara kafir Tatar hanı Çagoniz'e karşı yardım etmezsek, o zaman Polovesler onlara teslim olabilir ve böylece de düşmanın gücü kat kat artar.

— Bu Tatarlar da kim? Belki de Poloveslerden daha adi bir savaşçıdırlar. Sayıları ne kadarmış?

— Kotan-han, Alanlar'la birlikte Tatar Çagoniz'e karşı savaştı. Söylediğine göre, insana dostça yaklaşıp, kuduz it gibi dalarlarmış. Abazalar'ın ülkesi üzerinden ve Demir Kapı'dan geçerek çok uzaklardan gelmişler. Polovesler, tek başlarına Tatarları durduracak güçte değillerdi. Poloveslerin her şeylerini yağmalamışlar; kadınlarını, atlarını, sürülerini ve Kotan'ın bütün servetini, hatta başka Polovesli savaşçılarını da yanlarına almışlar. Şu anda onlar, topladıkları bütün serveti Lukomorye'de, Hazar Denizi sahillerindeki ambarlarına doldurmuş bulunuyorlar. Kendileri ise ağırlıklarını almadan, hafif süvari birlikleriyle Rus topraklarına doğru yönelmiş durumdalar. Kim benim aziz Rus toprakları için değil de, şu anda yerde oturup duran kayınpederim Kotan-han için savaştığımı söylüyorsa, bunların hepsi alçaktır!..

Kalabalık, Knaz Mstislav'ın doğru sözleri karşısında sesini kesmek zorunda kaldı. Artık başka itirazlar yükseliyordu.

— Hazar Denizi sahilleri çok uzak. Yirmi günlük yol.

— Davetsiz misafirleri ilk biz karşılamayalım! Onları karşılamak Kiev knazına düşer. Bırakalım da onlara karşı ne yapacağına kendisi karar versin!

Kalabalık, yine uğuldamaya başlamıştı. Her kafadan bir ses çıkıyor, herkes birbirinin gözüne bakarak, hazır

fırsatını bulmuşken eski hesapları karıştırmak istiyor, böylece de aralarında bir birlik sağlanamıyordu. Neyseki birden başlayan ilahiler ve kilise merasimleri, knazlar arasındaki didişmeleri tam zamanında bastırmıştı.

Kiev knazı, başpiskoposun önüne gelip eğildi ve elini tutarak saygılı bir şekilde öptükten sonra fısıldadı:

— Vaazınızı yapın, aziz peder! Knazlara dost olmalarını, eski kırgınlıkları unutmalarını söyleyin!

Merdivenin basamaklarını tek tek çıkarak yukarı ulaşan başpiskopos, her üç yana dönüp selam verdikten sonra, bozuk ve kötü bir Rusçayla vaazına başladı:

— Sevgili kardişlerim ve ogıllarim! Evanjelist süze göre birbirinizle kardiş olmayı ve birbirinize saygılı davranmayı örgenin! Gözel işler yaparsanız Tanrı sizden huşnut olır. Kafirleri durdırın, aklınızı toplayın, öfkenizi yinin!..

Kiev knazı, ayağa kalkıp hafifçe başını salladı. Mistislav Galitski, endişeli nazarlarla kalabalığı süzdü. Karşısındaki insanların çehresinden yapılan konuşmadan memnun olmadıkları sezilip duruyordu. Başpiskopos vaazına devam ediyordu:

— Eger birbirinize karşı küsur işlediyseniz, barişın ve intikam almayı düşünmeyin! Eger sizden nefrit ediyorlar ve sizi kovıyorlarsa, sabredin! Eger küfrediyorlarsa susın! Tanrı bizlere düşmanı iyiliklerle, sökünetle, köz yaşlariyla ve merhametle yenmeyi emreder..

Mstislav, dört çömezin yanına gelerek kulaklarına fısıldadı:

— Bu Yunanlı saçmalıyor! Herkes sükût-u hayale uğradı! Kime göz yaşı döküp, boyun eğecek mişiz? Hemen Zebur'dan bazı neşideler veya ilahiler okuyun da kalabalık sakinleşsin!

Başpiskopos vaazına devam ediyordu ki, birden dört çömez koro halinde ilahi okumaya başladı. Daha arkada duran küçük erkek ve kız çocukları da ince sesleriyle onlara eşlik ediyorlardı. Knaz muhafızları koşarak gelip, baş-

piskoposun koluna girdiler ve merdivenlerden çıkmasına yardım edip, kapıdan içeri soktular.

Biraz sonra merdivenlerden yukarı çıkan Rostov knazı genç Vasilko:

— Uzak kuzeyden, büyük Rostov'dan buraya kadar at koşturup geldim, - diye başladı konuşmasına.- Şimdi söyleyeceğim her şey, Rus topraklarının ve Hristiyan halkının çıkarınadır. Knaz Mstislav Romanoviç'ten bize gelen haberciler hemen ordularımızı toplayıp, Rus topraklarını korumak için cepheye koşmamız gerektiğini bildirdi. Ben, içinizde en az orduya sahip biri olmama rağmen, koşup geldim. Ama aramızda en güçlüsü olan Suzdal knazı Yuri Vsevolodoviç hâlâ fal bakmakla meşgul: Tatarlar Suzdal'a da gelecek mi, yoksa oraya uğramayacaklar mı? Ne var ki burada duyduğum tek söz şu: Herkes kendi başının çaresine baksın! Muhterem başpiskopos ise bizi savaşa teşvik edeceği yerde, göz yaşlarıyla, boynumuzu eğerek düşmanı karşılamamızı söylüyor.. Onun dediği gibi yaparsak, asla düşmanı durduramaz, asla Rus topraklarını koruyamayız..

— Doğru söylüyorsun Vasilko! Çok doğru! - diye bağırıştı kalabalıktan bazıları.

— Bu meçhul ve kudurmuş halk, çok hızlı ilerliyor.. Biz de bu davetsiz misafirleri layık oldukları şekilde karşılayalım. Hepsini kılıçtan geçirmek, parça parça etmek lazım. Tatarların kanatları yok. Bu yüzden Dinyeper üzerinden uçup gelemezler. Uçsalar bile yere konacaklardır. Allah kime verir o zaman görürüz..

— Onları kılıç ve baltalarla karşılayalım!

— Şimdi onca knazımız, - diye devam etti Vasilko, - Knaz Mstislav Romanoviç'in eşiğinden girip eski âdetlerimize göre, birbirine sokularak halının üzerinde yarım daire çizip otursunlar ve karar versinler: Bu iblis düşmanlarımızı göz yaşları içinde, boynumuzu büküp mü karşılayalım, yoksa kılıç ve baltalarla mı?

— Doğru söylüyorsun Knaz Vasilko!

— Dediğin gibi yapılsın! - diye bağırdı kalabalık hep bir ağızdan.

— Peki, başkumandan kim olacak? Bölükleri kim idare edecek? Şahsen ben, Mstislav Romanoviç'in emri altında savaşa girmem! - diye bağırdı öte taraftan bir başkası.

Başkaları ise değişik bir teklif sundular:

— Başkumandan, Mstislav Mstislaviç Galitskiy olsun. Boş yere "Udatnıy"[40] ünvanını almadı ya. Bize zaferi ancak o sağlar!

Bu münakaşalardan sonra 22 knaz, ne yapacakları konusunda bir karara varmak için Kiev knazının eşiğinden içeri girdi. Uzun uzun tartışmalarına rağmen, somut bir konuda anlaşmaya dahi varamadılar. Knaz Mstislav Udatnıy'ın hemen Tatarlar'ın Lukomorye sahilindeki kamplarına saldırılması, "zafer kazanılması halinde sadece knazların değil, sıradan askerlerin dahi büyük çapta ganimet ele geçirecekleri" şeklindeki açıklaması ise, hemen herkesin hoşuna gitmişti, ama kimin başkumandan olacağı konusunda bir türlü anlaşmaya varamıyorlardı.

Neyseki bu arada, bozkırdan gelen bir habercinin kim oldukları bilinmeyen kalabalık bir Tatar ordusunun Dinyeper'e doğru yola çıktığını haber vermesi, hemen Dinyeper üzerinden Hortitsa adasına çıkarak Tatarlar'a karşı harekete geçilmesi yönünde karar alınmasını hızlandırmıştı. Yine de birleştikleri tek ortak nokta, her knazın kendi ordusunun başında savaşa katılacağı, herkesin istediği yoldan gidebileceği idi. Ayrıca Lukomorye'le ilk gelen ve Tatar kampını ele geçiren knaz, sağladığı ganimetleri diğerleriyle bölüşecekti.

Sonra hepsi sırayla haçı öpüp, eğer knazlardan biri diğer bir knaza karşı savaş açarsa, diğerleri birleşip haksızın karşısına dikilecekleri konusunda ayrıca yemin de ettiler. Bunu, birbirleriyle öpüşmeleri ve Kievli Mstislav ile Mstislav Udatnıy'in sırt sırta vermeleri gösterisi izledi.

40 Udatnıy : Muzaffer, başarılı.

Knazlar halı üzerinde doğrulduklarında, Vasilko'nun oldukça düşünceli ve endişeli olduğu gözleniyordu. Vasilko, homurdanarak merdivenlere çıktı. Yaşlı ozan Gremislav, onu kapıda bekliyordu.

— Biz hiçbir şeyi iyilikle sonuçlandıramayız, - dedi Vasilko.- Böyle savaş olmaz olsun! Tatar ganimetini arayacağımıza, düşmanı mahvetmenin yolunu araştırmalıyız ki, bir daha yolumuza çıkmasınlar. Ama birbirimizin yüzünü dahi görmeye tahammül edemez bir halde savaşa girersek, bu, hepimize ancak felaket getirir.

Ortalık kararmıştı. Her knaz köşkünün üzerine renkli yıldızlar asılmıştı. Sarayda ise yemek için hazırlanmış uzun çam masalar, yan yana konulmuştu. Bir süre sonra, bütün misafirler, masa kenarlarına itinayla dizilmiş koltuklara kurularak, Kiev prensinin mutfağında hazırlanmış nefis yemekleri ve kaz kızartmalarını iştahla midelerine indirdiler. Yemekler yendikten sonra, masaların çevresine yakılan meşalelerin kızıl ışığı altında, ilerideki saray merdivenleri üzerine oturmuş yaşlı ozan Gremislav'ı dinlemeye başladılar. Kızıl gözlerini sarayın tavanına diken Gremislav, misafirlere İgor Svatoslaviç'in Polovesler'e karşı yaptığı akınları, knazların birbirleriyle yaptıkları ağız dalaşı ve tartışmaları, bu yüzden kahraman Rus askerlerinin boş yere ölmesi, böylece "Rus sınırlarının ardına kadar düşman taarruzlarına" açıldığı konularını işleyen şarkılar okudu.

Gremislav'ın şarkılarını dinleyenlerin çoğu, başlarını elleri arasına alıp düşünmeye başlamışlardı: Bütün felaketler, aralarında bir birlik olmasından kaynaklanmıyor, knazların birbirlerinden nefret etmeleri büyük Rus davasına zarar vermiyor ve ana vatanı korunmasız bırakmıyor muydu?..

- VI -

Sübüday, kendine bağlı onbin kişilik orduyu toplamış, Cebe de ordusuyla gelmişti. Bütün beyler ve kumandanlar yuvarlak otağda toplanmış, Cebe'nin anlattıklarını dinliyorlardı. Cebe-noyon, karşısında oturan insanları tek tek süzdükten sonra, bir süre uzaklara baktı.

— Kiev zengin bir şehir.. - diye başladı söze.- Dua ettikleri evin yüksek bir kubbesi varmış. Yuvarlakmış ve kara altınla kaplıymış. Biz bu altın kubbeyi yere indirip, Çingiz-han'ın otağının arkasına, onun Seter isimli atının saf altından dökülmüş bir heykelini dikeceğiz.

— Çingiz-han'ı da altın atın üzerine koyalım! - diye bağırıştı Moğollar.

— Urıslar'da birçok han varmış. Bunlara "konaz" diyorlarmış. Bu konazlar, tıpkı farklı kabile itleri gibi, birbirleriyle dalaşır dururlarmış. Başlarında Çingiz-han gibi biri olmadığı için, kimse bu konazları bir bayrak altında toplayamamış.

— Bizim Çingiz-han'ımız gibi bir kumandanın bütün cihanda eşi emsali yoktur!

— Beni iyi dinleyin: Rus topraklarına öyle bir hızlı dalış yapacağız ki, her tarafı yakıp yıkıp, Kiev'i ele geçireceğiz. Ancak.. - Cebe-noyon durakladı.

— Ancak ne? - diye sordu binbaşılar.

— Ancak, henüz ulu hakanımızdan beklediğimiz cevap gelmiş değil.

— Demek, Çingiz-han kendisinin yola çıkmasını beklememizi istiyor! Demek ki Kiev'e bizzat kendisi girmek

istiyor! - diye konuşmaya başladı Moğollar aralarında. - Biz ki Buhara, Semerkand, Gurgenc gibi çok büyük şehirleri zaptettinişiz. Kiev'i almak bizim için çocuk oyuncağı. Hemen Kiev üzerine yürümeliyiz!

Herkes bakışlarını Sübüday'a çevirdi. Çünkü otağda bulunanların her biri, bu kurnaz ve dikkatli "yırtıcı pars"ın ne söyleyeceğini merak ediyordu. Sübüday, yanlamasına uzanmış, tek gözüyle otağda oturanları süzüyor, yapılan konuşmaları dinliyordu.

— Uruslar'ı yenmek, hiç de Cebe-noyon'un düşündüğü gibi kolay olmayacak, - dedi Binbaşı Kemibek.

— Urus ve Kıpçaklar çok kalabalık. Yüzbin orduları var. Biz ise azız. Topu topu yirmibin askerimiz var. Bir de serserilerden oluşmuş bir tümenimiz var, ama biz geri çekilmeye başladığımız da, onlar da karınca sürüsü gibi dağılıverirler. Çok kalabalık ve güçlü orduları bulunan Rus topraklarına gitmemiz tehlikeli. Kiev'e gitmemeliyiz.. Buradan geri dönüp, hakanımız Çingiz-han'ın elinin altında toplanmak en iyisi.. .

— Peki sen Cinliler'in[41] Ruslar'dan daha kalabalık olduklarını hatırlamıyor musun kahraman bahadır Kemibek?- dedi Cebe.- Seninle ve diğer kahraman bahadırlarla, surların önündeki ekili vadiye nasıl girdiğimizi hatırlamıyor musun?

Sübüday, yerinden doğrularak elini kaldırdı. Herkes, sesini kesip o tarafa doğru baktı.

— Öncelikle, ulu hakanımızın nasıl başladığını hatırlamalıyız. Sonra bizim ülkemizde ne yaptığını hatırlamalıyız, - diye söze başladı Sübüday kelimeleri tek tek söyleyerek.- Düşmana karşı her şeyden önce hileyle yaklaşmalı. Önce tüylerini okşayıp, pençesini gevşetmeli ve sonra uyutmalı. Sonra üzerine çullanıp gırtlağını kesmeli!

Herkes birbirine bakıp başını salladı. Artık ne yapılması gerektiği anlaşılmıştı. Kesinlikle, geri dönüp, ulu hakanın güçlü kanatları altına sığınmak yoktu..: Sübüday devam etti:

41 Çinliler.

— Uruslar kalabalık! Üstelik yolda yürüyen develerimizin ayakları altındaki çekirge sürüsü kadar çoklar! Ama aralarında birlik yok! Konazları, sürekli birbiriyle kavga edip duruyormuş. Orduları ise, bozkırda dört bir yana dağılarak otlayan güçlü boğalara benziyor. Fakat Uruslar'ın da bir Cebe'si var! Adı "bahadır Mastislab".. Bu Mastislab, bugüne kadar çok savaşmış ve hep zafer kazanmış. Ama Uruslar'ın bir Sübüday'ı yok ki, Mastislab hep ileriye, tehlikeli bölgelere gittiğinde onu arkasından desteklesin ve tehlikenin kucağından çekip alsın!..

— Biz bu Mastislab'ı yakalar, Çingiz-han'ın huzuruna getiririz! - diye bağırıştı Moğollar.

— Burada vaadediyorum ki, - diye ilave etti Sübüday,- kim bu Mastislab'ı yakalar ve başındaki altın miğferi alırsa, onu Çingiz-han'a da o götürecek.

Daha sonra meclis, geç saatlere kadar devam etti. Fakat kumandanlar, aralarında fısıltılı seslerle konuştukları için, otağ kenarında nöbet tutan askerler, ne gibi kararların alındığını duyamadılar.

Ertesi gün Cebe, kendi birliklerini alıp batıya yönelirken, Sübüday atlarını beslemek ve mezbûhane bir savaşa hazırlanmak maksadıyla tümeniyle birlikte Kalka nehri sahillerinde kaldı.

- VII -

O yıl ilkbahar ayları, alışılmadık şekilde sıcaktı. Günlerce yağmur yağmamış; henüz başını kaldırmış otlar, daha doyasıya yeşermeye fırsat bulamadan sararıp solmuştu. Acımasız gün ışıkları, şahin bakışlarıyla sürekli çevresini kolaçan eden Sübüday'ın tek gözünü dahi kamaştırmaya başlamıştı.

Tümenini beş bölüğe ayıran Cebe-noyon, ikibin kişilik bir piyadeyle birlikte önden Dinyeper'e doğru yola çıkmış; geri kalan atlılarsa yüzyıllardır tozlu yol haline getirilen bozkıra yayılmışlardı. Birkaç yüz Tatar atlısı, çevrede sürüleriyle dolaşan Kıpçak göçebelerini basarak, ellerindeki sürüleri alıp önlerine katmışlardı.

Cebe-noyon, üstü başı toz toprak içinde, yüz kadar nökeriyle gün ışığı altında ıpıl ıpıl parlayan geniş Dinyeper nehrine gelmişti. Siyah katranlı tekneler, mavi sular üzerinde süzülüp duruyordu.

— Bakın, işte Rus birlikleri! - dedi tercüman.

Sahil yanındaki bir tepe üzerinde, yüzlerce çelik miğferli, kısa mızraklı Rus savaşçısı dikilmekteydi. Hepsi de ellerini gözlerinin üzerine siper ederek, önlerinde uzanan bozkıra bakmaktaydı. Yaklaşanların Kıpçak değil de, yabancı bir kabileye mensup atlılar olduğunu gören Ruslar, nehre doğru kaçmışlar ve teknelere binerek, sahilden uzaklaşmışlardı.

Başında çelik meğfer bulunan ve yakıcı gün ışıklarının tesiriyle bronzlaşmış olan Cebe-noyon, gözlerini kısarak, asık bir suratla epey bir süre sahilin karşı tarafındaki tepeliklerle kaplı vadiyi seyretti. Vadiye kalabalık bir kamp

kurulmuştu ve hemen yanı başında, okları yukarı doğru kaldırılmış arabalardaki ağırlıkları göze çalınıyordu. Atlar, vadiye gelişigüzel yayılmaya bırakılmıştı. Dört bir yandan yaya ve atlı olarak toplanan savaşçıların silahları, gün ışığı altında parlıyor, çevreye ışık akisleri saçıyordu.

Birçok kayık, Moğollar'ın bulunduğu sahile doğru yaklaştı. Kürekçiler, azgın dalgalara karşı güçlükle kürek çekiyorlardı. Sonra, kayıklardan birinde bulunanlar, ellerini ağızlarına gererek, sahile doğru bağırdılar:

— Hey siz, davetsiz misafirler! Burada ne arıyorsunuz? Hangi uğursuz rüzgar attı sizi buraya?

Cebe-noyon'un yanında bulunan iki gezgin, kayıktakilerin sözlerini tercüme ettiler.

— Bizim sizle işimiz yok, biz Kıpçaklar'ı arıyoruz! - diye karşılık verdi kalın sesli gezgin.- Kıpçaklar, bizim uşak ve hizmetçilerimizdir. Onları öldürün. Ağırlıklarıyla sürüleri de sizin olsun. Kıpçaklar, bizi çok öfkelendirdiler. Epeydir sizin de canınızı sıkıyorlar. Biz, sizinle barış istiyoruz. Sizinle savaşmak niyetinde değiliz.

Kayıktan tekrar bağırdılar:

— Elçilerinizi gönderin de görüşelim!

— Kiminle görüşeceğiz? Aranızda büyük bir kumandan var mı?

— Burada çok knaz var. Onlar sizin elçilerinizle görüşürler!

Cebe, hemen dört nöker seçerek, yanlarına tercümanlardan birini verip, karşı kıyıya geçmelerini emretti. Bunlar, büyük Kiev knazıyla görüşüp, ondan sürülerini ve paralarını soyup aldıktan sonra Kıpçaklar'ı kovmalarını, geri kalan işi bozkırda Tatarlar'ın bitireceklerini bildireceklerdi.

Cebe tarafından seçilmiş nökerler, bir o ayaklarına, bir bu ayaklarına dayanarak ve ellerindeki kamçılarla sırtlarını kaşıyarak konuşuyorlardı:

— Ne diye Uruslarla konuşacak mışız? En iyisi çarpışmaya onlardan başlayalım.

Cebe, itiraz etti:

— Öyleyse tercümanla ben yalnız giderim.

Nökerler de buna itirazda bulundular:

— Hayır! Sen gitme! Sen olmazsan ordumuz ne yapar? Ana kurt olmadan yavruları ne yapabilirler? Onlar, orada senin derini yüzerler. Siz durun, biz gidiyoruz!

Böylece dört nöker ve gezgin tercüman sahile yaklaşıp, açıktaki kayığa seslendiler. Kısa süre sonra kayıklardan biri gelip Moğollar'ı aldı.

Cebe, uzun süre tepe üzerinde dikilerek, karşı sahile baktı. Ta uzaklarda çayırlık, orman ve hayal meyal seçilen binalar göze çalınıyor, yaklaşmakta olan birliklerin kaldırdıkları toz bulutu havaya doğru yükseliyordu.

Gece, koyun derisinden mamül kürküne bürünen Cebe, ocak karşısındaki kurganın üzerine uzandı. Sabırsızlıkla Rusları'a gönderdiği nökerlerin dönüp gelmesini bekliyordu, ama onlar artık geri dönmeyeceklerdi. Çünkü Kıpçaklar tarafından koyun gibi boğazlanmışlardı.

Bozkır çevresinde yanan ocakların ateşi, çok uzaklardan bile görünebiliyordu. Vadinin her tarafı vahşi bir sessizliğe gömülmüş; sadece bir takım atlılar, ellerindeki ateş parçalarını hızla diğer çadırlara ulaştırarak, her yerde ocak yakmaya çalışıyorlardı.

Cebe-noyon, bütün gece uyuyamadı. Sert kurganın üzerinde, bir o yana, bir bu yana dönüyor; derin düşüncelere dalıyor; bazen hayalinde birileriyle kavga ediyordu.. Tam gözleri dalmak üzere iken, bu defa karşısına korkunç ve öfkeli çehresiyle Çingiz-han çıkıyor, bazen küçümseyici gülüşleriyle Sübüday kendisiyle alay ediyordu..

Şimdi, güçlü savaşçıları olan, düşmandan kaçmayan, aksine kendileri düşmanı arayan Uruslarla savaşacaktı. Çok zor bir savaş olacaktı bu! Zafer de kesin değildi! Çin'de o kadar felaketle karşı karşıya gelmesine rağmen, alnının akıyla çıkan Cebe, burada, Urus topraklarında bütün şöhretini dahi yitirebilirdi. Evet, ya kellesini şu bozkırda kaybedecek, ya da Cebe ismi ulu hakanın otağında

yine herkesin dilinde olacak, herkes ondan Uruslar'ın, Kıpçaklar'ın fatihi, Mastislab'ın altın miğferini sıyırıp alan kahraman diye bahsedecekti.

Nökerler, sabahleyin Cebe'yi uyandırdılar.

— Şu tarafa bakın.. Uruslar, yüzlerce teknenin üzerine çıktılar. Herhalde köprü kurmaya çalışıyorlar. Arabalarını da suya indirdiler. Bakın bakın.. binlerce atlı ve piyade savaşçı kaynıyor orası. Yakında bu tarafa geçecekler. Ne yapalım?

— Bırakın geçsinler! - dedi Cebe.- Uzaktan seyredin ve sonra bozkırın içlerine doğru çekilin!

- VIII -

.. Ruslar ve Kıpçaklar, Tatarlar'ı kılıçtan geçirme arzusuyla yanıp tutuşuyorlar; düşmanın, korkudan ve zaaftan dolayı, kendileriyle karşılaşmaktan kaçındığı için geri çekildiğini zanneniyorlardı. Böylece hiç düşünmeden, Tatarlar'ı takip etmeye başladılar. Tatarlar, durmadan geri çekilirken, berikiler de yirmi gün boyunca onları takip ettiler.

(İbn el-Esir)

Cebe-noyon'un parlak tüylü doru atı, kurganlardan birine sekerek çıkıp, bir bozkır kahramanının figürünün işlendiği yüksek kayanın önünde durdu. Kaya üzerine, bir bozkır ustasının maharetli eliyle kazınmış olan bu figür, geniş omuzlu, yassı çehreli; belinde kısa kılıç, başında sivri uçlu miğfer ve elinde kâse bulunan bir kahramanı tasvir ediyordu.. Geçmiş yüzyıllarda bu bozkırdan pekçok insan gelip geçmişti, ama bir taş heykeli andıran bu bahadır, kurgan üzerine dikilerek, keskin bakışlarıyla hücuma geçeceği tarafa doğru bakıyordu.

Tıpkı kaya üzerine nakşedilmiş bahadır gibi, atının üzerinde dimdik duran Cebe-noyon, şafağın sis dalgaları arasında siyah noktalar gibi geriye doğru çekilen askerlerini seyrediyordu.. Atının dizginlerini serbest bırakmıştı. Kan ter içindeki hayvan, siyah dudaklarını kuruyup kalmış beyaz pelinler arasında gezdirerek, yiyecek bir şeyler arıyor, çorak toprakta nasibini bulmaya çalışıyor, fakat ona aldırış bile etmeyen Cebe-noyon, bakışlarıyla sadece gittikçe yaklaşmakta olan Rus askerlerini takip ediyordu.

Atlılar, ileri atılmışlardı.. Kimi yolu takip ediyor, kimi geniş bozkırda canı nereden isterse atını oradan sürüyordu.. Arkalarından koyu bir toz bulutu göğe doğru yükseliyordu.. Ellerinde kısa mızraklar vardı, fakat arabaları, toz bulutuna rağmen, açıkça seçilebiliyordu. Zengin ganimetler ele geçireceklerini ümit eden Uruslar, silahlarını, yemek kablarını ve ekmek torbalarını arabalarda taşıyorlardı.

Cebe, birden atın dizginlerini gerdi. Artık gitme zamanı gelmişti.. Rıslar, kurgan üzerinde tek başına duran bu atlıyı farketmişlerdi. Birden birkaç Rus ve Kıpçak askeri, birliklerinden ayrılarak, atlarını süratle o tarafa doğru koşturdular. Bu arada birkaç süvari de, ileri fırlayarak atlının yolunu kesmeye çalışıyordu. Ama ordusundaki bütün atlar içinde bir benzeri dahi bulunmayan doru atına boşuna güvenmiyordu Cebe.

Cebe, kurganın kumlu ve çorak yamacı boyunca atını sürdü. Yan tarafta, dar bir giriş gözüne çarptı. Herhalde bozkır kurtlarının iniydi. Ama belki de bir zamanlar herhangi bir kahramanın altın mezarını sakladığı bir yerdi..

Cebe, atını topukladı. Bir an önce dereye ulaşmalıydı. Çünkü binbaşı Kemibek orada pusuya yatmıştı. Tatar gözcüler, otlar arasında ustaca gizlenmişler, oradan yaklaşmakta olan Rıslar'ı ve onların önünden kaçan Cebe'yi rahatlıkla görebiliyorlardı.

Fakat Rus atlıları daha yakındı.. Atları güzel, eyerleri ise usta ellerden çıkmıştı. Ama Cebe'nin yolunu kesmeye çalışanlar, daha tehlikeliydi. Artık, yön değiştirmek mümkün değildi. Solda dik ve tehlikeli yamaçlarla dolu dere, sağ tarafta ise Rıslar vardı.

Toplam dokuz kişiydiler.. Üçü arkadan geliyor, altı tanesi ise önünü kesip Cebe'yi kıskaç içine almak istiyordu. Birden atın ayakları altından fırlayıp çıkan bir keklik, bir miktar uçarak, tekrar kendini otların arasına attı. Kocaman bir dulavrat otunun altından çıkarak kaçmaya çalışan tavşan, sağa sola zikzaklar çizip gözden kayboldu. Fakat

Cebe'nin atı, otlar ve taşlar arasından yel gibi uçarak kayıyor, binicisinin saçları ise havada dalgalanıyordu.

Düşman uzakda değildi.. Cebe, onların gün ışığında parlayan çelik miğferleri altındaki öfkeli çehrelerini seçebiliyordu.: hatta en yakındaki iki Urus'un miğferlerinin kızıl renkli olduğunu dahi farkedebiliyordu. İki süvariden birisi, al yanaklı, siyah gözlü bir delikanlıydı. Diğerinin işe uzun bıyıklarına ak düşmüştü. Üç atlının arasında, kendisine en fazla yaklaşmış olanın üzerinde parlak renkli bir çekmen verdi. Karayağız bir ata binmiş olan Kıpçak süvari, elinde bir kementle kendisine doğru geliyordu.

Cebe, keskin bir nişancıydı. Daha o güne kadar karavana ok attığı görülmemişti. Sert yayını bütün gücüyle gerip bırakıverince, Kıpçak süvari kaşla göz arasında eyerden aşağı yuvarlandı. Sahipsiz kalan karayağız at, yeleleri rüzgarda savrularak kaçıp gitti.

Genç Rus savaşçı çok yakındaydı.. Atını topuklayarak bir solukta Cebe'ye yetişmiş ve elindeki kısa mızrağı fırlatmıştı. Fakat çelik Tatar zırhının omuz kısmına çarpan mızrak, kayıp yan tarafa gitti. Cebe'nin ikinci uzun oku genç Rus askerinin iki siyah kaşı arasına, dibine kadar gömüldü..

Cebe, gözleriyle çevreyi süzüyordu. Peki, Kemibek'in nökerleri neredeydi? İşte oradalar! Fakat bütün birlik dereden fırlayarak arı oğulu gibi üzerlerine doğru doludizgin gelen Rus birliklerini karşılamaya çıkmıştı. Atlarını çatlatırcasına süren ve birbirine kenetlenmiş vaziyette ilerleyen, üst kısmı yuvarlak, alt kısmı ince kızıl kalkanlarını kendilerine siper edip, parlak kılıçlarını havada sallayarak Tatarlar'ın üzerine atılıyorlardı.

Fakat Kemibek'in nökerleri, Cebe'nin emirlerini harfiyen uyguluyorlardı: En çok yaklaşan birlikleri ok yağmuruna tutup, sonra atlarının başlarını bozkıra doğru çevirerek, dörtnala geriye çekilmek.

Ruslar, çığlıklar atarak Tatarlar'ı takip ediyorlardı. Artık, neredeyse kaçanlara yetişmek üzereydiler. Herkes, atını topuklayarak daha ileri geçip, Tatarlar'ın önünü kes-

meye çalışıyordu. Bazı Ruslar ise, gruptan ayrılan on kadar Tatar'ı yakalayıp kılıçtan geçirmişlerdi. Bunlar, hemen, öldürdükleri düşmanın silahlarını, çizmelerini ve atlarını alıyorlardı.

Çevresi hassa subayları tarafından kuşatılan Cebe, Tatar askerlerinin Ruslar'la girdiği bu ilk çarpışmayı daha fazla seyretmek istemediğinden, dereye inip atını suladıktan sonra, bütün Tatarlar'a daha geriye çekilme emri verdi.

Kemibek'in geri dönmeyi başaran nökerleri, kumandanlarının mızrakla yaralandığını, atıyla birlikte yere çakıldığını, çevresinin Rus askerleri tarafından kuşatılmış olmasına rağmen, savaşa savaşa bozkıra doğru kaçtığını, ama pekçok Kıpçak'ın arkasından gittiğini anlattılar.

O gece Cebe, tercümanlık yapmakta olan gezginin yardımıyla, esir alınan bir Rus askerini sorguya çekti. Rus asker, bunların cesur Galiçyalı knaz Mstislav Udatnıy'ın öncü kuvvetleri olduğunu, beraberinde Galiçya ve Volin dağlarından gelen savaşçıların bulunduğunu, bunların Dinyeper'den deniz sahiline kadar yayıldıklarını, Dinyeper ağzından dönüp Hortitsa adalarına geçtiklerini ve en seçme birliklerin Tatarlar'ın üzerine doğru gelmekte olduğunu anlattı.

— Knazlar arasında bir birlik yok, - diye devam etti esir. - Her knazın kendi birlikleri var. Her birliğin de kendi kumandanı. Ama herkesin emri altında toplandığı tek bir kumandan yok. Gerçi bütün savaşçılar, çok cesur olduğu, çok savaş gördüğü için Mstislav Udatnıy'i başlarına kumandan seçmek istiyorlarlar, ama Kiev knazı Mstislav Romanoviç, buna karşı çıkıyor. O, kimseye boyun eğmez. Çünkü kendisini, en yaşlı ve en büyük knaz olarak görüyor. Sıradan askerden, en baştaki knaza kadar herkes, birbiriyle kavgalı ve küs. Eğer Tatarlar bu knazları ele geçirirlerse, bütün askerleri kuyruğunu kısıp teslim olurlar. Zaten savaşçılarının çoğunun altında adi atlar var. Bu atlarla uzağa gidemezler. Ama Tatarlar, kıçlarına diken batmış gibi onlardan kaçıyorlar.

— Peki Kıpçaklar çok mu? - diye sordu Cebe.

— Söylediklerine göre, sayıları bir hayli fazla. Şimdi Hortitsa'da Rus ordusuyla birleşmek üzere, Dinyeper'in sol sahili boyunca ilerliyorlardır. Şu anda ise Mstislav Udatnıy birlikleri arasında bir Kıpçak birliği de var. Başlarında ise, Yarun adında bir bey bulunuyor.

— Peki, Uruslar Tatar savaşçıları hakkında ne düşünüyorlar?

— Daha önce Tatar savaşçıların Kıpçaklar'dan da güçsüz, sıradan birer savaşçı olduklarını söylüyorlardı. Çünkü knaz, hiç korkmadan Tatar kampını ele geçirip, bütün Tatar mallarını canlarının istedikleri gibi yağmalayabileceklerini açıklamıştı. Fakat şu anda ben, Tatarlar'ın son derece gözüpek savaşçılar olduklarını, oklarının da hedefini şaşırmadığını anlamış bulunuyorum.

Cebe, Tatarlar'a bozkırın daha da içlerine doğru çekilmelerini, geceleri ateş yakmamalarını, zavallı Rus esiri ise parçalamalarını emretti.

O gece, yanlarına tercümanları alarak öncü Rus birliklerinin kampına gizlice yaklaşan Tatar gözcüler, oradaki konuşmaları dinlediler. Rus askerler, arabaları daire şeklinde birleştirerek, arkasına çekilmişler; ayrı bir kamp kuran Kıpçaklar ise ateş çevresine toplanmış şarkı söylüyorlardı. Tatarlar'ı tekrar kovarak anayurtlarına dönecekleri için çok sevinçliydiler.

Geri dönen gözcüler, Ruslar'ın Tatar binbaşı Kemibek'i yakaladıklarını anlattılar. Düşmandan kaçarken, kurgandaki bir kurt inine saklanan Kemibek'i oradan çıkaran Ruslar, Kıpçaklar'a teslim etmişler. Onlar da onu el ve ayaklarından dört ata bağlayarak, parça parça etmişler. Kellesini ise Poloves birliğinin kumandanı Yarun kulaklarından atının eyerine asmış.

- IX -

Cebe-noyon, peşindeki Rus birliklerini ıssız bozkırın içlerine doğru hızla çekerek, Tatar ordusuyla birlikte geri çekilmeye devam ediyordu. Tatarlar, bazen durup, Kıpçak öncü kuvvetleriyle kısa süreli çarpışmalar yapıyorlarsa da, geniş katılımlı bir meydan savaşından kaçınıyorlardı.

Uzun yürüyüşler yapan Rus birlikleri, bazen ucsuz bucaksız bozkırda başıboş dolaşan Kıpçak öküz sürülerine rastlıyorlar ve bunları toplamakla vakit geçiriyorlardı. Aslında bu sürüler, Cebe'nin talimatıyla daha Rus ve Kıpçak birlikleri gelmeden serbest bırakılmışlardı ve çobanlar, düşman atlılarının yaklaştığını görünce, tası tarağı toplayıp kaçıyorlardı.

Cebe'nin amacı, hem Rusları'n yorulmasını sağlamak, hem de bozkır boyunca bol miktarda zahmetsiz et bulabilecekleri inancına kapılarak, ağırlıklarını yanlarına almalarını önlemekti. Sonunda, Rus birlikleri öylesine birbirinden kopmuş ve uzaklaşmışlardı ki, artık geceleri uyurken çevrelerini çitle veya arabalarla çevirme ihtiyacını dahi duymuyorlardı.

Esir alınan birkaç Rus askeri, Rus birliklerinin ele geçirdikleri sürülerden dolayı son derece memnun olduklarını, "artık kestikleri öküzlerin derisinden yapılmış yeni çizmeler giyme hayaliyle" yaşadıklarını, bazılarının "Tatarlar kaç kişi ki? Kıpçak öküzlerinin sayıları bile onlardan fazla. Onları kovalayalım derken Lukomorye'ye kadar varacağız, ama yine de Tatar kampını göremeyeceğiz" demeye başladıklarını anlattı.

Rus birliklerinden sadece biri, diğerlerinden daha metin görünüyordu. Bunlar, askerî disiplini kaybetmemiş, bozkıra güvenmedikleri için, toplu ilerleme alışkanlığını yitirmemişlerdi. Geceleri muntazam olarak çevrelerini arabalarla çeviriyor ve etrafa gözcüler gönderiyorlardı. Elbette bunlar, büyük Kiev Knazı Mstislav Romanoviç'in birlikleriydi. Kiev ordusu, diğer birliklerden ayrı hareket ediyordu. Askerlerin yarısı piyade, yarısı ise ağır atların sırtında ilerliyordu. Bunlar, bazen bozkırda mola veriyor ve Kıpçak sürülerini toplayıp getirmek için ileriye asker gönderiyorlar, sonra getirilen sürüyü kesip kazanlarda et kaynatarak karınlarını doyuruyorlardı.

Tatarlar, Rus atlarının kendilerininki gibi dayanıklı; Rus oklarının da uzun menzilli olmadığını farketmişlerdi, ama buna karşılık yakın döğüşte Rus askerlerinin özellikle balta ile vuruşmada usta olduklarını görmüşlerdi. Tatarlar, arada bir durup Ruslarla yakın döğüşe giriyorlar, fakat bir süre sonra bozkır içlerine doğru kaçıyorlardı.

Ama artık, Ruslar da Tatarları kovalamaktan yorulmuşlardı ve hatta bazıları "Bu kadar kovalamaca yeter! Artık topladığımız Kıpçak sürüleriyle evimize dönme vakti geldi" demeye başlamışlardı.

Yaşlı Moğol kumandan, iki gün boyunca çevrede at koşturmuş ve ordusunun düşmanla savaşı kabul edebileceği uygun bir saha aramıştı.

Üçüncü gün, onlar dinlenirken, üstü başı toz toprak içinde üç Tatar atlısı dolu dizgin gelerek Sübüday'ın önünde saygıyla eğildi.

— Cebe-noyon, geri çekiliyor.. Uzun sakallı birlikler, ilerlemeye devam ediyorlar.. Başlarında "bahadır Mastislab" var.. Kıpçak hanı Yarun da onunla birlikte. Atının terkisinde de Binbaşı Kemibek'in kellesi asılı..

Savaştan önceki son akşam, Sübüday tekrar tepe üzerindeki otağına çekilmiş, bütün tümen de toplanmıştı. Keçe üzerinde, bir sağa, bir sola dönerek sürekli düşünen Sübüday, arada bir yerinden kalkıp bütün vadiye yayılmış

askerin yaktığı ateşi seyrediyordu. Ertesi gün bir ölüm kalım savaşına girecek askerler, kendi aralarında şarkı söyleyerek, eğlenmeye çalışıyordu. Birden, koca vadi, su basmış gibi sessizliğe bürünüverdi. Bir yerlerden "Dur! Kim o?" sesleri işitildi. Sübüday, oturduğu yerden doğruldu. İçeri giren turgaud:

— Tokuçar-noyon geldi, - dedi.- Bütün birlikleri de beraberinde. Dokuz bin atlı.

— Benimle ne işleri varmış?

— Noyon, tepeye doğru geliyor, sizi görmek istiyormuş.

Sübüday, ister istemez yurttan dışarı çıktı. Karşısında uzun boylu, çelik miğferli biri dikilip duruyordu.

— Mengü gök sana kut versin! Tuğumu senin tuğunun yanına dikmek için doğruca altın yurttan geliyorum.

— Şu ana kadar yoluma çıkan herkesle sen olmadan hesaplaştım.

— Bunu bütün Moğollar bilir. Fakat şimdi seninle konuşmalıyım.

İki kumandan, yurdun perdesini kaldırarak, içeri girdi. Tokuçar, Sübüday'ın yanına oturarak, kulağına Çingiz-han'ın öndeki Moğol ordusuyla birlikte batıya yönelmesi konusundaki buyruğunu fısıldayıp, özel bir çaparın kendisine bir mektup getirdiğini anlattı.

Derin bir düşünceye dalan Sübüday, arada bir başını sallıyordu. Sonra Tokuçar'a doğru eğilerek kulağına fısıldadı:

— Hakanın mektubunda ne yazıldığını bilmiyorum.. Onu kulak ardı etmek olmaz. Belki ulu hakan bize başarılar diliyordur, belki de geri dönmemizi emrediyordur. Eğer öyleyse, o takdirde askerler savaşmayı reddedeceklerdir.. Halbuki, yarın Rus birlikleri burada olacaklar. Eğer şimdi önlerinden kaçarsam sonra hakkımda ne düşünürler? Ulu Çingiz-han'ın ordusu, bir Rus gördü mü tabanları yağlıyor demezler mi?..

Sübüday, çevresine bakındıktan sonra, fısıltılı konuşmasını sürdürdü:

— Ben mektup falan görmedim! Bu konuda hiçbir şey duymadım tamam mı? Şimdi uyuyorum. Yarın sabah, horozların ötmesiyle birlikte kalkıp, Rusları karşılamaya çıkacağım. Eğer savaş tanrısı Sülde, ateş tanrısı Galay ve diğer tanrılarımız beni düşman oklarından korursa, savaştan sonra görüşürüz. O zaman, bütün askerlerin gözü önünde bana mektubu verirsin.. İyi geceler!

Sübüday, gece iki defa kalkarak, otağın yan kanadını açıp içeriyi havalandırdı. Otağın ayaklarından birine gümüş zincirle bağlanmış sarı horoza baktı. Gözünü şöyle bir açıp efendisine bakan horoz, tekrar renkli rüyasına daldı. Sabaha doğru Sübüday'ın derin uykuda olduğu bir anda horoz kıykırıp, kanatlarını çırpmaya başladı. Hemen içeri giren yaşlı Saklab, ocağı yaktı. Yandaki çadırda uyuyan iki şaman da, horozun kıykırığı üzerine ayağa kalkarak, bağırmaya başladılar:

"Hori-hori! Hori-so!"

Dışarı çıkan Saklab biraz sonra haşlanmış pirinç ve kızartılmış koyun eti getirip, yere yaydığı ipek sofraya koydu. Ayrıca birkaç da taze bazlama getirdi.

— Size kırmızı biberli Gürgenc pilavı hazırladım..

— Peki, neden bugün ayı gerdanlığını taktın? Urus kardeşlerini göreceğini sanıyorsun değil mi?

Sübüday-bahadır, pilavın üzerine eğilip, bir şeyden şüphelenmiş gibi dikatlice kokladı.

— Zehir! Sen bunu ölmüş babana yedir! - diye homurdandı Sübüday elinin tersiyle yemeği iterek.

— Ben bir köleyim. Ben adi bir itim, - diye karşılık verdi Saklab saygıyla eğilerek.- Fakat bugüne kadar hayatımda hiç kimseye kötülük etmedim.

— Yemeği al ve peşimden gel! Sübüday-bahadır dua etmek istiyor.

Yaşlı kumandan, elini sallayarak homurdana homurdana otağdan çıkıp, arkaya dolandı. Dün akşamdan bütün binbaşılara, horozun ilk ötüşüyle birlikte kalkıp otağın arkasında hazır halde beklemelerini emretmişti. Sübüday'ın

yaklaştığını gören iki şaman, hemen ellerindeki teflere vurarak, ateşin çevresinde dönmeye başladılar. Sübüday, son talimatları verdi:

— Yurtları, halıları ve keçeleri getirip ateşe atın! Sen, Çubugan, beygirlerle birlikte gideceksin. Benim üç parsımı, horozumu ve şu yaşlı Saklab'ı yanına al. Yalnız, ona dikkat et. Bugün Urus biraderlerine kaçıp gitmek isteyebilir.. Atları getirin!

Turgaudlar, atları getirdiler. Bunlardan ikisi besili binek atı, altı tanesi de beygirdi. Ayrıca ağır deri torbalar da getirdiler. Herkes, Sübüday'ın bu torbalarda kendilerine dağıtılmamış altınları sakladığını zannediyordu.

Sübüday, kır renkli, tüylü beygire yaklaşarak turgauda işaret etti. İki turgaud atın yularından tutup, gözlerini bağladıktan sonra ateşin üzerinden geçirdiler. İhtiyar Saklab, hâlâ Sübüday'ın arkasında elinde yemek kablarıyla dikilip duruyordu. Sübaday, sağlam sol eliyle bir avuç pirinç alıp ateşe attı ve kelimeleri tek tek söyleyerek dua etmeye başladı:

Dinle efendim, kızıl ateş Galay-han!
Senin atan -küçük çakmaktaşı,
Senin anan - tavlanmış çelik.
Sana kurban sunuyorum:
Bir kepçe sarı yağ,
Bir kâse siyah şarap,
Bir avuç derialtı yağı.
Bize şans getir,
Atlarımıza -güç,
Bileğimize -kuvvet!

Sübüday'ın sözlerini aynen tekrarlayan iki şaman, ellerindeki teflere tekrar vurmaya başladılar. Kumandan duasını bitirdikten sonra, şamanlar Saklab'ın elindeki pirinci alıp yere serptiler. Arkasından avurtlarını şapırdada şapırdata, yerdeki pirinci midelerine indirdiler.

Sübüday eline inci ve sivri bir bıçak alıp boz atın omuzunda bir delik açtı. Yaradan çıkan kopkoyu bir kan, ipek-

si derinin üzerine yayılmaya başladı. Sübüday, bir eliyle atın yelesinden sıkıca kavrayarak dudaklarını deliğin üzerine bastırıp, kanı içine çekti. Çevresindeki turgaudlar, kumandanlarının savaştan önce sıcak kan içmesini hayretle seyrediyorlardı.

Birden, başında demir miğfer, sırtında çelik zırh bulunan bir savaşçı, koşar adım tepeye tırmandı. Üstü başı toz toprak içindeydi ve tanınmayacak haldeydi. Başını atın omuzundan çeken Sübüday'ın yüzü gözü kan içindeydi.

— Sen kimsin, yiğit?

Savaşçı, elini atın omuzundaki açık yaranın üzerine koyup, kanla doldurduktan sonra getirip Sübüday'ın elbisesine yağladı.[42]

— Eşya geçici, sahibi ebedi olsun! Toz dışarı, yağ içeri! Ben Cebe-noyon!

— Uruslar nerede?

— Yakın, çok yakındalar! Birazdan burada olurlar.. Yüzbaşılarım onları oyalayarak, buraya doğru peşlerinden sürüklüyorlar. Ben, üçyüz kadar askerle Mastislab'ın peşine düşüyorum.. Silah arkadaşları arasında en önde ilerliyor.. Onu canlı yakalamak istiyorum!

— Sakın sen onun eline düşmeyesin!

Sübüday, doru atının eyerine yerleşti. Hemen önünde üç Moğol askeri ilerliyordu. Ortadakinin elinde, tepesinde beş at kuyruğu bulunan bir tuğ vardı. Sübüday, tepeden aşağı inerek, turgaud yüzbaşılarının kendisini beklediği vadiye doğru yöneldi. Daha ileride, binlerce savaşçı at üzerinde hazır beklemekteydi.

42 Sağlık ve uzun ömür temennisi amacıyla uygulanan bir Moğol geleneği.

- X -

..Uruslar, Tatarlar büyük kalabalıklarla üzerlerine doğru gelirken toplanamadılar. Her iki taraf da yiğitçe çarpıştı.

(İbn el-esir)

Yer yer yarlarla kesilen Kalka sahillerinde ilk görünen birlikler, Mstislav Mstislaviç Udatnıy'ın Galiçyalı süvarileriydi. Poloves hanı Yarun'un akıncıları da onların arkasından geliyordu. Mstislav, daire şeklinde geniş bir alan üzerine kurulmuş Tatar yurtlarının boşaltılmış olduğunu gördü. Hatta çadırların çoğunda, halılar, keçeler, buğday dolu torbalar olduğu gibi duruyordu, ama ocaklarda kesinlikle kül yoktu.

— Tatarlar, tavşanlar gibi kaçmışlar, - diye konuşuyordu muhafızlar.- Daha nereye kadar kovalayacığız onları? Daha ne kadar sıcağın altında pişeceğiz?

Knaz Mstislav Udatnıy, oldukça fazla savaş tecrübesine sahipti. Bugüne kadar, sürekli olarak, karşısında yaşayan düşman bulduğu sürece savaşmıştı. Bu yüzden boş Tatar kampını ele geçirmek, onu memnun etmemişti ve Tatarlar'ı yakalamak istiyordu. Her ne kadar ordusuna mola emri vermişse de, bir yandan da savaşa hazırlanmalarını ve zırhlarını kuşanmalarını söylemişti. Genç damadı Danil Romanoviç'i, gönüllülerle birlikte, teftişte bulunması için ileri göndermişti. Sabırsız Kuman kumandan Yarun ise, kendi kafasına göre yorgun ve bitkin Tatarlar'ı bir an önce yakalamak için ileri atılmıştı.

Çok geçmeden, Knaz Danil'den bir ulak geldi:

— Tatarlar çok yakınımızda! Tatarlar burada! Tepelerde öncü birliklerini gördük.. Onlar, saklandıkları yerden bizi gözetliyorlar.. Ne yapalım?

Knaz, atlarının getirilmesini emretti. Askerler, üç eyerli at getirdiler. Atlardan ikisi, siyah yeleli, güçlü, geniş göğüslü doru Ugor atlarıydı. Fakat üstleri başları toz toprak içindeydi ve yorgunluktan başları öne düşmüştü. Üçüncü at ise, kayınpederi Kotan-han'ın hediyesiydi. Uzun boylu, kıvrak bir Türkmen argamakı idi. Aşırı asabi olduğu için, "Atkaz"[43] adı verilmişti. İki Kıpçak seyis, güçlükle zaptederek getirmişlerdi Atkaz'ı.

Atkaz'a atlayan Mstislav, onun güçlü bacaklarına güvenerek nehre doğru sürdü. Diğer süvarilere de atlarını yavaşça nehre sürüp, sıra halinde ilerlemelerini emretti. Knaz, Tatarlar tarafından herhangi bir saldırı beklemiyordu ve onların zaaftan dolayı savaşa savaşa kaçtıklarını düşünüyordu. Bu yüzden de soluklanmayı bir yana bırakıp, Tatarlar'ın peşine hemen düşmeli ve işlerini bitirmeliydi.

Karşı sahile ulaşan Mstislav, atlarını sulayarak ilerleyen süvarilerinin gelmesini bekledi.

— Tanrı yardımcımız olsun! -diye bağırdı Mstislav.- Kafir Tatarlar'ı tepeleyelim! Bu cehennem zebanilerine acımayın! İleri!..

Bütün birlik, dört nala ileri doğru atıldı. Savaşçılar bir yandan da, biraz sonra başlayacak sıcak çatışma için silahlarını son bir kez gözden geçiriyorlardı.

Mstislav, önünde uzanan vadiye baktığında, ileride toz duman içinde birbirine girmiş Tatar ve Rus birliklerini gördü. Bunlar, biraz önce Mstislav'ın taharri için gönderdiği onsekiz yaşındaki damadı Knaz Danil'in süvarileriydi. Silah arkadaşları Danil'in çevresini kuşatmışlar, kimsenin yaklaşmasına izin vermiyorlar, Tatarlar ise dört bir yandan uzun kılıçlarıyla Danil'in çevresindeki çemberi yarmaya çalışıyorlardı.

43 Kıpçakca : Kaz at.

Polovesler, daha ilerdeydiler. Kumanlar, Yarun-han'ın kumandasında, arkalarında kesif bir toz bulutu bırakarak, tepelere doğru çatlatırcasına at koşturuyorlardı. Mstislav, bu durumda tepeleri geçerek, savaşın tepelerin ardında olması halinde Yarun'a yardımcı olmak amacıyla sol cenahdan Tatarlar'a bir yan darbe indirmeye karar verdi. Birliklerini tepelere doğru yönlendirdiktcn sonra, atını sürüp küçük bir tepenin üzerine ulaştığında, gördüğü manzara karşısında olduğu yerde çakılıp kaldı..

Bir halı gibi önünde uzanan vadi, dinlenmiş atların üzerinde düşmanı bekleyen kalabalık bir Tatar ordusu tarafından istila edilmiş gibiydi. Tatar atlıları, sabırsızlanmalarına rağmen, sessizce bekliyorlardı. Çelik miğferleri, parlak zırhları ve ellerindeki eğri kılıçları çok rahatlıkla seçilebiliyordu. Birlikler, ardardına sıralandıkları için, bütün vadiyi kaplamıştı.. "O gospadin![44] -diye geçirdi içinden Mstislav.- Kaç kişi bunlar? Yirmi tabur mu? Yoksa otuz mu? Yahut elli mi?.."

İşte, son korkunç gün için saklanarak bekleyen gizli Tatar gücü! Şimdi herşey anlaşılmıştı. Dinyeper nehri kenarında kendilerine saldıran birlikler, sadece öncü kuvvetlerdi ve düşmanı yoklamak için gönderilmişlerdi. Ah şu kurnaz Tatarlar!

Bu tuzaktan kurtuluş ümidi, bir çıkış yolu var mıydı? N'olurdu sanki, yol boyunca oraya buraya dağılan Rus ordularını toplamak, onlara haber ulaştırmak için biraz zamanı olsaydı?! "Bizim Rus savaşçılar, Tatarlar'ınkinden az değil! Peki ama, neden güçlerini bir araya toplayıp korkunç bir kuvvet oluşturmuyorlar? Neden her knaz kendi yolunda, kendi askerleriyle gidiyor? Bir gün vakti olsaydı, bütün Rus birliklerini bir araya toplayabilirdi! O zaman güçleri Tatarlarınkine denk olurdu."

Artık çok geç! Şimdi Tatarlar otuzbin dinlenmiş atla üzerlerine çullanacaklardı. "Ölülerinizi hayırla yadedin!" diye mırıldanan Mstislav, atına kamçıyı bastı. Gemi ağ-

44 Aman Tanrım!

zında geveleyen Türkmen argamağı, yel gibi ileri atıldı. Süratle tepeden vadiye doğru inen knazı, birden tepelerin arkasından fırlayan Kuman birlikleri karşıladı. Kısa süre içinde Kıpçak ve Galiçya birlikleri birbiriyle karışarak, dardamağınık vaziyette atlarını ileri doğru sürdüler. Göğsünden ağır şekilde yaralanmış genç Danil Romanoviç de aralarındaydı, fakat atının yelesine tutunarak güçlükle eyer üzerinde durabiliyordu.

İleride, sıkı bölükler halinde vadiye yayılmış olan Tatarlar, tepeden tırnağa zırhlara bürünmüşlerdi ve keskin eğri kılıçları havada hazır bekliyorlardı. Bu sessiz kalabalık öylesine disiplinliydi ki, bir tek çığlık bile atmadan, sessizce Kalka nehrinin sahillerine yaklaşabilmişti. Koca ordudan atların puflamalarından, kazara birbirine çarpan baltaların metalik gürültüsünden başka çıt çıkmıyordu.

Nehir kenarına gelen Tatarlar, karşı sahile geçtikten sonra sinyal borazanları ötmeye başladı. Borazanların ötmesiyle birlikte bütün Tatarlar, atlarını Rus kampına doğru dört nala sürmeye başladılar. Neye uğradığını şaşıran Kıpçak birlikleri, atlarının dizginlerini kırıp kaçınca, Tatarlar da ağır arabalara doğru yöneldiler.

İlk Rus birliğini tepeleyip geçen Tatarlar, oraya buraya dağılmış ağırlıklara doğru at koşturmaya başladılar. Zaloz yolunda toplanmış olan bütün Rus birlikleri, aralarında Knaz Mstislav Udatnıy'ın de bulunduğu Poloves süvarilerinin atlarını çatlatırcasına sürerek kaçmalarını seyrediyorlardı. Bunun üzerine, arabaları bırakan birçok Rus askeri de atlarına atlayarak geriye, Dinyeper nehrine doğru kaçmaya başladılar. Yerlerinde kalan Ruslarsa, arabaları daire şekline sokarak, baltalarıyla Tatar birliklerini karşıladılar.

Bir grup Tatar ordusu da, Kiev Knazı Mstislav Romanoviç'in kampını kuşatmıştı. Mstislav'ın yanında onbin kişilik atlı ve piyade asker vardı. Mstislav Udatıy'ın amacını bilmediği için diğer birliklerden ayrılmıştı ve tek başına "Tatar hanı Çagoniz'in gönderdiği zebanileri" kılıçtan geçirmek hevesindeydi.

O kara günde Kievliler, Kalka sahilinin yüksekçe bir yerinde kamp kurdular. Onlar arabaları daire yaparken, çıldırmış gibi hareket eden Kumanlar, yanlarından yel gibi geçip gitmişlerdi.

Kiev ordusunda bulunan onbir knaz:

— Burada ölüp gideceğiz! -diye bağırdılar.- Bari postumuzu pahalıya satalım!

Sonra, birbirleriyle sarılıp kucaklaşarak, son nefeslerine kadar Tatarlar'la gırtlak gırtlağa savaşma kararı aldılar.

Arabaları birbirine yakın şekilde dizen Kievliler, aralarındaki boşlukları kırmızı renkli kalkan ve zincirlerle kapattılar. Çevrelerinde kuş gibi uçan Tatarlar'ı oklarıyla şaşkına çeviren Kievliler, daha sonra, kılıç ve mızraklarla gırtlak gırtlağa vurışmaya başladılar.

-XI-

Yakıcı gün ışıkları altında susuzluktan kavrulan koca vadi, kesif bir toz bulutunun altında kalmıştı. Bilhassa insanların parça parça doğrandığı, binicisiz kalmış atların oraya buraya koşuştukları, feryatlar içinde kıvranan yaralıların yerlerde süründüğü mahalde, arabalar yukarı doğru kıvrılan alevler arasında çatırdayarak yana devriliyor, başka bir yerden borazan sesleri işitiliyor, fakat göz gözü görmüyordu.

Yüzlerce seçkin turgaudun arasında, bir tepede atının üzerinde dikilen Sübüday-bahadır, sürekli aşağıya ulaklar gönderiyor, kendisine savaşla ilgili bilgiler ulaştırmalarını emrediyordu: Bahadırlarımın durumu nasıl? Ruslara takviye birlikler geliyor mu? Herhangi bir yerden gelecek bir bela var mı? Fakat bir süre sonra geri dönen ulaklar Moğollar'ın üstünlüğü elde tuttuklarını, Uruslar'ın Dinyeper'e doğru çekildiklerini, bununla birlikte çarpışmaya devam ettiklerini, yaralanmalarına rağmen vuruştuklarını, ama asla merhamet dilenmediklerini ve kimsenin esir düşmeye yanaşmadığını haber verdiler.

— Kurt enikleri! -dedi Sübüday.- Canları cehenneme!

Kievlilerin arabaları daire yaparak direnmeye ve savaşmaya devam ettiklerini öğrenen Sübüday, "Arabaları yokedin! Zinciri parçalayın! Çevredeki kuru otları ateşe verin!" talimatlarıyla birlik üzerine birlik sevketti.

Ruslar'ın mızrakları oklardan daha etkili bir şekilde kullandıklarını gören ve bir türlü arabaları aşıp içeri giremeyen Moğollar, bu defa oklarının ucuna yangın paçavraları bağlayarak fırlattılar. Fakat Ruslar atılan okları sö-

küp fırlattıkları ve yangınları büyümeden bastırdıkları için, Tatarlar düşmanın direnişini bir türlü kıramıyordu.

Bunun üzerine Sübüday, çeşitli kabilelerden toplanmış ve çoğu serserilerden teşekkül etmiş serkeşlere saldırı emri verdi. Ağır topuzları ve sivri kılıçlarıyla arabaların üzerine atılan serkeşler, birbirinin omuzuna basarak, vahşi çığlıklarla çemberi yarmaya çalışıyorlardı. Ruslarsa, uzun saplı baltalar, kılıç ve gürzlerle onları defetmeye uğraşıyor; çıldırmış gibi üzerlerine saldıran serkeşleri tek tek tesirsiz hale getiriyorlardı.

Sübüday, çarpışmaların üçüncü günü daha önce bozkırda yakaladıkları Rus gezgin Ploskinya'yı yanına çağırttı. Açlıktan karnı içine yapışmış Ploskinya, süklüm püklüm otağa girdi. Uzun boylu ve güçlü kuvvetli olan bu insan, şu anda güçlükle yürüyordu. Arkasında ellerinde hançerlerle duran iki Moğol süvari, sürekli onu dürterek yürümesini söylüyorlardı. Sübüday:

— Şimdi Urus kardeşlerine git ve onlara kılıç ve baltalarını bırakmalarını söyle. Evlerine dönüp gitsinler.. Onlara dokunmayacağız. Bu hizmetine karşılık özgür kalacaksın, - dedi.

Ploskinya, ayağındaki zincirleri bir eliyle tutarak, yalpalaya yalpalaya Rus kampına doğru yola koyuldu. Hemen arkasından onu takip eden iki Moğol, bir ucu Ploskinya'nın boynuna bağlı uzunca bir kayışı sıkıca tutuyorlardı. Rus kampına iyice yaklaşan Ploskinya, belli bir mesafede durdu. Arabaların üzerine çıkan Ruslar ayağında zincir, boynunda uzunca bir kayış bulunan bu tuhaf adama dikkatlice baktılar. Aralarından bazıları onu tanıyabilmişti. Bunlar "Seyis Ploskinya bu! -dediler.- Poloves yılkılarını Kiev'e sürüp getiren ve Poloves hanlarına tercümanlık eden Ploskinya!"

Ploskinya, Ruslar'a dönüp. yüksek sesle konuşmaya başladı:

— Tatar hanı Sübüday-bahadır, sizlere boş yere savaşmamanızı iletmemi söyledi. Eğer onlara itaat ederseniz,

istediğiniz yere gidebilecekmişsiniz.. Yalnız Tatar hanı silahlarınızı ve baltalarınızı bırakıp, arabaların arkasından çıkmanızı şart koşuyor. Bütün savaşlarda birbirlerine tutkun olan bu Tatarlarla uğraşmak kolay iş değil..

— Boşuna saçmalayıp durma boşboğaz Ploskinya! Sen daha önce de bize soluğan atları vererek bizleri aldattın!

— Onu dinlemeyin! - diye bağırdı yaşlı savaşçılar.- En iyisi buradan silahlarımızla birlikte çıkıp Dinyeper'e ulaşmak. Belki bu şekilde yarımız kurtulur, ama öbür türlü balta ve kılıçlarımız olmadan hepimizin leşini buraya sererler!

Fakat doğru söylediği konusunda yeminler etmeye başlayan Ploskinya, boynundaki hacı çıkarıp öperken, bir yandan da ağlıyordu.

— Tatarlar sırtıma hançerlerini dayamışken, başka bir şekilde konuşmam mümkün mü?!

Yattıkları yerden başlarını çıkaran Tatarlar, parmaklarını kaldırarak türcümanlarının doğru söylediğini tasdiklediler.

Yaşlı savaşçıların bütün itirazlarına rağmen, büyük Kiev knazı Mstislav Romanoviç, silahların toplanarak Tatarlar'a verilmesini emretti. Bunun üzerine bütün Ruslar birbirlerinin kuşağından tutarak tek sıra halinde yürüyüp silahlarını bir yere bıraktılar. Üç gündür bir damla su içmemiş olan savaşçıların, ilk işi nehre koşmak olmuştu. Son savaşçı da kampı terkedip, artık vatanını görebileceği için mutlu bir şekilde omuzlarını gere gere yürürken, dört biri yandan üzerlerine çullanan Tatarlar hepsini pırasa doğrar gibi doğramaya başladılar.

Artık, uçsuz bucaksız şu bozkırda ölüm onlar için mukarrerdi. Ruslar uzakta olduğu için, yardım gönderecek kimse de yoktu!

Tatarlar, daha önce Kiev knazıyla birlikte olan onbir knazı bir kenara ayırararak, Sübüday-bahadır'ın ziyafet sofrasına davet ettiler. Tatar kampına ulaşıncağa kadar da çevrelerini etten duvarla örerek kaçmalarına fırsat vermediler.

Bu arada yüzlerce hassa subayının koruması altında Kiev kampına gelen Sübüday, hâlâ devam eden boğuşmaları seyrediyordu. Ruslar silahsız olmalarına rağmen, bu defa ellerine geçirdikleri taş ve keseklerle karşı koymaya çalışıyorlardı. Yaralananlar dahi çevrelerindeki Tatarların üzerine atılıyor, onları eyerlerinden aşağı çekiyor, eğri kılıçlarını gaspederek tekrar vuruşmaya devam ediyorlardı. Uzun boylu bir Rus, kamptan ele geçirdiği araba okunu sopa gibi kullanmaya çalışıyordu. Üzerine doğru gelen Tatar savaşçısının atını elindeki araba okuyla deviren aynı savaşçı, kaçmaya çalışan Moğol'u kovalayıp yakalamış ve elindeki kılıcı alarak, rakibini ikiye biçtikten sonra öldürdüğü kişinin atına atlayıp çarpışmaya devam etmekteydi. Artık kesif toz yüzünden göz gözü görmüyordu. Fakat tarafların güç dengesi eşit değildi ve Moğollar git gide hakimiyeti ele geçiriyorlardı.

Sübüday-bahadır, küçük bir tepenin üzerine çıkarak, çarpışmaları oradan seyretmeye başlamıştı. Bu arada kuzey tarafdan yükselen koyu bir toz bulutunu ilk farkeden de o oldu.

— Bu ne?- diye sordu Sübüday parmağıyla kuzey tarafını göstererek.

— Bunlar Tokuçar'ın geri dönen savaşçıları! - diye izahat verdi turgaudlar.- Kıpçaklar'ın kaçan sürüleri toplıyorlar!

— Hayır, bu gelenler yeni bir ordu! - dedi sübüday.- Toplanma borusu çal! Bütün ordu derhal toplansın! Rus ölülerinin çizmelerini çıkarmakla uğraşmayı bıraksınlar! Yeni bir savaş başlıyor!

Borazanlar, keskin seslerle ötmeye başladı. Arbedenin devam ettiği birkaç yerden diğer Moğollar'ın sinyal borazanları bu seslere karşılık verdi. Ruslar'ın çarpışmayı sürdürdükleri yol ağzını boşaltan birkaç Moğol, atlarını kamçılarak Sübüday'ın tuğunun dikildiği, kendisininse atının üzerinde taş bir heykel gibi dikilip durduğu tepeye doğru seyirttiler.

Bozkırın kuzey tarafından üç ayrı toz bulutu yaklaşmaktaydı. Biraz sonra toz bulutları havaya yükselip, ortalık açılınca Sübüday o tarafı süzmeye başladı. Turgadlar, aralarında yavaş sesle konuşuyorlardı:

— Üç bölük geliyor. Kim bunlar? Eğer Kıpçaklar değilse, Rus süvarileridir. İleride kamışlıklar vardı. Demek şimdi de bataklık tarafından geliyorlar ki, toz çıkmıyor.. Bakın, bakın! İşte onlar!

Sorgun ağaçları arasındaki kamışlarla kaplı bölgeden, o tarafa doğru beyaz ve doru atlara binmiş ilk süvariler görünmeye başlamıştı. Onların arkasından kamışlar arasından birbirini takip ederek çıkan süvariler, çok geçmeden bütün vadiyi kaplayacak kadar çoğalmışlardı.

Arkadan gelenlerin intizam içinde sıralanmasını bekleyen süvariler, bir süre durmuşlardı. Yarım hilal şeklinde vadide yerini alan süvarilerin elerinde üç köşeli üç bayrak göze çalınıyordu. Bayrakların ortası altın sarısı, iki kenarı ise kırmızı renkliydi..

Ana yolda silahsız Kievlilerle çarpışmakta olan Tatarlar, çevreleri toz toprak içinde olduğundan yeni bir ordunun yaklaşmakta olduğunu uzun süre farkedememişlerdi. Bu yüzden arbede devam ediyor ve giderek Dinyeper sahillerine doğru kayıyordu.

Yeni gelen ordunun arasından bazı atlılar, birden arbedenin devam ettiği tarafa doğru atılarak, korkunç çığlıklarla atlarını topukladılar. Sağ kanat daha ileriye, batıya doğru yönelip Moğol ordusunu çevirmeye çalışırken, sol kanat da süratle Sübüday-bahadır'ın bulunduğu tepeye doğru at koşturmaya başladı.

Sadece birkaç saniye tereddüt geçiren yaşlı Moğol kumandan, "Beni takip edin!" diye bağırdıktan sonra, süratle tepeden aşağı inip, Tokuçar'ın ordusunun beklemekte olduğu yöne doğru kaydı. Fakat bu arada Tokuçar'ın ordusu kendisini savaş alanının içinde bulduğundan, Sübüday onu de geçerek daha ileriye doğru seyirtti.

Ne var ki Ruslar onu takip etmediler. Yarım daire halinde, arkalarında toz bulutları bırakarak Dinyeper nehri-

ne doğru kaçmakta olan Kievliler'i kurtarmak için ileri atıldılar.

Süübüday, birden atının dizginlerini kırıp, olduğu yerde durdu. Sonra yanındaki nökerlerden birkaçını ana yola gönderip, bütün Moğollar'ın en kısa zamanda Kalka nehri sahiline dönmelerini duyurmasını emretti.

— Henüz zafer bizim tarafta, - dedi yaşlı kumandan.- Uruslar it sürüsü gibi kalabalık! İnatçı bir kavim! Bozkır tarafından başka Urus ordıları da gelip, vatanımıza geri dönüş yolunu kapatabilirler.. Şimdi atlara binip kaçma zamanı!

Üç yüz süvarinin başında atını çatlatırcasına süren Cebe-noyon, Dinyeper'e kadar gelmişti. Tercüman Ploskinya da yanındaydı. Yaralı Ruslar'a:

— Mstislav Udatnıy nerede? - diye sordu.

Ruslardan bazıları, onu boz atının üzerinde yel gibi giderken gördüklerini söylediler. Bu arada Cebe-noyon, Dinyeper sahiline doğru siyah bir teknenin uzaklaşmakta olduğunu farketmiş ve uzaktan gözüne ilişen kırmızı pelerinin Mstislav'a ait olduğunu anlamıştı. Teknenin kıç tarafında oturan knaz, bir eliyle de atının dizginini tutmaktaydı. Akşam güneşinin solgun ışıkları, Mstislav'ın altın miğferini ışıl ışıl parlatıyordu, fakat knazın bakışları başka bir tarafa yönelmişti.

Cebe, yayına en iyi okunu gererek fırlattı, fakat ok kayığa kadar ulaşamadan nehrin köpüklü sularına gömüldü. Kendini attan aşağı atan Cebe, yüzüstü toprağa kapanarak, başını iki elinin arasına alıp, öfkeden yerdeki kuru otları yolmaya başladı. Sonra ayağa kalkıp, tekrar süzülerek uzaklaşmakta olan kayığa, rüzgarla dalgalanan pelerine bir kez daha baktı. Öfkesini kimden alacağını biemiyordu. Birden karşısında korkulu gözlerle olup bitenleri seyreden Rus tercümana yönelip, artık sana ihtiyacım kalmadı der gibi kudurmuş hamlelerle zavallı adamı parça parça etti.

Tekrar doru atına atlayan Cebe, çarpışmaların devam ettiği ana yoldan uzak biri yöne, bozkıra doğru hızla uzaklaştı.

- XI -

Kalka nehri sahillerine bakan yüksek kurganda Sübüday-bahadır, asık suratlı, eski püskü elbiseler giymiş şaman Beki'nin isteği üzerine, savaş tanrısı Süide'ye yapılacak dua töreni için bütün binbaşı ve yüzbaşıları toplamıştı. Başında sivri uçlu bir kask; sırtında, üzerine küçük bıçaklar, kuklalar ve çıngıraklar takılmış ayı postu bulunan yaşlı büyücü, elindeki kocaman tefe bir sopayla hızlı hızlı vurarak, aralarında büyük Kiev knazı Mstislav Romanoviç'in de bulunduğu onbir Rus knazına doğru yavaş adımlarla yaklaştı.

Homurdanarak başlarını sallayan Tatarlar, esirleri seyrederken onların aralarında "konaz Mastislab"ın bulunmasını ve meşhur Rus "Cebe"sini görmeyi çok arzu ediyorlardı.

Sürekli bir takım dualar mırıldanan şaman Beki, elindeki düdüğü saçla kaplı çehresine yaklaştırarak çalıyor, arada bir ayı gibi böğürüyor veya bir kurt gibi uluyor ve böylece Moğollar'a yeni bir zafer bağışlayan savaş tanrısı güçlü Süide'ye şükranlarını sunuyordu.

— Tanrı Süide'nin nasıl öfkelendiğini görüyor musunuz? - diye bağırdı şaman. - Süide yine aç, insan kurbanlar istiyor!..

Bin kadar Tatar, kurganın çevresindeki vadiye yayılmış; çeşitli yerlere ocak yakınışlar ve genç taylar kesmişlerdi.

Rus kampındaki araba oklarını ve tahtaları söküp getiren Tatarlar, bunları tutuklu knazların önüne germişler,

üç yüz kadar kumandan da bu tahtaların üzerine oturmuştu. Kumandanlar, bir yandan kımız içerken, bir yandan da Moğollar'ın koruyucu tanrısı Sülde'ye şükrediyor, "dünyayı titreten" kızıl sakallı yenilmez Çingiz-han'a medhiyeler yağdırıyorlardı. Rus knazların hayatlarını kurtarmak için teklif ettikleri paraları reddeden Tatarlar, göğün gönderdiği Çingiz-han'ın muzaffer ordusuna karşı savaşma cür'etini gösteren esirleri sırasıyla savaş tanrısı Sülde'ye kurban ettiler. Bahadırlar, tahtaların arkasından mel'un knazların iniltilerini işitince kahkahalar atmaya başladılar. Fakat bir süre sonra inilti ve bağırışmalar kesilip, Moğol savaşçılarının özlem şarkısı işitilmeye başlandı:

Hatırlayalım,
Moğol bozkırlarını hatırlayalım-
Mavi Kerulen'i,
Altın Onon'u!
Ne kadar,
Ne kadar Moğol savaşçısı,
Toprağa gömdü,
İtaatsiz kabileleri!
....

Törenin en kızışkın anında Tokuçar-noyon ayağa kalkıp, ok demetlerini göstererek sürek avı işareti yaptı. Herkes birden sesini kesti. Tokuçar başını kaldırıp savaşçılara yüksek sesle bağırdı:

— Ulu hakan Çingiz-han, dünyanın en bilge kişisidir! Yüz gün, hatta bin yıl önceden olacakları görür.. Yenilmez kaplanlar olan Cebe-noyon ve Sübüday-bahadır'ı aramam için kahramanlardan oluşan bir tümenle beni sizin arkanızdan gönderdi. Hakan, bana, size gönderilecek en güzel hediyenin savaş gününde gönderilen yardım olduğunu söyledi..

— Doğru, doğru! - diye bağırıştı Moğollar.

— Hiçbir yerde durmadan, birçok ülkenin içinden geçtik. Her yerde Moğol askerlerinin savaş izlerini gör-

dük. Ve hep sorduk: Meşhur bahadır Cebe ve Sübüday nerede? Korkuya kapılan insanlar, dizlerinin üzerine çökerek, elleriyle bize batıyı işaret ettiler. Buraya savaş başlamadan önce gelmeyi başardık ve gördüğünüz gibi onbin savaşçımla çarpışmalara iştirak ettik. Sizlerle birleşerek uzunsakallı Urusları hemen bozguna uğrattık..

— Sağol Tokuçar! Tam zamanında yetiştin!

Tokuçar konuşmasına devam etti:

— Dünyanın ulu hakanı Çingiz-han sizi merak ettiği için kendi iradesiyle beni size gönderdi. Onun kutsal mektubunu özel ulağı getirdi. Benim onbin savaşçım da onu değerli bir elmas gibi korudu. Bakın, işte o!

Elinde küçük bir tef, başındaki kaskına şahin tüyü iliştirilmiş olan çarpık bacaklı bir ihtiyar, Sübüday-bahadır'a doğru yaklaştı. Koynundan, üzeri mumla mühürlenmiş deri bir rulo çıkarıp, Sübüday'a uzattı. Sübüday, mektubun üzerinde mührü saygıyla dudaklarına götürüp öptü. Daha sonra, kır sakallı Müslüman bikşi mührü söküp, mektupta yazılanları Sübüday'ın kulağına fısıltılı bir sesle okudu. Sübüday, birden ayağa kalkıp yüksek sesle:

— Ulu hakan buyuruyor! Dikkatle dinleyin! - diye bağırdı.

Bütün kumandanlar, aynı anda ayağa kalktılar. Onları gören diğer Tatarlar da yerlerinden doğruldular. Sonra, bütün kumandanlar dizüstü yere çökünce, kampta bulunan tüm askerler de onların arkasından yere kapandılar. Arkasından başlarını kaldırıp hep bir ağızdan bağırdılar:

— Ulu hakan emreder, biz itaat ederiz!

Sübüday-bahadır, devam etti:

— Eşi emsali olmayan, muzaffer hakanımız şöyle buyurmuşlar:

"Mektubumu aldığınız zaman, atlarınızın dizginini kırıp yel gibi geri dönün. Dünya fatihinin düzenlediği kurultaya yetişin.

Tanrı gökte, hakan yeryüzünde güçlü tanrıdır. Dünyanın hakimi, bütün insanların efendisinin mührü."

Sübüday, başları yere doğru eğilmiş Moğol askerleri şöyle bir süzdükten sonra parmağını kaldırdı:

— Şimdi de ben konuşacağım! Dinleyin!

Herkes diz üstü doğrulup, nefesini tutarak "öfkeli parsa" doğru baktı.

— Bugün yine eğleneceğiz, ama yarın güneşin doğuşuyla birlikte efendimizin altın otağına doğru yola çıkacağız. Yavaş hareket eden, cezasını kellesiyle öder!

Ertesi gün Moğollar kuzeydoğuya, İrtiş nehrine yönelip, Ural'ın güney yamaçlarını takip ederek, Harezm vadisine doğru yola koyuldular. Artık Kıpçak bozkırları, Moğol ve Tatar istilasından kurtulmuş, Moğollar geldikleri gibi tekrar bir anda gözden kaybolmuşlardı. Onların gidişinden sonra bazı Kıpçak kabileleri eski yurtlarına geri döndülerse de, bazıları Macar bozkırına, Tuna'nın aşağı akımlarına doğru yola çekildiler. Artık Moğollar'ın bir daha geri dönmeyeceği düşüncesine kapılan Kıpçaklar ve Ruslar ise, yine eski kavgalarına kaldıkları yerden devam ettiler. Halbuki Tatarlar yeniden batıya dönecek ve öncekinden daha şiddetli bir saldırıya geçeceklerdi..

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

-I-

Çingiz-han, Sultan Celaleddin Mengüberdi'nin kendini Sind nehrine atıp kurtulmasından sonra, kumandanlarından Bala-noyon ile Durbay-bahadır'ı peşinden Hindistan'ın içlerine doğru göndermiş; bu iki kumandan, yollarına çıkan bütün şehir ve köylerde bir türlü Celaleddin'in izine rastlıyamamışlardı. Yakaladıkları herkese Celaleddin'in yerini soruyorlar, dişe dokunur bilgi verenlerin canlarını bağışlıyorlar, konuşmayanları ise acımasızca kılıçtan geçiriyorlardı. Hatta bu arada yollarının üzerinde, Celaleddin'in sabık müttefikleri Agrak ve Azam Melik hanların sahip oldukları şehirleri de yakıp yıkmışlardı.

Beraberlerinde ağır mancınıklarını da taşıyan Moğollar, Sind nehrinin aşağı akımlarındaki Multan şehrine geldiklerinde, hemen orasını kuşatma altına alıp, kocaman kayaları fırlatarak, surları dövmeye başlamışlardı. Fakat Hintli askerlerin sayısı tükenecek gibi değildi. Üstelik, açılan her deliği veya çatlayan duvarları kısa zamanda örüyorlardı. Ama Moğollar'ın gözünü, bunlardan ziyade, bir türlü alışık olmadıkları aşırı sıcak iklimde üzerlerindeki ağır zırhların verdiği azap korkutmuştu. Bu sıcaklara daha fazla dayanamayacaklarını anlayan Moğollar, sonunda Multan kuşatmasını kaldırıp, Çingiz-han'ın istirahat ettiği dağlara doğru yola koyuldular.

Ulu hakan Çingiz-han, üzeri bulutlarla kaplı yüksek dağlar arasında kurduğu kampında kalmak suretiyle bunaltıcı sıcaklardan kurtulmuş, kendini eğlenceye vermişti. Çin başkentinden gönderilen ve ancak iki yıl sonra kam-

pa ulaşan Çinli rakkaseler, oradan buradan toplanan Acem sâzende ve hânendeler, rengarenk ışıklar saçan, yal yal yanan yumuşak Afgan halıları üzerinde sultan-ı a'zam, hakan-ı muazzam Çingiz-han'a birbirinden enfes gösteriler düzenliyorlar; özellikle Çinli rakkaseler, ellerini havaya kaldırıp, tıpkı kuşlar gibi uçma veya yılan gibi kıvrıla kıvrıla sürünme taklidi yapıyorlar, birbirinden enfes figürler sergiliyorlardı.

Çingiz-han'ın son gözdesi Kulan-hatun'dan olan oğlu Külkan, bu arada hastalanmıştı. Ana oğul kürklere bürünerek, ipek minderler üzerine oturmuşlar, bir soğuğa, bir sıcağa küfürler yağdırıyorlardı. Çingiz-han, her gün küçük hastanın yanına geliyor, çocuğun ağzına bir parça şeker koyuyor, yanına oturup, neresi ağrıdığını soruyordu.

Yine böyle bir gün Kulan-hatun, gözyaşları arasında bütün vücudunun ağrıdığından şikayet etti.

— Bu dağlardaki cinler, burada kalanlara işkence ediyorlar, - dedi Kulan Hatun.- Görüyorsun, boğazlardan nasıl dumanlar yükseliyor? Bunlar senin genç savaşçılarını boğan cinler işte.. Ben ve küçük Külkan, burada öleceğiz. Bizi kurtarırsa Kerulen'in mavi suları kurtarır. Bizi bırak da Moğol bozkırlarına dönelim.

Çingiz-han, suratını asıverdi:

— Bensiz tek başına hiçbir yere gidemezsin. Bense şimdi dünyanın ikinci yarısını fethetmek zorundayım.

Aldığı bu cevap karşısında Kulan-hatun, pık-pık edip, gözyaşlarını sel gibi boşaltmaya başlamıştı. Çingiz-han, vezir-i azam Yeh-lü Ch'u-tsai'yi çağırmalarını emretti. Yeh-lü Ch'u-tsai, birkaç dakika içinde elinde kocaman bir kitapla geldi. Kulan-hatun, vezirin elindekini görünce ok gibi yerinden fırlayıp, kitabı yolarcasına aldı ve halının üzerine atarak, üzerine kapandı.

— Göğün ne dediğini şimdi öğreneceğiz! - dedi Çingiz-han.

— Bana ne olacağını öğrenmek istemiyorum, - diye karşılık verdi Kulan.- Ben ne istersem, o olacak. Ben Ke-

rulen sahillerine dönmek istiyorum.. Üstelik askerler de bunu istiyor..

Çingiz-han, başını önüne eğip, sakalını karıştırmaya başladı. Biraz düşündükten sonra:

— Şimdiye kadar üstesinden gelemediğim bu tür muhalefetle hiç karşılaşmamıştım. Ben şu anda ölümsüzlüğü yenmeye çalışıyorum. Ve sen, dizginlenemez, laf anlamaz Kulan-hatun, eğer benim yanımda kalırsan, sen de ölümsüz olursun. Eğer çeker gidersen, ya yemeğine katılacak bir zehirle ölürsün, ya da karanlıkta bulutlar arasından sırtına saplanacak bir okla.. - Sonra vezirleri içinde en bilgesi olan Yeh-lü Ch'u-tsai'ye döndü:- Sen bana, ölümsüzlük iksiri hazırlamasını bilen şamanları, büyücüleri, bahşı ve bilgeleri getirmeyi vaadetmiştin. Niye hâlâ onları göremiyorum?

— Onları aramak için güvenilir adamlar çoktan yola çıkarılmıştı. Sanırım yakında burada olurlar. Fakat siz, birden kalkıp uzak diyarlara sefere çıkıveriyorsunuz. Bu durumda ölümsüzlük iksirini bilenler sizin arkanızdan koşturup durmazlar ki..

Çingiz-han, Kulan-hatun'un gittikçe fenalaştığını, güzelliğinin hızlı bir şekilde kaybolduğunu farketmişti. Iyice zayıflamış hasta oğlu Külhan da anasının yanına uzanmıştı. Oldukça huzursuzlanan hakan, ümitsiz bir çıkmazın içine saplandığını anlamıştı. Sık sık ölümden bahsediyor ve bahşılardan ömrü uzatacak ilaçlar istiyor, kim mucize yaratacağını iddia ettiği bir içecek verse, alıp tepesine dikiyordu. Fakat bir defasında bu ilaçları kendisine getiren bahşılara içirmiş; sonra da ölümsüz olup olmadıklarını anlamak için kellelerini vurdurmuştu.

Hakan, Baltan kalesi kuşatması sırasında, mancınıktan atılan kocaman bir kaya parçasının çarpması sonucu ölen sevgili torunu ve aynı zamanda Çağatay'ın oğlu Mutukan'ı kaybettikten sonra, son derece huysuz ve çekilmez biri olup çıkmıştı. Sevgili torununun ölümü üzerine Baltan'ın zaptedilip, içinde bir tek canlının sağ bırakılmama-

sını emreden Çingiz-han, arkasından kaleyi de yerle bir ettirmiş ve yıllarca ot bitmeyecek şekilde yıktırmıştı. Bu olaydan sonra kalenin bulunduğu yere "Mau-kurgan" yani "Hüzün Tepesi" adını vermişlerdi. O tarihten bugüne kadar da kimse oraya yeni bir şehir kurmamıştır.

Çingiz-han, bütün gününü, dağ tepesinde bir uçurumun kenarına kurulmuş sarı otağının önünde otturarak geçiriyordu. Hemen önünde, iç kısımlarına gün ışıklarının sızmadığı derin bir boğaz vardı. Bazı günler ucu bucağı görünmeyen sıradağları ve bulutlar arasında kaybolan karlı tepeleri seyrederken, çok kabiliyetli rehberleri yanına çağırttırır, onlardan Hindistan ve Tibet üzerinden Moğolistan bozkırlarına uzanan en kestirme yolların nerelerden geçtiğini sorardı.

Ağzına kadar savaş ganimeti mallarla dolu kampta, herkesin dilinden düşürmediği tek konu, ana vatanlarına ne zaman dönecekleri meselesiydi. Fakat kimse bu konuyu hakana açıp, onun gazabını üzerine çekmeyi göze alamıyordu. Çünkü kimse onun kafasından geçenleri kestiremiyor, yarın ne olacağını, hakanın ağzından ne gibi buyruklar çıkacağını, ana yurtlarına dönüp dönmeyeceklerini veya ertesi gün tekrar uzun seferlere çıkıp, başka ülkeleri talan etmeye yönelip yönelmeyeceklerini bilemiyordu.

Askerler arasında, Afgan dağlarındaki otların artık hayvanları beslemeye yetmediği şeklinde dedikodular dolaşmaya başlamıştı. Hakanı geri dönme vaktinin geldiğine ikna etmek için çırpınan Kulan-hatun, bu dedikoduları koz olarak kullanmak amacıyla, önce Çinli vezir Yeh-lü Ch'u-tsai'ye koşup fikrini almak istedi. Fakat yaşlı vezir Kulan-hatun'la kafa kafaya verip, başka bir hikaye uydurmayı uygun gördüler. İki önemli nökeri yanına çağıran vezir, onlara uydurduğu hikayeyi anlattıktan sonra Çingiz-han'ın otağına gönderdi. Onlardan önce otağa varan Yeh-lü Ch'u-tsai, söyleyecekleri önemli şeyler olduğu iddiasıyla nökerleri hakanın huzuruna aldı.

—Dün dağlarda dolaşırken, -diye söze başladı nökerler,- vahşi bir hayvan gördük. Uzaktan bir geyiği andırıyordu. Rengi yeşil, at kuyruklu ve tek boynuzluydu. Bu hayvan bize seslenerek Moğolca konuştu: Hakanınız tam vaktinde ana yurduna dönmeli, dedi.

Çingiz-han, hiç sesini çıkarmadan hikayeyi sonuna kadar dinledi. Sonra sakalından bir teli yukarı doğru kaldırarak, karşısında dizüstü çöküp oturmakta olan nökerlere baktı.

— Bu mucizevi yaratık size göründüğü o gün, çok mu kımız içmiştiniz?

Nökerler yeminler ederek, esasen içmeyi çok sevdiklerini, fakat sadece vahşi kısrakların değil, bir keçinin bile dolaşmaya zorlandığı o sarp kayalıklarda bulundukları sırada ayık olduklarını belirttiler ve arkasından sözlerinin doğruluğuna ispat etmek ister gibi, tek ayaklarının üzerinde yürümeye başladılar.

Çingiz-han, Yeh-lü Ch'u-tsai'ye döndü:

— Yeryüzünün, denizlerin ve gökyüzünün bütün sırlarını anlatan o hikmet dolu kitabı biliyorsun. Onda böyle bir hayvandan bahsedildiğini okudun mu?

Yeh-lü Ch'u-tsai, kocaman kitabı getirerek açtı. Kitabın yapraklarını karıştırarak, bazı şekillerin, çeşit çeşit vahşi hayvanların, balık ve kuşların bulunduğu sayfalara tek tek göz attıktan sonra:

— Bu tür nadir vahşi hayvanlara "bilge Ko-Tuan" diyorlar, - diye başladı söze.- Bu hayvan, bütün insanların dillerini anlarmış. Bu hayvanın bizim iki bahadıra söylediği sözün anlamı, dünyada haddinden fazla kan döküldüğü şeklindedir. İki büyük kumandanın batı ülkelerini zaptetmek üzere yola çıktıklarından bu yana dört yıl geçti. Sanırım bu yüzden ulu gök, ölümlerden artık sıkılmış olacak ki, bu Ko-Tuan'ı kendi iradesini bildirmek üzere size göndermiştir. Göğün iradesine uyun ve bu ülkelerin insanlarına acıyın. Bu sizin için sonsuz bir mutluluk olacak. Yoksa gök size gücenir ve dualarınızı reddeder. Çinli bilgelerin yazdığı bu eski kitap böyle söylüyor.

Yeh-lü Ch'u-tsai, tıpkı dua okuyan bir rahip gibi, sözlerini ardardına sıralarken, Çingiz-han da gözünün tekini yummuş, karşısında dizüstü çöküp oturmakta olan iki nökere bakıyordu. Sonra önce onlardan birini, arkasından ikincisini yanına çağırıp, kulaklarına eğilerek fısıltılı seslerle bir şeyler sordu. Her iki nöker de yine fısıltılı seslerle hakanın sorduğu soruya cevap verdiler.

Hakan aldığı cevaptan son derece mutlu olarak, nökerlere gidebileceklerini bildirdi. Arkasından da istedikleri kadar kımız verilmesini emretti.

— Her iki bahadır da zeki ve hazırcevap, - dedi hakan vezirine bakarak.- Bunların rütbesini yükseltmek lazım. Her ikisine de ayrı ayrı hayvanın hangi ayağının üzerinde yürüyerek gittiğini sordum. Birisi onun dört nala kaçıp gittiğini, diğeri adımlarını tek tek atarak gittiğini söyledi. Zilzurna sarhoş da olsa bugüne kadar hiçbir Moğol bir hayvanın kaçışını seyredince, nasıl kaçtığı konusunda yanılmaz. Ama ben bugün anladım ki, artık asker savaşmaktan yorgun düşmüş. Asker, artık ülkesine dönmek istiyor. Bu yüzden ben de bana mucizevi bir yaratık göndererek arzusunu bildiren göğün isteğine uyuyorum. Binaenaleyh, ordıya geri dön emri vereceğim ve ana yurduma döneceğim.

Ertesi gün, hakanın kararını öğrenen askerler, sevinçten dansetmeye, tefler çalıp şarkılar söylemeye başladılar. Artık kampta hummalı bir dönüş hazırlığı başlıyordu.

İlk önce Hindistan ve Tibet üzerinden gitmeyi düşünen Çingiz-han, bu maksatla Delhi şehrindeki Hint hükümdarı İltutmış'a bir elçi gönderdi. Fakat dağlar üzerinden geçen yol henüz karlarla kaplı olduğu gibi, İltutmışhan da ordu toplayarak başına Celaleddin'i geçirdiği için, cevap vermekte ağırdan almıştı.

Bu arada anayurttaki Moğollar'dan gelen bir çapar, Tangutlar'ın isyan ettikleri şeklinde bir haber getirmişti. Bir yandan gökteki yıldızları süren Yeh-lü Ch'u-tsai, di-

ğer yandan fal bakan şamanların tavsiyeleri üzerine, hakan Hindistan üzerinden gitmekten vazgeçmişti.

Hakanın geldiği yoldan tekrar dönme kararı almasından sonra, çadırlar sökülüp, denkler bağlanmış ve koca Moğol ordusu dönüş yoluna koyulmuştu.

...

-II-

Ceyhun nehrinin doğusundaki yüzlerce yıldır büyük kervanların gelip geçtiği ana yol, Moğol katliamından hemen sonra bütün canlılığını kaybetmişti. Yol üzerindeki kervansaraylar kapanmış, ticaret hanelerin kapısına kilit vurulmuş yahut çoğu yakılıp yıkılmış, geceleri çakalların ulıdığı, baykuşların öttüğü ıssız diyarlar haline gelmişti. Civardaki tarlalar, serapa kurumuştu. Arklar, toz toprak dolmuş, sular başıboş akıyor, tarlalarda insan karası görünmüyordu.

Halbuki, bir zamanlar bu kervan yolu cıvıl cıvıldı. Ağzından köpükler saçarak, homurdana homurdana ilerleyen tüylü develer, batıdan doğuya, doğudan batıya büyük tacirlerin yüklerini taşırlardı. Bu kervanlar, yol üzerindeki hanlara ve kervansaraylara indiğinde, hummalı bir çalışma başlar; koyunlar kesilir, ocaklar yanar, hayvanlar ahırlara çekilir; akşamları söğüt ve kavak ağaçlarının serin gölgesine yayılan halılar üzerinde ince belli Acem ve Hintli rakkaseler misafirlere büyülü danslarını sergiler, onlara yol yorgunluklarını unuttururlardı. Şimdi ise, bir zamanların şen şakrak kervansaraylarında in-cin top atıyor, her taraf su basmış veya cenaze çıkmış gibi sessizlik gayyasında çile doldurıyordu.

Asık suratlı, sırtında yabancıların kullandıkları türden pelerin bulunan genç bir atlı, orada burada çürümüş ve kokmuş insan kemikleri üzerinde çakalların uluyup durduğu kervan yolunda, üstü başı toz toprak içinde tek başına ilerliyordu. Altındaki ciğer renkli, saf kan Arap atı

arada bir tökezliyor idiyse de, yolcunun buna fazla aldırdığı yoktu.

— Ne lânet bir çölmüş bu! Ne insan var, ne deve, ne de bir it! - diye homurdanıyordu yolcu.- Bütün gün, topu topu iki kurttan başka bir şeye rastlamadım. Bu sessiz vadinin, insan mezarlığına dönmüş bu sahranın yeni sahipleri onlar galiba.. Eğer böyle giderse, çok sürmez altımdaki at da, Moğol kılıçlarıyla delik deşik edilmiş şu kokmuş cesetlerden sonra buranın yeni sahiplerine iyi bir ziyafet olacak.

Biraz sonra, uzakta bir takım karartılar belirmişti. Uzun saatler boyunca hiç kimseye rastlamadan yol alan genç yolcu, bunun bir insan kalabalığına ait olduğu düşüncesiyle hayli sevinmişti. Genç yolcu, altındaki atın kulaklarını dikip huysuzlanmasına aldırış etmeden, kamçıyı basıp tuhaf karartıya doğru yaklaştı. Simsiyah renkli kırk elli kadar iri kartal, gün ışıkları altında toz toprağa belenmiş leşlerin üzerine üşüşmüş, günlük rızkını temin etmek için birbirini iteleyip duruyordu.

Genç yolcu, kartalları ürkütmek için bir takım hareketler yapıp bağırınca, kocaman kanatlarını açarak havalanan leş yiyiciler, havada bir iki tur attıktan sonra, nasiblerinden fazla uzaklaşmamak için hemen yakındaki bir tepenin üzerinde tekrar toplandılar. Tekerleri kırılarak yan yatmış tentesiz bir arabanın dökümtüleri arasında, üstündeki Türkmen elbisesi lime lime yırtılmış bir kız çocuğu cansız vaziyette yatıyordu. Kartallar, zavallı kızın üzerine üşüşüp çehresine bir iki gaga darbesi indirmiş olmalarına rağmen, hâlâ ana hatları seçilebiliyordu.

— İşte bir Moğol hüneri daha! Çocukları alıp, kalanları ölüme terketmekten zevk duyuyor kafirler!..

Genç yolcu, bu iğrenç manzarayı daha fazla seyretmeye dayanamayarak, elindeki kamçıyı atının geniş uyluğuna şaklattı. Bir süre gittikten sonra geniş kervan yolunun kıvrımında bir grup Moğol'a rastladı. Ağzına kadar ganimet mallarıyla yüklü, hantal tekerlekli iki araba, kum üze-

rinde derin izler bırakarak ilerliyordu. Ayaklarını okun üzerine gelişigüzel atmış, sırtında tilki derisi bir erkek malahası ve avcı kürkü bulunan bir Moğol kadın, tozlu yolu kayıtsızca adımlayan öküzleri elindeki mesesle monoton bir şekilde dürtükleyip duruyordu.

Arabanın arkasında halsizlikten sendeleyerek yürüyen, elleri arkalarına bağlanmış üç yarı çıplak esirle, güçlükle adım atan zayıfça bir esire vardı. Dili bir karış dışarı çıkmış iri bir çoban köpeği ise, onları takip ediyordu. Yedi yaşlarında, kulaklarına birer çift aşık kemiği asılmış bir Moğol çocuk da, tıpkı bir sığır çobanı gibi, elinde bir deynekle esirleri dürtüyordu.

— Uragş, uragş, muu![45]- diye bağırdı çocuk elindeki sopayı esirlerin sırtında şaklatarak. Sırtında, esasen yetişkinler için dikilmiş genişçe bir gömlek, belinde pamuklu bir kuşak, ayaklarında ise adi bir çizme vardı. Fakat çizmeler ayağına bol geldiği için, çıkıp düşmesinler diye dizkapağının hemen altından bir sicimle sıkıca bağlanmıştı. Kendisine verilen vazifeyi hakkıyla yerine getirmiş olmak için, arabaya bağlandığı ipe tutunarak zorla ilerleyen kadını daha fazla dürtüyordu elindeki sopayla. Kadının sırtındaki yarıya kadar yırtılmış bluzünden sopa darbeleriyle yer yer morarmış kaburga kemikleri görünüyordu. Kadın, belki defalarca söylediği sözleri bir kez daha tekrarladı:

— Bırakın beni! Evime döneceğim! Kızım Habiçe orada kaldı.. Onu ben kendim taşırım!..

— Ne yapacaksın kızı mızı? - diye homurdandı tozlu yolda atının üzerinde ilerleyen yaşlı Moğol.- Kendisi ipi çekerek zar zor yürüyorken, bir de başkasını sırtında taşımayı düşünüyor!.. Vay ahmak vay!

İhtiyar sonra birden öfkelenerek, elindeki kamçıyı kadının sırtına "şır-rak" diye bir ses çıkarttırak vurdu. Kadın, ileri doğru sendeleyip yere kapandı. Bileklerini morartırcasına sıkıca bağlanmış ip gerildi ve kadın yerde sürüklenmeye başladı. Araba üzerindeki Moğol kadın başını geri çevirmeden:

45 Yürü, yürü, aptal!

— Ne hasis adammışsın sen be! Uyuz moruk! - diye bağırdı kocasına.- Keşke onun yerine topal bir koyun olsaydı! Sırtımda bile taşırdım! Koyun koyundur, hiç olmazsa eti ve derisi işime yarar! Peki bu hayvanların bize ne faydası var? Kızıymış! Çoktan geberip gitmiştir. Aha yine yıkıldı.. Uy başıma gelenler! Daha Kerulen'e dünyanın yolu var! Bırak gitsin onu!

— Ama daha gebermedi ki! Canlı o! - diye homurdandı ihtiyar öfkeyle.- Bu yere düşen de, şu üç genç köle de benimle birlikte Kerulen'e gelecekler. Diğer komşularımız evlerine yirmi köleyle dönüyorlar, biz dört tanesini mi sürükliyemeyeceğiz? Hey! Yürüyün hayvanlar, yürüyün! Uragş, uragş!

İhtiyar, elindeki kamçıyı bütün gücüyle yerde acı içinde inlemekte olan kadının sırtına tekrar yapıştırınca, ip kopup, zavallı kadıncağız yolun ortasında hareketsiz kalakaldı. Araba yoluna devam ediyordu. İhtiyar Moğol, atının dizgini çekip durdurdu. Sonra damağını şaklatıp, yanından geçip gitmekte olan genç yolcuya döndü:

— Şuna bi baksana! Ölmüş mü, canlı mı? Onu benden satın alıver! Ucuza veririm, iki altın dinar yeter..

— Bu kadın akşama varmaz ölür! İki bakır dirhem olur mu?

— Ver! Ama bu gerçekten yaşamaz! O zaman benim ne işime yarar ki..

Moğol, yolcunun verdiği iki bakır dirhemi koynuna yerleştirip, uzaklaşan arabaya yetişmek için atını kamçıladı.

Genç yolcu, önünde uzanan bomboş kuru tarlalara bakarak, yerde yarı cansız vaziyette inleyen kadına aldırmadan, atını topukladı..

İleride, kimisi çatlamış, kimisi yıkılmış sütunların göze çalındığı bembeyaz harabeler; yer yer yıkılmış eski duvarlar ve şans eseri ayakta kalmayı başarmış bazı kemerler göze çarpıyordu. Yıkılmamış kemerlerden bazılarının üzerinde Arapça kitabeler bozulmadan kalabilmişti. Kim-

bilir hangi meçhul ustaların elinden çıkmış bu sanat abidelerinin ayakta kalan kısımları, nefis işçilik örnekleri sayılabilecek kadar gözalıcıydı. Neredeyse bir metre enindeki yontulmuş taşlarla örülmüş bu muhteşem bina, büyük bir ihtimalle bir medreseye aitti. Çünkü yandaki harabe bir camiye ait olduğuna göre, bunun medrese olma ihtimali kuvvetle muhtemeldi. Fakat Moğollar, o güzelim binaları yerle bir etmiş, hepsini baykuşlara mekan olacak şekilde harabelere çevirmişlerdi.

— Bir bağ yonca, birkaç bazlamamız kalmış, - diye mırıldandı yolcu kendi kendine.- Ama bir gün daha dayanırsak, ondan sonra yeşil otlarla bezeli dağlara, insanlara ve ocak başına çevrelenmiş dostlara rastlıyacağız.

Taş yığını haline gelmiş harabeler artık çok yakındı. Şu devasa kemerin altındaki ağır giriş kapısı ardına kadar açık.. Vay-vay-vay.. Şu hale bak! Ağır demir kapılar, sanki ağır bir yükün altında ezilmiş bakır kaplar gibi bükülmüş.. Fakat şu giriş kapısı, genç yolcuya hiç yabancı gelmiyordu. Bir zamanlar derviş Hacı Rahim, köylü Kurban Kızık ve henüz çocuk yaşta sayılan Doğan buraya gelmişti. Ama Doğan, şimdi kocaman bir delikanlı, bileğine sağlam bir savaşçı olmuştu.. Bir zamanlar bir dilim ekmek için Buhara'da kapı kapı dolaştığı günler ne çabuk da geçip gitmişti..

Genç yolcunun atının nal sesleri, yarı karanlık ana giriş kapısında yankılanınca, saklandığı delikten fırlayan sarı bir tilki, sıçrayarak çöplükler arasında gözden kayboluverdi. Genç yolcu, harabe haline gelmiş şehrin ölüm ve sessizlik kokan sokaklarında dikkatlice ilerliyordu. Evet.. işte şurası büyük meydan.. Bir zamanlar bu meydanda şehrin ileri gelenleri toplanarak önemli meseleleri tartışırlardı. Şimdi ise, çöplük yığını haline gelmiş. Her taraf ölmüş at iskeletleriyle dolu. Fakat berrak semada, hâlâ birkaç çaylak kanatlarını süzüp uçuyor..

İlerideki caminin taş merdivenleri önünde duran at, hapşırıp, kulaklarını gererek sahibinin sıkıca kavradığı

dizgini zorladı. Taş kaide üzerindeki devâsâ boyutlu Kur'an, hâlâ açık vaziyette duruyordu. Yaprakları yağmur altında ıslanmış, kimi yapraklar rüzgarla yere saçılmıştı.

Genç yolcu, bir an gözlerini kapatarak, melle sakallı, kedi gözlü, uzun boylu Çingiz-han'ın atının üzerinde caminin içine girip, Buhara âyânlarının taşıdıkları kızartılmış koyunlar, güğüm güğüm şaraplar ve kımızlarla burada kumandanlarına ziyafet verdiği günü hatırladı. O güzelim halılar atların ayakları altında çiğnenmiş, etraf at pislikleriyle dolmuş, içilmeyip arta kalan şaraplar yerlere dökülmüştü. Taş sehpalar üzerinde, hâlâ sonuna kadar kemirilmeden atılmış koyun kemikleri duruyordu.

Atından inen Doğan, yerlere saçılmış Kur'an yapraklarını topladı. Sonra onları öpüp başına koyarak, götürüp devasa boyuttaki kapakların içine itinayla yerleştirip, kapağını kapattı ve tekrar rüzgardan açılmasın diye üzerine kafa büyüklüğünde birkaç taş koydu. Pelerinini yere serip, yanındaki son bazlamalarla karnını doyurduktan sonra, atının dizgininden tutarak harabeler arasında dolaşmaya devam etti.

Taşların arasında, birinin gizlendiği yerden bir hışıltı kulağına çalındı. Bir iki saniye sonra çatlak duvar arasından, bir deri bir kemik kalmış bir kadın, ayaklarını yerde sürüyerek ortaya çıktı. Zavallı kadının elmacık kemikleri börtleyip çıkmış, gözleri yuvalarına çekilmişti. Üstü başı kir pas içindeydi ve sırtındaki elbise lime lime olmuştu. Yaralı bir kekliğin donuk, cansız ve fersiz bakışlarını andıran küçücük gözleriyle Doğan'ın elinde tuttuğu kuru bazlamaya bakıyordu.

Doğan, kadına yaklaşıp bir avuç pane verdi. Yıllarca yoksulluktan imanı gevredikten sonra bir küp altın bulmuş gibi gözleri parlayan kadın, Doğan'ın dizlerine kapanıp, şükran ve minnetle uzatılan paneyi aldı. Kuru paneyi hemen çatlamış dudaklarına götüren kadın, sonra ne düşündüyse, yemekten vazgeçip, avuçlarıyla sıkıca tutarak, taş yığınlarının altındaki dehlize doğru koştu.

— Hey tilki enikleri, şişko göbekliler yanıma gelin! Korkmayın! O bizden biri, iyi bir insan! - diye bağırdı kadın.

Taş yığını arasındaki delikten önce bir, arkasından saçları omuzlarına kadar inmiş üç çocuk kafası göründü. Harabeler arasından birbirine tutunarak geçen çocuklar, yavaş ve ürkek adımlarla kadına yaklaştılar. Üstlerinde elbise namına bir şey bulunmadığı için, günün yakıcı ışıkları altında kavrulmuş gibi görünen, ancak gıdasızlıktan tıpkı bir iskeleti andıran çocuklar, sanki canlı bir küreyi andırıyorlardı. Bir süre sonra, karanlık delikten iki çocuk kafası daha göründü. Fakat bu ikisi, içine geçmiş karınlarını elleriyle bastırarak ancak yerde sürünebiliyorlardı.

Kadın, elindeki paneye saldıran çocukların ellerine vurarak, hepsini başına toplayıp, sırayla ağızlarına birer lokma koydu.

— Kapımızı kırıp girdiler.. korkunç görünümlüydüler.. postlara bürünmüşlerdi.. Basık boylu atlarıyla her yeri didik didik arayıp ne bulduysa topladılar. Ailesini korumaya çalışan kocamı öldürdüler.. Bütün çocuklarımı toplayıp götürdüler. Yaşayıp yaşamadıklarını dahi bilmiyorum. Sonra başka atlılar gelip, beni iple bağladılar. Herkesi eğlendirmeye zorladılar. Defalarca tecavüz ettiler. Bir gece kaçıp saklanmayı başardım ve kendimi bu harabelerin arasına attım.. Ama evimi bulamadım. Evimin yerinde dağ gibi çöp yığılmıştı. Gündüzleri sırtlanlar, geceleri çakallar cirit atıyordu. Şehrin karşısında Moğollar'ın bir kenara bıraktıkları bu çocukları buldum. Birlikte yiyecek aradık ve yabani soğanların kökleriyle beslendik.. Artık bunlar benim çocuklarım oldu. Burada hep birlikte öleceğiz. Kimbilir belki de yaşarız..

Doğan, yanında kalan son paneyi de kadına verip, atının yularını çekerek şehirden çıktı.

Semerkand'a doğru yoluna devam eden Doğan, yol boyunca hiçbir kervana rastlamadı. Sadece, tarlalarda çalışan tek tük çiftçiye rastlıyordu. Bu zavallı çiftçiler, ne za-

man uzaktan bir iki Moğol süvarisinin karartısını görseler, hemen kendilerini su kanallarına atıyorlar, ancak Moğol atlıların kaldırdıkları toz bulutları tepelerin arkasında kaybolduktan sonra, tekrar tarlalarına dönüp işleriyle uğraşıyorlardı.

- III -

Doğan, birkaç gün sonra sahrada yüksekçe bir yerde, aceleyle kazılmış, üzerine derme çatma taşlar konulmuş binlerce mezarın bulunduğu bir tepede durdu. Önünde gürül gürül nehirlerin aktığı yemyeşil vadide, bir zamanların şen şakrak, cıvıl cıvıl insan kaynayan Semerkand şehrinin harabeleri uzanıyordu. Düz damlı evler birbirine ulanıp gidiyordu, ama bu evlerde nefes alan bir canlının yaşadığı gösteren herhangi bir emare yoktu. Doğan, atının üzerinden dikkatlice süzmesine rağmen ne meydanda, ne de sokaklarda bareket eden bir ademoğlu karası gözüne çalınmadı. Halbuki, bir zamanlar bu şehirde insanlar arı kovanı gibi kaynar, o koca meydanda iğne atsan yere düşmezdi. Geniş meydanın çevresindeki akasya ağaçlarının altına ağaç banklar konulur, kerevetler kurulur; ortadan akıp giden küçük çayın yemyeşil çimenlerle bezeli sahillerine rengarenk acem halıları serilir; bu halılar üzerine yumşak ipek minderler atılır, bunların üzerine yanlamasına uzanan insanlar bir yandan kımızlarını yudumlarken, bir yandan da seyyar kebapçıların uzun şişlere takıp kızarttıkları, üzerine çölün nefis kokular saçan baharatlarını serptikleri kebapları afiyetle yerler; ozanlar kopuzlarını cıranklatarak destanlar söylerlerdi. Kebapçıların cız cız ederek pişen kebaplarından yayılan et kokusuyla âlûde dumanlar, gelip geçen atların nallarından çıkan tozla birleşerek genzi yakan, ama tiksinti vermeyen sihirli bir atmosfer meydana getirirdi. Halbuki şimdi, yanıp yıkılmış evler arasında dolaşan aç köpeklerden, bir parça et parçası için birbirini kovalayan ke-

dilerden ve ayağını sürüyerek dolaşan birkaç dilenciden başka canlı görmek mümkün değildi..

Yer yer yıkılmış, kalan kısımları ise yağmur sularıyla. dokunsan yıkılacak hale gelmiş kale surlarının harabeleri, şehrin orta kısmında ürkütücü bir heyula gibi dikiliyordu. Fakat son Harezm şahı Muhammed tarafından yaptırılmış olan meseitle, iki yüksek kule hâlâ dimdik ayaktaydı.

Hırpanî kılıklı bir dilenci, Doğan'a yaklaşarak kupkuru elini uzatıp sadaka istedi.

— Şu biçareye bir sadaka ver, iyi kalpli bek-cigit! İlâyim[46] seni savaşlarda korusun! Tengri Teala düşman okunu kalbinden alis[47] kılsın! İlâyi amin!

— Şehre ne oldu? Sultanların ve şahların muhteşem başkenti nereye gitti? Büyük taeirler, sünepe alıcılar, gürültücü demir ustaları nereye kayboldu? - diye söylendi Doğan dilenciden çok kendi kendisiyle konuşurmuş gibi.

— Artık onlar yok, eivanım! - dedi dilenci.- Buradan Moğollar geçti! Onlar bir şey bırakır mı? Şehrin nereye gittiğini mi soruyorsun? Bir kısmını kudurmuş atlılar kılıçtan geçirdi, bir kısmını da alıp bozkırdaki ülkelerine götürdüler. Kalanları da dağlara kaçtılar. Herhalde çoğu oralarda ölüp gitmiştir..

— Kaçaklar dağlarda saklanalı çok oldu mu?

— Şu ilerideki tepeye bir kısım insanlar derme çatma kulübeler kurup yerleştiler. Ama hep korku içindeler. Çünkü Moğollar her gün oraya gelip yakaladıklarını iplerle bağlayıp götürüyorlar.. Cömertliğin için Tengri seni korusun!

— Peki, şehrin ortasındaki şu kule neyini nesi?

— Sakın o kuleye yaklaşayım deme! Şimdi orasını hapishane olarak kullanıyorlar. Moğol hanları, bu ölü şehre bir de hapishane yaptılar. Önünde yüzleree Moğol cellat var. Mahkemeye çıkarılanların kellesini kesiyorlar. Bu işi nasıl yaptıklarını da sana anlataeağım..

46 İlâyim : Orta Asya'da İlahım, Rabbım anlamında bir galat-ı meşhur.

47 Alis : Uzak.

Doğan, dilencinin dediklerine boş vererek, yamaçtan aşağı doğru inmeye başladı. Şebrin barabeleri arasına gelince, iki kulenin bulunduğu sessiz kaleye doğru ilerledi. Surların dibinde, içerideki bükümlülerin akrabaları, mefttur ve abûs çehrelerle yere bağdaş kurup oturmuşlardı. Ellerinde mızraklar bulunan nöbetçiler, giriş kapısını bekliyorlardı. Başlarına ot torbaları geçirilmiş eyerli atlar ise, kuyruklarını sallayarak rızıklanmakla meşguldüler.

— Nereye? Geri dön! - diye bağırdı nöbetçilerden biri.

— Zindan beyiyle bir işim vardı, - dedi Doğan.

— Ne işin var onunla?

— Kardeşimi arıyorum, belki bu kulededir.

— Burada birçok baydut kalıyor. Ama çok yaşamazlar. Şu anda hepsi meydana götürülüyor, çelik baltayla kelleleri vücutlarından ayrılacak. Kardeşini orada ara, belki bulursun. Adı n'eydi?

— Hacı Rahim Bağdadi adında bir derviş. Kitap falan yazar..

— Şöyle uzun saçlı, biraz üşütük dervişi mi soruyorsun? Öyle biri henüz yaşıyor! Biz ona "divane" diyoruz. Çok ceza verdiler ona..

— Müebbet mi?

— Seninle çok gevezelik ettim.. Şimdi çek arabanı ve doğruca şu avluya git. Orada zindan beyini sorarsın. Evi de oradadır. Kapısının önünde bir sırık göreceksin. Sırığın budakları arasına küçük bir legençe konulmuştur. Sakın ona para atmayı unutma. En az altı dirhem olsun. O zaman zindanbeyi seni can kulağıyla dinleyecektir..

Tekrar atına atlayan Doğan, avlunun giriş kapısından içeri daldı. Zindan beyi, evinin balkonunda sırtında kırmızı bir pelerin, ayağında yeşil bir terlikle dolaşmaktaydı. Hemen kenardaki ocağın önünde, boğazından bir zincirle bağlanmış olan köle aşçı da efendisine koyun kızartması çevirmekle meşguldü. Zindanbeyinin sakalının uçları, tırnakları ve ayı pençesini andıran avuçları, kırmızı kınayla bo-

yanmıştı. Kamış bir sopayla aşçının omuzuna vurarak konuşuyordu:

— Biraz daha biber koy! Uyuşuk uyuşuk oturup durma! Tamam! Şimdi de hazırladığın meyve suyunu doldur!

Doğan, kapının önündeki sırığın budakları arasındaki leğençeyi farketmişti. Elini kuşağının arasına atıp, on dirhem çıkararak içine attı. Bu arada zindan beyi, asık bir suratla Doğan'ı seyrediyordu.

— Ben Sübüday-bahadır'ın birliğinden Müslüman bir askerim. Onun müsaadesiyle akrabalarımı aramaya çıktım. İşte peyzam! - Doğan koynunda rulo halinde bir muşamba içinde sakladığı üzeri kuş desenli peyzayı gösterdi.

Zindan beyi, peyzayı eline alıp, şöyle bir evirip çevirdikten sonra Doğan'a iade etti.

— Bu lanetli yerde kimi arıyorsun?

— Bir akrabamı. Haci Rahim el-Bağdadi adında bir derviş. Böyle biri yok mu?

— Allah onun belasını versin. Seni de beni de onun şerrinden korusun.

— Neden hapsettiler onu? Onu dini bütün bir insan diye bilirdim..

— Aman ne dini bütün! Mukaddes kitaplarla alay ettiği için şeyhülislam ve baş imamlar tarafından hapsettirildi. Konuşmalarında Allah'la Kitap'la alay ettiği yetmiyormuş gibi, bir kere bile olsun Allah adını anmamış. Onun sonu geldi gibi! Cehennemlik o, cehennemlik! Ancak orası paklar onu!

Doğan biraz düşünüp:

— Muhtemelen onu suçladıkları ayıpları çoktur, ama acaba kaderini biraz hafifletmeme fırsat verir misin? - dedi.

— Tasalanma! Ülkemizin yeni ulu hakanı Çağatay-han'ın vezir-i azamı Mahmud Yalvaç araya girdi de canını bağışladılar. Dünyayı titreten Çingiz-han'ın hayatını ve seferlerini anlatan kitabını tamamlamadan o dervişi bırakmazlar.

— Peki kitabını bitirirse serbest bırakacaklar mı?

— Daha da neler! Kitabı yazıp bitirse bile, ondan sonra meydana götürüp ibret-i âlem için dilini ve ellerini kesecekler. İşte bu yüzden bu "divane", iki yıldır kitab yazıp durnyor. Allah bilir, meydan cezasını geciktirmek için daha otuz yıl kitap yazar bu adam!

— Halbuki Hacı Rahim, minnet duyduğum bir insan. Bana Arapça okuyup yazmayı öğretti. Açlıktan ölmek üzere olduğum günlerde karnımı doyurdu. Şu zor gününde tek altın dinarımı onun için feda etmeye hazırım.. - Doğan elini kuşağına sokup altın dinarı gösterdi.- Ve siz âl-i cenap zindanbeyi, isterseniz bu parayı alıp benim onunla görüşmemi sağlayabilirsiniz.

— Peki, peki öyle olsun. Şimdi öbür avluya geç ve orada akıl tahtasından birkaç çivisi düşmüş bu "divane"yle istediğin kadar görüş.

Doğan, tek altın dinarını zindan beyinin ayı pençesini andıran kocaman kınalı avucuna bırakıp, taş giriş kapısından içeri daldı.

- IV -

Dar avlunun kuytu bir köşesinde, bir metre kadar genişlikte, ağzı demir parmaklıkla kapatılmış bir delik vardı. Deliğin ağzında, çehresi iyi seçilemeyen biri başını önüne eğmiş, düşünceli düşünceli oturmaktaydı. Yüzünde bir şal olduğundan, büyük bir ihtimalle bu oturan kişi, bir kadındı.

Doğan, dikkatlice yaklaşırken kadın başını çevirip baktı. Ama hayır, Doğan bu yüzü bir yerlerden hatırlıyordu. Esmer çehresi, kestane rengi gözleri ve eskisi kadar olmasa bile umursamaz bakışları.. Hayır, artık şüphesi yoktu. Karşısında düşünceli bir vaziyette oturan şu kadın Bent Zankica'dan başkası değildi.

Doğan, parmaklığa iyice sokularak, içeriye bir göz attı. İçerisi öyle basıktı ki, mahkum, burada ancak iki büklüm vaziyette oturabilirdi. İçeride sırtı dönük olarak oturan kişinin omuzlarına kadar dökülen saçların, Doğan binlerce kelle arasında görse Hacı Rahim'e ait olduğunu bilirdi. Derviş, oturduğu yerden hafifçe doğrulara, yüzünü kapatan saçlarını elinin tekiyle yana attı.

— Tam zamanında geldin, inim! - dedi Hacı Rahim hırlamalı bir sesle.- Yaklaş Doğan ve son arzumu dinle Bazı din adamları, ya beni bu parmaklıkların arkasında öldürmek istiyorlar, ya da meydana çıkarıp ibret-i âlem için dilimi ve ellerimi kesmek niyetindeler. Belki onlar benim hür irademi engelleyebilirler, ama kendilerine nefret kusan duygularımı boğabilirler mi? Şimdi istedikleri her şeyi yazdım, ama yazdıklarımı okuyunca onu da, beni d

ateşe atıp yakacaklar Çünkü ben onlar gibi kızılsakallı Çingiz-han'ı övmediğim gibi, kadın ve çocukları öldüren ayı görünümlü Tatarlar'a da medhiyeler düzmedim. Sadece bizzat gördüklerimi doğru olarak yazdım. Şimdi artık son gün geldi çattı. Beni, eski cüppeme sarıp, Salar nehrinin sahillerine gömün. Üstadım ve rehberim Ebû Ali İbn-i Sina büyük bir filozoftu, fakat o da bazı öfkeli ve kıt akıllı insanların gazabına çarpılıp, ömrünü hapishanelerde tüketti. O, bütün dünyanın sırrını biliyordu, ama bir tek şeyi, ölümden kurtuluş olmadığını öğrenemedi.

— Hatırladın mı üstad, bundan bir süre önce çölde kara süvarinin adamları bizi yakalayıp ellerimizi bağlamışlar ve öldürmek istemişlerdi de, sen bana "endişelenme, gece henüz bitmedi, yarın ne olacağını kimse bilmez" demiştin, hatırladın mı?

Hacı Rahim, birden yeni bir güç bulmuş gibi, silkinip kendine geldi. Doğan, fısıltılı konuşmasını sürdürdü:

— Dinle üstad! Söyleyeceklerimi aynen yap. Şimdi sana üç adet kara hap vereceğim. Bunları yutacaksın. Bir süre sonra ölü gibi kaskatı kesileceksin. Şiddetli ağrılar çekecek ve bir rüya göreceksin .Güya dağların üzerinden uçup, öyle bir yere geleceksin ki, her taraf bembeyaz çiçek. İşte tam orada onaltı yıl önce sevdiğin kızla yeniden karşılaşacaksın.

— Peki sonra, uyanınca yine kendimi bu demir parmaklık arkasında mı bulacağım? Yo, hayır böyle rüya ekşik olsun!

— Bırak da sözümü tamamlıyayım. Sen böyle ölü gibi hansız yatıp maşukanla görüşürken, ben de gidip zindanbeyine senin öldüğünü söyleyeceğim. Sonra seni defnetmek için bedenini buradan çıkaracaklar. Seni götürüp kavak ağaçlarının altındaki çöplüğe atarlar. Sakın bağırıp işi berbat etmeyesin! Gece çakallar ayaklarını ısırmak için beldiklerinde, ben üç askerle orada olacağım. Hemen seni emin bir yere götüreceğiz. Orada tekrar kendine geleceksin. Sonra seni bir atın sırtına yerleştireceğim ve sen, yeni bir hayat kurmak üzere istediğin yere gideceksin.

— Doğru söylüyorsun: Gece henüz bitmedi! Beyaz çiçekler vadisine gitmeye hazırım. Ver şu hapları!..

Biraz sonra, gardiyan elinde bir mızrakla parmaklığa yaklaştı.

— Zindan beyi burada daha fazla kalmamanızı istiyor.. Görüşme bitti!

— Ama bu mahkumun senin kumandanının merhametine artık ihtiyacı yok. Çünkü ölmüş!

Duyduğuna inanamamış gibi görünen gardiyan, mızrağını parmaklıktan uzatıp, yerde boylu boyuna uzanan dervişe dürttü.

— Acı duymuyor galiba, baksana bağırmıyor, -dedi Doğan.- Demek ki gerçekten ölmüş! Artık bu divane dervişin cesedi cehennem yolcusu.. Eğer onu defnetmek istiyorsanız bu işi hemen bu gece yapın. Sabaha kadar köpekler ve çakallar bütün etlerini sıyırıp alırlar. Böylece siz de kemiklerini toplama zahmetinden kurtulursunuz.. Gösterdiğiniz anlayıştan dolayı teşekkür ederim. Ne yapalım, ölüm hak!..

Ertesi gün Hacı Rahim, yine yırtında bin yamalı peleriniyle eşeğinin sırtında bilinmeyen bir yöne doğru yol alırken, Bent Zankica, onun hapisteyken karaladığı sayfalardan şu satırları okuyordu:

".. Benim yıpranmış dividim, acımasız Moğolların ülkemin çiçekli vadilerine yaptığı saldırılarla ilgili son satırları karaladı..

"Eğer bütün Harezmliler, tek bilek tek yürek halinde, canını esirgemeden, vatanının düşmanlarına karşı öfke kılıcını kınından sıyırmış olsalardı, uzun boylu Moğollar ve onların kızıl sakallı hakanları Harezm'e gelmeye cesaret edemez, kendi uzak bozkırlarının dışına çıkamazlardı..

".. Moğollar, eğri kılıçlarının gücünden ziyade, düşmanlarının dağınıklığından, söz birliği edememiş olmalarından ve boşvermişliğinden faydalandılar.. Yiğit Celaleddin, küçük birlikleriyle, gözüpek yiğitleriyle Moğol sürülerinin nasıl darmadağın edileceğini gösterdi.

"Aydınlık günler, elbette gelecek."